

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

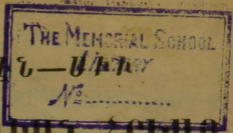
Adapt — remix, transform, and build upon the material

99-

-22-

U. Z.

768.769

Է Օ Ժ Ի Ն — Ս Կ Ե Կ Ե Կ

No.

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՀՐԵԱՅ

Սոյս հիշք փոքրամասնաց
հիշիկ հոյսաց Է իր պատգամս
Ամառն Գալթայ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ Ի ԳԱՂՂԻՍԿԱՆԷ

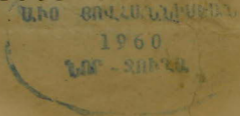
ԿԱՐԱՊԵՏ Ս. ԻԻԹԻՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

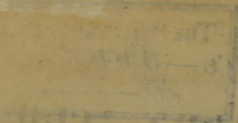
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՅ

- 1868 -

44 n - 17

503

503

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

H. GOLFR

758-2014

18770

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

ՃԵՄՔ

Վօժիրառ փողոցին ծայրն այն ժամանակները քարձր պատ մը կը տեսնուէր, որ փոքրիկ պատուհանաւոր դուռ մը միայն ունէր։ Երբոր այն դուռը բացուէր, ներսը բակ մը կար երկաթէ վանդակով շրջապատեալ, որուն ետեւն ալ դարձեալ փայտէ վանդակափեղկեր դրուած էին, որպէս զի միւս կողմը չտեսնուի։ Բակէն անդին ընդարձակ եւ գեղեցիկ պարտէզ մ'էր չափակցեալ տունկերով, եւ պարտիզին ծայրը կրկնայարկ շէնք մը կար վայելուչ երեւութով, քայց անպաճոյճ եւ կոկիկ յօրինուածով, որ ծածկեալ հարստութեան նըշանակ էր։ Քանի մ'օր անցեր էր այն դէպքին վրայ, ուր հայր Տ'Եկրինեի՝ Քարբիէլի արիական օգնութեամբ ճողոպրեր էր ժողովրդեան մտեղնութենէն։ Երեք եկեղեցական, սեւ պլատինումներով, ճերմակ լանջանոցով եւ քառակուսի գդակով, պարտիզին մէջ ծանրաքայլ կը ճեմէին։ Ասոնցմէ կրտսերագոյնը երեսուն ասրեկանի մօտ կերեւէր, գէմքը զժգոյն ու նիհար էր, եւ միանձնական խիտ երեւոյթ մ'ունէր. միւս երկուքը յիսունէն վաթսուն տարեկան կային, քայց ընդհակառակն

բարեպաշտական եւ միանգամայն խորամանկ գէժք մ'ունէին . երեսնին կը որ ու կարմրափայլ էր , եւ գ'րապարար կզակնին աստիճանաբար վար կախուելով մինչեւ իրենց բարակ պատտառէ լանջանոցին վրայ իջած էր : Իրենց ուխտին կանոնաց համեմատ (ճիզվիթաց ընկերութեան անդամ էին) , որ երկերկու պտըտիլը կարգելուր , այս ուխտակիցները բնաւ չէին դատուեր իրարմէ :

« Շատ կը վախնամ , կըսէր վերապատուելի հայրերէն մէկն՝ արդէն սկսեալ խօսակցութիւն մը շարունակելով եւ բացակայ անձի մը վրայ խօսելով , շատ կը վախնամ որ վերապատուելի հօր քօլէռայէ բռնուելէն 'ի վեր կրած անընդհատ յուզմունքն՝ անոր ուժը սպառելով հիւանդութեան այս նորոգումը պատճառած ըլլայ , որով կեանքն այսօր վտանդի մէջ է : — Յրբէք կըսեն , յարեց միւս վերապատուելի հայրը , կրած տազնապին եւ սրտատանջութեան նմանը տեսնուած չէր : — Ուստի եւ շատ ցաւալի է խորհիլ , ըսաւ դառնութեամբ կրտսերադոյնը , որ վերապատուելի հայր Ռօտէն դայթակղութեան առիթ եղաւ երէկուան առջի օրը հրապարակաւ խոստովանիլ չուզելուն համար , երբոր իր վիճակը խիստ յուսահատ երեւնալով վերջին խորհուրդներն առաջարկուեցաւ իրեն : — Նորին վերապատուելիները կարծեց թէ իր վիճակն այն աստիճան գէշ չէր , ըսաւ հայրերէն մէկը , եւ թէ երբոր ինք հարկ տես-

նէր՝ այն ժամանակ պիտի կատարէր իր վերջին պարտականութիւնները : — Այս ստոյգ է որ տասն օր առաջ հոս բերուած ժամանակ մահուան վիճակի մէջ էր , եւ այն օրէն մինչեւ այսօր իր կեանքն երկարատեւ ու դժնդակ հողելարք մ'է , բայց եւ այնպէս դեռ կապրի : — Աս հիւանդութեան առաջին երեք օրն իր քով հսկեցի տոքթոր Պալէնիէի աշակերտին Պ Ռուսլէի հետ , ըսաւ կրտսերագոյն հայրը , վայրկեան մ'անդամ ճանաչողութիւն չունեցաւ , եւ երբոր Տէրը քանի մ'ըզատտ վայրկեաններ կը շընորհէր իրեն , շարաշար յիշոց կը կարդար իր բաղդին՝ որ զինքն անկողնին վրայ բեւեռեր էր : — Ար հաստատեն թէ , յարեց միւս վերապատուելի հայրը , երբոր Գեր . Մալբիէրի կարգինալը յորդորեր է զինքը , որ մեր սուրբ հիմնադրին՝ Լոյոլայի՝ (այս անունն արտասանուելուն պէս երեք ճիզվիթները մէկէն խոնարհութիւն ըրին մի եւ նոյն դասականէ շարժածի պէս) որդւոյ մ'արժանի օրինակ ըլլալու վախճան մ'ունենայ , հայր Ռօտէն այս պատասխանը տուեր է Նորին Բարձրութեան . « Ես հրապարակաւ խոստովանելու պէտք չունիմ . ԵՄ ԱՊՐԻԷ ԿՈՒԶԵՄ ԵՒ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻՄ : » — Այդ խօսքը ես ականջովս չլսեցի . . . բայց թէ որ հայր Ռօտէն այսպիսի խօսք մ'ըսելու համարձակեր է . . . ըսաւ կրտսերագոյն քահանայն սրտմտեալ դէմքով . . . մեծ . . . »

Յետոյ մէկէն խորհելով խոտորնակ աչքով

մ'իր երկու մունջ եւ անդգամ ընկերներուն նայեցաւ ու աւելցուց . « Մեծ դժբաղդութիւն մ'է իր հոգւոյն համար . . . բայց ես հաւաստի եմ որ այս բանը զրպարտութիւն է : — Ես ալ իբրեւ զրպարտական : զրոյց յիշեցի այդ խօսքը » ըսաւ միւս քահանայն իր ընկերին երեսը նայելով :

Այս խօսակցութենէն ետեւ բաւական երկար լռութիւն մը տիրեց : Երեք ուխտակիցներն այսպէս խօսակցելով երկար ծառուղիէ մ'անցեր բոլորածեւ դարաստան մը հասեր էին , որուն չորս կողմէն ուրիշ ծառուղիներ կը շառաւիղէին : Այն բոլորակին մէջ տեղը քարէ կէտր սեղան մը կար , որուն վրայ եկեղեցական կերպարանքով մարդ մը ծունգի վրայ նստած էր , եւ կրնակն ու կուրծքը երկու տախտակ կախուած էին , մէկուն վրայ խոշոր գրերով ԱՆՉՆԱԶԱՆԻ գրուած , միւսին վրայ ալ ՄՍ՝ՄՆԱՍԷՐ : Այս փցուն ու նուաստացողիչ դպրոցական պատիժն՝ ըստ կանոնաց ուխտին՝ ձեռքի ժամանակ կրող վերապատուելի հայրը քառասուն տարեկանի չափ մարդ մ'էր հերակլեան կազմով , ցուլի պարանոցով , սեւ ու գանդուր մազերով եւ ցորենազոյն դէմքով : Թէպէտ եւ ըստ սովորութեան միշտ առջեւը կը նայէր խոնարհաբար , բայց իր հաստ արտեւանանց խոժոռ կնճռումէն կը դուշակուէր , որ իր ներքին ցաօումն իր արտաքին յանձնառութեանը հետ չէր համաձայներ , մահաւանդ երբոր

ուրիշ վերապատուելիներուն իր մօտ երթալը
կը տեսնէր, որք առանձնակի կամ երեքական
կը ճեմէին ծառուղիներուն մէջ :

Երբոր մեր երեք վերապատուելիներն այս
կորովի ապաշխարոյն առջեւէն անցան, դար-
մանակի կանտուարութեամբ միահաղոյն աչուը-
նին դէպ երկինք վերուշին՝ իրենցմէ մէկուն
սլառձառած ցաւակրութեան եւ զղուանայ
համար Աստուծոյ մէջ թողութիւն խնդրելու ձե-
ւով. յետոյ՝ առաջինէն ոչ նուազ մեքենա-
կան երկրորդ նայուածքով մ: միահաղոյն շան-
թա՛արեցին խեղճ վերապատուելին, որ իր հուժ-
կու կազմուածքին նայելով՝ անհնազանդ եւ
մարմնասէր ըլլալու ամեն հնարաւոր իրաւունք-
ներն ունէր. ապա՝ երեքը մէկէն սուրբ ցա-
սումէ ստաջ եկած միօրինակ հառաչք մ'արձա-
կելով՝ վերապատուելի հայրերն իրենց պտոյ-
տը շարունակեցին ինքնաշարժ մեքենայի ճըշ-
դութեամբ: Պարտիզին մէջ պտըտող ուրիշ վե-
րապատուելի հարց մէջ քանի մ'ալ աշխարհա-
կաններ կը տեսնուէին, եւ ահա սլառձառը:

Վերապատուելի հայրերն իրենց այս տան
մօտ ուրիշ տուն մ'ունէին՝ ցանկով մը միայն
դատուած. բազմաթիւ ջերմեռանդ մարդիկ մերթ-
ընդ մերթ որովէս թէ՛ ապաշխարութեամբ ժամա-
նակ անցունելու համար կերթային այն տան մէջ
վարձով կը նստէին: Եւ յերաւի գէշ բան չէր.
համազամ կերակուրներու հաճոյքին հետ գե-
ղեցիկ մատուռ մը, ամեն կահերով ու կարա-

սիններով դարդարուած սենեակներու հետ պարարտ սեղան եւ քարոզ :

Այս սուրբ պանդոկն սքանչելի մտածութիւն մ'էր , ուր մարմնական եւ հոգեւոր կերակուրներն հաւասարապէս ընտիր եւ ախորժածաշակ էին , ուր մարդ գլուխ այսքան վճարով հոգին եւ մարմինը միանգամայն կը նստողութր , ուր ուզողը կրնար ուրբաթ օրերն պղծած խղճիւ պահքն ուտել՝ շոտմէն եկած արտօնութեան գինը վճարելով , որ խահուէէն եւ օղիէն անմիջապէս ետքը բարեպաշտաբար իրեն կը ներկայացուէր կերակրոց վճարատոմսին հետ : Աւստի , վեապատուելի հարց դրամագիրտական հանձարոյն եւ փաղաքուշ ճարտարութեան պատուոյն համար կը փութանք ըսել թէ շատ յաճախորդ ունէին :

Եւ ինչպէս չունենային . որսեղէններն այնչափ պարարտ , արքայութեան ճամբան այնչափ դիւրին , ձկնեղէններն այնչափ թարմ , փրկութեան դժուարին ճանրան հարթուած , մացառներն աւլուած եւ վարդագոյն աւազով ծածկուած , պտղոց երախայրիներն այնչափ առատ , ապաշխարանքն այնչափ թեթեւ , առանց հաշուելու խտալիոց պատուական երեշիկներն եւ Ս. Զօր ներողութիւնները՝ որք ուղղապէս շոտմէն կուգային առաջին ձեռքէ եւ առաջին ընարանօք : Ա՞ր պանդոկը կամ ճաշարանը կրրնար մրցիլ այս անդորր պարարտ եւ ճոխ օթեւանին հետ , ուր երկնից հետ հաշտուելու այս-

չափ դիւրութիւններ կային : Շատ մարդիկ կան , հարուստ եւ ջերմակրօն , երկչոտ եւ քնքուշ , որք սատանային եղջիւրներէն չարաչար կը վախնան , բայց եւ չին կրնար խել մը սիրուն ու նազելի մեղքերէ ետ կենալ . այսպիսեաց համար վերապատուելի հարց հաճոյակատար առաջնորդութիւնն ու առաձիգ բարոյականը գլխունէին :

Արդարեւ որչափ երախտազէտ չէր ըլլա՞յր զեղծաբարոյ անձնապաշտ եւ երկչոտ ծերունի մ'այս քահանայներուն՝ որք զինքը Բէէզզէբուղի երեքժանուոյն հարուածներէն կապահովէին եւ յաւիտենական երջանկութիւն կերաշխաւորէին իրեն՝ առանց իր մոլեկան կրից , ապահանեալ ախորժակաց . եւ դարչելի անձնասիրութեան զգացմանց մէկուն զոհողութիւնը պահանջելու , որք իրեն քաղցր բնաւորութիւն մ'եղած էին : Արդ , ինչպէս վարձատրելու էր այսպիսի զրւարթաբարոյ ներողամիտ խոստովանահայրերը , այսպիսի հաճոյակատար հոգեւոր առաջնորդներ : Բնորէ , պատուական անչարժ կալուածներ կամ փայլուն ու կլոր ոսկիներ կտակելով 'ի մնաս պարկեշտ աշխատասէր եւ շատ անգամ աղքատ արեւակցաց , որք այսպէս բարեպաշտաբար կը կողոպտուին վերապատուելի հայրերէն :

Վերը յիշուած հասակաւոր վերապատուելիներէն մէկը , տանը պարտիզին մէջ աշխարհականաց ներկայութիւնն ակնարկելով , միան-

դամայն մէջերնին տիրած անհաճոյ լռութիւնն
ալ խզել ուզելով, տխուր ու մոլեռանդ դէմ-
քով մ'ըսաւ կրտսերագոյն կրօնաւորին . « Ան-
ցեալ օր մեր հիւրասուներ բերուած վիրաւոր-
եալն անշուշտ մըշտ նոյն անընտել վիճակին
մէջ ըլլալու է , վասն զի մեր միւս հիւրե-
րուն հետ բնաւ չեմ տեսներ զինքը . — Թերեւս
նոր շէնքին պարտիզին մէջ միայնակ կը պտը-
տի , ըսաւ միւս կրօնաւորը . — Նս չեմ կար-
ծեր որ այդ մարդը՝ մեր հիւրասուներ բնակե-
լէն 'ի վեր՝ իր նստած առանձին խուցին քովի
փոքրիկ պարտէզն անգամ իջած ըլլայ : Հայր
Տ'էկրինի , որ սչայն կը տեսնուէր անոր հետ,
անցեալ օր կը գանգատէր անոր տխուր անըզ-
գայութիւնէն . . . որ դեռ մատուռն ալ եկած
չէ , աւելցուց խստութեամբ կրտսերագոյն հայ-
րը . — Թերեւս հոն երթալու վիճակի մէջ չէ ,
ըսաւ վերապատուելի հայրերէն մէկը . — Ան-
շուշտ , պատասխանեց իւրը , վասն զի ես ա-
կանջովս լսեցի Տոքթոր Պալէնիէի ըսելը թէ
այդ մարդը հիւանդութենէ նոր եղած ըլլալով
շարժումը խիստ օգտակար էր իրեն , բայց
սենեակէն դուրս ելնել չէր ուզեր : — Զին-
քը մատուռը տանիլ միշտ կարելի է , ըսաւ
կրտսերագոյն հայրը խիստ եւ սուր ձայնիւ .
յետոյ լռութեամբ պտոյտը շարունակեց իր եր-
կու ընկերաց հետ , որք հետեւեալ խօսակցու-
թիւնը կրնէին :

« Այդ արատոց հիւրին անուներ չէք զխտեր :

ան փաստուոր պատճառով թեան ամենէն զաւելի ամենէն դեղեցիկ դէպքերն այլափոխուած կամ նախատուած էին դուեհիկ լիզուով : Իսկ ներկայ ժամանակիս մէջ գործուած հրաշքները ներկայացնող պատկերներուն ներքեւ այնպիսի ծաղրական եւ անամօթ ծանօթութիւններ գրուած էին , որ տօնավաճառի ձեռնածուաց ամենէն խեղկատակ ծանուցումները կը գերազանցէին :

Վերապատուելի հայրերէն : մէկը գրամոց շառաչիւնը բերկրութեամբ մտիկ ընելէ ետեւ՝ ըսաւ ժպտելով . « Այսօր մանր մուտքերուն օրն է : Տեսես հայրն անցեալ օր կըսէր թէ աւաջին եռամսին շահն 83000 ֆրանք եղած էր : — Այդչափ ստակն եթէ ամբարշտաց ձեռքը մնար , չարագործութեան միջոց պիտի ըլլար , ըսաւ կրտսերագոյն հայրը դաժանութեամբ , ուստի դոնէ ձեռուընուն պակասած կըլլայ այդ միջոցը : — Թող ամբարիշտներն ուղածնուն չափ սարսամբին , կրօնասէր անձինք մեզ հետ են ըսաւ , միւս վերապատուելի հայրը . քօլէնային պատճառած տաղնասպներուն հակառակ տեսնելու է թէ մեր բարեպաշտական վիճակահանութեան տունակներն ինչպէս շուտով կը գնուին : Եւ ամեն օր ալ նորանոր նուէրներ կը բերուին մեզ . . . : Երէկուան հունձքը շատ լաւ էր . 1 : Այլիպիւղեան Աստղիան արձանին ճերմակ մարմարէ փոքրիկ նմանութիւն մը . (ուրիշ նուէր մ'առաւել համեատ կըլլար ,

բայց նպատակն զմիջոցները կարգարայ
2. Գարշելի Ռօպէսրիէնը կառավնարանին պըր-
կելու գործածուած չուանին մէկ կտորը, ո-
րուն վրայ դեռ անոր անիծեալ արիւնը կը
տեսնուի. 3. Սուրբ Ֆրիւքթիւէօզի սկունդ
ակոաներէն մէկը՝ ոսկիէ փոքրիկ մասնատուփի
մը մէջ շրջանակեալ. 4. Անցեալ դարէն մնա-
ցած սնդուրի տուփ մը՝ Գօրօմանաէլի աղնիւ
լաքով շինուած եւ ընտիր մարգարիաներով
զարդարուած : — Այս առաւօտ, յարեց միւս
քահանայն, ուրիշ սքանչելի նուէր մը բեր-
ուեցաւ վիճակահանութեան դրուելու համար :
Երեւակայեցէք, սիրելի հարք իմ, ոսկի երա-
խակալով պատուական դաշոյն մը, որուն շեղ-
բը խիտ լայն ու գոգաւոր է, եւ ստուղիւ
ճարտարարուեստ կազմութիւն մ'ունի. վասն
զի շեղբը մարմնոյ մը մէջ խոթուելուն պէս՝ եր-
կու քովերէն բազմաթիւ փոքրիկ ամենասուր
սլաքներ դուրս կելնեն, որք միտերուն մէջ
մտնելով չեն թողուր դաշոյնը դուրս քաշել
հանել՝ առանց մարմինը չարաչար փեռեկելու :
Ես չեմ կարծեր որ ասկէց առաւել սարսափելի
զէնք մը կարելի ըլլայ երեւակայել. Պատեա-
նը ոսկեճամուկ գեղեցիկ թաւիչով պճնազար-
դած է : — Օ՛, ըսաւ միւսը, այդ դաշոյնն եթէ
վիճակահանութեան դրուի, շատ մարդ պիտի
գրուի : — Տարակոյս չկայ, պատասխանեց վե-
րապատուելի հայրը. այս պատճառաւ՝ Աստղ-
կան արձանին եւ սնդուրի տուփին հետ Ս .

Կուսին վիճակահանութեան մեծ բաժիններուն մէջ պիտի գրուին: —Ս. Կուսին վիճակահանութիւնն սրն է, հարցուց միւսը դարմացմամբ: —Չէք գիտեր: —Ո՛չ: —Սէնթ Բէրրէթիւ վանամօր սքանչելի մէկ գիւտն է: Երեւակայեցէք, սիրելի հայր իմ, որ մեծ վիճակները Ս. Կուսի փոքրիկ զսպանակուոր արձանի մը ձեռօք պիտի քաշուին, որ շրջադղեստին ներքեւէն լարուած ըլլալով քանի մը վայրկենի չափ բոլորաձեւ շարժում մը պիտի տայ անոր, այն կերպիւ որ Փրկչին սուրբ Մայրը սր թուին վրայ կենայ՝ այն թիւը պիտի վաստկի: —Ա՛, արդարեւ սքանչելի բան է այդ, ըսաւ միւս հայրը. շատ աղէկ մտածուած է. ես այդ չէի գիտեր . . . : Բայց այդ վիճակահանութեան շահով վճարուելիք Սրբութեան ճաճանչին ծախքը քանիի եղած է, գիտէք: —Փոխանորդ հայրն ըսաւ ինձ թէ Սրբութեան ճաճանչը՝ վրայի անդամանդներով հանդերձ՝ 35000 Ֆրանքի պիտի հասնի . . . առանց հինը հաշուելու՝ որ միայն սակիի գնով կարծեմ 9000 Ֆրանքի տրուեցաւ: —Վիճակահանութիւնը 40000 Ֆրանք պիտի բերէ, ուստի կրնանք ճաճանչին ծախքը վճարել, ըսաւ միւս վերասպատուելի հայրը: —Գոնէ մեր մատուռն անշուք չերեւիր սլարոն Լազարիաթներուն յրբենի ճոխութեան քով: —Ընդհանրապէս հիմայ անոնք մեր վրայ պիտի նախաւանդին, ինչու որ իրենց ձոյլ սակիէ գեղեցիկ ճաճանչը՝ որով այնչափ կը պանծային:

մեր վիճակահանութեամբ ձեռք բերելիքին կէսն անգամ չարժեր . վասն զի մերը ոչ միայն աւելի մեծ է , այլ եւ անդամանդներով զարգարուած է : »

Այս շահաւէտ խօսակցութիւնը դժբաղդարար ընդմիջեցաւ : Ո՛րչափ սրտաշարժ բան էր տեսնել խոնարհութեան եւ աղքատութեան , համեստութեան եւ գթութեան կրօնին քահանայները , որ իրենց սեղանները դայթակղելի ճոխութեամբ զարդարելու համար՝ օրինօք արգիլուած բաղդի խաղերու կը դիմէին եւ հասարակութեան ձեռք կը բանային , մինչդեռ իրենց հաղարաւոր եղբայրներն իրենց շքեղ մատուռին դրան առջեւ անօթի կը տուայտին . մասունքներու թշուառ մրցումներ , որք ցած նախանձէ զատ պատճառ չունին : Չեն մրցիր թէ ո՞վ առաւել աղքատաց օգնութիւն պիտի ընէ , այլ թէ ո՞վ սեղանին վրայ առաւել հարստութիւն պիտի պարզէ . . . :

Պարտիզին վանդակորմին դռներէն մէկը բացուեցաւ եւ երեք վերապատուելի հայրերէն մէկը՝ նոր անձիմը ներս մտնելը տեսնելով՝ ըսաւ . « Ա՛ , ահա բարձրապատիւ Մալքիէրի կարգինալը՝ որ հայր Ռօտէնի այցելութեան կուգայ : — Երանի թէ նորին բարձրութեան այս այցելութիւնն , ըսաւ կրտսերադոյն քահանայն խիստ զէմքով մը , անցեալ անգամ ըրած այցելութենէն աւելի օգտակար ըլլար հայր Ռօտէնի : »

Արդարեւ, Մալբիէրի կարգինալը բակէն
սարսափող մտնելով Ռօտէնի պառկած յարկը
գնաց :

Գ.ՈՒԽ ԺԳ .

ՀԻՒԱՆԴԸ

Մալբիէրի կարգինալը՝ որուն Աէն - Տիգիէ
խիսանուհւոյն տունը գումարուած տեսակ մը
սիւնհողոսին ներկայ գտնուիլը տեսնուած էր ,
եւ այս անգամ Ռօտէնի կեցած յարկը կերթար ,
աշխարհականի կերպարանք մտած եւ թուխ
սնդոյէ բամբակաւոր լայն զգեստի մը մէջ
փաթթուած էր՝ քափուրի բարկ հոտ բուրե-
լով . վասն զի նորին բարձրութիւնն ամեն տե-
սակ հակաքօլէռական նախապահեստներով ին-
քըղինք շրջապատած էր : Տանը երկրորդ դըս-
տիկոնին սանդղաղլուխներէն մէկը հասնելով
գորշ գուռ մը բախեց , եւ տեսնելով որ ներ-
սէն պատասխան տուող չի կար՝ բացաւ , եւ
մէջի բնակիչները կատարելապէս ճանչող մար-
դու մը պէս՝ նախասենեկէ մ'անցնելով ներք-
նասենեակ մը մտաւ , ուր փոկէ մահճակալ մը
գրուած էր , եւ սեւ փայտէ դարակաւոր սե-
ղանի մը վրայ ալ դեղերու շիշեր կը տեսնուե-
ին . կարգինալին դէմքը տատամտտ եւ տխուր
կը թուէր . երեսին գոյքը միշտ դեղնած ու մաղ-

768-2014

ձային էր . սեւ աչքերը պատող թուխ շրջա-
նակը սոփորականէն աւելի սեւցած կերեւէր :
Վայրկեան մը կանգ առնելով զրեթէ եշիլու-
ղիւ շուրջը նայեցաւ , եւ քանի մ'անգամ հա-
կաքօլէռական շիշ մը հոտոտեց ամենայն դօ-
րութեամբ . յետոյ՝ ինքզինք մինակ տեսնելով
վառարանին վրայ դրուած հայելիի մը քով գը-
նաց եւ ուշադրութեամբ իր լեզուին գոյնը
զննեց : Այս նրբաքնին զննութենէն ետեւ , որ-
մէ բաւական գոհ եղած երեւցաւ , ոսկի տու-
փի մը մէջէ քանի մը նախապահեստ դեղա-
հատեր հանեց , եւ աչուրները խոժոռ կերպիւ
գոցելով բերանը դրաւ որ հալին : Այս ողջպա-
հական զգուշութիւնները ձեռք առնելէն ետեւ ,
շէշը նորէն քթին գնելով երբոր քովի խուցը
մտնելու կը պատրաստուէր , բարակ անջրպե-
տին ետեւէն բաւական ամուր խօսակցութիւն
մը լսելով կանգ առաւ որ մտիկ ընէ . վասն
զի եղած խօսքերը շատ զիւրութեամբ կրնային
իր ականջն հասնիլ :

« Ահա վէրքերս պատեցան ելնեմ
կանգնիմ , կըսէր տկար բայց հակիրճ եւ գոռոզ
ձայն մը : — Այդ բանը ձեր մտքէն անգամ մի
անցունէք , վերապատուելի հայրս , կը պա-
տասխանէր աւելի դօրաւոր ձայն մը , անհնա-
րին է : — Պիտի տեսնէք թէ անհնարին է , ը-
տաւ միւս ձայնը : — Բայց , վերապատուելի
հայրս , գէշ կընէք ձեզ . . . կը մեռնիք . . .
գուք ոտքի վրայ ելնելու վիճակի մէջ չէք . . .

հիւանդութիւննիրդ կը նորոգէք, եւ այս անգամ չէք կրնար աղատիլ . . . ուստի բնաւ հաճութիւն չունիմ . . . : »

Այս խօսակցութեան տկար ճիղ մը յաջորդեց՝ դրդուեալ քան թէ ողբական հեծութեան աւազներով, եւ ձայնը նորէն ըսաւ . « Ոչ, ոչ, հայր իմ, անհնարին է, չրլլար, եւ առաւել ապահովութեան համար ձեր զգեստներն ալ ձեր մօտը չպիտի թողում . . . : Ահա ձեր դեղը խմելու վայրկեանը մօտեցաւ, երթամ պատրաստեմ : »

Եւ դրեթէ իսկոյն գուռ մը բացուելով քսան եւ հինգ տարեկանի մօտ մարդ մը դուրս ելաւ՝ թեւին տակ հին ձիթագոյն զգեստ մ'եւ նոյնպէս մաշած սեւ տափատ մ'առած, զորս արթոր մը վրայ ձգեց : Այս անձն էր Պ. Անժ—Մօսէսթ Ռուսլէ, տոքթօր Պալէնիէի առաջին աշակերտը : Դեռահասակ բժշկին գէմքը խոնարհ հեղ եւ զգուշաւոր էր . մազերն՝ առջեւի կողմէն գրեթէ տափակ էին, բայց սթարանոցին ետեւէն կը ծփային : Արդինալը տեսնելուն պէս զարմացական թեթեւ շարժում մ'ըրաւ եւ երկու անդամ խոնարհութեամբ ողջունեց՝ առանց աչքն անոր վրայ վերցնելու :

« Ամեն բանէ առաջ, ըսաւ կարդինալն իր խտալական արտասանութեամբն եւ քափուրի շիշն ալ քթին բռնած, կուղեմ իմանալ թէ քօլէրայի նշանները նորէն ետ դարձած են : — Ո՛չ, գերասլայծան տէր, քօլէրային յաջորդող դա-

ժան տենդն իր ընթացքը կը կատարէ : — Ուրեմն շատ ազէկ . . . : Բայց միթէ վերապատուելի հայրը չուզեր հանդարտ կենալ : Ի՞նչ չըչուկ էր այն որ հիմա լսեցի : — Վերապատուելի հայրը ելնել հագուել կուզէր , գերապայծան տէր , բայց տկարութիւնն այնչտի մեծ է , որ անկողնէն դուրս երկու քայլ չէր կրնար առնուլ : Անհամբերութենէն կը մեռնի . . . կը վախնանք որ այս չափազանց յուզմունքէն հիւանդութիւնը մահառիթ կերպիւ կը նորոգի : — Տոբթոր Պալէնիէն այս ստաւօտ եկաւ : — Հիմա դնաց , գերապայծան տէր : — Ի՞նչ կը խորհի այս հիւանդին վրայ : — Խիստ երկիւղալի վիճակի մէջ կը գտնէ , գերապայծան տէր . . . : Պիշերն այն աստիճան դէշ էր , որ Պ. Պալէնիէ մեծ վախ ունէր . . . վերջապէս վերապատուելի հայր Ռօտէն այն վտանգաւոր կէտին մէջ է , ուր բնութեան մէկ ճիղը քանի մը ժամու մէջ իր մահն ու կեանքը կրնայ վճռել . . . : Պ. Պալէնիէ տագնապին դէմն առնելիք ազդու գործողութիւն մ'ընելու համար պէտք եղած գործիքներն ու նիւթերը բերելու գնաց , եւ հիմայ պիտի գայ կատարէ : — Հայր Տ'էկրինելի իմաց տրուեցաւ : — Հայր Տ'էկրինելի ալ հիւանդ է , ինչպէս որ ձեր գերապայծառութիւնը զիտէ . . . երեք օրէ 'ի վեր դեռ անկողնէն չի կրցաւ ելնել : — Հոս ելած ժամանակս հարցուցի անոր ինչպէս ըլլալը , ըսաւ կարգինալը եւ մէկ պահէն զինքը պիտի տեսնեմ : Բայց հայր

Ռօտէնի գալով, իր խոստովանահօր իմաց արբուեցան, որովհետեւ դրեթէ յուսահատ վիճակի մէջ է եւ վիրաբուժական ծանր դործողութիւն մ'ալ սխալ կրէ կըսէք : — Պ. Պալէնիէ երկու խօսքով զգացուց իրեն այդ բանը, ինչպէս նաեւ վերջին խորհուրդներն ընդունելու պէտքը, բայց հայր Ռօտէն բարկանալով պօռաց թէ զինքը վայրկեան մը հանդիսա չն թողար, թէ անդադար զինքը կը նեղեն, թէ ինք ամենէն աւելի կը հոգայ իր հոգին, եւ թէ . . . : — Բայց խնդիրն իր վրայ չէ, գոչեց կարդինալը Պ. Անժ—Մօսէսի՛ Ռուսէի խօսքը կարելով եւ իր արդէն սուր եւ կարկաչոտ ձայնը բարձրացնելով . խնդիրն իր վրայ չէ, խնդիրն ընկերութեան շահուն վրայ է : Անպատճառ հարկ է որ վերապատուելի հայրը խորհուրդներն հանդիսաւոր կերպով ընդունի, եւ իր վախճանը ոչ միայն քրիստոնէական ըլլայ, այլ եւ հռչակաւոր արդիւնք մ'ունենայ : Պէտք է որ այս տան բոլոր մարդիկը, մինչեւ իսկ օտարականներ՝ այդ տեսարանին հրաւիրուին, որպէս զի իր բարեպաշտական մանը դերազանց ազդեցութիւն մ'ընէ : Այդ ըսածնից արդէն վերապատուելի հայր Արիդօն եւ վերապատուելի հայր Պրիւնէ հասկըցընելու աշխատեցան նորին վերապատուութեան, դերապայծառ Տէր . բայց ձեր բարձրութիւնը գիտէ թէ հայր Ռօտէն սրչափ նեղացաւ այն յորդորանքներուն դէմ, եւ Պ. Պա-

լէնիէ վախնալով որ վասնդաւոր եւ դուցէ մահաբեր տաղնաց մը կուգայ վրան, չհամարձակեցաւ պնդել: — Ես կը համարձակվիմ. վաստն զի այս յեղափոխական ամբարշտութեան դարուս մէջ քրիստոնէական հանդիսաւոր վախճան մը խիստ վերկաւէտ աղղկեցութիւն մը կընէ հասարակութեան վրայ: Մինչեւ անդամ շատ ճահաւոր կըլլայ, եթէ մեռնիլ պատահի, վերապատուելի հայրը դիմսել եւ քանի մ'օր լուսավառ մատուռի մը մէջ 'ի տեփի հասարակութեան դնել' ըստ հասարակական սովորութեան: Քարտուղարս դամբարանին ուրուաղիծը կուտայ, որ խիստ շքեղ, խիստ մեծավայելուչ է: Ան ուխտին մէջ ունեցած կայութեամբը՝ հայր Ռօտէն ամենաշքեղ յուշարկաւորութեամբ մեծարուելու իրաւունք ունի: Առ նուազն վեց հարիւր մոմ եւ տասներկու դամբանական օղկից լապտեր ունի է դնել մարմնոյն վրայ, որպէս զի բարձրէն պայտառապէս լուսաւորի. ասկէց դատ լորտապատուելի հօր ցարկերօն եւ ճգնազգեաց վաշտեց վրայ փոքրիկ տեարակ մը հանելով ժողովրդեան կրնայ բաժնուիլ, եւ . . . :

Նրանի թէ հայր Ռօտէն չը լսէր իր դմսուելուն վրայ խօսելնիդ . . . գերապայծան Տէր, ըսաւ կամաց մը Պ. Անժ—Մօտէսթ Ռուսէ, իր անկողինն այս անջրպետին քովն է, եւ ինչ որ հոս խօսուի՝ ներսէն կը լսուի: — Եթէ հայր Ռօտէն իմ ըսածներս լսեց, ըսաւ կարողինալը ցած ձայնիւ եւ սենեկին միւս ծայրն երթալ կենա-

լով, այս խնդրոյս զբայ իրեն խօսք բանալու
կրնայ ծառայել ինձ: բայց ինչ որ ալ ըլլայ,
իմ կարծիքս այս է միշտ որ դիսսուսն ու ներ-
կայացու մը շատ հարկաւոր են՝ հասարակութեան
մտաց զբայ լաւ ազդեցութիւն մ'ընելու համար:
Ժողովուրդն արդէն սարսափած ըլլալով քօլե-
ռայէն, այսպիսի դամբանահանդէս մը մեծ ար-
պաւորութիւն կրնէ անոր երեւակայութեան
զբայ: — Ներեցէք ինձ դիտել, դերասպայծառ
Տէր, որ հոս օրէնքն այգ պիտի ներկայացուին երբ
կարգելու, եւ . . . : — Յրէնքը . . . միշտ օրէն-
քը, ըսաւ կարդինալ: ցասմամբ միթէ Հոռմ ալ
իր օրէնքները չունի միթէ քահանայներն, Հոռ-
մի հպատակ չեն, միթէ ժամանակը չէ . . . : »

Բայց չուզելով անշուշտ աւելի բացայայտ
խօսքեր քնել բժշկին հետ, կարդինալը յարեց.
« Ասոնց զբայ ետքը կը խորհուի. բայց, ըսէք
ինձ, իմ վերջին այցելութենէս 'ի վեր վերա-
պատուելի Հայրը 'նորէն դառանցանայ մէջ ին-
կու: — Այո, դերասպայծառ Տէր, այս դիշեր
ալ մէկուկէս ժամէն աւելի դառանցեց: — Այդ
դառանցման միջոցին բերնէն ելած ամեն մէկ
խօսքերը ճշդիւ նշանակեցիք, ինչպէս որ պատ-
ուիրամ էի ձեզ: — Այո, դերասպայծառ Տէր,
ահաւասիկ առած ծանօթագիրս: »

Այս ըսելով Պ. Անժ—Մօռնիսթ Ռուսլէ՝ դա-
րակէն թուղթ մ'առաւ կարդինալին տուաւ:
Ար յիշեցնենք ընթերցողին թէ Պ. Ռուսլէին ու
կարդինալին խօսակցութեան այս մասն անջըր-

պեախն հեռու կատարուելով՝ Ռօտէն չէր կրրցած լսել, իսկ իր զմոսուելուն վերաբերեալ խօսքերը կատարելապէս լսեր էր :

Կարգինալը մեծ հետաքրքրութեամբ ծանօթագիրը Պ. Ռուսլէի ձեռքէն առաւ, եւ վերէն վար աչքէ անցունելէ ետեւ թուղթը ճըմըրտկեց, եւ առանց իր դժգոհութիւնը ծածկելու՝ ըսաւ ինքնիրեն. « Միշտ կցկտուր եւ իրարու անյարմար խօսքեր. երկու բառ չկայ մէջը՝ որոցմէ բանաւոր լմաստ մ'եղնէ. կարծես թէ այս մարդը մինչեւ անգամ իր զառանցման միջոցին ինքզինք բռնելու կարողութիւն ունի եւ միայն չնչին ու աննշան բաներու վըրայ կը խօսի » : Յետոյ Պ. Ռուսլէի դառնալով ըսաւ. « Աներկբայ էք որ զառանցման միջոցին բերնէն ելած ամեն մէկ խօսքը ճշգիւ նշանակած ըլլաք : — 'Ի բաց առեալ այն խօսքերը՝ զորս անգագար կը կրկնէր եւ ես մէկ անգամ միայն գրեցի : Ձեր Բարձրութիւնը կըրնայ աներկմիտ ըլլալ, որ բառ մ'անգամ փախուցած չեմ, որչափ եւ անիմաստ կամ արեղցրեղ ալ երեւէր ինձ . . . : — Զիս հայր Ռօտէնի քով մտցուցէք, ըսաւ կարգինալը վայրկեան մը լուծենէ ետեւ : — Բայց, գերապայծառ տէր . . . պատասխանեց Պ. Ռուսլէ վարանելով, տենդը հաղիւ ժամէ մ'ի վեր դադրած է, եւ վերապատուելի հայրն այս միջոցիս շատ տկար է : — Աւելի լաւ » պատասխանեց կարգինալն անզգուշութեամբ, յետոյ մէկէն

խորհելով աւելցուց . « Աւելի լաւ . . . տալիք միսիթարութիւններս կը հասկընայ : Աթէ քընուցած է , արթնցուցէք գինքը եւ իմ այցելութեան դալս իմացուցէք : — Պատրաստ եմ ջեր Նարձրութեան հրամանը կատարելու » ըսաւ Պ. Առուսէ խոնարհելով , եւ մօտակայ սենեակ մը մտաւ :

Կարգինալը մինակ մնալով՝ ըսաւ ինքնիրեն խտկուն գէմքով մը . « Միշտ հոն կուգայ խնդիրը . . . հայր Աօտէն յանկարծակի քօլէուայէն բռնուած ժամանակ ինքզինք Սուրբ—աթոսին հրամանաւ թունաւորուած կարծեց . ըսել է թէ Հոսմի գէմ ծանր մեքենայութիւն մը կը նիւթէ եղեր որ այնպիսի նողկալի երկիւղ մը կ'զգայ : Սրդեօք մեր կասկածն հիմնաւոր է . արդեօք Սուրբ ժողովի անդամոց մէկ մեծ մասին վրայ գորաւոր ազդեցութիւն մը կը բանեցնէ ծածկարար , ինչպէս որ կը վախցուի . . . բայց ինչ նպատակաւ : Ահա ասոնք անհնար եղած է մինչև հիմա թափանցել . . . իր համախոհները վերջին ծայր հաւատարմութեամբ ծածուկ կը պահեն իր գաղտնիքը . . . : Կը յուսայի որ իր զառանցանաց ժամերուն մէջ բերնէն քանի մը խօսք կը փախցնէր , որոցմով կարող կըլլայինք այս ամենակարեւոր իրողութեան հետքը գտնել , վասն զի զառանցանքը՝ մանաւանդ գործունեայ եւ անհանդարտ մտքով մարդու մը համար՝ դրեթէ միշտ մտքին մէջ տիրող խորհրդի մը չափազանցութիւնն է . եւ սակայն ,

ահաւասիկ այս հինգերորդ զտանցութիւնն է որ ճշգիւ կը համառօտագրուի . . . եւ անվճար կամ կցկառուր խօսքերէ զատ բան մը չենք կրնար գտնել : »

Պ. Ռուսլէի դասնալ գալը վերջ տուաւ կարգինալին խորհրդածութեանցը :

« Յաւօք սրտի կը պարտաւորիմ իմացնել ձեզ , գերապայծան Տէր , թէ վերապատուելի Հայրը մարդ տեսնել չուզեր , եւ կըսէ թէ բացարձակ հանգստութեան պէտք ունի . . . : Թէպէտ վերջին աստիճան տկար է , բայց եւ այնպէս տխուր եւ ցասուցեալ դէմք ո՞ւնի . . . : Շատ հաւանական է որ Ձեր բարձրութեան ըրած խօսքերը լսած ըլլայ . . . եւ . . . : »

Կարգինալը Պ. Ռուսլէի խօսքը կտրելով ըսաւ անոր . « Ըսել է թէ հայր Աօտէնի վերջին զտանցանքն այս գիշեր եկաւ : — Այո , գերապայծան տէր , ժամը երեքէն մինչեւ հինգ ու կէսը : — Երեքէն մինչեւ հինգ ու կէսը , կրկնեց կարգինալն այս պարտզան չմոռնալ ուղելու կերպիւ , եւ այդ զտանցանքը մասնաւոր բան մը չունեցան : — Ա՛յ , գերապայծան տէր . ինչպէս որ Ձեր բարձրութիւնը ծանօթագիրս կարգալով կրցած է հասկնալ , անհնար է ասկէց աւելի կցկառուր խօսքեր հաւաքել : »

Յետոյ տեսնելով որ կարգինալը դէպ ՚ի միւս սենեկին դուռը կերթար , Պ. Ռուսլէ յաւելցուց . « Բայց , գերապայծան տէր , վերապատուելի հայրը չուզեր բնաւ մարդ տեսնել . . . »

պահէ մը կատարուելիք վերաբուժական գործողութենէն առաջ բացարձակ հանդատութեան պէտք ունի, եւ թերեւս վտանգաւոր կըլլայ հիմա . . . »

Առանց այս գիտողութեան պատասխանելու՝ կարդինալը Ռօտէնի քով մտաւ : Սենեակը բաւական ընդարձակ էր : երկու պատուհան ունէր : եւ սրբոյ բայց վայելուչ կերպիւ կահաւորուած էր : վառարանին մէջ երկու խանձող ծանր ծանր կը վառէին : կրակին վրայ խահուէի եփոց մը, խեցեղէն սան մ'եւ տապակ մը դրուած էր, որուն մէջ ալիւրի եւ մանանխոյ թանձր խառնուրդ մը կեփուէր : Վառարանին վրայ բազմաթիւ կտաւի կտորուանք ու երիզներ կը տեսնուէին ցան եւ ցիր : Սենեակը, ինչպէս որ հիւանդ դանուած տեղերուն յատուկ է, դեղարան կը հոտէր, որուն հետ այնպիսի կծու նեխեալ եւ նոզկալի դարչ հոտ մը խառնուած էր, որ կարդինալը պահ մը դրբանը մէջ կանգ առաւ մնաց՝ ու չկրցաւ յառաջ երթալ :

Ինչպէս որ վերապատուելի հայրերն իրենց շրջադայութեան մէջ ըսեր էին, Ռօտէն կապրէր, վտան դի ըսեր էր ինքնիրենն . « Քէտք է ապրիմ, եւ սխալի ապրիմ : »

Վասն զի՝ ինչպէս որ տկար երեւակայութիւններն ու վատ սիրտերը շատ անդամ վրտանոյ՛ շուր սարսափէն կընկճին, Եոյնպէս հազար օրինակով ապացուցուած է որ անյողողդ

բնաւորութիւնն ու բարոյական կորույնն յամա-
ուութեամբ կը մաքառին վտանգին դէմ, եւ եր-
բեմն յուսահատ կացութեանց մէջ յաղթող կեւ-
նեն : Ճիգվիթին ալ այսպէս եղած էր . . . : Իր
բնաւորութեան անդրդուելի ամբասանողութիւնն
եւ իր կամաց ահազին յամաուութիւնը՝ (վասն
զի կամքը երբեմն այնպիսի կարգէ դուրս դո-
ւութիւն մը կստանայ որ մարդ կը դարձուրի)
Տօքթօր Պալէնիէի հանճարեղ դարմաններուն
օգնութեան հասնելով Ռօտէն քօլէսային ա-
բող հարուածէն սզատեր էր : Բայց այն ֆի-
զիքական շահթահար վրդովման՝ վտանգա-
ւոր տենդ մը յաջորդեր էր, որ Ռօտէնի
կեանքը վտանգի մէջ կը դնէր : Այս կըր-
կին վտանգը մեծ վախ սպաճառեր էր հայր
Տ'Ակրինիի, որ իր նախանձընդդէմ հետամը-
տութեան հակառակ կ'զգար թէ դործերն այն-
պիսի կէտի մը հասած էին, որ մեքենայուած
դարանին բոլոր թելերը Ռօտէնի ձեռքն ըլլա-
լով, նա միայն կրնար յաջող վախճանի հասցը-
նել :

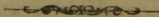
Հիւանդին սենեկին վարագոյրները կէս գոց-
ւած ըլլալով աղօտ լոյս մը միայն կը հասցնէին
Ռօտէնի ակողմին շուրջը : Ճիգվիթին դէմքը
կորուսեր էր այն կանաչորակ գոյնը՝ որ քօլէ-
սայէ բնուողներուն յատուկ է, բայց դիակ-
նաախոյ կապուտակութիւնը մնացեր էր . նիհա-
րութիւնն այն աստիճան էր որ իր չոր ու խոր-
շումած մորթը՝ ցցուած ոսկրներուն փակած էր .

իր երկայն մերկ եւ անսղային չոր պարանոցին երակներն ու մկանները՝ լարերու ցանցի կը նմանէին . գլուխը՝ որ սեւ ու դեղին մետաքսէ զաղիր գդակով մը ծածկուած էր , եւ ներքեւէն մութ մոխրագոյն մազի ծայրեր դուրս ելած էին , աղտոտ բարձի մը վրայ կը հանգչէր , որովհետեւ Ռօտէն չէր ուզեր որ կտակէքը փոխէին : Յանցառ եւ կէս ճերմակ մօրուքը՝ երկար ժամանակէ 'ի վեր դերձուած չըլլալով , խոզանակի մազերու պէս հողատիպ մորթին վրայ ցցուած էր . շապկին տակէն հին ու շատ տեղերէն ծակձկած բուրդէ բաճկոն ժը հագած էր , թեւին մէկն անկողնէն դուրս հանած էր , եւ իր սկրոտ մազոտ եւ կապուտակ եզունգներով ձեռքին մէջ ընշախոտի թաշկինակ մը բռնած էր , որուն գոյնն անհնար է նկարագրել : Նիւէ կապիճներուն խորոցը մէջ ձեւացած միութեան մէջէն երկու հրանշոյլ կայծեր չը փայլէին , զինքը տեսնողն անստանձառ դիակ մը կը կարծէր : Նայուածքը՝ որուն մէջ այս մարդուն վրայ մնացած բոլոր կեանքն եւ ուժն ասպարտանած ու կեդրոնացած կը թուէին , սաստիկ սրտատանջութիւն կը յայտնէր . մերթ դժնդակ ցաւ ցոյց կուտար , մերթ ալ ձեռուններուն դալարումն եւ մարմնոյն ընդոտ ցնցումն ու տատանումը՝ ցաւոց անկողնին մէջ գամուած մնալուն վրայ զգացած յուսահատ կատաղութիւնը նշմարել կուտային , մինչդեռ իր վրայ առած ծանրակշիռ շահերն իր մտաց

բայր դործունէութիւնը կը պահանջէին . ուստի իր միտքն այսպէս շարունակաբար ձկտելով ու գրգռուելով շատ անգամ կը տկարանար , եւ խորհուրդները կը պրծէին իրմէ . այն ժամանակ մերթ ընդ մերթ կը ցնդէր եւ դառանցանաց մէջ կ'իյնար . յետոյ կ'սթափէր՝ տաժանելի երազէ մ'արթննալու պէս , որուն յիշատակը զինքը կը զարհուրեցնէր :

Տըթոր Պալէնիէի իմաստուն խորհրդոց համեմատ , որ զայն կարեւոր գործոց զբաղելու վիճակէ դուրս կը գտնէր , հայր Տ'Լկրինեի մինչեւ այն ժամանակ զգուշացեր էր Ռէնբօնեան գործին ընթացքին վրայ Ռօտէնի հարցմանց պատասխանելէ , որ կրկնապատիկ կարեւորութիւն ունէր անոր համար , եւ զոր իր հիւանդութեան եւ հետեւաբար բոնի անգործութեան պատճառաւ վտանգի մէջ ինկած կամ կորսուած տեսնելու կասկածէն կը դողար : Հայր Տ'Լկրինեի այս լռութիւնն այն դիւանար որոգայթին վրայ որուն թելերն ինք Ռօտէն բոնած էր , եւ իր հիւանդութենէն 'ի վեր հաւանականաբար անցած դէպքերուն վրայ ունեցած կատարեալ տգիտութիւնն՝ առաւել կը կատղեցնէին զինքը :

Այս էր Ռօտէնի բարոյական եւ ֆիզիքական վիճակը , երբոր իր կամաց հակառակ Մալբիէրի կարդինալն իր սենեակը մտեր էր :

ՈՐՈՂԱՅԹ

Հիւանդութենէն անգործութեան դատա-
 պարտուելուն պատճառաւ Ռօտէնի կրած տագ-
 նապը լաւ հասկցնելու եւ Մալբիէրի կարգի-
 նալին այցելութեան կարեւորութիւնը բացատ-
 րելու համար՝ երկու խօսքով ճիզվիթին փա-
 ռամոլական յանդուգն դիտումները յիշեցնենք,
 որ ինքզինք Սեքստոս հինգերորդ Պապին նա-
 խանձորդը կը կարծէր, սպասելով որ անոր հա-
 ւասարն ըլլայ: Ռէնբօնեան գործը յաջողեցնե-
 լով ճիզվիթաց ուխտին ընդհանրական գը-
 լուխ ըլլալ յետոյ երբոր Պապին հաւա-
 նական երեւցած հրաժարումը վրայ գար, ա-
 ռատ կաշառանօք Սուրբ ժողովին մեծագոյն
 մասը շահիլ՝ որպէս զի քահանայապետական
 գահն ելնէ, եւ այն ժամանակ ճիզվիթաց ըն-
 կերութեան հիմնական կանոնաց մէջ փոփոխու-
 թիւն մ'ընելով այս հզօր ընկերութիւնը սուրբ
 Աթոռին հետ միացնել, փոխանակ թող տալու
 որ անկախ մնալով պապական իշխանութեան
 հաւասարի եւ գրեթէ իշխէ իսկ անոր: Ասոնք
 էին ահա Ռօտէնի գաղտնի դիտումները: Իսկ
 ասոնց հնարաւորութեանը գալով, օրինակները
 պակաս չէին. վասն զի բազմաթիւ պարզ կը-
 րօնաւորներ կամ քահանայներ յանկարծակի

պատուութեան աստիճանն ամբարձած էին : Սակ
գործին բարոյականութեանը գալով, Պօրկիա-
ներուն, Յուլիոս Բ. ի եւ ուրիշ բազմաթիւ
տարօրինակ Քրիստոսի փոխանորդներու գահա-
կալութիւնը, որոց քով Ռօտէն յարգելի սուրբ
մ'էր, ճիզվիթին այս փառասէր բազմանքը
կարդարացնէր :

Ռօտէնի այս ստորերկրեայ մեքենայու-
թեանց նպատակը թէ եւ մինչեւ այն ժամանակ
ամենածածուկ գազանիք մ'էր, բայց եւ այն-
պէս Սուրբ ժողովին անդամոց շատերուն հետ
ունեցած ծածուկ յարաբերութիւնները նշմար-
ուեր էին : Ժողովին անդամոց մէկ մասը՝ ո-
րոց գլուխն էր Մալքիէրի կարդինալը՝ կասկածի
գացած ըլլալով, կարդինալը՝ Ղազղիա ըրած
ուղեւորութեան առթիւ՝ ճիզվիթին խաւարա-
ջին խորհուրդներն իմանալու ջանք կրնէր : Ե-
թէ մեր այս նկարագրած տեսարանին մէջ կար-
դինալը՝ Ռօտէնի գեղամակութեան հակառակ՝
այնչափ կը յամսուէր եւ անպատճառ հետը խօ-
սակցիլ կուղէր, պատճառն այս է որ շուտի
հետ կասկածուած եւ մինչեւ այն ժամանակ
կատարելապէս ծածուկ պահուած ճնարագոր-
ծութեանց վրայ վարպետութեամբ բերնէն բան
մը քաղել կը յուսար :

Ահա այս ամենակարեւոր պարագաներուն
մէջ էր որ Ռօտէն ինքզինք այնպիսի հիւան-
դութեան մ'որս եղած կը տեսնէր, որ իր ու-
ժը կանգամալուծէր, երբ ամեն ժամանակեւ ա-

ւելի իր խելքին բոլոր կարողութեանցն ու բո-
լոր գործունէութեանցը պէտք ունէր . . .

Քանի մը վայրկեան սենեկին դրանք մէջ
անշարժ կենալէ ետեւ, կարգինալն՝ իր շիշը
միշտ քթին բռնած՝ ծանրաքայլ Ռօտէնի ան-
կողնին քով գնաց : Իսկ ճիզվիթը՝ կարգինա-
լին յամառութեանը վրայ սրտմտած, եւ շատ
պատճառներով իրեն անհաճոյ եղող խօսակ-
ցութենէ մը խուսափել ուղեւորով, մէկէն գլու-
խըն անդին գարծուց եւ ննջել կեղծեց : Կար-
գինալն այս կեղծիքը բանի տեղ չի դնելով,
եւ Ռօտէնի տկարութենէն օգուտ քաղելու
միայն մտադիր ըլլալով, ակոռ մ'առաւ եւ իր
զգուանաց հակառակ գնաց ճիզվիթին գլխուն
մօտ նստաւ :

« Ա երասպատուելի եւ ամենասիրելի հայր
. . . ինչպէս էք » ըսաւ մեղրալից ձայնիւ մը,
զոր իր խտալական ճնշումն առաւել կեղծաւօ-
րական կընէր :

Ռօտէն չիլսել ձեւացուց, մեծաձայն խոր-
գիւն մ'արձակեց եւ պատասխան չի տուաւ :
Կարգինալը թէ եւ ձեռնոց դրած էր, բայց եւ
այնպէս գանելով Ռօտէնի ձեռքը բռնեց, քիչ
մը թոթովեց եւ աւելի ամուր ձայնով մը կըրկ-
նեց. « Ա երասպատուելի եւ ամենասիրելի հայր,
պատասխան տուէք ինձ, կաղաչեմ : »

Ռօտէն չի կրնալով իր անհամբեր բարկու-
թիւնը զտել, շարժում մ'ըրաւ, բայց դար-
ձեալ յուս կեցաւ :

կարդինալը շուտով յուսահատող մարդ չէր : նորէն եւ քիչ մ'աւելի ուժով ճիզվիթին ձեռքը թոթվելով կրկնեց՝ այնպիսի պաղարիւն յամառութեամբ մը՝ որ ամենէն համբերող մարդը ծխնիէն կը հանէր : « Աերապատուելի եւ ամենասիրելի հայր, որովհետեւ արթուն էք, մտիկ ըրէք զիս, կաղաչեմ . . . »

Ռօտէն՝ կրած ցաւէն դառնացած եւ կարդինալին յամառութենէն զայրացած, գլուխը մէկէն ասդին դարձուց, իր փոս եւ աղօտափայլ աչուրները կարդինալին վրայ ուղղեց, եւ բռնաղբօս ժպիտով մը շրթունքը ձրկտելով դառնութեամբ ըսաւ . « Աերելի թէ, գերապայծառ, զիս զմոսած եւ լուսավառ մատրան մը մէջ 'ի տեսիլ դրուած տեսնելու մեծ փափաք ունիք, որ եկեր այսպէս իմ վերջին տագնապս կը նեղէք եւ վախճանս կը փութացնէք : — Ե՞ս, սիրելի հայր իմ . . . տէր ուղորմեա . . . այդ ի՞նչ խօսք է որ կընէք : »

Եւ կարդինալն երկու ձեռքը դէպ երկինք վերցուց, որպէս թէ ճիզվիթին վրայ ունեցած գորովագին համակրութեանը զԱստուած վկայ բռնելով :

« Քիչ մ'առաջ լսածս կըսեմ, գերապայծառ, վասն այս սենեկին անջրպետը բարակ է, յաւելցուց Ռօտէն առաւել եւս դառնութեամբ : — Եթէ աղով ըսել կուղէք թէ ես բոլորով սրբտիւ ձեր վախճանին կը փափաքիմ . . . , կը թխալիք, ամենասիրելի հայր իմ . ես ձեզ հա-

մար կատարելապէս քրիստոնէական եւ այլոց
օրինակ ըլլալու արժանի վախճան մը կը դձամ
. . . : Իմ խօսքերս ամբողջապէս լսեցիրք . վա-
սընդի շատ քաղցր է ինձ տեսնել ձեզ , որ ար-
ժանապէս լցուած կեանքէ մ'ետեւ հաւատացե-
լոց պաշտելի ըլլաք : — Նսալ կըսեմ ձեզ , գե-
րապայծառ , գոչեց Ռօտէն տկար եւ դողդո-
ջուն ձայնիւ , յուսահատ վիճակի մէջ գտնուող
հիւանդի մ'առջեւ այդպիսի խօսքեր ընելը վայ-
րադուժիւն է . այո՛ , յարեց առաւել եւս գըր-
գըռուժեամբ՝ որ իր ընկճեալ վիճակին չէր
յարմարեր . . . բայց զգոյշ թող կենան , կը լսէք ,
վասն զի . . . եթէ շատ ետեւէս իյնան , եթէ
զիս անդադար նեղեն , եթէ թոյլ շտան որ հան-
դարտութեամբ հոգեվարքս խորդամ , զիս պի-
տի հարկադրեն նուազ քրիստոնէական կերպիւ
մեռնելու , ահա կիմացնեմ ձեզ . եւ եթէ իմ
մահուընէս օգուտ քաղելու համար հոգեշահ
տեսարան մ'ընծայել կուզեն , կը սխալին : »

Այս բարկութիւնը սաստիկ յոգնութիւն
պատճառելով Ռօտէնի , գլուխը բարձին վրայ
ձգեց , եւ իր հերձոտած շրթունքին արիւններն
ընչախոտին վարչամակաւը սրբեց :

« Օ՛ն , օ՛ն , ամենասիրելի հայր իմ , մի
վրդովիք , ըսաւ կարդինալն հայրական դէմ-
քով մը , այդպիսի գէշ խորհուրդներ մի ան-
ցունէք ձեր մտքէն : Նախախնամութիւնն ան-
շուշտ մեծ գիտաւորութիւններ ունի ձեր վը-
րայ , որովհետեւ մեծ վտանդէ մը ձեզ աղա-

տեց : Յուսանք որ այն ժամուս ձեզ սպանանա-
ցող ժամանդէն ալ կաղատէ : »

Ռօտէն խեղդուել մոնչմամբ մը պատառ-
խանելով նորէն գլուխն անդին դարձուց :

Կարդինայն առանց ամենեւին շփոթելու՝
շարունակեց . « Նախախնամութիւնն իր դիտա-
ւորութիւնները մի միայն ձեր փրկութեան վը-
րայ չտահմանաւորեր , ամենասիրելի հայր իմ ,
այլ իր դորութիւնս ուրիշ կերպով ալ յայտ-
նեց . . . ինչ որ պիտի ըսեմ ձեզ՝ ամենա-
բարձր կարեւորութիւն մ'ունի , ուստի ուշադ-
րութեամբ մտիկ ըրէք զիս : »

Ռօտէն՝ առանց ստդին դառնալու՝ սրտմը-
տեալ դառնութեամբ մ'ըսաւ , սրմէ իր ցաւե-
րուն սաստկութիւնը կը հասկցուէր . « Իմ մեռ-
նիկս կուզես . . . կուրծքս կրակի մէջ է . . .
գլուխս ջախջախած է . . . եւ չէն գթար : Ո՛հ,
այս ինչ դժնդակ ցաւ է : — Գեո կեցի՛նայի՛նք ,
ընաւ կարդինայը կամացուկ մը երգիծական
ժպիտով , յետոյ բարձր ձայնիւ յարեց . « Նե-
րեցէք ինձ պնդել , ամենասիրելի հայր իմ , զիս
մտիկ ընելու փոքրիկ ճիգ մ'ըրէք , չէք զըզ-
ջար : »

Ռօտէն իր անկողնին վրայ միշտ տարած-
ուած , առանց խօսք մ'ըսելու , յուսահատ շարժ-
մամբ երկու գալարեալ ձեռուքները դէպ եր-
կինք վերցուց . յետոյ երկու տկար թեւերը մէ-
կէն վար ինկան :

Կարդինայը թեթեւ կերպիւ մ'ու եերը թոթ-

վեց, եւ ծանր ծանր շեշտեց հետեւեալ խօսքերը, որպէս զի Ռօտէն լաւ ըմբռնէ. « Միրելի հայր իմ, Նախախնամութիւնն ուղեց որ ձեր զառանցանաց մէջ ամենակարեւոր յայտնութիւններ ընէք առանց ձեր գիտութեանը : »

Եւ սրտատանջ հետաքրքրութեամբ կարգիւրը ճիղվիթին տկարացեալ մաքին լարած այս բարեպաշտական թակարդին արդեանն սպասեց :

Բայց Ռօտէն՝ երեսը միշտ անդին դարձուցած՝ չի լսել ձեւացուց եւ մունջ կեցաւ :

« Ըսած խօսքերուս վրայ կը խորհիք անշուշտ, սիրելի հայր իմ, յարեց կարգինալը, եւ իրաւունք ունիք, վասն զի գործը շատ ծանր է. այո՛, կրկին կըսեմ, Նախախնամութիւնը թոյլ արւաւ որ ձեր զառանցութեան մէջ ըրած խօսքերով ձեր ամենածածուկ խորհուրդները մատնէք՝ այնպիսի բաներ յայտնելով ինձ, եւ բարեբաղդաբար ինձ միայն . . . որ ձեզ ծանրապէս կասկածելի կընեն . . . կարճ խօսքով, ձեր այս գիշերուան զառանցանաց մէջ, որ երկու ժամու չափ տեւեց, Հռոմի Սուրբ Ժողովին անդամոց ոմանց հետ ձեր նիւթած մեքենայութեանց ծածուկ նպատակը երեւան հանեցիք : »

Եւ կարգինալը մեղմով ոտքի վրայ ելնելով Ռօտէնի անկողնին վրայ ծռիլ կուղէր որպէս զի այս խօսքերէն անոր դէմքին վրայ եղած տպաւորութիւնը գիտէ : Ռօտէն ժամանակ չի թողուց : Ինչպէս որ ելեքորական գործո-

դութեան ենթարկուած գիակ մը յեղակարծ եւ
կարգէ դուրս ցնցմամբ կը շարժի, այնպէս ալ
Ռօտէն կարգինալին վերջին խօսքերը լսելուն
պէս անկողնին մէջ վեր ցատկելով բարձին վը-
րայ ուղղապէս ասդին դարձաւ :

« Ինքզինք մատնեց » ըսաւ կարգինալն ի-
տալերէն ցած ձայնիւ : Յետոյ մէկէն նստելով
յաղթական ուրախութեամբ փայլող աչերը ճիզ-
վիթին վրայ տնկեց : Ռօտէն թէ եւ Մալրիէ-
րիի ուրախական բացագանչութիւնը չը լսեց,
թէ եւ անոր դէմքին սիգապանծ գոհութիւնը
չնշմարեց, այսու ամենայնիւ՝ իր յետին տկարու-
թեան հակառակ՝ հասկցաւ իր առաջին շարժ-
ման ծանր անխոհեմութիւնը, որ մեծ նշանա-
կութիւն ունէր : Չեոքը ծանրութեամբ ճակատին
տարաւ՝ գլխու պտոյտ մ'զգալու պէս, յետոյ
շփոթ եւ շուարեալ նայուածք մը ձգեց իր շուր-
ջը, եւ իր ընչախոտի զաղիթ թաշկինակն իր
գողգոջուն շրթանց տանելով մեքենաբար խա-
ծատեց :

« Չեր այդ սաստիկ վրդովումը, այդ զար-
հուրանքն, աւանդ, կը հաստատենն ըրած արտեր
գիւտս, ըսաւ կարգինալն իր վարպետութեան
յաջողելուն վրայ առաւել եւս փառաւորուե-
լով եւ ինքզինք ամենակարեւոր գաղտնիք մը
վերջապէս թափանցելու կէտին վրայ տեսնե-
լով. ուստի հիմայ, ամենասիրելի հայր իմ, ա-
ւելցուց կարգինալը, կը հասկնաք որ ձեզ հա-
մար կենսական շահ մ'է՛՝ ձեր գիտաւորութեանց

եւ ձեր Հոռմի մէջ ունեցած համախոհներուն վրայ մանրամասն տեղեկութիւն տալ ինձ . այս կերպով միայն կրնաք , սիրելի հայր իմ , Սուրբ Աթոռէն ներում յուսալ , մանաւանդ եթէ ձեր խոստովանութիւնը կատարեալ եւ բացորոշ ըլլայ , որպէս զի տենդային զառանցանօք եղած յայտնութեան մ'անհրաժեշտ պակասները լրացուին : »

Ռօտէն՝ առջի վրդովումէն սթափելով նըշմարեց , բայց խիստ ուշ , որ դաւի եկեր եւ իր վրայ ծանր կաակած տուեր էր , ոչ թէ իր խօսքերով , այլ զարմանաց եւ զարհուրանաց նշանական վտանգաւոր շարժմամբ մը : Եւ յիրաւի , ճիղվիթը մէկէն 'ի մէկ Հոռմի հետ խաւարային մեքենայութիւններ նիւթելու պմբաստանութիւնը լսելուն պէս՝ վախցեր էր որ իր զառանցութեան մէջ բերնէն խօսք վախուցած էր . բայց քանի մը վայրկեան խորհելէ ետեւ , ճիղվիթն՝ իր մտաց տկարութեան հակառակ՝ մեծ իրաւամբ ըսաւ ինքնիրեն . « Եթէ այս խորամանկ Հոռմայեցին իմ գաղտնիքս իմացած ըլլար , ամենեւին խօսք չէր ըներ ինձ . ուրեմն կաակած միայն ունի , որ քիչ մ'առաջ բրած աղամայ շարժմամբս ծանրցաւ : »

Եւ ճիղվիթն իր հրավառ ճակտէն վազած պաղ քրտինքը սրբեց : Այս տեսարանէն պատճառեալ սրտայուզութիւնն իր ցաւերը կաւելցընէր եւ իր արդէն երկիւղալի վիճակն առաւել կը գէշցնէր : Յոգնութենէն ճնշեալ , չը

կրցաւ անկողնին մէջ նստած կենալ, եւ ետեւուն վրայ ինկաւ :

« Չոր սատանայ, ըսաւ ինքնիրեն կարգինալը ճիզվիթին մահաախայ այլայլութենէն զարհուրելով, չեղնէ՞ թան մը չի խոստովանած մեռնի եւ իմ այսչափ ճարտարութեամբ լարած որոգայթէս ազատի : »

Եւ մէկէն Ռօտէնի վրայ ծռելով ըսաւ անոր . « Ի՞նչ կըլլաք, ամենասիրելի հայր ի՞՞՞ — Ինքզինքս վերջին ծայր տկարացած կը զգամ, գերապայծառ տէր . . . կրած ցաւս . . . անհրնար է հասկցնել . . . : — Յուսանք, ամենասիրելի հայր իմ, որ այդ առաջնապը չար հետեւանք մը չունենար . . . բայց հակառակն ալ հաւանական ըլլալով, ձեր հոգւոյն փրկութեան համար հարկ է որ հիմայ կատարեալ եւ մանրամասն խոստովանութիւն մ'ընէք ինձ . . . թէ եւ այն խոստովանութեամբ ձեր կարողութիւնը բոլորովին սպառի . . . յաւիտենական կեանքն այս անցաւոր կեանքէն նախամեծար է : — Ի՞նչ խոստովանութիւն է ըսածնիդ, գերապայծառ տէր, ըսաւ Ռօտէն տկար եւ բռնադբօսեալ ձայնով մը : — Ի՞նչ խոստովանութիւն, գոչեց կարգինալն ապշելով, շոտի հետ ձեր նիւթած վտանգաւոր մեքենայութեանց խոստովանութիւնը : — Ո՞ր մեքենայութեանց, հարցուց Ռօտէն : — Այն մեքենայութեանց՝ զորս ձեր դառանցանաց մէջ յայտնեցիք, պատասխանեց կարգինալն հետզհետէ գրգռեալ ան-

համբերութեամբ : Չեր ըրած խոստովանութիւնները բաւական բացորոշ չէին . ինչո՞ւ համար հիմայ կը վարանիք անոնց ամեն պարագաները լրացնելու : — Իմ խոստովանութիւններս բացորոշ էին . . . դուք կը հաւատտէք ինձ . . . բնաւ Ռօտէն՝ ամեն մէկ բառերուն իր խօսքն ընդհատելով , այնչափ որ սիրտը կը ձնչէր . բայց իր կամաց զօրութիւնն ու արագամտութիւնը զինքը դեռ չէին թողած : — Այժմ , կրկին կըսեմ , պատասխանեց կարգինայլը , քանի մը պակաս կետերէ զատ՝ ձեր խոստովանութիւնները խիստ բացայայտ եւ մէկին էին : — Աւրեմն . . . ինչ հարկ կայ . . . կրկնելու . . . : Եւ հեզնական ժպիտ մ'անցաւ Ռօտէնի կապոյտ շրթանց վրայէն : — Ի՞նչ հարկ կայ , գոչեց կարգինայլը ցասմամբ . թողութիւն գտնելու հարկ կայ . վասն զի , եթէ յանցանքը խոստովանող զղջացեալ մեղաւորին ներում եւ թողութիւն կը տրուի , անապաշխար խտտասիրտ մեղաւորն ալ անիծից եւ դատապարտութեան կը մատնուի : — Ա՛հ , տանջանք է այս , չարչարանօք մեռնիլ է այս , մրմռաց Ռօտէն եւ յարեց . որովհետեւ ամեն բան ըսեր եմ , մի բան մը չունիմ յայտնելիք . . . դուք ամեն բան գիտէք . . . : — Ամեն բան գիտեմ , պատասխանեց կարգինայլը բարկացայտ կերպիւ . բայց ինչպէս իմացայ , այնպիսի խոստովանութենէ մը՝ զոր դուք ինքնին կընէիք առանց ձեր ըրածին գիտակցութիւնն ունենալու , եւ հիմա

կը կարծէք թէ ատով ձեր պարտքը կատարած էք . . . : Ոչ, ոչ . . . հաւատացէք ինձ . . . ծանր վայրկեան մ'է, այս . . . մահը գլխունուդ վերեւն է. այո՛, գլխունուդ վերեւ կեցած կ'սպառնայ . . . ուրեմն սարսափեցէք . . . սրբապիղծ ստախօսութիւն մ'ընելէ, գոչեց կարդինալն եւս քան դեւս զայրացած եւ Ռօտէնի թեւն ուժգնութեամբ թոթվելով, զողացէք յաւիտենական բոցերէն, եթէ համարձակիք ուրանալ ինչ որ ճշմարիտ ըլլալը դիտէք . . . : Կուրանա՞ք . . . : — Ես բան մը չեմ ուրանար, ըսաւ Ռօտէն տաժանագին նեղութեամբ, քայց զիս հանդիստ թողէք: — Վերջապէս, Աստուած ձեզ կը ներչնչէ » ըսաւ կարդինալը գոհութեամբ: Եւ կարծելով որ իր նըպատակին կը հասնէր, յարեց. « Լսեցէք Աստուծոյ ձայնը. նա ձեզ ապահովապէս կատաջնորդէ, սիրելի հայր իմ. ըսել է թէ բան մը չէք ուրանար: — Ես . . . զառանցութիւն . . . ունէի . . . ուրեմն . . . չեմ . . . կրնար . . . ուրանալ . . . և՛, այս ինչ ցաւ է, յաւելցուց Ռօտէն իբրեւ փակագիծ ուրեմն . . . չեմ կըրնար . . . ուրանալ . . . զառանցութեանս միջոցին . . . ըսած խենթութիւններս . . . : — Բայց երբոր այդ կարծեցեալ խենթութիւններն իսկութեան համաձայն են, գոչեց կարդինալը կատաղելով իր ակնկալութեան նորէն խարուելուն վրայ. քայց թէ որ զառանցանքն ահամայ . . . նախախնամական յայտնութիւն մ'է . . . :

— Կարդինալ Մալքիէրի . . . ձեր այդ դաւն իմ հոգեվարժիս անգամ չի կրնար զօրել , ըստ Ռօտէն մարած ձայնիւ : Ես իմ գաղտնիքս ըսած չըլլալուս ապացոյցը . . . եթէ գաղտնիք մ'ունիմ . . . այս է որ դուք կաշխատիք . . . յայտնել տալ ինձ . . . : »

Եւ ճիզվիթն՝ իր դժնգակ ցաւերուն եւ իր անյարիր տկարութեան հակառակ՝ զօրութիւն ունեցաւ անկողնին մէջ կէս մը նստելու , կարդինալին երեան 'ի վեր նայելու եւ սատանայական կծու ժպիտով մը զայն հեզնելու : Յետոյ Ռօտէն նորէն բարձին վրայ ինկաւ՝ երկու դաւարեալ ձեռքը կուրծքին դնելով եւ հոգետաղնապ հառաչք մ'արձակելով :

« Զար սատանայ . . . այս դժոխամիտ ճիզվիթն իմ բանեցուցած վարպետութիւնս չի կրէնեց , ըսաւ ինքնիրեն կարդինալը կատաղութեամբ ոտքը գետինը զարնելով . հասկցաւ որ իր առաջին շարժումը զինքը կասկածելի բրեր էր , հիմայ զգոյշ կը կենայ . . . ուստի ըան մը չի պիտի կրնամ ստանալ իրմէ . . . եթէ այս տկարութենէն օգուտ չի քաղեմ՝ անգաղարետեւէն իյնալով . . . սպառնալով . . . վախճընելով . . . : »

Կարդինալը չի կրցաւ աւարտել . գունն յանկարծ բացուեցաւ , եւ հայր Տ'էկլըինեիներս մտաւ անպատմելի ուրախութեամբ գոչելով . « Բարի լուր մը . . . : »

Հայր Տ'Էկրինեի 'դէմքին այլայլութենէն
 դժգունութենէն եւ իր շարժմանց տկարութենէն
 կը տեսնուէր որ Նօթո—Տամի հրապարակին
 սարսափելի դէպքն իր առողջութեան վրայ
 բուռն ազդեցութիւն մ'ըրած էր : Սակայն դէմ-
 քը պայծառ եւ յաղթական երեւոյթ մ'առաւ
 երբոր Ռօտէնի սենեկէն ներս մտնելով « Բարի
 լուր մը » գոչեց :

Այս խօսքը լսելուն պէս Ռօտէն վերցատ-
 կեց . իր ընկճեալ տկարութեան հակառակ գը-
 լուխը մէկէն վեր անկեց . աչքերը փայլուն
 հետաքրքիր տատամտտ եւ թափանցիկ երե-
 ւոյթ մ'առին , եւ իր վախձեռնօքը հայր Տ'Էկ-
 րինեին իր քով կանչելով ըսաւ այնպիսի տկար
 եւ հատկեալ ձայնով մը որ հաղիւ կը լսուէր .
 « Շատ գէշ եմ . . . կարգինալը զիս գրեթէ
 բոլորովին լմնցուց . . . բայց թէ որ այդ բա-
 րի լուրը . . . Ռէնբոնի գործին վրայ է . . .
 զոր խորհելով կը մաշիմ . . . եւ որուն վրայ
 ինձ խօսք մը չեն ըներ . . . ինձ այնպէս կը
 թուի թէ պիտի բժշկուիմ : — Ուրեմն բժշկուե-
 ցէք , գոչեց հայր Տ'Էկրինեի՝ մոռնալով Տօքթոր
 Պալէնիէի պատուէրը , որ մինչև այն ժամա-
 նակ թող չէր տուեր որ ծանր շահերու վերա-

բերեալ խօսքեր ընեն Ռօտէնի: — Այ՛, կրկնեց հայր Տ'էկրինեի, բժշկուեցէք . . . կարդացէք . . . եւ փառաւորուեցէք . վասն զի ինչ որ ըսեր էիք՝ կսկսի կատարուիլ: »

Այս ըսելով գրպանէն թուղթ մը հանեց Ռօտէնի տուաւ, որ քաղցեալ եւ դողդոջուն ձևով մ'առաւ: Քանի մը վայրկեան առաջ Ռօտէն ստուգիւ անկարող էր կարգինալին հետ խօսակցութիւնն առաջ տանելու, թէ եւ խոհեմութիւնը թոյլ տար իրեն շարունակել. նըմանապէս անկարող էր աող մը դիր անգամ կարդալու, այնչափ աչքին տեսութիւնը շփոթած ու մթնցած էր . . . սակայն հայր Տ'էկրինեի խօսքերէն այնպիսի յոյս մը, այնպիսի աշխոյժ մ'ղգաց, սր աննկուն կամաց ամենազօր ճիգով մ'ելաւ իր անկողնին մէջ նստաւ, եւ արձակ մտօք եւ հանճարեղ ու կենդանի նայուածքով արագապէս կարդաց հայր Տ'էկրինեի մատուցած թուղթը: Արդիւնաւն այս յանկարծական զխմախոխութեան վրայ հիանալով կը հարցնէր ինքնիրեն թէ արդեօք տեսածը մի եւ նոյն մանրն էր՝ որ քանի մը վայրկեան առաջ գրեթէ անղգայ տարածուած էր անկողնին մէջ: Ռօտէն թուղթը կարդալուն պէս ուրախութեան խեղդուկ ճիչ մ'արձակեց՝ աննկարագրելի արտասանութեամբ մ'ըսելով. « Եւ մէկ . . . ան . . . գործն սկսաւ . . . կարգին է . . . »

Եւ աչքը ներքին հիասքանչ զմայլմամբ մը գոցելով, դէմքը յաղթական գոռոզ ժպիտով մը

գուարթացաւ եւ իր գեղին ու զաղիր ակապ-
ներն երեւնալով առաւել տղեղ երեւոյթ մ'ա-
ռաւ : Այն աստիճան սիրտը շարժեցաւ որ կար-
դացած թուղթն իր գողգոջուն ձեռքէն ին-
կաւ :

« Զգայութիւնը կը կորսնցնէ , գոչեց հայր
Տ'էկրինեի սրտատանջութեամբ Ռօտէնի վրայ
ձռելով . յանցանքն իմս է . մոռցայ Տոբթոր Պա-
լէնիէի տուած պատուէրը , որ ծանր գործերու
վրայ հետը խօսք ընելն արգիլէր էր ինձ : — Ա՛յ
. . . ո՛չ . . . դուք յանցանք չունիք , բաւ-
Ռօտէն ցած ձայնիւ եւ նորէն կէս մը նստելով
անկողնին մէջ , որպէս զի վերապատուելին քա-
ջալերէ : Այս անակնկալ ուրախութիւնը . . .
թերեւս . . . պատճառ ըլլայ . . . բժշկութեա-
նըս . այո՛ . . . չեմ գիտեր ինչ կղզամ . . .
բայց . . . նայեցէք այտերս . . . կը թուի ինձ
թէ . . . այս թշուառ անկողնիս վրայ գամ-
ուելէս 'ի վեր . . . առաջին անգամ է որ կը
գունաւորի . . . եւ գրեթէ տաքութիւն մը կը
զգամ երեսներուս վրայ :

Ռօտէնի ըսածը ճշմարիտ էր . տամուկ եւ
թեթեւ կարմրութիւն մը ծաւալեցաւ յանկարծ
իր կապոյտ եւ սառուցեալ այտերուն վրայ .
ձայնն անգամ , թէ եւ միշտ սկար էր , առջի
պէս գողգոջ եւ հատկիեալ չի մնաց , եւ այն-
պիսի խանդավառ համոզմամբ մը գոչեց , որ
հայր Տ'էկրինեի եւ կարգինալը վեր ցատկեցին .
« Այս առաջին յաջողութիւնը միւսներուն զրա-

ւական մ'է . . . ապագան յայտնի է ինձ . . .
այո՛, այո՛ . . . յաւելցուց Ռօտէն եւս քան զեւս
ներչնչեալ դէմքով, մեր դատը պիտի յաղթա-
նակէ . . . Ռէնրօնի անիծապարտ տոհմին բո-
լոր անդամները պիտի ջախջախին եւ այս ալ քիչ
ժամանակի մէջ . . . կը տեսնէք . . . կը . . . »

Յետոյ՝ իր խօսքը կտրելով Ռօտէն բար-
ձին վրայ ինկաւ ըսելով . « Ռ՛հ, ուրախութե-
նէս շունչս կը կտրի . . . ձայնս կը բռնուի :
— Ի՞նչ գործի վրայ է, հարցուց կարդինալն
հայր Տ'էկրինսիի :

Այս վերջինը կեղծաւորապէս զգածեալ
ձայնիւ մ'ըսաւ .

« Ռէնրօնեան տոհմին անդամներէն մէկը ,
թշուառ արհեստաւոր մը , ցոփութեամբ եւ ա-
նառակութեամբ մաշած , ասկէց երեք օր ա-
ռաջ նողկալի արբեցութենէ մ'ետեւ մեռաւ ,
որուն մէջ սրբապիղծ ամբարշտութեամբ քօլէ-
ռային դէմ խիղախեր էին . . . » Անձնական
տկարութեամբ տունէս դուրս չը կրնալով ել-
նել եւ ուրիշ պարագայի մը պատճառաւ՝ այ-
սօր միայն կրցի ձեռք բերել ցոփութեան եւ
անկրօնութեան զո՛հ եզոզ այս թշուառին մահ-
ուան օրինաւոր վկայագիրը : Մնաց որ , ես ալ
յայտարարութիւն կրնեմ 'ի գովեստ վերապատ-
ւելւոյն (Ռօտէնը ցուցնելով)՝ որ ըսեր էր . « Այդ
& գարշելի ուրացելոյն ազգատոհմին ամենէն
& մեծ թշնամիներն իրենց չար կիրքերն են . . .
& ուստի այն կիրքերը մեզ օժանդակ թող ըլ-

« Լան այդ ամբարիշտ տոհմին դէմ . . . »

Այնպէս եղաւ այս ժաք Ռէնրօնի համար : — Ան-
հա կը տեսնէք , ըսաւ Ռօտէն այն աստիճան
նուազեալ ձայնիւ՝ որ շատ չանցաւ բոլորովին
անհասկանալի եղաւ . պատիժն արդէն կսկսի .
. . . Ռէնրօններէն մէկը . . . մեռաւ . . . եւ
մտածեցէք . . . որ այդ մահուան վկայագիրը ,
յաւելցուց Ռօտէն թուղթը ցուցնելով զոր հայր
Տ'Էկրիմենի ձեռքը բռնած էր , որ մը քառսուն
միլիոն պիտի բերէ ճիզվիթական ընկերութեան
. . . եւ այս ալ . . . վասն զի . . . ես ձեզ . . . »

Ռօտէնի շրթունքը միայն կրցան աւարտել
այս խօսքը : Քանի մը վայրկենէ 'ի վեր ձայնին
հնչումն այն աստիճան տկարացեր էր , որ վեր-
ջապէս բոլորովին մարեցաւ : Շնչափողը՝ բուռն
սրտայուզութենէն կծկելով ձայնին արտաբե-
րութիւնն արդիւնց : Ճիզվիթն առանց այս դէպ-
քէն շփոթելու՝ իր խօսքը նշանական մնջկա-
տակով մ'աւարտեց . գլուխը սիգարար տնկեց ,
եւ խրոխտապանծ դէմքով մ'երկու երեք ան-
գամ ցուցամատին ծայրը ճակտին զարկաւ .
հասկցնել ուղեւիով թէ այս մեծ յաջողութիւնն
իր խելքին եւ իր տնօրէնութեան արդիւնքն
էր : Բայց նորէն տաժանարեկ ինկաւ անկողնին
վրայ շնչասպառ ճնշեալ եւ սպառեալ , թաշ-
կինակն իր ցամքած շրթանցը տանելով : Այս
յաջող լուրք . ինչպէս հայր Տ'Էկրիմենի կրտէր ,
Ռօտէնը բժշկած չէր . վարկենի մը չափ միայն
կրցեր էր քաջութեամբ իր ցաւերը մոռնալ .

ուստի այն թեթեւ կարմրութիւնը՝ որով իր այտերը քիչ մը գունաւորուեր էին՝ նորէն անհետացաւ, դէմքը վերստին կապուտցաւ, ցուերը՝ պահ մը դադրելէ ետեւ՝ այն աստիճան սաստկութեամբ նորոգեցան, որ վերմակներուն ներքեւ տրորիլ ու գոզիլ սկսաւ, երեսը բարձին վրայ դարձուց եւ երկու չորոյած գելած ու երկաթի պէս սնդածիգ ձեռուընները գլխէն վեր երկնցուց։ Այս սաստիկ ու արագ տազնապէն ետեւ, որուն միջոցին հայր Տ'Էկրինեի եւ կարգինալը ճիզվիթին քով վազեր էին, Ռօտէն՝ որ սլաղ քրտինքի մէջ թաթխուած էր, ձեռքովը նշան ըրաւ որ ցաւը քիչ մը մեղմացեր էր, եւ վառարանին վրայ դրուած ըմպելի մը ցուցնելով ուզեց որ խմցնեն։ Հայր Տ'Էկրինեի վազեց բերաւ, եւ կարգինալն յայտնի զգուանօք Ռօտէնը գրկելով, հայր Տ'Էկրինեի քանի մի դգալ խմցուց այն ըմպելիէն, որուն ամօքիչ ազդեցութիւնը շուտով տեսնուեցաւ։

« Կուզէք որ Պ. Ռուսլէն կանչեմ » ըսաւ հայր Տ'Էկրինեի Ռօտէնին՝ երբոր նորէն անկողնին մէջ տարածեցաւ։ Ռօտէն գլուխը բացասարար թոթվեց, յետոյ նոր ճիգ մ'ընելով աջ ձեռքը վեր առաւ, բացաւ, եւ ձախ ցուցամատն անոր մէջ պտըտցընելով եւ սենեկին մէկ տնկիւնը դրուած գրասեղան մը հայր Տ'Էկրինեի ցուցնելով հասկցուց որ չկրնալ խօսելուն համար գրել կուզէր։

Երկու ամուր հարուած՝ ոչ թէ Ռօտէնի սե-

նեկին՝ այլ մտակայ սենեկին դրանը զարնուելով այս տեսարանն ընդմիջեցին : Հայր Տ'եկրինեի, նախազգուշութեամբ՝ եւ Ռօտէնի հետ ըրած խօսակցութիւնը դադանի մնալու համար՝ Պ. Ռուսլէի աղաչեր էր որ նախասենեակին գուռը կենայ :

Հայր Տ'եկրինեի երկրորդ սենեակն անցնելով նախասենեկին գուռը բացաւ եւ հոն Պ. Ռուսլէն գտաւ, որ թուղթերու մեծկակ ծրար մ'իրեն տուաւ ըսելով. « Ներում կը խնդրեմ ձեզ անհանգիստ ընելուս համար, հայր իմ, բայց ըսին ինձ որ այս թուղթերն անմիջապէս ձեզ յանձնեմ : — Շնորհակալ եմ, Պ. Ռուսլէ, ըսաւ հայր Տ'եկրինեի. յետոյ աւելցուց. գիտէ՞ք ժամը քանիին պիտի գայ Պ. Պալէնիէ : — Չուշանար, հայր իմ, հիմա կուգայ. . . վազըն զի դեռ իրիկուն չեղած՝ դժնդակ գործողութիւն մը պիտի ընէ որ վճռական ազդեցութիւն մը պիտի ունենայ հայր Ռօտէնի վիճակին վրայ, եւ ասոր համար պէտք եղածը կը պատրաստեմ, աւելցուց Պ. Ռուսլէ՝ տարօրինակ եւ սարսափելի գործիք մը ցուցնելով, զոր հայր Տ'եկրինեի գրեթէ զարհուրելով նկատեց : — Չեմ գիտեր թէ արդեօք դէշ նշան մ'է, ըսաւ ճիզվիթը, որովհետեւ վերապատուելի հօր ձայնը մէկէն 'ի մէկ մարեցաւ : — Ութ օրէ 'ի վեր այս երրորդ անգամ է որ այդ դէպքը կը նորոգի, ըսաւ Պ. Ռուսլէ, եւ Պ. Պալէնիէի ընելիք գործողութիւնը թէ չնչափողին եւ թէ

Թոքերուն վրայ մեծ ազդեցութիւն կրնայ ընել :
— Այդ գործողութիւնը շատ ցաւ կը պատճառէ ,
հարցուց հայր Տ'էկրինեի : — Ձեմ կարծեր թէ
վիրաբուժութեան մէջ ասկէց աւելի դժնդակ
գործողութիւն մը գտնուի , ըսաւ Պ. Ռուսլէ .
ուստի Պ. Պալէնիէ անոր կարեւորութիւնը ծած-
կեց հայր Ռօտէնէն : — Հաճեցէք հոս Պ. Պալէ-
նիէի սպասել , եւ դալուն պէս մեզ դրկել » ը-
սաւ հայր Տ'էկրինեի , եւ հիւանդին սենեակը
վերադառնալով՝ սնարին քով նստաւ եւ նոր
ստացած ծրարը ցուցնելով ըսաւ . « Ահաւասիկ
Ռէնրօնեան առհմին այլ եւ այլ անդամոց վրայ
ընել տուած յատուկ հսկողութենէս յառաջ ե-
կած քանի մը հակառակախօս տեղեկագիր-
ներ : Անձնական տկարութիւնս չներելով ինձ
ինձ քանի մ'օրէ 'ի վեր անձամբ բան մը տես-
նել . . . վասն զի այսօր առաջին անգամ է որ
դուրս կելնեմ . . . բայց չեմ գիտեր , հայր իմ ,
թէ ձեր վիճակը կը ներէ՞ մտիկ ընել . . . : »

Ռօտէն՝ անպիտի աղերսաւոր եւ միանդա-
մայն յուսահատ շարժում մ'ըրաւ , որ հայր
Տ'էկրինեի զգաց թէ Ռօտէնի բողձանքը մեր-
ժելն ալ կատարելու չափ վասնդաւոր էր . ուս-
տի կարդինալին դառնալով , որ ճիղվիթին գաղտ-
նիքը չի կրնալ քաղելուն վրայ անմխիթար
տրտմութեան մէջ էր , յարգական խոնարհու-
թեամբ մ'ըսաւ անոր՝ Թուղթերուն ծրարը ցու-
ցընելով . Ձեր բարձրութիւնը կը ներէ : »

Կարդինալը գլուխը ծռելով պատասխանեց .

« Չեր գործերը մերն ալ են , սիրելի հայր իմ , եւ ինչ որ ձեր փառաւոր ընկերութեան ուրախութիւն պատճառէ , Եկեղեցւոյն ալ ուրախութեան առիթ է միշտ : »

Հայր Տ'Եկրինեի ծրարին կնիքը խզեց , եւ մէջէն քանի մը տեղեկագիրներ ելան , այլ եւ այլ գրով : Առաջինը կարդալէ ետեւ՝ դէմքն յանկարծ խոժոռեցաւ եւ տխուր ու սրտազգած ձայնիւ մ'ըսաւ . « Գժբաղդութիւն . . . մեծ գժբաղդութիւն մը . . . : »

Ռօտէն գլուխը դէպ անոր դարձուց , եւ տատամտոտ ու հարցական դէմքով մ'անոր նայեցաւ . . . :

« Ֆլօրին քօլէրայէն մեռեր է , յարեց հայր Տ'Եկրինեի , եւ աւելի ցաւալին այս է որ , աւելցուց վերապատուելի հայրը տեղեկագիրն ափին մէջ ճմրտկելով , թշուառականը մեռնելէն առաջ խոստովաներ է Քարտօւիլ օրիորդին թէ Չեր վերապատուութեան հրամանաւ երկար ժամանակէ 'ի վեր զինքը կը լրտեսէր . . . : »

Անշուշտ Ֆլօրինի մահն եւ իր սիրուհւոյն ըրած խոստովանութիւնները Ռօտէնի խորհրդոցն արգելք էին , վասն զի անհասկանալի քրթմնջիւս մը լսուեցաւ բերնէն , եւ դէմքն ալ որչափ որ այլալեալ էր , սաստկապէս խոժոռեցաւ : Հայր Տ'Եկրինեի՝ ուրիշ տեղեկագիր մը բանալով՝ կարդաց ու ըսաւ . « Այս տեղեկագիրը՝ որ Սիմօն մարաջխտին վրայ է՝ բացարձակապէս դէշ չէ , բայց գոհացուցիչ ալ չէ , վա-

սրն զի վերջապէս անոր վիճակին մէջ քիչ մը բարւոքում տեսնուած ըլլալը կը ծանուցանէ : Սակայն ուրիշ ազդիւրէ եկած տեղեկութիւններէ պիտի տեսնենք թէ այս ծանօթութիւնը կատարեալ վստահութեան արժանի է : »

Ռօտէն անհամբեր եւ խիստ շարժմամբ մ'ակնարկեց հայր Տ'էկրիների որ շուտով կարդայ : Վերապատուելի հայրն ալ հետեւեալը կարդաց .

« Կը հաւատտեն թէ քանի մ'օրէ 'ի վեր մա-
« րաջախար նուազ վշտահար, նուազ սրտա-
« տանջ, եւ նուազ վրդովեալ կերեւի . վերջին
« օրերս երկու ժամու չափ տեսակցեցաւ իր
« ազջկանց հետ, որ բաւական երկար ժամա-
« նակէ 'ի վեր պատահած չէր : Կը Տակօպէո
« անուն զինուորին խոժոռ դէմքն օր քան զօր
« զուարթանալ սկսելով . . . այս նշանը հա-
« լաստի փորձ մը կրնայ համարուիլ մարաջախ-
« արն վիճակին զգալի բարւոքմանը :

« Վերջին անգամ զրկուած անանուն նա-
« մակները՝ որ գիրերէն կը ճանչուին, առանց
« մարաջախտէն բացուած ըլլալու Տակօպէոի
« ձեռօք թղթատարին ետ տրուած ըլլալով, ու-
« րիչ միջոցաւ մը զանոնք մարաջախտին ձեռ-
« քը հասցնելու հօգ կը տարուի : »

Յետոյ Ռօտէնի նայելով հայր Տ'էկրիներէ-
սաւ . « Չեր վերապատուութիւնն ալ սնշուշտ
ինձ պէս կը դատէ որ այս ծանօթութիւնն ա-
ռաւել զոհացուցիչ է . . . »

Ռօտէն գլուխը խոնարհեցուց . իր կ'ճռեալ
դէմքէն կը հասկցուէր թէ որչափ կը ցաւէր չի
կրնալ խօսելուն վրայ . երկու անգամ ձեռքը
կոկորդին տարաւ՝ անձկութեամբ հայր Տ'Էկ-
րինեի նայելով : « Ա՛հ . . . գոչեց Տ'Էկրինեի
ցասմամբ եւ դառնութեամբ ուրիշ տեղեկա-
դիր մը կարդալէ ետեւ , մէկ բարեբաղդու-
թեան փոխարէն շատ ալ ձախորդութիւններ
կան այսօր : »

Այս խօսքը Ռօտէն լսելուն պէս՝ մէկէն
հայր Տ'Էկրինեի դարձաւ եւ իր գողգոջ ձեռ-
ւըներն անոր երկնցնելով շարժմամբ եւ նայ-
ուածքով հարցուց թէ ինչ կար :

Կարգինալն ալ նոյն սրտատանջութեան բա-
ժանորդ ըլլալով ըսաւ հայր Տ'Էկրինեի . « Ի՞նչ
կիմացնէ ձեզ այդ տեղեկագիրը , սիրելի հայր
խմ : — Կը կարծուէր թէ Պ. Հարտիի մեր տան
մէջ բնակիլը մարդ չէր իմացած , սպաստխա-
նեց հայր Տ'Էկրինեի , եւ հիմայ ալ կը վախցուի
որ Ակրիքօլ Պօտուէն իր վաղեմի վարպետին
բնակած տեղը դտած եւ տան մարդոց մէկուն
միջոցաւ նամակ մը հասուցած ըլլայ ձեռքը . . . :
Ըսել է որ , աւելցուց հայր Տ'Էկրինեի բարկու-
թեամբ , այս երեք աւուր մէջ , ուր անհնար
եղաւ ինձ երթալ Պ. Հարտին իր բնակած ա-
ռանձին խուցին մէջ տեսնել , իր սպասաւոր-
ներէն մէկը կաշառուեր է . . . : Մէջերնին
միակամի մը կայ , որուն վրայ միշտ կասկած
ունեցած եմ . . . թշուառականը . . . : Բայց

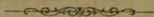
ոչ, ես չեմ ուզեր հաւատալ այս դաւաճանութեան . հետեւանքը խիստ դէշ կըլլայ . վասն զի ես գործերուն ինչ վիճակի մէջ ըլլալն ամենէն ազէկ գիտնալով, կը հասկնամ որ այնպիսի թղթակցութիւն մ'ամեն բան կրնայ կորսընցընել՝ Պ. Հարտիլի մտքին մէջ այնպիսի յիշատակներ ու խորհուրդներ արթնցնելով, որք մեծ գծուարութեամբ թմրած են . այս կերպով մեր ատանձնարանը դալէն 'ի վեր ըրածներու ամենն ալ թերեւս մէկ աւուր մէջ կարուին . . . բայց բարեբաղդաբար տեղեկագրին մէջ կասկածներ ու երկիւղներ միայն յայտնուած են, միւս տեղեկութիւնները՝ որք աւելի ստոյգ կը թուին ինձ, կը յուսամ որ չեն հաստատեր այս կասկածները : — Սիրելի հայր իմ, ըսաւ կարգինալը, դեռ յուսահատիլ պէտք չէ . . . արդար իրաւունքը միշտ Աստուծմէ պաշտպանութիւն կը գտնէ : »

Կարգինալին այս տուած ապահովութիւնը կարծես թէ չի կրցաւ քաջալերել հայր Տ'Էկրինեի, որ մտախօհ եւ ընկճեալ մնացեր էր, մինչդեռ Ռօաէն՝ իր ցաւոց անկողնին վրայ անմոռնչ տարածուած՝ բարկութենէն կը ցնցուէր այս նոր ձախողուածը մտածելով :

« Այս վերջին տեղեկագիրը նայինք, ըսաւ հայր Տ'Էկրինեի պահ մը լռութեամբ մտածելէ ետեւ . գրող անձին վրայ բաւական փստահութիւն ունենալով իր տուած տեղեկութեանց վերջին աստիճան ճիշդ ըլլալուն վրայ կասկած

չունիմ . երանի թէ միւսներուն հակառակն իմացնէր : »

Եւ որպէս զի տեսարանին դերասաններուն վրայ սարսափելի տպաւորութիւն ունենալիք այս վերջին տեղեկագրին պարունակած իրողութեանց շարունակութիւնը չընդհատի , կը թողունք ընթերցողին որ իր մտքն երեւակայէ այս ահաւոր տեղեկագրին ընթերցման միջոցին հայր Տ'էկրինեի դարմանաց կատաղութեան տելութեան եւ երկիւղի բոցադանչութիւններն եւ Ռօտէնի սարսափելի մնջկատակը : Այս տեղեկագիրը՝ ինչպէս արդէն յայտնի է՝ վերատպառուելի հարց հաւատարիմ մէկ լրտեսին ըրած դիտողութեանց արդիւնքն էր :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Զ .

Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Բ Ը

Հայր Տ'էկրինեի հետեւեալը կարդաց .

« Ասկէց երեք օր առաջ , Ռէնքօնեան հայր
« Գարբիէլ քահանայն՝ որ երբէք Քարտօվիլ օ-
« Րիորդին ապարանքն եկած չէր , կէս օրէն
« Ժամ ու կէս կտքը հօն եկաւ , եւ մինչեւ հին-
« զին մօտ կեցաւ : Քահանային երթալէն ե-
« տեւ՝ երկու սպասաւոր ապարանքէն դուրս
« ելան , մէկը Սիմօն մարաջախօփն առնը զը-
« նաց , միւսն ալ Ակրիքօլ Պօտուէն անուն եր-

« կաթագործին, հոնկէց ալ ձալմա իշխանագնին
« տունը դնաց . . . :

« Երէկ, կէս աւուր մօտ Սիմօն մարաջախա
« եւ իր երկու աղջիկը Քարտօվիլ օրիորդին ե-
« կան . քիչ մ'ետքն ալ հայր Քարրիէլ եկաւ Ակ-
« բիքօլ Պօտուէնի հետ : Այս անձինքն երկար
« խորհրդակցութիւն մ'ըրին Քարտօվիլ օրիոր-
« դին հետ մինչեւ ժամն երեք ու կէս : Սիմօն
« մարաջախա՝ որ կառքով եկած էր, քալելով
« դնաց իր երկու աղջկանց հետ . երեքն ալ
« խիստ գոհ կերեւէին . մինչեւ անգամ ակա-
« նող եղած է Շանգ—Էլիզէի առանձին ծառու-
« ղիներուն մէկուն մէջ, որ Սիմօն մարաջախա
« խանդակաթ գործով իր երկու աղջիկներն
« համբուրեր է : Հայր Քարրիէլ եւ Ակբիքօլ Պօ-
« տուէն ամենէն ետքը դացին :

« Հայր Քարրիէլ իր տունը դարձեր էր,
« ինչպէս որ ետքն իմացուեցաւ . իսկ երկա-
« թագործը, զոր լրտեսելու շատ սլառճառներ
« կային, լահարր փողոցը գինեփաճառի մը խա-
« նութ դնաց . գինքը լրտեսողն ալ հաեւէն մը-
« տաւ : Երկաթագործը շիշ մը գինի ուղեց եւ
« խանութին ներսի սենեկին ձախ ծայրը դնաց
« նստաւ : Գինի չէր խմեր եւ ծանր մտածու-
« թիւն մ'ունեցած կը թուէր : Այն ժամ ետքը
« երսուն տարեկանի մօտ, բարձրահասակ, ձախ
« աչքը կոյր, սեւամազ, շագանակագոյն զգեա-
« տով եւ սեւ տախտով մարդ մ'եկաւ . գը-
« լուխը բաց ըլլալէն կերեւէր թէ մօտ տեղէ

« կուգար : Այս մարդը երկաթագործին քով
« դնացնատաւ , եւ տաք խօսակցութիւն մը մէ-
« ջերնէն բացուեցաւ , որուն ինչ ըլլալը դըժ-
« բաղդարար չի կրցաւ լսուիլ : Այն ժամու չափ
« խօսակցելէն ետեւ , Ակրիքօլ Պօտուէն փոք-
« րիկ ծրար մը տուաւ միականի մարդուն , որ
« խորին շնորհակալութեամբ զայն ընդունելէն
« կերելէք թէ սակի էր . յետոյ Ակրիքօլ Պօ-
« տուէն նամակ մը տուաւ ջերմ յանձնարա-
« րութեամբ , զոր միականին մեծ փութով ա-
« ռաւ գրգռանին մէջ դրաւ . յետոյ բաժնուե-
« ցան , եւ երկաթագործը « Այդը կը տեսնը-
« լինք » ըսելով մեկնեցաւ :

« Այս տեսակցութենէն ետեւ մասնաւորա-
« պէս փոյթ տարուեցաւ միականի մարդուն
« հետքը գիտելու : Ահարբ փողոցէն ելաւ ,
« Ալիքսանդրիի մէջէն անցաւ եւ Աօժիռառ
« փողոցի առանձնատունը մտաւ : Հետեւեալ օ-
« րը նորէն կանուխ Ահարբ փողոցի գինետան
« մօտերը դացինք , վասն զի Ակրիքօլին եւ մի-
« ականի մարդուն տեսակցութեան սրայմանա-
« ժամը չէինք գիտեր . ուստի մինչեւ մէկ ու
« կէս սպասեցինք , երկաթագործն եկաւ : Աւ
« որովհետեւ չինչմարուելու համար ինքզինք-
« նիս անձանաչելի ըրած էինք , դացինք առջի
« աւուր պէս գինետունը մտանք եւ երկաթա-
« գործին մօտ սեղանի մ'առջիւ նստանք՝ ա-
« ռանց անոր ուշադրութիւնն արթնցնելու :
« Շատ չանցած միականի մարդն ալ եկաւ եւ

« սեւ կնքով նամակ մը տուաւ անոր :

« Ակրիքօլ Պօտուէն նամակը տեսած ժամա-
« նակ ան յատիճան յուզուեցաւ, որ դեռ չի
« կարգացած՝ աչքէն կաթիլ մ'ինկաւ ընչացքին
« վրայ : Նամակը շատ կարճ էր, վասն զի եր-
« կաթագործն երկու վայրկենի մէջ կարդաց
« լմնցուց, բայց եւ այնպէս անչափ դո՛ն ե-
« դաւ որ ուրախութենէն վեր ցատկեց եւ մի-
« ահանի մարդուն ձեռքը մտերմաբար սեղմե-
« լով՝ բան մ'առաջարկեց ստիպմամբ, զոր վեր-
« ջինը չուղեց ընդունիլ, բայց վերջապէս հա-
« ճեցաւ, եւ 'ի միասին դուրս ելան գինեսաու-
« նէն : Մեք ալ հեռուէն դանոնք դիտեցինք :
« Միականի մարդն երէկուան պէս ղօժիռառ
« փողոցի առանձնատունը մտաւ . իսկ Ակրիքօլ
« մինչեւ տանը դուռն անոր ընկերակցելէ ե-
« տեւ, երկար ժամանակ պատին բոլորտիքը
« պտրանցաւ՝ ամեն կողմն աչքէ անցունելով
« եւ մերթ ընդ մերթ փոքրիկ տեսրակի մը մէջ
« քանի մը խօսք գրելով : Յետոյ երկաթագոր-
« ծը շտապաւ Օտէոնի հրապարակը գնաց կառք
« մը նստաւ . մեք ալ նոյնն ընելով ետեւէն դա-
« ցինք եւ տեսանք որ Տ'Անժու փողոցը Քար-
« տովիլ օրիորդին տունը մտաւ : Բարեբաղդ
« դիպուածով մը, նոյն միջոցին Քարտովիլ օ-
« րիորդին զինանշանովը կատք մը դուրս կել-
« նէր ասպարանէն : Ատքին մէջ օրիորդին ա-
« խոռապետը նստած էր ձառադէմ դժուծ եւ
« գժգոյն մարդու մը հետ :

« Այս դէպքը բաւական տարօրինակ թուե-
« լով մեզ՝ ուշադրութեան արժանի դատեցինք .
« ուստի կառքին ետեւէն երթալով տեսանք
« որ ուղղակի ոստիկանութեան պաշտօնա-
« տունը գնաց : Քարտօվիլ օրիորդին ախոռա-
« պետը ձառագէժ մարդուն հետ կառքէն ի-
« ջաւ եւ երկուքն ալ հակողութեան դործա-
« կալներուն գրատունը մտան . կէս ժամ ետքը՝
« օրիորդին ախոռապետը մինակ դուրս ելաւ ,
« կառքը նստաւ եւ դատաստանի պաշտօնա-
« տունն երթալով թագաւորական օրինապահին
« յարկը մտաւ , եւ կէս ժամու չափ հոն մնալէ
« ետեւ՝ Տ'Անժու փողոցը Քարտօվիլի ասպարան-
« քը դարձաւ :

« Հաւատարիմ աղբիւրէ խնայուեցաւ որ
« նոյն օրը՝ ժամն իրիկուան ութին միջոցները՝
« Պ . Տ'Օրմէսօն եւ « , Տը Վալպէլի ճարտար
« փաստաբաններն եւ Քարտօվիլ օրիորդին Տոք-
« թոր Պալէնիէի տունը պահուած միջոցին ա-
« նոր արդելափակութեան գանդաան ընդունող
« քննիչ դասաւորը Քարտօվիլի ասպարանքն եր-
« թալով օրիորդին հետ երկար տեսա՛ցութիւն
« մ'ըրբեր են , որ մինչեւ կէս գիշերին մօտ տե-
«ւեր է , եւ որուն ներկայ գանուեր են Ակ-
« բիքօլ Պօտուէն եւ Պ . Հարտիի գործարանին
« երկու ուրիշ բանւորները : Այսօր ալ ճալմա
« իշխանագունը Սիմօն մարաջախտին տունը դը-
« նաց եւ երեք ժամ ու կէս հոն կեցաւ . յետոյ
« մարաջախտն ու իշխանագունը կերեւի թէ

« Քարաօվիլ օրիորդին տունը գացին , որովհե-
« տեւ իրենց կառքը Տ'Անժու փողոցին մէջ օ-
« բիորդին դրան առջեւ տեսնուեր է : Այս վեր-
« ջին տեղեկութիւնն անակնկալ զիտուածով
« մը չի կրցաւ ամբողջանալ : Հիմայ լուր ա-
« ռինք թէ ձերբակալութեան հրամանագիր ե-
« շեր է լէօնառ անուն անձի մը գէժ՝ որ Պ. Թրի-
« քօյի նախկին անտեսն է եղեր , եւ որուն հա-
« մար կասկած կայ թէ Պ. Հարաթի գործարա-
« նին հրկիզութեան հեղինակն է : Ակրիքօլ Պօ-
« տուէն եւ իր երկու ընկերները մարդու մը
« նկարագիր տուեր են՝ որ ճշդիւ լէօնառի կը
« նմանի :

« Այս ամենէն յայտնի կը տեսնուի որ քա-
« նի մ'օրէ 'ի վեր Քարաօվիլի ապարանքը կեդ-
« րոն մ'եղած է , ուր կերթան կը յանգին կամ
« ուրկէ կը ճառագայթեն ամենէն գործունեայ
« եւ յոքնախուռն ջանքեր՝ որոց ձանրակէտե-
« րը կը թուին միշտ Սիմօն մարաջախար , ագ-
« ջիկները , եւ Պ. Տրանսօա Հարաթի : Իսկ Քար-
« օվիլ օրիորդը , հայր Գարրիէլ եւ Ակրիքօլ
« Պօտուէն ալ այս ջանից ամենէն անխոնջ եւ
« կը վախճուի որ ամենէն վասնդաւոր գործա-
« դիրներն են : »

Այս տեղեկագիրը միւսներուն հետ բազ-
գատելով եւ անցեալը յիշելով վերապատուե-
լի հայրերն ընկճող յայտնութիւններ երեւան
կենտրին : Գարրիէլ յաճախ եւ երկար խօսակ-
ցութիւններ ունեցեր էր Աարիէնի հետ , որ մին-

չեւ այն ժամանակ անձանօթ էր իրեն : Ակրի-
քօլ Պօտուէն յարաբերութեան մտեր էր Պ. Հար-
տիի հետ , եւ դատաստանական պաշտօնատու-
նըն ալ Պ. Թրիբօյի հակառակորդին գործարանն
աւերող աղմուկին հեղինակներուն ու գրգը-
ռիչներուն հետքը գտնելու վրայ էր : Գրեթէ
հաւաստի կերեւէր որ Քարտօվիլ օրիորդը Ճալ-
մա իշխանազնին հետ տեսակցեր էր : Այս ա-
մեն իրողութիւններն յայտնապէս կը ցուցնէին
որ Քարտօվիլ օրիորդը՝ Ռօտէնի կրկին դաւաճա-
նութիւնն երեւան ելած ժամանակ ըրած սպառ-
նայլքը կատարելով իր տոհմին ցրուեալ ան-
դամներն իր շուրջը գումարելու կաշխատէր ,
որպէս զի զանոնք միաբանեցնէ այն վտանգա-
ւոր թշնամուոյն դէմ , որուն չարաշուք խոր-
հուրդներն այսպէս յայտնուելով եւ սաստիկ ընդ-
դիմութեան հանդիպելով՝ չէին կրնար այսու-
հետեւ յաջողիլ : Հիմա կրնայ հասկցուիլ թէ այս
տեղեկագիրն ինչ կայծակնահար տպաւորութիւն
մ'ըրած կրնար ըլլալ հայ Տ'էկրինեթի եւ Ռօ-
տէնի վրայ . . . Ռօտէնի , որ ցաւոց անկողնին
վրայ մահամերձ գամուած եւ անկարողութեան
դատապարտուած՝ սարօափելով կը տեսնէր որ
իր յոգնաջան աշխատութեամբ կառուցած չէն-
քը քակտելով կտոր կտոր վար կիյնար :

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ

Հարկ չհամարեցինք նկարագրել Ռօտէնի
 դէմքը դիրքն ու շարժումները՝ երբոր կարդաց-
 ուեցաւ այն տեղեկագիրը՝ որ իր երկար ժա-
 մանակէ 'ի վեր գգուած յոյսերը կը փճացնէր :
 Ամեն բան մէկէն պիտի կորսուէր այն վայրկե-
 նին՝ ուր իր լարած թակարդին յաջողութեան
 վրայ ունեցած գրեթէ գերբնական վստահու-
 թիւնը գեռ բաւական ուժ կուտար իրեն հիւան-
 դութեանը յաղթելու : Հաղիւ դժնդակ հոգե-
 վարքէ մ'ելած, միակ հաստատուն եւ տազ-
 նապալից մտածութիւն մը զինքը տանտաներ
 ու յուզեր էր մինչեւ 'ի դառանցութիւն : Ի՞նչ
 յառաջդիմութիւն ըրեր էր արդեօք այն անհուն
 դործը՝ 'ի բարին կամ 'ի չար : Նախ բարի լուր
 մը կաւետէին իրեն, այն է Ժաքի մեռնիլը .
 բայց քիչ մ'ետքն այս մահուան օգուտը՝ որ
 Ռէնքօնեան ժառանգաց թիւը եօթնէն վեցի
 կիջուցնէր, բոլորովին կոչնչանար : Ի՞նչ օգուտ
 կունենար այս մահը, քանի որ այդ ցրուած եւ
 դժոխային յարատեւութեամբ առանձնակի դար-
 նուած ազգատոհմը կը գումարուէր եւ երկար
 ժամանակէ 'ի վեր մութին մէջ զինքը հարուա-
 ծող թշնամիները վերջապէս կը ճանչէր : Աթէ
 այս ամեն վիրաւորեալ ճակեալ եւ խորասկեալ

սիրտերն իբարու մօտենային , իրար մխիթարէ-
ին լուսաւորէին եւ սրտի մտօք իբարու օգ-
նէին , դատերնին կը վասակէին , եւ այն ան-
հուն ժառանգութիւնը վերապատուելի հարց
ձեռքէն կը պրծէր : Ի՞նչ ընելու էր : Տարօրի-
նակ զօրութիւն մարդկային կամաց : Քօտէնի
մէկ ոտքը դեռ գերեզմանին մէջ էր , ինք գրե-
թէ օրհասական , ձայնը բռնուած , եւ սակայն
այս յամառ եւ հնարագէտ միտքը դեռ չյու-
սահատիր . թող այսօր հրաշքով մ'առողջանայ ,
իբ խորհրդոց յաջողութեան վրայ ունեցած ան-
զրգուելի վատահուժիւնը՝ որ իրեն զօրութիւն
տուաւ այնպիսի հիւանդութեան մը դիմանա-
լու՝ որմէ ուրիշ շատերը կրնկծէին , այն վըս-
տահուժիւնը կըսէր իրեն թէ տակաւին կրնայ
ամեն բան դարմանել . . . բայց իրեն առող-
ջութիւն պէտք է , կեանք պէտք է . . . :

Առողջութիւն . . . կեանք . . . եւ իբ բը-
ծիչը չգիտեր թէ այսչափ սրտադողերէ ե-
տեւ պիտի կրնայ ապրիլ . . . պիտի կրնայ վի-
րաբուժական դժնդակ դժբժողութեան մը դի-
մանալ : Առողջութիւն . . . կեանք . . . եւ
դեռ քիչ մ'ատաջ Քօտէն իրեն համար ըլլալիք
հանդիսաւոր յուզարկաւորութեան վրայ եղած
խօսքերը կը լսէր . . . Արդ , առողջութիւն
ու կեանք պիտի ունենայ . այսպէս ըսաւ ինք :
Այո , մինչեւ զարդ ապրիլ ուզեց . . . եւ ապ-
րեցաւ : Ինչու տակաւին երկար ժամանակ չապ-
րի . . . : Արեւմն պիտի ապրի . . . քանզի

կուզէ . . . : Այս ամեն գրածնիս Ռօտէն մէկ վայրկենի մէջ խորհեր էր : Ուստի պէտք էր որ այս տեսակ մը բարոյական տանջանօք վրդովեալ դէմքը տարօրինակ երեւոյթ մ'առած բլլար , վասն զի հայր Տ'Էկրիներ եւ կարգինայն առջած եւ անմոռնչ անոր կը նայէին : Ռօտէն, Ռէնքօնեան տոհմին դէմ յուսահատաբար մաքառելու համար ապրիլը միանգամ որոշելէ ետեւ , ըստ այնմ գործել սկսաւ : Ռանի մը վայրկենի չափ հայր Տ'Էկրիներ եւ կարգինայլ կարծեցին թէ երազ կը տեսնէին : Աննկուն կամաց կարգէ դուրս ճիգով մը եւ որպէս թէ զսպանակէ մը շարժելով՝ Ռօտէն անկողնէն դուրս ցատկեց՝ սաւաններէն մէկն ալ հետ տանելով , զոր պատանքի պէս իր կապարագոյն կմախքէն ետեւէն կը քաշէր . . . : Սենեակը ցուրտ էր . քրտինքը ջուրի պէս կը վազէր ճիգվիթին երեսէն . մերկ ու ոսկրոտ ոտքերն իրենց խոնաւ տիպը սալայատակին վրայ կը դրոշմէին :

« Ի՞նչ կընէք . . . խենթեցմք . . . ինքըզինքնիդ պիտի մեռցնէք » գոչեց հայր Տ'Էկրիների Ռօտէնի դէմը վազելով , որպէս զի բռնէ ու նորէն անկողնին մէջ պառկեցնէ : Բայց ճիգվիթն իր չոր ու երկաթի պէս կարծր բազուկներէն մէկն երկնցնելով կարգէ դուրս գորութեամբ մը հայր Տ'Էկրիներն մէկ կողմ հրեց :

« Լուսնոտի ուժ ունի իր զառանցութեան ժամանակ . . . » ըսաւ հայր Տ'Էկրիների ինքըզինքնէ բռնելով որ չկնայ :

Ռօտէն ծանր քայլերով գրասեղանին քով
գնաց, ուր տոքթոր Պալէնիէի օրըստօրէական
հրամաններուն համար պէտք եղած գրութեան
նիւթերը պատրաստ կեցած էին, եւ սեղանին
առջեւ նստելով գրիչ մ'եւ թուղթ առաւ ու
անյողգողդ ձեռքով մը գրել սկսաւ: Իր հան-
դարաւ ծանր եւ վստահ շարժումները՝ քնաչըր-
ջիկներու վրայ տեսնուած խոկուն ու կշռեալ
շարժմանց կը նմանէին: Աարդինալն եւ հայր
Տ'էկրինեի՝ չը գիտնալով թէ արդեօք երմզ էր
տեսածնին, մունջ անշարժ եւ բերանարաց մը-
նացին այս կարգէ գուրս տեսարանին եւ մա-
նուանդ Ռօտէնի անհնարին պաղարիւնութեան
առջեւ, որ կիսամերկ նստած՝ զարմանալի հան-
դարտութեամբ կը գրէր: Սակայն վերջապէս
հայր Տ'էկրինեի անոր մօտն երթալով ըսաւ.
« Բայց, հայր իմ . . . այդ ըրածնիդ մեծ ան-
խոհեմութիւն է . . . »

Ռօտէն ուսերը թոթովեց, գլուխն անոր
դարձուց եւ նշանաւ մը խօսքը կտրելով աչք
ըրաւ որ քովն երթայ եւ իր գրածը կարդայ:
Վերասպատուելի հայրը զառանցեալ ուղեղի մը
բանդագուշանք տեսնելու կարծեօք թուղթն
առաւ կարդաց, երբոր Ռօտէն ուրիշ թուղթ
մը գրել կսկսէր:

« Գերապայծառ տէր . . . գոչեց հայր Տէկ-
րինեի, կարդացէք սա . . . »

Աարդինալը կարդաց թուղթը եւ վերապա-
տուելի հօր պէս հիանալով ըսաւ. « Խելքով,

հանձարով և հնարագիտութեամբ լի է . ասով կրնան 'ի դերեւ հանուիլ հայր Քարբիէլի ու Քարաօվիլ օրիորդի խորհուրդները՝ որք Ռէնքօնեան զաշնակցութեան ամենէն վտանգաւոր առաջնորդները կը թուին : — Ստուգիւ հրաշալի բան է , ըսաւ հայր Տ'Էկրինեի : — Ա՛հ , սիրելի հայր իմ , ըսաւ ցած ձայնիւ կարդինալը ճիզվիթին այս խօսքերէն զարնուելով եւ տըխրութեամբ գլուխն երերցնելով , ափսոս որ մեզնէ զատ մարդ չկայ այս գեղեցիկ հրաշք տեսնող : Հոգեվարք մարդ մը . . . այսպէս մէկէն 'ի մէկ կենդանացած . . . Այս սքանչելիքը՝ եթէ ճարտար կերպիւ ներկայացուի , Ղազարույարութեան կարգը կրնայ անցնիլ : — Ի՛նչ գեղեցիկ մտածութիւն , ըսաւ հայր Տ'Էկրինեի կէս ձայնով . . . ստուգիւ շատ աղէկ խորհեցաք , գերապայծառ տէր , այդ խորհուրդնիդ պէտք չէ ետ ձգել . . . վասն զի շատ ընդունելի է եւ . . . »

Այս սքանչելագործական փոքրիկ եւ անմեղ դաւադրութիւնը Ռօտէնէն ընդմիջեցաւ , որ գլուխն աստղին դարձնելով նշանացի կանչեց հայր Տ'Էկրինեին եւ ուրիշ գրուած թերթ մը տուաւ փոքրիկ թուղթի կտորի մը հետ՝ որուն վրայ այս խօսքը գրուած էր . « Մինչեւ մէկ ժամ գործադրուի : »

Հայր Տ'Էկրինեի՝ երկրորդ գրութիւնն առաջապէս կարդալով դռչեց .

« Իրաւ է . այս բանն իմ միտքս չէր ե-

կած . . . : Այս կերպիւ՝ Ակրիքօյ Պօտուէնի
եւ Պ. Հարաթի թղթակցութիւնը փոխանակ մե-
զի վնասակար ըլլալու՝ ընդհակառակն խիստ
օգտակար կրնայ ըլլալ : Ստուգիւ, աւելցուց
վերապատուելի հայրը ցած ձայնիւ կարդինա-
լին Տօտենարով մինչդեռ Ռօտէն գրելը կը շա-
րունակէր . . . ապշութիւն կուգայ վրաս . . . կը
տեսնեմ . . . կը կարդամ . . . եւ չեմ կրնար
տեսածիս հաւատալ . . . քիչ մ'առաջ ընկճեալ
նուազեալ եւ մահուան տագնապի մէջ . իսկ
հիմայ վերջին ծայր զգաստ արթուն եւ կորո-
վախո՜հ . . . : Արդեօք քնաչըջական երեւոյթ
մ'է տեսածնիս, որուն մէջ հոգին մարմնոյն
տիրելով միայնակ կը գործէ :

Յանկարծ դուռը բացուեցաւ եւ Պ. Պալէ-
նիէ ներս մտաւ : Երբոր տեսաւ մահամերձ ճիղ-
վիթն իր գրասեղանին առջեւ կիսամերկ նըս-
տած եւ ոտները սալայատակին վրայ, սարսա-
փահար եւ միանգամայն յանդիմանական ձայ-
նիւ մը գոչեց . « Բայց, գերապայծառ տէր . . .
բայց, հայր իմ . . . այդ եղկելին այս վիճակին
մէջ թողուլը մարդասպանութիւն է . եթէ տաք
տենդ մ'եկած է վրան, պէտք է կապել ան-
կողմին մէջ եւ ձեռնարդել բաճկոն մը հազը-
նել իրեն : »

Այս ըսելով տոքթօր Պալէնիէ բարկու-
թեամբ Ռօտէնի քով գնաց ու թեւէն բռնեց :
Ար կարծէր թէ չոր եւ պազ մաշկ մը պիտի
գտնէր, ընդհակառակն տեսաւ որ մորթը կա-

կող եւ գրեթէ խոնաւ էր . . . : Բժիշկը զարմանալով ձախ բազկերակը զննել ուզեց , զոր Ռօաէն թող տուաւ , ձինչդեռ աջովը գրութիւնը կը շարունակէր :

« Հրանչք , գոչեց տոքթոր Պալէնիէ Ռօաէնի բազկին զարկը համբելով . ութ օրէ 'ի վեր եւ դեռ այս առաւօտ բազկերակն անկանոն ընդհատ եւ գրեթէ անդդալի էր , եւ ա՛նա կը տեսնեմ որ կը կենդանանայ , կը կանոնաւորի . . . : Ի՞նչ եղաւ , ի՞նչ պատահեցաւ արդեօք , հաւատալս չգար տեսածիս , հարցուց հայր Տ'էկրինեիին ու կարդինալին դառնալով : — Վերապատուելի հօր նախ ձայնը մարեցաւ , յետոյ գէշ լուրեր առնլով այն աստիճան բուռն եւ կատաղի յուսահատութիւն մ'եկաւ վերան , ըսաւ հայր Տ'էկրինեի , որ պահ մը վախցանք իր կենաց համար . . . , ըսոյ վերապատուելի հայրն՝ ընդ հակառակն կարողութիւն ունեցաւ անկողնէն ելնելու եւ այդ գրասեղանին քով երթալու , ուր տասն վայրկենէ 'ի վեր նստած կը գրէ՝ այնպիսի զգօնութեամբ եւ յըստակ պարզութեամբ , որուն վրայ գերապայծառն ու ես ալ ապշած ենք : — Ուրեմն տարակոյս չկայ , գոչեց տոքթորը , որ զգացած սաստիկ յուսահատութիւնը բուռն ամբօխում մը պատճառեր է , որ հիմայ ընելիք վիրաբուժական գործողութեանս յաջող արդիւնքին ըսքանչելի կերպով կը նպատակ : — Գեռ գործողութիւն ընելու գիտաւորութեան վրայ էք ,

հարցուց տոքթորին կամացուկ մը հայր Տ'էկ-
րինեի, մինչդեռ Ռօտէն գրութիւնը կը շարու-
նակէր : — Այս առաւօտ կրնայի վարանիլ ,
բայց հիմայ պէտք է անմիջասկէս օգուտ քա-
ղեմ իր այս գրգռեալ վիճակէն , որուն քիչ
մ'ետքը մեծ տկարութիւն պիտի յաջորդէ :
— Ըսել է թէ , հարցուց կարդինալը , առանց
այդ գործողութեան . . . : — Քնութեան այս
յաջող եւ անյուսալի ճիգն 'ի գերեւ կելնէ , եւ
առոր հակառակն եկած ժամանակ կրնայ մեռ-
նիլ , գերապայծառ տէր : — Գործողութեան
ժանրութիւնն իրեն իմացուցանձ էք . . . : — Գը-
րեթէ . . . : — Զինքը հաճեցնելու ժամանակն
հիմայ է : — Այնպէս պիտի ընեմ , գերապայ-
ծառ տէր , ըսաւ տոքթոր Պալէնիէ :

Եւ Ռօտէնի քով գնաց , որ առանց վերոյի-
շեալ ցած ձայնիւ խօսքերը լսելու՝ խորհիլն ու
գրելը կը շարունակէր . « Ա՛րեապատուելի հայր
խո՛ , ըսաւ տոքթորն ամուր ձայնիւ , կուղէք
ուրթ աւուր մէջ ոտքի վրայ ելնել : »

Ռօտէն վստահ շարժում մ'ըրաւ որ կընը-
շանակէր . « Բայց ես արդէն ոտքի վրայ եմ :
— Մի՛խաբուիք ատոր , պատասխանեց տոքթորը ,
քնութեան այդ ճիգը խիստ լաւ է , բայց քիչ կը
տեւէ . եւ եթէ հիմայ . . . օգուտ չքաղենք . . .
եւ արդէն ձեզ զգացուցած գործողութիւնս չի
կատարենք , ահա համարձակ եւ յայտնապէս
կըսեմ ձեզ , թէ այդ բունն ցնցումէն ետեւ . . .
գայիքին պատասխանատու չեմ կրնար ըլլալ : »

Ռօտէն՝ կէս ժամ առաջ հայր Տ'էկրինեի բերած աւետիտին վրայ զգացած վազանցիկ յաւութեան փորձն արդէն տեսած ըլլալով, տոքթորին այս խօսքը մեծ ազդեցութիւն ըրաւ վրան, մանաւանդ որ կուրծքին ճնշուժը նորէն սասականալ կսկսէր : Պ. Պալէնիէ իր հիւանդը վարանման մէջ կարծելով եւ համոզել ուղեւորով աւելցուց . «Մէկ խօսքով, վերապատուելի հայր, կուզէ՞ք ապրիլ թէ ոչ : »

Ռօտէն խսկոյն հետեւեալ խօսքերը գրեց ու տոքթորին տուաւ . « Ապրելու համար . . . չորս անգամս իսկ կտրել տալու պատրաստ եմ : »

Եւ շարժում մ'ըրաւ ոտքի վրայ ելնելու համար :

« Պէտք է յայտնեմ ձեզ, ոչ թէ վարանեցընելու համար, վերապատուելի հայր, այլ ձեր արիութիւնը մէկէն 'ի մէկ չխաբուելու համար, աւելցուց տոքթորը, այս գործողութիւնը խիստ դժնդակ է . . . : » Ռօտէն ուսերը թռթվեց եւ անյողգողգ ձեռքով մը գրեց . « Գլուխս ինձ թողէք . . . եւ մնացածն առէք . . . : »

Տոքթոր այս խօսքը բարձր ձայնիւ կարդաց : Կարգինալն ու հայր Տ'էկրինեի ճիզվիթին անընկճելի քաջասրտութեան վրայ զարմանալով իրարու երես նայեցան :

« Աւերապատուելի հայր, ըսաւ տոքթոր Պալէնիէ, պէտք է պառկիք . . . : »

Ռօտէն գրեց . « Դուք պատրաստուեցէ՞ք . . . ես քանի մ'ամենակարեւոր հրամաններ տնխմ

գրելիք . երբոր ժամանակը գայ՝ խմացուցէք
ինձ : »

Յետոյ , թուղթ մը ծալելով ու կնքելով
նշան ըրաւ հայր Տ'Էկրինեիի որ իր գծելիք խօս-
քերը կարգայ , որ ասոնք էին . « Այս գիրս ան-
միջապէս այն լրատւին զրկեցէք , որ անանուն
նամակներ գրած է Սիմօն մարաջախտին : — Հի-
մայ հաւատարիմ անձի մը ձեռօք կը զրկեմ , ը-
սաւ հայր Տ'Էկրինեի : — Վերապատուելի հայր ,
ըսաւ Պալէնիէ Ռօտէնին , որովհետեւ գրել կու-
զէք . . . սրտկեցէք եւ ձեր անկողնին մէջ
գրեցէք մինչեւ որ մեր պատրաստութիւններն
ընենք : »

Ռօտէն հաւանողական շարժում մ'ընելով
ոտքի վրայ ելաւ : Բայց արդէն Տօքթօրին գու-
շակութիւնը կատարուի կ'սկսէր : Ճիգ լիթը հա-
զիւ կրցաւ երկվայրկենի մը չտի ոտքի վրայ
կենալ . նորէն աթոռին վրայ իյնալով անձ-
կութեամբ Տօքթօր Պալէնիէի նայեցաւ եւ շրն-
չառութիւնը հետզհետէ դժուարցաւ : Տօքթօրը
զայն քաջալերել ուզելով ըսաւ . « Հոգ մի՛ ը-
նէք . . . բայց պէտք է շուտ ընենք . . . ինձ
եւ հայր Տ'Էկրինեիի կրթնեցէք : »

Եւ այս երկու նեցուկներուն օգնութեամբ
Ռօտէն կրցաւ իր անկողինը երթալ մտնել ,
եւ մէջը նստելով ձեռօքը կաղամարն ու թուղ-
թը ցուցուց որպէս զի իրեն ասնին : Հաստ
թուղթ մը գրակալի տեղ ծունդին վրայ գնե-
լով գրութիւնը շարունակել սկսաւ մերթ ընդ

մերթ ընդ միջերով եւ մեծ դժուարութեամբ շունչ առնելով, առանց իր շուրջն անցածներուն ուշ դնելու :

« Վերապատուելի հայր, ըսաւ Պ. Պալէնիէ հայր Տ'Էկրիսնեի, կրնա՞ք ինձ օգնական ըլլալ եւ ընելիք գործողութեանս օժանդակել . այս տեսակ գործերու մէջ քաջասրտութիւն ունի՞ք : — Ոչ, ըսաւ հայր Տ'Էկրիսնեի, զինուորութեանս ժամանակ երբէք չեմ կրցած անդամատուրեան ներկայ գտնուիլ . այդ տեսակ արիւնհեղութիւններէ սիրտս կը գէշնայ : Արիւն չկայ, ըսաւ տղթոր Պալէնիէ, բայց աւելի գէշ է . . . : Հաճեցէք ուրեմն մեր վերապատուելիներէն երեքն ինձ զրկել, որպէս զի օժանդակեն ինձ . նմանապէս հաճեցէք աղաչել Պ. Ռուսլէի, որ գործիքն առնու եւ ներս գայ : »

Հայր Տ'Էկրիսնեի դուրս ելաւ : Նոյն միջոցին կարդինալը տղթոր Պալէնիէի քով գնաց եւ Ռօտէնը ցուցնելով կամացուկ մ'ըսաւ . « Վըտանգէ ազան է : — Այո՛, գերասպայծառ տէր, եթէ գիմանայ մեր ընելիք գործողութեան : — Վստա՛հ էք գիմանալուն : — Իրեն « այո՛ » կրսեմ, բայց ձեզ, գերասպայծառ տէր, կրսեմ թէ յուսալի է : — Եթէ չկրնայ գիմանալ եւ մեռնի, ժամանակ կը մնայ վերջին խորհուրդներն հրապարակաւ եւ հանդիսիւ իրեն մատակարարելու, որ քիչ մ'երկար կը տեւէ միշտ : — Հաւանական է որ հոգեվարքը գոնէ քառորդ մը տեւէ, գերասպայծառ տէր . — Ատրձ է . . . »

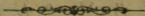
բայց գոհ ըլլալու է » ըսաւ կարգինալը :

Եւ պատուհաններուն մէկուն քով գնաց , որուն ապակիներուն վրայ սկսաւ մատին ծայրովն անմեղաբար թմբուկ զարնել՝ Ռօտէնի համար կանգնելու փափաքած գամբարանին լոյսերուն ազդեցութիւնը խորհելով : Այս միջոցին Պ . Ռուսլէ ներս մտաւ քառակուսի մեծ տուփ մը թելին ներքեւ առած բերելով , գզրոցի մը քով գնաց եւ անոր մարմարեայ սեղանատախտակին վրայ գործիները շարեց :

« Քանի հատ պատրաստեցիք ըսաւ տոքթորը : — Վեց հատ , պատասխանեց Պ . Ռուսլէ : — Զորսը կը բաւէ , բայց պէտք է նախազգուշութիւն ընել . բամբակն աղէկ թխմուած է : — Նայեցէք , պարոն : — Շատ աղէկ է : — Վերապատուելի հայրն ինչպէս է , հարցուց աշկերտը վարպետին : — Է՛հ . . . պատասխանեց տոքթորը ցած ձայնիւ , կուրծքը սարսափելի կերպով բռնուած է , շնչառութիւնը կը սուլէ . . . ձայնը միշտ մարած է . . . բայց վերջապէս յոյս մը կայ . . . : — Իմ մեծ երկիրդս , պարոն Տոքթոր , այս է որ վերապատուելի հայրը գործողութեան դժնդակ ցաւին չկրնայ դիմանալ : — Այդ ալ յուսալի է , բայց այսպիսի վիճակի մը մէջ ամեն բան աչքերնիս պէտք է առնունք . . . : Օ՛ն , սիրելիս , ճրագ մը վառեցէք , վասն զի մեր օժանդակներն ահա կուգան : »

Արդարեւ շատ չանցաւ հայր Տ'ելկրինելի

հետ դռնէն ներս մտան այն երեք վերապատուելիները՝ որք առաւօտուն Վօթիւտա փողոցի տան պարտիզին մէջ կը ձեռնէին : Երկու կտրմիր ու կլոր դէմքով ծերագոյններն եւ խստաբեր դէմքով կրտսերագոյնը , երեքն ալ ըստ սովորութեան սեւեր հագած , քառակուսի գդակ եւ ձերմակ լանջանոց դրած , եւ կատարելապէս պատրաստ ու յօժար սոքթոր Պալէնիէի կատարելիք ահաւոր գործողութեան օժանդակելու :

ԴԼՈՒԽ ԺԸ .

ՉԱՐՉԱՐԱՆՔ

« Վերապատուելի հարք , ըսաւ սոքթոր Պալէնիէ երեք ճիզվիթներուն , շնորհակալ եմ ձեր բարեսէր գործակցութենէն . ձեր ընելիքը խիստ պարզ է , եւ Աստուծոյ օգնութեամբ այս գործողութիւնը մեր սիրելի հայր Ռօտէնը կը փրկէ : »

Երեք սեւազգեստներն աչերնին դէպ երկինք վերուցին ջերմեռանդութեամբ եւ յետոյ մէկ մարդու պէս խոնարհութիւն ըրին : Ռօտէն առանց իր շուրջն անցածներուն ուշադիր ըլլալու , անդադար կը զրէր ու կը խորհէր : Սակայն մերթ ընդ մերթ , այս առերեւոյթ հանդարտութեան հակառակ՝ շնչանութիւնն այն աստիճան դժուարացիր էր , որ Տօքթոր Պալէնիէ հիւան-

դին կոկորդէն ելած տեսակ մը շշուժը լսելով վախցեր էր, ուստի իր աշակերտին նշանացի ակնարկ մ'ընելէ ետեւ՝ Ռօտէնի քով գնաց ու ըսաւ. « Օ՛ն, վերապատուելի հայր, ահա մեծ վայրկեանն եկաւ, քաջասիրտ եղիր: »

Ճիզվիթին դէմքին վրայ բնաւ երկիւղի նշան մը չտեսնուեցաւ, երեսը դիակի պէս անըզգած մնաց. միայն թէ՛ օձի մանր աչերն իրենց աղօտ կապիճներուն մէջէն բոցերու պէս շողացին. վայրկեան մ'իր վստահ նայուածքն այս տեսարանին վկայներուն վրայ պտտցուց յետոյ գրիչն ակռաներուն մէջ բռնելով, նոր թերթ մը ծալլեց, կնքեց, գիշերային սեղանակին վրայ դրաւ, եւ յետոյ տոքթոր Պալէնիէի դառնալով նշանացի հասկցուց թէ պատրաստ էր:

« Պէտք է նախ ձեր բուրդէ բաճկոնն ու շապիկը հանել, հայր իմ: »

Ամօթէն կամ պատկառանքէն Ռօտէն վայրկեան մը վարանեցաւ, բայց երբ տոքթոր Պալէնիէ կրկնեց թէ « շարկ է, վերապատուելի հայր », Ռօտէն՝ անկողնին մէջ միշտ նստած՝ հընազանդեցաւ տոքթոր Պալէնիէի օգնութեամբ, որ հիւանդին շրտուցեալ համեստութիւնը մխիթարելու համար աւելցուց. « Մեք ձեր կուրծքին միայն պէտք ունինք, սիրելի հայր իմ, ձախ եւ աջ կողմերուն: »

Արդարեւ, Ռօտէն կրնկին վրայ տարածուած, եւ իր աղտոտ սեւ մետաքսէ գդակը դուրսը դրած, կապոյտ եւ դեղնած իրան մը

կամ մանաւանդ կմախքի ոսկրոտ փանդակ մ'երևւան ելաւ . վասն զի ցցուած կողերուն ու աճառներուն մէջ տեղի ստուերները՝ սեւ ու բոլորածեւ ակոսներով մորթը կը շրջանակէին . Նսկ թեւերը կարծես թէ հաստ չուաններով փաթթուած եւ յղկեալ մազաղաթով ծածկուած ոսկրներ էին , այնչափ մկանանց տկարութենէն ոսկրներն ու երակները ցցուած կերևէին :

« Ս'ն , պարոն Ռուսէ , գործինները բերէք , ըսաւ տօքթոր Պալէնիէ : Յետոյ երեք վերապատուելիներուն զատնալով . « Պարոններ , մօտ եկէք . . . արդէն ըսի ձեզ թէ ձեր գործը վերջին աստիճան պարզ է , ինչպէս որ հիմա պիտի տեսնէք : »

Եւ Պ. Պալէնիէ սկսաւ անոնց պաշտօնը որոշել , որ արդարեւ խիստ պարզ էր : Նր չորս օժանդակներուն իւրաքանչիւրին մէկ մէկ երկաթէ փոքրիկ եռոտանի տուաւ երեք բթաչափ բարձրութեամբ եւ երկու բթաչափ տրամագիծով . եռոտանիին շրջանակաձեւ կեղրոնը պատրուղաձեւ բամբակ խոթուած էր : Այս գործիքը փայտէ կոթ մ'ունէր որ իւրաքանչիւր օժանդակ ձախ ձեռքով կը բռնէր . աջ ձեռքով ալ տասն եւ ութ բթաչափ երկայնութեամբ թանաքէ խողովակ մը կը բռնէր , որուն մէկ ծայրը բերանաձեւ ծակ մը կար մարդկային շրթանց յարմարելու կերպով , միւս ծայրը ծռած ու սկահածեւ բացուած էր այն կերպով որ փոքրիկ

եռոտանին կրնար խփել : Այս պատրաստութիւններն ահաւոր երեւոյթ մը չունէին : Հայր Տ'էկրինեի եւ կարգինալը՝ որ հեռուէն կը նայէին , չէին հասկնար թէ այս գործողութիւնն ինչպէս կրնար դժնդակ ըլլալ : Բայց շատ չանցաւ հասկցան : Տոքթոր Պալէնիէ , իր չորս օժանդակներն այսպէս զինելէ ետեւ՝ Ռօտէնի մօտեցուց , որուն անկողինը սենեկին մէջ տեղը քշուած էր : Երկու օժանդակ մէկ կողմը , երկուք ալ միւս կողմը կեցան :

« Հիմա , պարօններ , ըսաւ տոքթոր Պալէնիէ , բամպակը վառեցէք . . . եւ բռնկած մասը վերապատուելի հօր մորթին վրայ դրէք պատրոյզը պարունակող եռոտանին միջոցաւ . . . եւ ձեր խողովակին լայն բերնովը եռոտանին ծածկեցէք . յետոյ բերանաձեւ ծակէն փչեցէք որպէս զի կրակն արծարծի . . . : Ահա կը տեսնէք որ խիստ պարզ դործ մ'է : »

Արդարեւ նահապետական պարզութեամբ գործ մ'էր : Չորս վառած բամպակէ պատրոյզայն կերպով յօրինուած՝ որ քիչ քիչ այրին , Ռօտէնի կուրծքին աջ ու ձախ կողմը գրուեցան . . . : Այս գործողութիւնը ուսմիօրէն Մօքսա կը կոչուի : Երբոր մորթին բոլոր թանձրութիւնը ծանր ծանր այրի , որ եօթն ութ վայրկեան կը տեւէ , գործողութիւնը կատարուած է : Արեւն թէ անդամատութիւնն ասոր քով բան մը չէ : Ռօտէն անվեհեր հետաքրքրութեամբ դիտէր էր գործողութեան պատրաս-

տութիւնները , բայց այս չորս կիզիչ կրակա-
բանները մորթին վրայ դրուելուն պէս՝ տըն-
կուեցաւ ու օձի պէս գալարիլ սկսաւ՝ առանց
ճիչ մը կարենալ արձակելու , վասն զի համբ
էր , ցաւին արտայայտութիւնն իսկ արգիլուած
էր իրեն : Չորս օժանդակներուն ձեռքի գոր-
ծիները Ռօտէնի ընդոստ շարժմամբը վրիպե-
լով՝ գործողութիւնը նորէն սկսիլ հարկ եղաւ :

« Արիացէք , սիրելի հայր իմ , այս չար-
չարանքնիդ Տէրոջը նուիրեցէք . . . հաճու-
թեամբ կընդունի , ըսաւ տոբթոր Պալէնիէ շո-
ղոմ դէմքով . կանխաւ իմացուցի ձեզ թէ այս
գործողութիւնը խիստ դժնդակ է , բայց եւ
միանգամայն խիստ օգտակար . ասով ամեն
բան կը հասկցուի : Օ՛հ , մինչեւ հիմա այսչափ
քաջութիւն ցուցնելէ ետեւ՝ վճռական վայր-
կենին մէջ մի թուլնաք : »

Ռօտէն աչերը գոցեր էր . ցաւին այս ա-
ռաջին ազդեցութենէն յաղթուելով նորէն բա-
ցաւ եւ ինքզինք այսչափ տկար ցուցնելուն
վրայ գրեթէ ամաչելով Տօբթորին նայեցաւ :
Եւ սակայն՝ կուրծքին աջ ու ձախ կողմերն ար-
դէն չորս լայն խաղաւարտ կը տեսնուէր ար-
բիւնատիսլ կարմրութեամբ . . . որովհետեւ այ-
բուցները խիստ սուր եւ խոր էին . . . : Եր-
բոր վերատին իր ցաւոց անկողնին վրայ կը տե-
ղաւորուէր , Ռօտէն նշանաւ կաղամարը ցու-
ցուց՝ հասկցնելով որ գրել կուզէր : Այս հա-
ճոյքը ներելի էր իրեն : Տօբթորը կաղամարն

ու թուղթն անոր առաւ եւ ճիղզիթն հետեւեալը գրեց իբրեւ նոր միտքն եկած խորհուրդ :

« Միշտ լաւ է ժամանակ չկորսնցնել . . . »
« Շուտով իմաց տուէք Պարոն Թրիբօի թէ իր
« նախկին գործակալ Լէօնաօի դէմ ձերբակա-
« լութեան հրաման ելած է : »

Այս հրամանը գրելէ ետեւ ճիղզիթը տքթոր Պալէնիէի տուաւ՝ ակնարկելով որ հայր Տ'էկրինեիի յանձնէ : Այս վերջինը տքթորին ու կարգինալին հետ հիացաւ Ռօտէնի այս գրժոխըմբեր ցաւոց մէջ ունեցած պատրաստամբտութեան վրայ , եւ պահ մ'ապշած մնաց : Իսկ Ռօտէն՝ աչերը վերապատուելի հօր վրայ անկած՝ կարծես թէ անհամբերութեամբ կ'ըսպասէր որ սենեկէն դուրս ելնէ եւ իր հրամանները կատարելու երթայ : Տքթորը Ռօտէնի միտքը կռահելով խօսք մ'ըսաւ հայր Տ'էկրինեիի , եւ նա ալ դուրս ելաւ :

« Օ՛ն , վերապատուելի հայր , ըսաւ Տքթորը Ռօտէնի . նորէն պիտի սկսինք . այս անգամ մի շարժիք , գործողութեան ինչ ըլլալը դիտէք . . . »

Ռօտէն պատասխան չտուաւ , ձեռները դըխուն վրայ իրար կցեց , կուրծքը ներկայացուց եւ աչքը գոցեց : Տարօրինակ տխուր եւ կարծես թէ խօլական տեսիլ մ'էր : Երեք վերապատուելիները՝ երկայն սեւ պատմուճաններ հաղած , Ռօտէնի գրեթէ դիակնացեալ մարմնոյն վրայ ձգած , շրթունքնին հիւանդին կուրծքին դըր-

ւած խողովակին փակուցած , կարծես թէ անոր արիւնը կը քաշէին կամ մոզական հմայութեամբ մը զայն կը գիւթէին . . . : Այրած մարմնոյ գարշ եւ կծու հոտ մը ծաւալիլ սկսաւ լոին սենեկին մէջ , եւ իւրաքանչիւր օժանդակ իր ծրխաշունչ եռոտանիին տակ թեթեւ ճարձատիւն մը լսեց . . . : Ռօտէնի մորթը կրակէն կը պայթէր ու կը ճեղքորտուէր կուրծքին չորս այլ եւ այլ կողմերը :

Քրտինքը կողողէր ու կը փայլեցնէր անոր կ'աւոյտ երեսը , եւ մոխրագոյն ձիգ ու թաղ մազերը քունքերուն կը փակչէին : Մերթ' ցաւին սաստկութենէն պնդած թեւերուն երակներն ուռնալով խզելու վրայ եղող պարանոսերու պէս կը ձկակէին : Նոյն անլիւհեր համբերատարութեամբ՝ որով վայրենին ցաւն արհամարհելը փառք կը համարի , Ռօտէն ալ այս սուկալի տանջանքը կրած ժամանակ ուժ ու արիութիւն կը քաղէր ապրելու յոյսէն կամ մանաւանդ վստահութենէն . . . : Այն աստիճան մեծ էր այս անընկճելի բնաւորութեան կորովը , այս անվրկանդ մտքին զօրութիւնը , որ անագորուն տանջանաց մէջ անգամ իր միակ հաստատուն զաղափարը զինքը չթողուց . . . : Յաւերուն վայրկենական ընդմիջմանց մէջ իսկ , որ սաստկութեան այն աստիճանին մէջ անգամ յաճախ անհաւասար էին , Ռօտէն Ռէնքօնեան գործը կը մտածէր , անոր յաջողութեան հաւանականութիւնները կը հաշուէր եւ ամենէն արագ

միջոցները մտքին մէջ կը կարգադրէր , զգալով որ վայրկեան մ'անգամ չկար կորսնցնելիք :

Տոքթոր Պալէնիէ՝ աչքն անոր վրայէն չէր գատեր , խոր ուշադրութեամբ ցաւին արդիւնքն ու փրկարար ազդեցութիւնը կը դիտէր հիւանդին վրայ , որ ստուգիւ քիչ մ'աւելի ազատութեամբ շունչ առնուլ կ'սկսէր : Յանկարծ Ռօտէն ձեռքը ձակափն տարաւ՝ անակնկալ ներշնչութենէ մը դարնուածի մը պէս , գլուխը տոքթոր Պալէնիէի դարձուց եւ նշանաւ խնդրեց որ գործողութիւնը վայրկեան մը դադրեցնէ :

« Աէտք է իմացնեմ ձեզ , վերասպատուելի հայր , պատասխանեց Տոքթորը , թէ գործը կէսէն աւելի կատարուած է . եւ եթէ հիմա ընդմիջի , նորէն սկսիլն տուաւել դժնդակ պիտի գայ ձեզ . . . : »

Ռօտէն նշան ըրաւ որ հոգ չէր եւ թէ ինքը գրել կուզէր :

Պարոններ . . . դադրեցուցէք վայրկեան մը , ըսաւ տոքթոր Պալէնիէ , Մօքսսաները մի վերցընէք . . . բայց կրակն ալ մի փչէք : »

Ըսել էր թէ կրակը՝ փոխանակ սաստկութեամբ տոչորելու՝ մեղմով պիտի այրէր հիւանդին մորթը : Այս նուազ դժնեայ՝ բայց միշտ սուր եւ խոր ցաւին հակառակ՝ Ռօտէն կրնկին վրայ պառկած , նորէն գրել սկսաւ : Իր այս գիրքին պատճառաւ հարկադրեցաւ գրակալ թուղթը ձախ ձեռքն առնուլ , աչքին հաւասար քարձրացնել , եւ ձեղուն նկարելու պէս աջ ձեռ-

քովը գրել : Առաջին թերթիկի մը վրայ քանի մ'այբուբենական ծածկագիր նշաններ գծեց , զոր իրեն համար միայն հնարած էր՝ գաղտնի բաներ նշանակելու համար : Քանի մը վայրկեան առաջ , իր դառն տանջանայ մէջ՝ լուսաւոր խորհուրդ մը յանկարծ եկեր էր միտքը . այն խորհուրդը խիստ կարեւոր համարելով կը նշանակէր , որպէս զի կրած ցաւերուն մէջ չի մոռնայ , թէ եւ երկու երեք անգամ գրութիւնն ընդմիջեց . վասն զի մարմնոյն մորթը թէպէտ մեղմով կայրէր , բայց դարձեալ չարաչար կը ցաւէր : Ռօտէն գրութիւնը շարունակեց : Ուրիշ թերթիկի մը վրայ ալ հետեւեալ խօսքը գծեց , որ նշան ընելուն պէս՝ հայր Տ'էկրինեի արուեստ :

« Պ . . . շուտով Ծարէնկայի զրկուի , որ
« պէս զի Ճալմա իշխանազնին նկատմամբ այս
« վերջին աւուրց մէջ անցած անցերուն տեղեկա-
« գիրն անկէ ստանայ եւ անմիջապէս հոս բերէ : »

Հայր Տ'էկրինեի փութապէս դուրս ելաւ այս նոր հրամանը կատարել տալու : Կարգինալը Ռօտէնի անկողնին քիչ մը մօտ գնաց , վասն զի սենեկին գարշահոտութեան հակառակ մեծ զուարճութիւն կ'ըզար ճիզվիթին խորովումը տեսնելով , որուն վրայ ռիս ունէր իբրեւ խտալացի քահանայ : « Օ՛ն , վերապատուելի հայր , ըսաւ Տոքթորը Ռօտէնի , շարունակեցէք ձեր այդ սքանչելի արիութիւնը . ահա կուրծքերնիդ կընդարձակի . . . տակաւին դժնդակ

պահ մը պիտի անցունէք . . . եւ յետոյ բարի
յոյս . . . »

Հիւանդը նորէն փորձը կրելու պատրաս-
տուեցաւ : Երբոր հայր Տ'էկրինեի ներս մտաւ ,
Ռօտէն հարցականն նայուածք մ'ուղղեց անոր-
վերապատուելի հայրն ալ հաստատողական նը-
շան մ'ըրաւ :

Տոքթորին ակնարկութեամբ չորս օժանդակ-
ները շրթունքնին խողովակին մօտեցուցին եւ
արագ փշմամբ կրակն արծարծել սկսան : Տան-
ջանաց այս կրկնապատկութիւնն անշափ ա-
մէհի եղաւ , որ Ռօտէն՝ որչափ որ ինքզինք
կը բռնէր , ակռաները կտարտելու աստիճան կըր-
ճըտեց , ջղային ցնցմամբ վերցատկեց , եւ կուրծ-
քը՝ որ կրակին ներքեւ կը բարախէր , այն առ-
տիճան ուռեցաւ , որ ջիղերուն բուռն ձկտմամ-
բը թոքերուն մէջէն զարհուրելի գոչիւն մ'ե-
լաւ դուրս . . . ցաւազին բայց ազատ . . .
սուր եւ հնչուն :

« Կուրծքը գիւրացաւ , գոչեց սոքթոր
Պալէնիէ յազթական ուրախութեամբ . ազատե-
ցաւ . . . թոքերը բանիլ սկսան եւ ձայնը կը
բացուի . . . արդէն բացուեցաւ . . . : Փշե-
ցէք , պարոններ , փշեցէք . . . : Դուք ալ , վե-
րապատուելի հայր , ըսաւ Ռօտէնին ուրախու-
թեամբ , եթէ կրնաք՝ գոչեցէք . . . պոռա-
ցէք . . . եւ հոգ մի ընէք . . . ուրախ կըլ-
լամ ձեր ձայնը լսելով , եւ դուք ալ կ'ափովիք ,
Քաջակերուեցէք , հիմա վստահ եմ ձեր բժըշ-

կուեելուն : Աքանչելի բժշկութիւն մ'է այս . . .
դոր պիտի հրատարակեմ . . . փողերու ձայ-
նով պիտի հռչակեմ : . . . — Ներեցէք , տոք-
թոր , ըսաւ ցած ձայնիւ հայր Տ'Էկրիննի մէ-
կէն տոքթոր Պալէնիէի մօտենալով , գերապայ-
ծառը վկայ է որ ես կանխաւ որոշած եմ այդ
գործին հրատարակութիւնը , որ . . . հրաչքի
տեղ պիտի անցնի , ինչպէս որ ճշմարտապէս ալ
կրնայ անցնիլ : — Արդարեւ հրաչալի բժշկու-
թիւն մը պիտի ըլլայ » պատասխանեց ցամաք
կերպիւ տոքթոր Պալէնիէ , որ իր գործերուն
յարգը ճանչուելուն մեծ փոյթ ունէր :

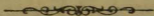
Ռօտէն երբոր իր փրկուած ըլլալը լսեց ,
թէ եւ իր ցաւերը խիտա սաստիկ էին , վասն
ճի կրակը մորթին վերջին խաւին հասած էր ,
ստուգիւ դժոխային գեղեցկութեամբ մը գնդեց-
կացաւ : Իր դէմքին տաժանելի ձկտութեան մէջ
վայրապ յաղթանակի մը գոռոզութիւնը կը փայ-
լէր . կը տեսնուէր որ այս հրէչն ինքզինք վե-
րըստին հզօր եւ կարող կ'զգար , եւ իր շարա-
շաք վերակենդանութեամբ պատճառելիք սու-
կալի աղէտից գիտակցութիւնն ունէր . . .
Ռասաի զինքը բոցակիզող կրակին ներքեւ գալար-
ուած ժամանակ այս խօսքերն արտասանեց ,
որք առաջին անգամ իր հետզհետէ գիւրացած
եւ բացուած կուրծքէն դուրս ելան : « Ես ա-
ղէկ կըսէի . . . թէ պիտի ապրիմ . . . — Եւ
ճշմարիտ էր ըսածնիդ , գոչեց տոքթորը Ռօ-
տէնի բաղկերակը գինեւելով : — Ահաւասիկ հիմա

ձեր բազկերակը լցուն ուժեղ եւ կանոնաւոր է, թոքերնիդ ալ ազատ, Գործողութեան ազգեցութիւնը կատարեալ է, ազատեցաք . . . : »

Այս միջոցին բամբակին վերջին թելերն այրած էին : Առտանիները ետ առնուեցան եւ Ռօաէնի վտիտ ու ոսկրոտ կուրծքին վրայ չորս լայն ու կլոր խարաններ տեսնուեցան : Ածուխ դարձած եւ դեռ ծխացող Մորթին ներքեւ կարմիր միսը կերեւէր . . . : Ռօաէնի յանկարծական ընդոստումներէն մէկը եռօտանին տեղէն խախտած ըլլալով, խարաններէն մէկը միւսներէն աւելի տարածուած էր եւ հետեւաբար երկու սեւորակ ու այրած շրջանակներ կը ձեւացնէր : Ռօաէն աչերն իր վէրքերուն վրայ դոցեց, եւ քանի մը մանրերկրորդի չափ լուծեամբ դիտելէ ետեւ՝ շրթունքը տարօրինակ ժպիտով մը ձգտեցաւ : Այն ժամանակ՝ անանց իր դիրքը փոխելու, աննկարագրելի նշանական կողմնակի նայուածք մը ձգեց հայր Տ'էկրինելի վրայ, եւ իր տափակ ու զազրեղունդ մասներուն ծայրումն իր վէրքերը մի առ մի համբելով ըսաւ . « Հայր Տ'էկրինելի . . . ինչ բարեգուշակ նըշան . . . նայեցէք անգամ մը . . . : Մէկ Ռէնրօն . . . երկու Ռէնրօն . . . երեք Ռէնրօն . . . չորս Ռէնրօն . . . յետոյ խօսքը կտրելով . ուր է հապա հինգերորդը . ան . . . հոս է . . . այս վէրքը երկուք կը համարուի . . . երկուորեակ է . . . : »

Եւ չոր ու սուր փոքրիկ ծիծաղ մ'արձա-

կեց : Հայր Տ'Էկրինեի , կարդինալն եւ տոքթոր Պալէնիէ հասկցան այս խորհրդաւոր եւ չարագոյժ խօսքերուն իմաստը , զոր Ռօտէն քիչ մը ետքը սոսկալի ակնարկութեամբ մը լրացուց՝ մարգարէական ձայնիւ մ'եւ ներշնչեալ դիմօք գոչելով . « Այո՛ , բացայայտ կըսեմ . ամբարշտին տոհմը փոշի պիտի դառնայ՝ ինչպէս որ մարմնոյս մորթը մոխիր դարձաւ . . . : Կըսեմ . . . եւ պիտի ըլլայ . . . վասն զի ապրիլ ուղեցի . . . եւ ահա կապրիմ . . . : »

ԳԼՈՒԽ ԺԹ .

ՄՈՒՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆ

Երկու օր անցեր էր քանի որ Ռօտէն հրաշալի կերպիւ կենաց դարձած էր : Ընթերցողը թերեւս չէ մոռցած Վլօվիս փողոցի տունը , ուր վերապատուելի հայրը երկու խուց ունէր , եւ ուր կը գտնուէր նաեւ Ֆիլէմօնի սենեակը , որ Ռօզ Բօմբօնի ալ բնակարան եղած էր : Կէս օրը երեք ժամու չափ անցած էր . արեւու պայծառ ճառագայթ մը՝ ածխա—պտղաւաճառ մայր Արսէնի կէս ստորերկրեայ խանութին դրանը փեղկին վրայ բացուած կըր ծակէն ներս թափանցեալ այն տեսակ մը նկուղին մէջ աչքի դարնող հակապատկեր մը կը ձեւացնէր : Ճառագայթը սոսկալի նիւթոյ մը վրայ ինկած էր . . . :

Քայսի տրցակներու , թօշնած ընդեղէններու մէջ տեղը եւ ամխոյ շեղջակոյտի մը քով գրծուծ մահճակալ մը կար , որուն վրայ ծածկուած վերմակին ներքեւ դիակի մը բազմանկիւնի եւ պնդածիդ ձեւը նկարուած էր : Այս դիակը մայր Արսէնի մարմինն էր : Քօլէոայէն բոնուելով առջի օրը մեռեր էր , եւ թաղուելիք մեռեալները խիստ շատ ըլլալուն՝ այս խեղճին կարգը գեռ չէր եկած :

Քլօվիս փողոցը դրեթէ ամայի էր . դուրսը տխուր լոռեթիւն մը տիրած էր , որ մերթ ընդ մերթ հիւսիսային հովին դառն շչմամբը կընդմիջէր . երբեմն ալ չոր ու անկարգ խօջիւն մը կը լսուէր . . . որ ամխոյ շեղջակոյտին վրայ երթեւեկող խոշոր մկներուն ռանաձայնն էր : Յանկարծ թեթեւ գզրդիւն մը լսուեցաւ եւ իսկոյն զազիր կենդանիները փախչելով իրենց ծակերը մտան : Մտուղիէն խանութին մէջ բացւող դուռը բոնաբարելու ջանք կըլլար : Աւ որովհետեւ խախուտ էր , շատ շանցաւ կղպանքը բրդաւ , եւ կին մը ներս մտնելով քանի մը վայրկեան անշարժ կեցաւ այն խոնար ու պաղ նկուղին մթութեան մէջ : Պահ մը վարանելէ ետեւ , կինը յառաջ դնաց , եւ լուսոյն ճառագայթը Պաքանալ թաղուհոյն երեսը լուսաւորեց : Քիչ քիչ մեռելոյն խշտեակին մօտ դնաց : Ժաքի մահուրնէն 'ի վեր Սէֆիզի գէմքին այլալուծիւնն աւելցած էր : Ահուկի կերպիւ գեղնած , գեղեցիկ սեւ մազերը խառնախառն

բրբրած, ոսները բոսիկ, կարկատուն կարճ
չրջադդեստ մը հագած եւ պատառատուն վար-
չամակ մը ճիտը ձգած էր: Խշտեակին քով հա-
սած ժամանակ Պաքանայ թագուհին գրեթէ
վայրագ համարձակութեամբ մը ծածկոյթին նա-
յեցաւ . . . : Յանկարծ ակամայ սոսկման ճիշ-
մ'արձակելով ետ քաշուեցաւ: Արագ ծածա-
նում մը ծածկոյթին վրայ պտրտեր ու սաւանն
երերցուցեր էր մեռելոյն օտքէն մինչեւ գլուխն
եկնելով . . . : Իսկոյն մահճակալին ճճեկեր
տախտակներուն վրայէն մուկ մը փախչելով
սաւանին շարժման պատճառը հասկցուեցաւ:
Սէֆիզ քաջալերուելով սկսաւ զանազան նիւ-
թեր փնտռել ու շտապաւ ժողվել, որպէս թէ
վախնալով որ մարդ վրայ կը հասնի ու զինք
կը բռնէ այն թշուառ խանութին մէջ: Նախ
զամբիւղ մ'առաւ ու անխով լցուց. յետոյ չորս
կողմը նայելով կրակարան մը տեսաւ եւ դա-
ւըն ուրախութեամբ մը զայն ալ առաւ:

« Ստով չլմննար . . . ստով չլմննար » կը-
սէր Սէֆիզ տատամստ դէմքով մը չորս դին
նայելով:

Վերջապէս երկաթէ փոքրիկ վառարանին
մօտ թանաքէ տուփ մը տեսաւ մէջը լուցկի դըր-
ւած: Իսկոյն տուփը զամբիւղին վրայ դրաւ,
եւ մէկ ձեռօքը զայն՝ միւսովն ալ կրակարանը
վերցուց տարաւ: Հէք անխա—պտղավաճառին
մարմնոյն քովէն անցած ժամանակ՝ Սէֆիզ տա-
րօրինակ ժպիտով մ'ըսաւ. « Քու ապրանքդ

կը գողնամ . . . խեղճ մայր Արսէն . . . բայց
գողութիւնս ինձ մեծ օգուտ մը չպիտի ընէ : »

Աէֆիզ խանութէն դուրս ելաւ , դուռը
կրցածին չափ փակեց , ծառուղիէն անցաւ եւ
փոքրիկ բակը մտաւ , որ շէնքին փողոցի կող-
ման մասը կը բաժնէր այն ներսի մասէն՝ ուր
Ռօտէն ժամանակաւ երկու սենեակ ունէր : Յի-
լէմօնի բնակարանին պատուհաններէն դատ ,
որոց յենարանին վրայ շատ անգամ Ռօզ — Բօմ-
բօն թռչնոյ պէս դարելով իր Պէրանժէն գեղ-
գեղեր էր , տանը միւս պատուհանները բաց է-
ին : Առաջին եւ երկրորդ դատիկոններուն մէջ
մեռեալներ կային , որք ուրիշ շատերու պէս
դագաղակիր կառքի կսպասէին : Պաքանալ թա-
գուհին ժամանակաւ Ռօտէնի բնակած սենեակ-
ները տանող սանդուղէն վեր ելաւ , անկէց ալ
ուրիշ փոքրիկ կիսաւեր եւ ցից սանդուղէ մը
վեր ելնելով , որուն մէկ կողմը սանդղաթեւի
տեղ հին պարան մը կապուած էր , վերջապէս
ձեղնայարկին՝ մէջ քայքայեալ դռնով դուռ
խցիկ մը հասաւ : Այս տունն այնչափ հին էր ,
որ շատ կողմերէն տանիքը խրամատած ըլլա-
լով , անձրեւն այն խարխուլ խցիկին մէջ կը
վազէր , որ հազիւ տասն քառակուսի ոտնաչափ
մեծութիւն ունէր , եւ ձեղունէն բացուած մի-
ակ պատուհանէ մը լոյս կառնուր : Մէջը գըւ-
նուած կարասին էր՝ փլիկած պատին առջեւ
խոտէ պատռտած անկողին մը , որուն մէջէն
յարդի շիւղեր դուրս կը թափէին . այս խըչ-

տեակին քով՝ բերանը կոտրած հողէ սրճաման մը կար՝ մէջը քիչ մը ջրով, Մայէօ՝ ցնցուի լաթերով յարդէ խշտեակին եզրը նստած էր՝ արմուկները ծունդերուն կրթնցուցած՝ եւ երեսը վտիտ ու ճերմակ ձեռներովը ծածկած։ Արբոր Աէֆիզ ներս մտաւ, Ակրիքօլի հոգեքոյրը գլուխը վեր առաւ, իր տոգոյն ու քաղցր դէմքն առաւել վատած եւ վշտակրութեան կսկիծով եւ թշուառութեամբ աւրուած էր։ Արտառքէն կարմրած փոս աչերը քրոջը վրայ տնկեց տխրազգած գորովանօք։

« Քոյր իմ, մեզ պէտք եղածն ունինք, ըսաւ Աէֆիզ ցած եւ սուղ ձայնիւ. մեր թշուառութեանց վախճանն այս զամբիւղին մէջ է։ « Յետոյ ածուխը լուցկին եւ կրակարանը գետնին վրայ շարելով եւ Մայէօի ցուցնելով աւելցուց. » Կենացս մէջ այս առաջին անգամ է որ գողութիւնն . . . ըրի . . . եւ մեծ ամօթ ու երկիւղ աղղեց ինձ . . . : Ստուգիւ ես ոչ գող եւ ուրիշ աւելի գէշ բաներ ըլլալու յարմարութիւն ունիմ . . . ափսոս » ըսաւ բռնազբօսեալ ժպիտով մը։

Վայրկեան մը լռութենէ ետեւ՝ Մայէօ սրբապատուր ձայնիւ մ'ըսաւ քրոջը. « Աէֆիզ . . . սիրելի՛ քոյր իմ . . . անպատճառ մեռնիլ կուզես : — Կրնամ վարանիլ այսուհետեւ, պատասխանեց Աէֆիզ անյողդողդ ձայնիւ։ Օ՛հ, քոյր իմ, եթէ կուզես՝ անգամ մ'ալ հաշիւս տեսնենք։ Թէ որ իմ ամօթս եւ ժաքին մեռած ժա-

մանակ ինձ ցոյց տուած արհամարհանքը մտնա-
լու կարող իսկ ըլլայի , ինչ կը մնար ինձ ընելիք .
երկու բան . առաջինը պարկեշտ ըլլալ եւ աշ-
խատիլ : Արդ , դու գիտես որ սրտիս յօժարու-
թեան հակառակ՝ շատ սնդամ աշխատելու գործ
չպիտի գտնուի , ինչպէս որ քանի օրէ 'ի վեր
չունինք . եւ եթէ գտնուի ալ , շաբաթը չորս
կամ հինգ ֆրանք պիտի վաստկինք եւ անով
ուպրինք , այսինքն չքաւորութիւն քաշելով կա-
մաց կամաց մեռնինք . այս բանը գիտեմ . . .
ուստի աւելի լաւ կը համարիմ մէկէն 'ի մէկ մեռ-
նիլ . . . : Երկրորդ ընելիքս է՝ տպրելու համար
չարունակել այն դարչելի արհեստը՝ զոր ան-
գամ մը փորձեցի . . . եւ չեմ ուզեր . . . վա-
սըն զի իմ կարողութենէս վեր է . . . : Ա՛ր-
ջապէս , քոյր իմ , սոսկալի չքաւորութեան վատ-
անունութեան կամ մահուան մէջ ընտրութիւնս
կրնամ երկբայելի ըլլալ . պատասխան տուր : »
Յետոյ , առանց թող տալու որ Մայէօ խօսի ,
Աէֆիզ գողգող եւ սուր ձայնով մ'աւելցուց .
« Բայց ասոր վրայ վիճարանել աւելորդ է . . .
ես որոշուած ըրած եմ . . . կեանքս անպատ-
ճառ պիտի վերջացնեմ , եւ ալ մէկը չկրնար
դիւ արգելուլ . որովհետեւ դու . . . սիրելի
քոյրս , ինձմէ բոլոր ուղածդ ձեռք բերիր , այն է
քանի մ'օր ուշացնել . . . յուսալով որ քօլէ-
ռան մեզ այս աշխատութենէն կաղատէր . . . :
Ես ալ ձեզ չկտարելու համար հաճեցայ . քօլէ-
ռան եկաւ . . . այս տան մէջ բնակողներուն

ամենը կը մեռցնէ եւ մեզ կը թողու : Ահա կը տեսնես որ աւելի լաւ է որ մարդ մ'իբ գործն ինք կատարէ , աւելցուց նորէն դառն եւ բռնի ժպիտով մը . յետոյ յարեց . մնաց որ , դուն ալ , խեղճ քոյրս . . . դուն ալ ինձ պէս փափաք ունիս . . . կեանքդ վերջացնելու : — Ճշմարիտ է , Սէֆիդ , պատասխանեց Մայէօ որ վերջին ծայր սրտաբեկ եւ ընկճեալ կերեւէր . բայց . . . մինակ կատարելով . . . մէկ մարդ մ'ինքզինքին համար միայն պատասխանաբու կըլլայ . եւ կը թուի ինձ թէ երբոր քեզ հետ մեռնիմ , աւելցուց Մայէօ դողալով , քու մահուանդ կամակից եղած կըլլամ : — Ուրեմն կուզես որ դու քու կողմէդ , ես ալ իմ կողմէս կեանքերնիս վերջացնենք . . . արդարեւ զուարճալի բան մը կըլլայ , ըսաւ Սէֆիդ՝ այն սոսկալի պահուն մէջ այն կծու եւ յուսահատ հեղնութիւնը ցոյց տալով , որ մահուան մտահոգութիւններու մէջ կարծուածէն աւելի յաճախ կը տեսնուի : — Ո՛հ , ոչ , ոչ . . . ըսաւ Մայէօ սարսափելով , ես մինակ մեռնիլ չեմ ՚ուզեր : — Կը տեսնես ահա , սիրելի քոյր իմ . . . որ իրար չթողու իրաւունք ունինք , եւ սակայն , աւելցուց Սէֆիդ յուզեալ ձայնիւ , սիրտս կը կտրտի երբ կը խորհիմ որ դուն ալ ինձ պէս մեռնիլ կուզես . . . : — Անձնասէր , ըսաւ Մայէօ կսկծազին ժպիտով մը , ինչ պատճառ ունիմ ես քեզնէ աւելի կեանքը սիրելու . ինչ պարագ տեղ պիտի թողում ինձմէ ետեւ : — Բայց դուն , սիրելի քոյրս , ըսաւ

Սէֆիզ, խեղճ մարտիրոս մ'ես . . . : Քահա-
նայները սուրբերու խօսք կրնեն, միթէ դուն
անոնցմէ վար կը մնաս, եւ սակայն դուն ալ ինձ
պէս մեռնիլ կուզես . այո, ինձ պէս, որ միշտ
դատարկասէր, միշտ անհոգ եւ միշտ մեղապարտ
եղայ . . . մինչդեռ դուն աշխատասէր եւ տա-
ռապելոց անձնուէր եղած ես . . . : Ի՞նչ կու-
ղես որ ըսեմ քեզ . . . եւ սակայն ճշմարիտ է
ըսածս . դուն . . . աշխարհի վրայ հրեշտակ
մը, յուսահատ կերպիւ պիտի մեռնիս ինձ պէս . . .
որ հիմա պատիւս կորուսած կին մ'եմ, աւել-
ցուց տարաբաղդն առջեւը նայելով : — Տարօ-
նակ բան մ'է այս, պատասխանեց Մայէօ խոկա-
լով . մի եւ նոյն կէտէ ելանք, իրարու հակա-
ռակ ճանրայ գացինք . . . եւ ահա մի եւ նոյն
նպատակին հասանք . այն է կեանքէ զգուում . . . :
Քեզ համար, խեղճ քոյրս, որ դեռ քանի մ'օր
առաջ այնչափ գեղեցիկ, խրոխտ, մանկութեամբ
եւ՝ զուարճութեամբ արբած էիր, այս ժամուս
մէջ կեանքն այնչափ անտանելի է՝ որչափ ինձ
համար՝ որ տխուր եւ նկուն արարած մ'եմ . . . :
Մնաց որ, ես ինձ համար պարտք եղածը մին-
չեւ վերջը կատարեցի, աւելցուց Մայէօ քաղց-
րութեամբ . Ակրիքօյ ոչ եւս ինձ պէտք ունի . . .
հիմա ամուսնացած է . . . կը սիրէ, կը սիրուի,
իր երջանկութիւնն ապահովցած է . . . : Քար-
տովի օրիորդն ալ բաղձալու բան մը չունի :
Գեղեցիկ հարուստ եւ երջանիկ է . ինչ որ ինձ պէս
խեղճ արարած մը կրնար ընել՝ ըրի անոր համար :

ինձ բարեսրտութիւն ցոյց տուողներն երջանիկ են. ալ երթալ հանդիպելէ զատ ուրիշ բան չմնար ինձ . . . ալ ձանձրացած ու պարտաօած եմ :
— Խեղճ քոյրս , ըսաւ Սէֆիզ գորովալից սըրտայուզութեամբ մը՝ որ իր ձկտած գէմքը թուլցուց . երբ կը խորհիմ որ գուն՝ առանց ինձ իմացնելու , եւ այն աղնիւ օրիորդին տունն այլ եւս չերթալու որոշմանդ հակառակ՝ քաջութիւն ունեցար՝ չքաւորութենէ ու խոնջութենէ կէս մեռած վիճակիդ մէջ մինչեւ անոր տունն երթալու որպէս զի իմ վիճակիս վրայ անոր կարեկցութիւնը խնդրես . . . այո՛ , կիսամեռ վիճակիդ մէջ . . . որովհետեւ Շանգ—էլիդէի մէջ նուաղելով ինկար : — Եւ երբոր Քարտօվիլ օրիորդին ապարանքը հասայ , դժբաղդարար հոն չէր , ո՛հ , շատ դժբաղդարար , կրկնեց Մայէօ վշտազին Սէֆիզի նայելով , վասըն զի հետեւեալ օրը տեսնելով որ մեր այն վերջին յոյսն ալ 'ի դերեւ կելնէր . . . ինձմէ աւելի քեզ մտածելով , եւ որ է միջոցաւ հաց գտնել ուզելով . . . »

Մայէօ չկրցաւ աւարտել եւ դողալով ձեռւրներն երեսին դրաւ :

« Ուստի ես ալ գացի ինքզինքս վաճառեցի , ուրիշ այնչափ թշուառաց պէս , որ երբոր դորձ չգտնեն կամ աւորչէքնին չբաւելով անօթութենէ նեղուին , ինքզինքնին կը վաճառեն . . . պատասխանեց Սէֆիզ շողգոջ եւ ընդհատ ձայնիւ . միայն թէ , փոխանակ ուրիշ աս-

տերու պէս վատահամբաւ եւ ամօթով ապրե-
լու . . . կը մեռնիմ . . . : — Աւանդ, այդ տար-
սափելի ամօթը՝ որմէ պիտի մեռնիս, խնդճ
Սէֆիդ, վասն զի սիրտ ունիս . . . չէիր տես-
ներ եթէ ես այն օրը կարենայի Քարտովիլ օ-
րիորդը գտնել, կամ եթէ պատասխանած ըլ-
լար այն նամակիս զոր իր դձնասպանին խուցին
մէջ գրելու թոյլտուութիւն խնդրեր էի : Բայց
օրիորդին լռութենէն կը հասկնամ որ իր տու-
նէն առնել քալելուս համար իրաւամբ վիրա-
ւորուած է . . . կզգամ . . . անշուշտ սեւ ա-
պաշնորհութեան գործ մը համարած է իմ այն
ըրածս . . . այո՛ . . . վասն զի ինձ պատասխան
տալ չուզելէն յայտնի կերեւի որ վիրաւորուած
է . . . եւ իրաւունք ունի . . . : Ուստի ես ալ
չհամարձակեցայ երկրորդ անգամ անոր գիր
գրել . . . որովհետեւ աներկբայ եմ որ անօ-
գուտ պիտի ըլլար . . . : Ո՛րչափ բարեօրրտ եւ
արդարասէր է . . . այնչափ ալ իր մերժումն
անողոքելի է՝ երբոր արժանի դատէ . . . աս-
կէց զատ, բանը բանէն անցած էր . . . դուն
կեանքդ վերջացնելու որոշումդ ըրած էիր . . . :
— Ո՛հ, անդառնայի կերպիւ որոշած էի . . .
վասն զի իմ վատահամբաւութիւնս սիրտս կը
կեղեքէր . . . եւ Ժաք ալ զիս արհամարհելով
թեւերուս մէջ մեռեր էր . . . եւ ես կը սիրէի
զինքը . . . կը տեսնես, աւելցուց Սէֆիդ խան-
դավառ կիրքով մը : կը սիրէի այն սիրով որ
մարդուս կենաց մէջ մէկ անգամ միայն կը պա-

տահի . . . : — Ուրեմն ճակատագիրնիս թող
կատարուի . . . ըսաւ Մայէօ մտախոհութեամբ . . .
— Բայց , քոյր իմ , ֆարտովիլ օրիորդին տու-
նէն առնել քալելուդ պատճառը չես յայտնած
ինձ . . . ըսաւ Սէֆիզ վայրկեան մը լռութենէ
հետեւ : — « Այո . . . այն գաղտնիքը միայն
հետս պիտի աանիմ , սիրելի քոյր իմ » ըսաւ
Մայէօ աչերը խոնարհեցնելով :

Եւ դառն ուրախութեամբ կը մտածէր որ
չատ չանցած պիտի աղատէր այն երկիւղէն՝ որ
իր տխուր կենաց վերջին օրերը թունաւորած
էր . . . :

« Ակրիքօլի գէմ ելնել . . . երբոր իր անոր
վրայ զգացած ձախող եւ ծաղրաչարժ սէրը պա-
տանին իմացեր էր . . . »

Վասն զի , պէտք է ըսել որ այս տարա-
բաղդին անձնասպանութեան մէկ պատճառն
ալ այն ձախող եւ յուսահատ սէրն էր . . . :
Իր օրագրութեան անհետանալէն՝ ի վեր կը կար-
ծէր որ երկաթագործ երիտասարդն իր ըզձա-
կաթ թերթերուն տխուր գաղտնիքն իմացած
էր . եւ օրչափ որ Ակրիքօլի վեհանձնութեանն ու
բարեսրտութեան վրայ տարակոյս չունէր , ինք
իրմէ կը կասկածէր . եւ իր՝ թէ եւ ազնիւ՝ թէ
եւ անարատ կրքէն այն աստիճան ամօթ կ'ըզ-
գար , որ իր ու քրոջն յետին թշուառութեան
մէջ անգամ բնաւ որ եւ է մարդկային զօրու-
թիւն մը կարող չէր զինքն ստիպելու , որ օգնու-
թիւն կամ նսլաստ խնդրելու համար Ակրիքօլի

երեսը տեսնէր : Անշուշտ Մայէօ ուրիշ կերպիւ պիտի նկատէր իր կացութիւնը՝ եթէ իր միտքը շփոթած չըլլար այն տեսակ մը խելայեղութենէն, որով ամենէն անյողողող բնաւորութիւններն իսկ շատ անգամ կը բռնուին՝ երբօր զիրենք զարնող դժբաղդութիւնն ամեն սահմանները կանցնի . բայց չքաւորութիւնը, բայց անօթութիւնը, բայց Սէֆիղի անձնասպանութեան խորհուրդներուն այսպիսի սարագայի մը մէջ ունեցած տարափոխիկ ազդեցութիւնը, բայց երկար ժամանակէ՛ ՚ի վեր վշտաց եւ տառապանաց գատասլարտեալ կեանքի մը ձանձրոյթը՝ վերջին հարուածը տուին Մայէօի խոհականութեան : Քրօջն աղետագոյժ դիտաւորութեան գէ՛մ երկար մարտնչելէ ետեւ, խեղճ արարածն ընկճած, պարտասած, վերջապէս իր թշուառութեան վախճանը մահուան մէջ տեսնելով Սէֆիղի բախտին բաժանորդ ըլլալ ուղեց . . . :

« Ի՞նչ կը խորհիս, քոյր իմ, » ըսաւ Սէֆիղ Մայէօի երկար լռութեան վրայ զարմանալով :
Հէք արարածը վեր ցատկելով պատասխանեց . « Քարտօվիլ օրիորդին տունէն յանկարծ առնել քալելուս պատճառին վրայ կը խորհիմ, որով ապաշնորհ երեւցայ անոր աչքին . . . : Երանի թէ զիս անոր տունէն հալածող ճակատագիրը մեզնէ զատ ուրիշ զոհեր ալ ըրած չըլլար . երանի թէ իմ անշուք եւ տկար անձնութեանս երբէք սրկաս չըլլար անկէ, որ

իր ազնիւ ձեռքը խեղճ գործաւորուհիի մ'երկրնացուց եւ զայն իրեն քոյր կոչեց . երանի թէ միշտ երջանիկ ըլլար , ո՛հ , յաւիտեան երջանիկ ըլլար , ըսաւ Մայէօ սրտադին քարեմաղթութեան խանդով մը ձեռներն իրար կցած : — Այդպիսի մաղթանք մ'այս վայրկենիս մէջ . . . շտակը խօսելով . . . քոյր իմ . . . գէշ չէ , ըսաւ Սէֆիզ : — Ո՛հ , յարեց խկոյն Մայէօ , պատճառն այս է որ ես երկիւզած յարգանքով զմայլած էի այն խելքի սրտի եւ իղէական գեղեցկութեան հրաշալիքին վրայ , վասն զի Աստուծոյ կարողութեան ամենէն սքանչելի եւ անարատ գործերէն մէկն է այն . . . ուստի իմ վերջին մտածութիւններէս մէկն ալ զմնէ անոր վրայ թող ըլլայ : — Այո՛ . . . քու ազնիւ պաշտպանուհիդ մինչեւ վերջը սիրած ու յարգած պիտի ըլլաս . . . : — Մինչեւ վերջը . . . ըսաւ Մայէօ վայրկեան մը լուռ կենալէ ետեւ . . . ճշմարիտ է . . . իրաւունք ունիս . . . վերջն է . . . քիչ մ'ետքը . . . ամեն բան պիտի լիննայ . . . : Տես ինչ հանգարտ սրտով կը խօսինք այնպիսի բանի մը վրայ . . . որմէ ուրիշները կը զարհուրին : — Քոյր իմ , սիրտերնիս հանգարտ է , որովհետեւ մեր ընելիքն անդառնալի կամօք որոշած ենք : — Ստուգիւ այդպէս է , Սէֆիզ , ըսաւ Մայէօ նորէն խոր եւ սուր նայուածք մը ձգելով իր քրոջ վրայ : — Ո՛հ , այ՛ն . . . երանի թէ գուն ալ ինձ չտի ըլլայիր . . . : — Անհոգ եղիր պատասխանեց Մայէօ , իմ օրէ

որ ձգելուս պատճառն այս էր որ քեզ ժամանակ թողում լաւ խորհելու . . . վասն զի ինձ համար . . . : »

« Ուրեմն . . . քոյր իմ . . . համբուրենք իրար , ըսաւ Սէֆիզ , եւ որոշումնիս քաջութեամբ 'ի դորժ դնենք : »

Մայէօ ոտքի վրայ ելաւ եւ քրոջը թեւերուն մէջ նետուեցաւ . . . երկուքն ալ երկար ժամանակ փաթթուած կեցան . . . : Քանի մը վայրկենի չափ խոր լռութիւն տիրեց , որ մերթ քնդ մերթ երկու քոյրերուն հեկեկանօքը միայն կընդմիջէր , վասն զի երկուքն ալ կուլային :

« Ո՛հ , Աստուած իմ , այսչափ իրար սիրել . . . եւ յաւիտեան . . . իրարմէ բաժնուիլ , ըսաւ Սէֆիզ , շատ դժնդակ է . . . եւ սակայն . . . : — իրարմէ բաժնուիլ . . . դոչեց Մայէօ . . . եւ իր դժգոյն ու արտասուածութեամբ քաղցր դէմքը մէկէն երկնային յուսով մը պայծառացաւ . իրարմէ բաժնուիլ . քոյր իմ , ո՛հ , ոչ , ոչ : իմ սրտիս հանդարտութիւն տուողը . . . կը տեսնես . . . այս է որ , հոս՝ սրտիս մէջ՝ խորին եւ օտոյզ թաղձանք մը կզգամ դէպ այն լաւագոյն աշխարհը՝ աւր լաւագոյն կեանք մը մեզ կսպասէ : Աստուած , որ այնչափ մեծ , այնչափ ողորմած , այնչափ բարի է , չուղեց որ իր արարածներն յաւիտեան թշուառ ըլլան , բայց քանի մ'անձնամու մարդիկ՝ անոր դործն այլափոխելով՝ իրենց եղբայրները թշուառութեան եւ յուսահատութեան մէջ կը ձգեն . . . :

Յաւինք չարերուն վրայ եւ թողունք . . . ,
վեր երթանք , քոյր իմ . . . մարդիկ հոն բան
մը չեն . հոն Աստուած կը թաղաւորէ . . .
վեր երթանք , քոյր իմ , հոն հանդիստ է . . .
չուտով երթանք . . . վասն զի ժամանակն
ուշ է : »

Այս ըսելով Մայէօ արեւմտից կարմիր ճա-
ռագայթները ցուցցուց , որք պատուհանին ա-
պակիները ծիրանաւորել սկսեր էին : Սէֆիզ ,
քրոջը բարեպաշտական խանդէն հրապուրեալ,
որուն գէմքը մօտաւոր ազատութեան յուտով
կարծես թէ պայծառացած եւ մտնելու վրայ
եղող արեւուն ճառագայթէն մեղմարար երփ-
նաւորուած կը փայլէր , Սէֆիզ՝ քրոջն երկու
ձեռքէն բռնեց , եւ դորովագին խանդաղատա-
նօք երեսը նայելով գոչեց . « Ո՛հ , քոյր իմ ,
որչափ գեղեցկացած ես : — Գեղեցկութիւնը
քիչ մ'ուշ կուգայ ինձ , ըսաւ Մայէօ տխուր
ժպիտով մը : — Ոչ , քոյր հմ , վասն զի այնչափ
ուրախ կերեւիս , որ քու վրադ ունեցած վեր-
ջին կասկածս ալ բոլորովին փարատեցաւ :
— Ուրեմն շուտ ընենք , ըսաւ Մայէօ փոք-
րիկ կրակարանը ցուցնելով իր քրոջը : — Ան-
հոգ եղիր , քոյր իմ , երկար չտեւեր » ըսաւ
Սէֆիզ :

Եւ գնաց ամխով լցուն կրակարանը խցի-
կին անկիւնէն առաւ եւ մէջ տեղը բերաւ դը-
րաւ :

. . . ինչպէս կը կարգադրեն այս . . .

հարցուց Մայէօ Սէֆիզի մօտենալով . — Օ՛ . . .
չատ պարզ է , պատասխանեց Սէֆիզ . դուռն
ու պատուհանները կը փակեն եւ ամուխը կը վա-
ռեն . . . : — Այո՛ , քոյր իմ , բայց ես լսած եմ
որ ամեն ծակերն ալ լաւ մը գոցել պէտք է .
որպէս զի օդ չմտնէ սենեկին մէջ : — Իրաւունք
ունիս , դուռն աղէկ չգոցուիր : — Հապա ձե-
զունք . . . կը տեսնես ձեղքուածները : — Ի՞նչ
պէս ընենք . . . քոյր իմ : — Ատոր ալ ճարը կը
գտնենք , ըսաւ Մայէօ , մեր խշտեակին խօտե-
րը լաւ մ'որորելով կրնանք ձեղքուածները խը-
ցել : — Անշուշտ , ըսաւ Սէֆիզ , մէկ մասը կը
բակնիս վառելու համար կը պահենք , մնացեա-
լով ալ ձեզունին ծակերուն համար խիցեր եւ
դուռներուն ու պատուհաններուն համար ալ
բարձիկներ կը շինենք : »

Յետոյ , այսպիսի եղերակիան վայրկեաններու
մէջ յաճախ տեսնուած դառն հեղնութեամբ
աւելցուց Սէֆիզ . « Է՛ , քոյր իմ , օդն արգիլելու
համար դռներուն ու պատուհաններուն բար-
ձիկներ . . . ի՞նչ գեղխութիւն . . . հարուստ
մարդոց պէս քնքուշ ենք : — Այս ժամուս կըր-
նանք քիչ մը մեր հանգստութեան նայիլ » ը-
սաւ Մայէօ ինքն ալ Պաքանալ թաղուհւոյն պէս
զուարճարանելով :

Եւ երկու քոյրերն անհաւատալի պազար-
իւնութեամբ սկսան խոտէ բարակ բարձիկներ
որորել՝ դրան եւ տախտակամածին բաց միջոց-
ները գոցելու համար . յետոյ հաստ խիցեր շի-

նեցին ձեղունին ծակերը խցելու համար : Այս
չարաչուք զբաղման միջոցին՝ երկու տարա-
բաղդներուն հանդարտ եւ տխուր համբերա-
տարութիւնը բնաւ չվրդովեցաւ :

Գ. Լ. ՈՒԽ Ի .

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Աէֆիզ եւ Մայէօ հանդարտ սրտիւ իրենց
մահուան պատրաստութիւնները կը շարունա-
կէին . . . : Աւանդ, այս երկու քոյրերուն պէս
արդեօք սրչափ խեղճ աղջիկներ զժբաղդարար
անձնասպանութեան մէջ ապաստան փնտռած
են եւ տակաւին կը փնտռեն յուսահատութեան
փատանունութեան կամ թշուառութեան դէմ :
Այսպէս պիտի ըլլայ . . . եւ այս յուսահատ
մահերուն սարսափելի պատասխանատուութիւ-
նը մարդկային ընկերութեան վրայ պիտի ծան-
րանայ , քանի որ հազարաւոր մարդկեղէն ա-
րարածներ , իրենց տրուած ծաղրական աւուր-
չէքով նիւթապէս չկրնալով ապրիլ , տառապա-
նաց ամօթոյ եւ վշտաց այս երեք անդունդ-
ներէն մէկն ընտրելու պիտի հարկադրին .

« Զլատիչ աշխատութեան եւ դժնդակ կա-
րօսութեան կէանք մը , որ կանխահաս մահ կը
պատճառէ :

« Պոռնկութիւն , որ նոյնպէս կը մեռցընէ ,

բայց ծանր ծանր, արհամարհանօք, դազանական
անգթութեամբ եւ դարչ հիւանդութեամբ . . . :

« Անձնասպանութիւն, որ իսկոյն կը մեռ-
ցընէ . . . : »

Սէֆիզ եւ Մայէօ՝ կին գործաւորաց երկու
մասերուն խորհրդաւոր պատկերը կը ներկայա-
ցընեն բարոյապէս : Մէկ մասը Մայէօօի պէս
խելօք աշխատասէր անխոնջ, սքանչելի յա-
րատեւութեամբ քաջարար կը մաքառին չար
փորձութեանց դէմ, իրենց կարողութենէն վեր
աշխատութեան մահառիթ յոգնութիւններուն
դէմ, սոսկալի թշուառութեան դէմ . . . : Խո-
նարհ հեղ եւ համբերատար . . . կը շարունա-
կեն կերթան . . . այս բարի եւ քաջ արարած-
ները . . . կերթան՝ քանի որ կրնան երթալ,
թէ եւ տկար, թէ եւ խամրած, թէ եւ ցաւա-
զար . . . վասն զի գրեթէ միշտ կը տուայտին
անօթութենէ ու ցուրտէ, եւ բնաւ հանգիստ
օդ եւ արեւ չեն տեսներ : Ա երջապէս մինչեւ
վերջը քաջութեամբ կերթան, մինչեւ որ չա-
փազանց աշխատութեամբ ու ժերնին սպառելով
եւ մարդախանձ չքաւորութեամբ հիւժելով
կարողութիւննին բոլորովին կը պակսի . . . եւ
հիւանդանալով՝ մեծ մասը կերթան հիւանդա-
նոցներուն մէջ կը շիջանին եւ անդամատու-
թեան յօշարաններուն ճարակ կըլլան . . . :
Իրենց կենդանութեան ժամանակ մարդոց վաս-
տակի եւ շահու նիւթ ըլլալէ ետեւ՝ մահուրնէն
ետքն ալ կըլլան : Տարաբանող կանայք . . . սները

մահատակներ : Միւսներն այնչափ համբերող չըլլալով՝ քիչ մ'ածուխ կը վառեն , եւ Մայէօի ըսածին պէս՝ այս աղօտ միջին տխուր անյիշատակ եւ անյոյս կեանքէն ձանձրացած , վերջապէս կը հանդչին եւ յաւիտենական քունը կը ննջեն՝ առանց իսկ անիծելու այսպիսի աշխարհ մը՝ որ անձնասպանութեան ընտրութիւնը միայն կը թողու իրենց : Այո՛ , անձնասպանութեան ընտրութիւնը . . . վասն զի առանց յիշելու այն արհեստները՝ որոց մահառիթ մնասակարութիւնէն գործաւորուհեաց առողջութիւնը թունաւորուելով շատերը կը մեռնին , թշուառութիւնն ալ՝ անչնչութեան պէս՝ որոշեալ ժամանակի մէջ կը մեռցնէ :

Ուրիշ կանայք ալ՝ ընդհակառակն՝ Սէֆիզի պէս աշխոյժ եւ վառվռուն կազմուածք , տաք եւ ճոխ արիւն , եւ բուռն ախորժակ ունենալով , չեն կրնար հանդուրժել իրենց քաղցն յագեցնելու իսկ բաւական չեղող աւուրչէքով մ'ապրելու : Իսկ համեստ զբօսանք մ'ընել , անպաճոյճ բայց գոնէ մաքուր կերպով հագուել , որ սեռին մեծագոյն մասին համար անօթութեան պէս ստիպողական պէտք մ'է , մտքէ անգամ անցունելու չէ . . . : Կ'նչ կըլլայ ասոր հետեւանքը : Տարիաւոր մը կը ներկայանայ , խրախճաններու պարահանդէսներու եւ գեղագնացութեանց խօսք կընէ առոյգ մանկութեամբ թրթռացող դժբաղդ աղջկան մը , որ օրը ասանելութ ժամ աշխատութեան աթոռակին վրայ դամուած է

ժուլթ եւ ժահարոյր նկուղի մը մէջ , Հրասպա-
րիչը գեղեցիկ եւ թարմ հագուստներու խօսք
կրնէ , մինչդեռ դորձաւորուհւոյն անպիտան շըր-
ջալղկեանոր ցուրտէն իսկ չկրնար զինքը պահպա-
նել , Հրասպարիչը փափուկ համադամներու խօսք
կրնէ , մինչդեռ խեղճ աղջկան իրիկուքնէ իրիկուն
կերած հայն իր տասն եւ եօթն տարեկան ա-
խորժակն իսկ չկրնար յագեցնել . . . Այն
ժամանակ այս անդիմադրելի առաջարկութեանց
անձնատուր կրլայ , Շատ չանցած՝ տարիաւորն
իրմէ կը ձանձրանայ եւ զինքը կը թողու . բայց
գառարկութեան սովորոյթն իր վրայ տիրած է ,
կեանքը քիչ մը փափկանալով թշուառութեան
երկիւղն ալ սրտին մէջ մեծցած է . անդու աշ-
խատութիւնն իսկ չկրնար այլ եւս անոր սովո-
րական ծախուց բաւել . . . այն ժամանակ տը-
կարամտութեամբ . . . երկիւղիւ . . . անհո-
գութեամբ՝ աստիճան մ'ալ կիջնէ մոլութեան
մէջ , եւ վերջապէս վատահամբաւութեան ա-
մենախոր անդունդին մէջ կիցնայ , եւ Աէֆիզի
ըսածին պէս , ոմանք վատահամբաւութենէ
կապրին , ոմանք ալ կը մեռնին :

Աէֆիզի պէս մեռնողները ցաւակցութեան
արժանի են՝ քան թէ մեղադրանաց , Եւ ինչ
իրաւամբ կրնանք մեղադրել այն մարդկեղէն
արարածը , որ նախ աշխատասէր ու պարկեշտ
ըլլալով , իր անդու աշխատութեան փոխարէն
չկրնայ մաքուր բնակարան , տաքուկ հանգերձ ,
բաւական ուտելիք , քանի մ'որ հանդիստ , եւ

ուսման ու կրթութեան գիւրութիւն ունենալ , որովհետեւ հոգւոյն հացն ալ մարմնոյ հացին պէս պարտք է տալ ամենուն՝ փոխարէն անոնց աշխատութեանն ու ուզութեան :

Այո՛ , ինքնամոլ եւ աննուէր ընկերութիւն մը պատասխանատու է այսչափ մօլութեանց , այսչափ փստ գործերու , որոց առաջին պատճառն է՝

« Կանոնաւոր ապրելու նիւթական անհր- նարութիւնը » :

Այո՛ , կրկին կըսենք , կանանց ահագին բազմութիւն մ'այսօրուան օրս հարկադրեալ է ընտրութիւն ընել կենսախուզ թշուառութեան , պտորնկութեան եւ անձնասպանութեան մէջ :

Եւ այս ալ , նորէն ըսենք , թերեւս կարենանք հասկննել , փասն զի այս տարաբաղձներուն աշխատութեան վարձքն անբաւական է , ծաղրական է . . . ոչ թէ իրենց վարպետներն առհասարակ խտասիրա կամ անիրաւ մարդիկ ըլլալով , ալ փասն զի անոնք ալ սանձարձակ մրցման մ'անդուլ հակառակութենէն չարաչար նեղուելով , առուեստական անողոք ազնուասլէտութեան մը լուծին ներքեւ ընկճելով , 'ի սպառ չփչելու համար իրենց գործաւորաց թոշակն օր քան զօր նուազեցնելու կը հարկադրին :

Եւ այս ողբալի թշուառութիւնները գոնէ երբեմն լուադոյն սպազայի մը հետաւոր յուսով կը թեթեւանն : Աւանդ , ոչ օք կրնայ համարձակիլ հաւատալու . . . : Ննթադրենք թէ

անկեղծ մարդ մը , առանց կրից , առանց դառ-
նութեան , առանց բռնութեան , այլ միայն սիր-
տըն այսչափ թշուառութեանց վրայ մտմտքե-
լով , երթար ստորագրէս այս խնդիրն առարկէր
մեր օրէնսդիրներուն :

« Յայտնի ապացուցեալ եւ անժխտելի ի-
« րողութիւն մ'է որ հազարաւոր կանայք Ֆա-
« րիզու մէջ շարաթը հինգ Ֆրանքով ապրելու
« հարկադրեալ են . . . կը հասկնանք , շարաթը
« հինգ Ֆրանքով կերակրիլ տաքնալ հազուիլ
« եւ բնակարանի վարձ վճարել : Եւ այս կիներ-
« րէն շատն այրի են եւ մանր աղայք ունին :
« Այս ըսածներս ճարտատնական ձեւեր չեն ,
« ինչպէս ոմանք կըսեն : Կաղաչեմ կը պաղատիմ
« ձեզ , որ ձեր աղջիկ դաւակները քոյրերը կա-
« նայքն ու մայրերը միտքերնիդ բերէք . . .
« Եւ սակայն այս հազարաւոր հէք արարածներն
« ալ՝ որք սոսկալի եւ 'ի հարկէ ապականիչ լի-
« ճակի մը դատապարտուած են , մայր քոյր ա-
« մուսին եւ զաւակ են : Կը հարցնեմ ձեզ յա-
« նուն մարդասիրութեան , յանուն ողջմտու-
« թեան , յանուն մարդկային արժանապատու-
« ութեան . այսպիսի վիճակ մը՝ որ հետզհետէ
« կը ծանրանայ , ներելի է , հնարաւոր է : Կըր-
« նանք հանդուրժել ասոր , մանաւանդ երբոր
« մտածէք այն սոսկալի չարիքը , այն անթիւ
« մոլութիւնները՝ որ այսպիսի թշուառութենէ
« մը կը ծնին : »

Այս առարկութեան առջեւ ինչ պիտի ը-

նէին մեր օրէնսդիրները : Անշուշտ ցաւելով
{ մօրմօքելով պիտի պատասխանէին (պէտք է հա-
ւատանք) թէ բան մը չեն կրնար ընել : « Ա-
ւաղ , սրտակտուր բան է , կողքանք այդ դժո-
խըմբեր թշուառութեանց վրայ , բայց բան մը
չենք կրնար ընել :

— ԲԱՆ ՄԸ ԶԷ՛ՆՔ ԿՐՆԱՐ ԸՆԵԼ : »

Այս ամենուն բարոյականը խիստ պարզ է,
եզրակացութիւնը դիւրին է . . . մանաւանդ վըշ-
տակրելոց համար . . . եւ ասոնք՝ որ խիստ բազ-
մաթիւ են , յաճախ կեզրակացնեն . . . իրենց
ուզած կերպովը . . . եւ կ'սպասեն : Ուստի օր
մը պիտի դայ թերեւս , որ մարդկային ընկե-
րութիւնը դառնապէս պիտի զղջայ իր ողբալի
անհոգութեան վրայ . այն ժամանակ աշխարհիս
երջանիկները սարսափելի հաշիւներ պիտի պա-
հանջեն այն մարդոցմէ՝ որք այս ժամուս մէջ
մեզ կը կառավարեն , վասն զի կրնային՝ առանց
աղմուկի , առանց բռնութեան , եւ առանց տազ-
նապի աշխատաւորին բարեկեցութիւնն ու հա-
րուստին անգորրութիւնն ապահովել :

Եւ ընկերութեան . . . թերեւս իսկ աշ-
խարհի ապագայ շահուն վերարեբեալ այս դա-
ռըն խնդրոց որ եւ իցէ կերպով լուծմանն ըս-
պասուած միջոցին , անթիւ խեղճ արարածներ ,
Մայէօի պէս , Սէֆիզի պէս , թշուառութենէ
եւ յուսահատութենէ պիտի մեռնին

Քանի մը վայրկենի մէջ երկու քոյրերն ի-

րենց անկողինին խոտերովը խիցեր ու բարձիկներ շինեցին օգն արդիլելու եւ իրենց շնչահատութիւնն արագ եւ անվրէպ կատարուելու համար : Մայէօ ըսաւ քրոջը . « Դուն աւելի բարձրահասակ ես , Սէֆիզ , ուստի ձեզունին ծակերը դուն խցէ , ես ալ սլատուհանինն ու դրանը խցեմ : — Անհող եղիր , քոյր իմ . . . ես քեզնէ առաջ կը լմնցնեմ » սլատասխանեց Սէֆիզ :

Եւ երկու աղջիկներն սկսան խնամով ծակերը խցել , որոցմէ մինչեւ այն ատեն օգը սուլելով խարխուլ խցիկին մէջ կը մտնէր : Սէֆիզ , իր բարձր հասակին օգնութեամբ ձեզունին ծակերը լաւ մը խցեց : Այս տխուր դործն աւարտելէ ետեւ , երկու քոյրերն իրարու քով դարձան եւ լուսութեամբ իրարու երես նայեցան : Չարաշշուկ վայրկեանը կը մօտենար . իրենց դէմքը՝ թէ եւ միշտ հանդարտ էր , թեթեւ կերպիւ կարմրած կերեւէր այն տարօրինակ դրզուութեամբ՝ որ կրկին անձնասպանութեանց յարակից է միշտ . « Հիմա , ըսաւ Մայէօ , շուտով կրակը վառենք : »

Եւ ծունդի վրայ եկաւ փոքրիկ կրակարանին առջեւ . բայց Սէֆիզ՝ քրոջը թեւէն բռնելով ոտքի վրայ հանեց ըսելով . « Թող տուր որ ես վառեմ կրակը . . . այս դործն ինձ կիջնայ : — Բայց , Սէֆիզ . . . — Գիտես , խնդճ քոյրս , որ ածուխին հոտը միշտ գլխու ցաւ կուտայ քեզ : »

Այս միամիտ խօսքին վրայ, վասն զի Սէֆիզ անկեղծութեամբ կըսէր, երկու քոյրերը տիրութեամբ ժպտեցան :

« Հոգ չէ, յարեց Սէֆիզ, ինչ հարկ կայ տանջանք մ'աւելի կրելու, եւ այն ալ ժամանակէն առաջ : »

Յետոյ խոտէ խշտեակը քրոջը ցուցնելով, որուն մէջ դեռ քիչ մը խոտ կար, աւելցուց Սէֆիզ. « Գու հոն գնա պառկէ, սիրելի քոյրս. երբոր կրակը վառեմ, կուգամ քովդ կընստիմ : — Մի ուշանար, Սէֆիզ, — շինդ բոպէէն : »

Փողոցին վրայի շէնքը նեղ բակով մը դատուած էր այն յարկէն՝ ուր երկու քոյրերուն նրկուղը կը գտնուէր, եւ այնչափ բարձր էր անկէ, որ արեւը բարձր տանիքներուն ետեւ մըտնելուն պէս՝ ասոնց խցիկը բաւական մութցաւ. պատուհանին ապակիներն ալ դեղնած աղտոտ եւ գրեթէ անթափանցիկ ըլլալով, խիստ ազօտ կերպիւ կը լուսաւորէր կապոյտ ու ճերմակ սատրընջակերպ երեսով հին խշտեակը, որուն վըրայ Աայէօ՝ պատառատուն շրջազգեստով մը կէս պառկած կեցեր էր : Չախ թեւին կրթնած, ծնօտն ափին մէջ դրած, աղէկատուր դէմքով մ'իր քրոջը կը նայէր : Սէֆիզ, կրակարանին առջեւ ծունգի վրայ եկած, երեսը սեւ ածուխին վրայ ծռած, որուն վրայ արդէն փոքրիկ կապոյտ բոց մը կը թռչտէր, Սէֆիզ՝ ամենայն զօրութեամբ կրակը կը փչէր, որուն կարմիր նշոյլներն աղջկան զժգոյն դէմքին կը դարնէին :

Խոր լռութիւն տիրած էր . . . եւ միայն Սէֆիզի հեւալով փշուժը կը լսուէր, երբեմն ալ ածուխին թեթեւ ճարձատիւնը, որ վառիլ սկըսելով արդէն անախորժ եւ նողկալի հոտ մը կը բուրէր :

Սէֆիզ տեսնելով որ կրակը լաւ մը վառեցաւ, եւ զգալով որ գլուխն արդէն կը թրմրէր, ոտքի վրայ ելաւ եւ քրոջը քով երթալով ըսաւ . « Ահա եղաւ . . . — Քոյր իմ, ըսաւ Մայէօ ծունդի վրայ գալով խշտեակին վրայ՝ մինչդեռ Սէֆիզ ոտքի վրայ էր, ինչպէս պիտի պառկինք : Աս կուզեմ որ մինչեւ վերջը քովդ ըլլամ : — Կեցիր, ըսաւ Սէֆիզ միանգամայն ըսածը կատարելով . ես խշտեակին դիտու կողմը նստիմ ու կրնակս պատին տամ . հիմա եկ դուն ալ հոս պառկէ . . . լաւ . . . գլուխդ ծունդիս վրայ դիր . . . եւ ձեռքդ ինձ տուր . . . : Աղէկ ես այդպէս : — Այո՛, բայց երեսդ չեմ կրնար տեսնել : — Աւելի լաւ է չի տեսնելդ : Կերելի թէ այնպիսի վայրկեան մը կայ, որ թէ եւ շատ կարճ է, բայց խիստ զըժընդակ . . . ուստի, աւելցուց Սէֆիզ խոռովեալ ձայնիւ, լաւ կըլլայ որ իրարու տանջուիլը չը տեսնենք : — Իրաւունք ունիս, Սէֆիզ : — Թոյլ տուր ինձ որ վերջին անգամ գեղեցիկ մազերդ համբուրեմ, ըսաւ Սէֆիզ՝ Մայէօյի դժգոյն ու ախուր գէժքը պսակող փայլուն մազերը շրթունքին դնելով, եւ յետոյ հանդարա կը կսպասենք : — Քոյր իմ, ձեռքդ, ըսաւ Մա-

յէօ , վերջին անգամ ձեռքդ , եւ յետոյ՝ ինչպէս
ըսիր , անշարժ կը կենանք , եւ կարծեմ թէ
երկար չենք սպասեր , վասն զի գլուխս դառնալ
կ'սկսի . . . դուն ալ բան մը կզգաս , քոյր իմ :
— Ես . . . դեռ ոչ , ըսաւ Սէֆիզ , միայն ա-
ծուխին հոտը կառնում : — Բնաւ չես մտածեր
թէ որ գերեզմանատունը պիտի տանին մեզ , ը-
սաւ Մայէօ վայրկեան մը լուծենէ ետեւ : — Ոչ ,
ինչո՞ւ կը հարցնես : — Վասն զի ես Բէն — Վաշէզը
կուզէի անգամ մ'Ակրիքօլին եւ մօրը հետ գնացի
եւ շատ հաւնեցայ խիստ գեղեցիկ տեսարան մ'ու-
նի . . . ամեն կողմ ծառեր ծաղիկներ մարմարներ
Գիտես որ մեռեալները կենդանիներէն լաւ բը-
նակարան ունին . . . եւ . . . — Ի՞նչ ունիս , քոյր
իմ , ըսաւ Սէֆիզ Մայէօի , որ ծանր ծանր խօ-
սելէ ետեւ մէկէն կտրեր էր : — Գլուխս կը դառ-
նայ եւ քունքս կը բզզայ , պատասխանեց
Մայէօ : Դուն ինչպէս ես , բան մը չես զգար :
— Ես քիչ մը թմրութիւն զգալ կ'սկսիմ . զար-
մանալի բան . իմ վրաս առաւել ուշ ազդեցու-
թիւն կընէ : — Ո՛հ , պատճառն այն է որ ես ,
ըսաւ Մայէօ ժպտելու ջանալով , միշտ կան-
խահաս եղած եմ . . . կը յիշես , քոյր իմ ,
մայրսպետներուն դպրոցն եղած ժամանակնիս
կըսէին թէ ես միշտ ուրիշներէն առաջ կանցնէի :
Հիմա ալ նոյնը կըլլայ , ինչպէս որ կը տեսնես :
— Այո՛ , բայց կը յուսամ որ ես ալ հիմա ետե-
ւէդ կը հասնիմ » ըսաւ Սէֆիզ :

Երկու քոյրերուն զարմանքը բնական էր .

որչափ որ վշտակրութենէ ու չքաւորութենէ սկարացած էր , Պաքանալ թագուհին Մայէօէն աւելի ուժեղ կազմուածք ունենալով , շնչարգելութեան ազդեցութիւնն իր քրոջմէն ուշ պիտի զգար :

Վայրկեան մը լռութենէ ետեւ , Աէֆիզ ձեռքը Մայէօի ձակափն վրայ դնելով , որուն գլուխը շիշտ իր ծունգին վրայ էր , ըսաւ . « Չես խօսիր , քոյր իմ . . . ցաւ կ'զգաս , այնպէս չէ : — Ոչ , ըսաւ Մայէօ տկար ձայնիւ , արտեւանունքս կապարի պէս ծանրցած են . . . թմրութիւնս կաւելնայ . . . կը նշմարեմ որ լեզուս կը ծանրնայ , բայց սաստիկ ցաւ մը դեռ չեմ զգար . . . : Իսկ դուն , քոյր իմ : — Քու խօսած ժամանակդ գլխու պտոյտ մ'զգացի , հիմա ալ քունքս սաստիկ կը բարախէ . — Ինչպէս որ իմ քունքս ալ քիչ մ'առաջ կը բարախէր . մարդ կը կարծէ թէ մեռնիլն ասկէց աւելի դժուար եւ ցաւազին է : »

Յետոյ , վայրկեան մը լռութենէ ետեւ , Մայէօ յանկարծ ըսաւ քրոջը . « Կը կարծես թէ Ակրիքօզ զիս շատ կսկծայ եւ երկար ժամանակ զիս յիշէ : — Հարցնելու բանն է այդ , ըսաւ Աէֆիզ յանդիմանական կերպով մը : — Իրաւունք ունիս , պատասխանեց Մայէօ մեղմութեամբ , այս կասկածիս մէջ գէշ զգացում մը կը նըշմարուի , բայց եթէ գիտնայիր . . . : — Ի՞նչ , քոյր իմ . »

Մայէօ վայրկեան մը վարանեցաւ , եւ յե-

տոյ սրտաբեկ կերպով մ'ըսաւ . « Ոչինչ . յետոյ աւելցուց . բարեբաղդարար մեռած ժամանակս քաջ համոզուած եմ որ Ակրիքօլ այսուհետեւ ինձ պէտք չունենար . դեղեցիկ աղջկան մը հետ ամուսնացած է , իրար կը սիրեն , եւ անտարակոյս եմ որ երջանիկ պիտի ըլլան : »

Այս վերջին խօսքն արտասանած ժամանակ Մայէօի ձայնն առաւել եւս տկարացած էր . . . : Յանկարծ վեր ցատկեց եւ դողդոջ ու գրեթէ երկիւղալից ձայնիւ մ'ըսաւ . « Քոյր իմ , դիտեւերուդ մէջ առ . ս'հ , կը վախնամ . ամեն բան մութ կասոյտ կերելի աչքիս , եւ տեսած տարկաներս կը մըրկին բոլորաբար : »

Եւ դժբաղդ արարածը պառկած տեղէն քիչ մը վեր ելնելով երեսը քրոջը կուրծքին դրաւ եւ իր կ'թուցեալ թեւերովն անոր վաթթուեցաւ .

« Մի վախնար , սիրելիս . . . ըսաւ Սէֆիդ կուրծքին վրայ սեղմելով իր քոյրը , եւ այնպիսի ձայնիւ մը՝ որ նոյնպէս տկարանալ կ'սկսէր . հիմա կը ըմնայ : »

Եւ նախանձախառն երկիւղիւ մ'աւելցուց . « Ինչո՞ւ համար քոյրս այսպէս շուտով նուաղիլ կ'սկսի . իսկ իմ գլուխս առողջ է , եւ խիստ քիչ տկարութիւն կ'ըզամ . . . : Ս'հ , բայց կը յուսամ որ շատ շտեւեր . եթէ գիտնայի որ քոյրս ինձմէ առաջ պիտի մեռնէր , կերթայի երեսս կրակարանին վրայ կը բռնէի . այո՞ . . . երթամ այնպէս ընեմ : »

« Էֆիս ոտդ ելնելու շարժում մ'ըրաւ , բայց »

քրոջը տկար սեղմումը զինքն արգիլեց :

« Խեղճ աղջիկ , ցանկը կրես , ըսաւ Սէֆիզ դողալով : — Ա՛հ . . . այո՛ . . . մեծ նեղութեան մէջ եմ . . . զիս մի թողուր , կաղաչեմ : — Իսկ ես դեռ բան մը չունիմ , գրեթէ բան մը չեմ զգար , ըսաւ ինքնիրեն Սէֆիզ վայրագ նայուածք մը ձգելով կրակարանին վրայ : Բայց , այո՛ . . . յաւելցուց դառն ուրախութեամբ , շունչս բռնուիլ կսկսի եւ կարծես թէ գլուխս սլիտի ճեղքուի : »

Արդարեւ մահարեր կազը խցիկին մէջ ծաւալելով շնչական օդը քիչ քիչ վաներ էր : Օրն իրիկուն էր , խցիկին մէջ մութը բաւական կոխեր էր եւ գրեթէ կրակին լուսովը միայն լուծաւորուած էր , որ իր կարմրորակ ճառագայթներն երկու իրար փաթթուած քոյրերուն վրայ կը ցոլացնէր : Յանկարծ Մայէօ թեթեւ մը ցնցուեցաւ՝ մարած ձայնիւ այս խօսքն արտասանելով . « Ակրիքօլ . . . Քարտուիլի օրինորդ . . . ս՛հ , մնաս բարեաւ , Ակրիքօլ . . . քեզ . . . »

Յետոյ ուրիշ քանի մ'անխմանալի խօսքեր մրմնաց : Չղային ցնցումները դադրեցան , եւ թեւերը՝ որ Սէֆիզի փաթթուած էին՝ խշտեակին վրայ ինկան անզգայ :

Քնյր իմ , գոչեց Սէֆիզ՝ Մայէօի գլուխն իր երկու ձեռաց մէջ վերցնելով ու սարսափահար երեսը նայելով , դուն . . . արդէն . . . բայց ես . . . բայց ես : »

Մայէօի քսղցր դէմքը սովորականէն աւելի դժգոյն չէր . միայն աչերը կէս փակուած էին ու չէին նայեր . սակայն տխրութեամբ եւ բարութեամբ լի ժպիտ մը տակաւին վայրկեան մը պտըտեցաւ կապոյտ չրթանցը վրայ , որուն մէջէն աննշմարելի շունչ մը դեռ դուրս կելնէր . յետոյ բերանն անշարժ մնաց . դէմքին վրայ զարմանալի զուարթութիւն մը կը փայլէր :

« Բայց դուն ինձմէ առաջ պէտք չէ մեռնիս , գոչեց Սէֆիզ կսկծադին ձայնիւ եւ Մայէօի այտերն անդադար համըռընելով , որք իր չրթանց ներքեւ պաղեցան . քոյր իմ , սպասէ ինձ . . . սպասէ ինձ : »

Մայէօ չպատասխանեց , եւ գլուխը՝ զոր Սէֆիզ պահ մը թողուցեր էր , խշտեակին վըրայ ինկաւ :

« Ո՛հ , երգում կընեմ որ յանցանքն իմս չէ թէ որ երկուքս 'ի միասին չենք մեռնիր . . . գոչեց Սէֆիզ յուսահատաբար ծունր դնելով Մայէօի տարածուած անկողնին առջեւ . ո՛հ , մեռաւ . . . մրմոաց Սէֆիզ սարսափահար . ահա մեռաւ . . . ինձմէ առաջ . . . թերեւս ես աւելի ուժով ըլլալուս կը դիմանամ . . . : Բայց ահաւասիկ ես ալ բարեբաղդաբար կսկսիմ . . . անոր պէս կապոյտ տեսնել . . . : Ո՛հ , ցաւ կ'զգամ . . . ինչ երջանկութիւն . . . : Շնչառութիւնս կտրիլ կսկսի . . . : Քոյր իմ , աւելցուց թեւերը Մայէօի պարանոցը ձգելով , ահա ես ալ կուգամ : »

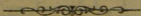
Յանկարծ ոտքի եւ խօսելու ձայներ լսուեցան սանդուղին վրայ : Սէֆիզի դեռ խելքը գլուխն ըլլալով , ձայները կրցաւ լսել : Քրոջը մարմնոյն վրայ տարածուած էր , գլուխը վեր առաւ : Չայները կը մօտենային . շատ չանցաւ դրանը մօտ գոչիւն մը լսուեցաւ . « Տէր Աստուած , այս ինչ ածուխի հոտ է : »

Եւ նոյն վայրկենին գուռը դզրդեցաւ , եւ ձայն մ'ալ « Բացէք , բացէք » գոչեց : — Ո՛հ , ներս պիտի մտնեն ու զիս ազատեն . . . եւ քոյրս մեռած է . . . : Ո՛չ , ոչ , ես անոր վրայ ասլրելու վատութիւնը չեմ կրնար ունենալ : »

Այս եղաւ Սէֆիզի վերջին մտածութիւնը : Մնացած բոլոր ուժը վրան ժողվելով՝ պատուհանին քով վազեց , բացաւ . . . եւ նոյն վայրկենին որ գուռը գուրսէն եղած բուռն ճիգէն կոտրելով կը բացուէր . . . թշուառ աղջիկն ինքզինք վար նետեց երրորդ դասիկոնէն : Այս միջոցին Ատրիէն եւ Ակրիքօլ խցիկին սեմին վրայ երեւցան : Քարտովիլ օրիորդն ածուխին հեղձուցիչ հոտը մտիկ չընելով ներս վազեց , եւ կրակարանը տեսնելուն պէս գոչեց . « Տարաբաղդ աղջիկն . . . ինքզինք մեռուցեր է . . . : — Ոչ . . . պատուհանէն վար նետուեցաւ , գոչեց Ակրիքօլ , վասն զի դրան բացուած միջոցին՝ պատուհանէն աներեւոյթ եղած մարդու ձեւ մը տեսնելով՝ հոն վազեր էր : Ա՛հ . . . սարսափելի բան , գոչեց երիտասարդը , եւ ցաւազին ազազակ մ'արձակելով՝ ձեռքն աչքին

դրաւ ու պատուհանին քովէն Քարտովիլ օրիորդին քով դարձաւ զարհուրած ու շուարած :

Ատրիէն՝ որ մութին մէջ Մայէօն նշմարեք էր , Ակրիքօլի զարհուրանաց պատճառը չհասկընալով գոչեց . « Ոչ , ահաւասիկ . . . » եւ խոտէ խշտեակին վրայ տարածուած Մայէօի տմոյն դէմքը երիտասարդին ցուցնելով ծունգի վրայ ինկաւ անոր քով . . . եւ զժբազդ դործաւորուհւոյն ձեռները մէկէն բռնելով՝ տեսաւ որ սառ կտրած էին . . . , իսկոյն ձեռքը սրտին վրայ դնելով՝ նայեցաւ որ չէր բարախեր . . . : Սակայն մէկ երկու վայրկեան ետքը՝ դռնէն ու պատուհանէն օդն հեղեղանման ներս լցուելուն վրայ՝ Ատրիէն աննշմարելի բարախում մ'զգալով գոչեց . « Սիրտը կը բախէ , շուտ , օգնութիւն . . . Պարոն Ակրիքօլ , վազեցէք , օգնութիւն . . . բարեբաղդաբար . . . շիշս վրաս է : — Այո . . . այո . . . օգնութիւն ատոր համար ալ , միւսին համար ալ , եթէ տակաւին ժամանակ կայ » գոչեց երիտասարդն յուսահատ ձայնիւ եւ սանդուղն 'ի վար վազեց՝ թողլով Քարտովիլ օրիորդը ծունգի վրայ եկած յարդէ խշտեակին առջեւ՝ որոյ վրայ Մայէօ տարածուած էր :

ԽՈՍՏՈՎ ԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

Պատմուած սոսկալի տեսարանին սրտա-
 դողը Քարտովիլ օրիորդին գեղնած եւ վըշ-
 տակրութեամբ վատած դէմքը գունաւորեր էր :
 Այն կլոր ու գեղեցիկ այտերը թեթեւ կերպիւ
 գողած էին , եւ իր խոշոր սեւ աչերն առաջ-
 ուան կենդանի փաղփիւնը կորանցնելով տխուր
 քօղով մը ծածկուած եւ նուրբ կապոյտ շրջա-
 նակով մը պատած էին . գեղասքանչ շրթուն-
 քը՝ թէ եւ ցաւագին տատամսութեամբ ձկտած ,
 բայց եւ այնպէս իրենց թաւիշանման տամուկ
 կարմրութիւնը պահած էին : Մայէօի դիւրու-
 թեամբ խնամ տանելու համար՝ Ատրիէն փե-
 դոյրը գլխէն նետեր էր , եւ իր գեղեցիկ ոս-
 կեփառ վարսերուն մետաքսակերպ կոհակնե-
 րը զրեթէ բոլորովին ծածկեր էին իր դէմ-
 քը՝ որ յարդէ անկողնին վրայ ծռած էր՝ ծուն-
 դի վրայ նստած եւ իր փոսկրատիպ ձեռաց
 մէջ սեղմելով հէք գործաւորուհւոյն վախ ձեռ-
 ները : Մայէօ՝ մէկ կողմանէ օգին փրկարար զո-
 վութենէն , միւս կողմանէ ալ Ատրիէնի քով դրա-
 նուած շիշին մէջի քիմիական ազերուն ներդոյ-
 ծութենէն կենդանութեան դարձեր էր : Իր նը-
 ւաղումը՝ բարեբաղդարար շնչարգելութենէն
 աւելի՝ սրտին վրդովումէն ու տկարութենէն

յառաջ եկած էր, վասն զի զգայութիւնը կորուսած ժամանակ՝ ամխոյն մահաբեր կազը դեռ իր վերջին զօրութեան հասած չէր :

Գործաւորուհւոյն եւ ազնուականուհւոյն մէջ անցած այս տեսարանին պատմութիւնը շարունակելէ առաջ քանի մը յետահայեաց խօսք հարկաւոր է : Բօրթ—Սէն—Մարթէնի թաօրոնին տարօրինակ անցքէն ետեւ, ուր ճալմակենաց վտանգն աչքն առնլով սեւ յովաղին վըրայ յարձակեցաւ Քարաօվիլ օրիորդին աչաց առջեւ, աղջիկն այլազան տպաւորութեամբ զգածուեր էր : ճալմայի այնպէս հրապարակաւ անարժան կնոջ մը հետ սիրակցելէն զգացած նախանձն ու թշնամանքը մէկէն մոռնալով, եւ անոր դիւցազնական քաջադործութեան վըրայ սքանչանալով ըսեր էր ինքնիրեն . « Ատելի երեւոյթներու հակառակ՝ ճալմա դարձեալ դիւբաւական կը սիրէ, որովհետեւ իմ ծաղկեփունջըս առնլու համար կեանքը վտանգի մէջ դրաւ :

Բայց այս փափկասիրտ ազնուախոհ աննենգ եւ ուղղամիտ օրիորդն ետքէն լրջաբար խորհրդածելով հասկցեր էր այս մխիթարութեանց ունայնութիւնը, որք իր սիրոյն եւ իր արժանապատուութեան կրած անազօրուն վէրքը բժշկելու անկարող էին :

« Արդեօք քանի՞ քանի անգամ իշխանազունն իր որսօրդութեանց մէջ առանց պատճառի եւ միայն իր հաճոյքը գոհ ընելու համար այսպիսի վտանգաց դիմադրաւած է, կրտէր ինքն

իրեն , եւ սի կրնայ ըսել թէ իմ ծաղկեփունջս
առնլու համար կեանքը վտանդի մէջ գնելն ալ՝
սլարգապէս զայն իր հետի կնոջ նուիրելու հա-
մար չէր : »

Սիրոյ վրայ Ատրիէնի ունեցած դաղափար-
ները՝ թերեւս մարդոց առջեւ տարօրինակ ,
բայց Աստուծոյ առջեւ արդար եւ վսեմ , իր ի-
րաւայի խորխտութեան հետ միանալով՝ անյաղ-
թելի արդելք մ'էին մտքէն անգամ անցունե-
լու թէ կրնար երբէք յաջորդել այն կնոջ (ով
ոք եւ ըլլար) , զոր իշխանագունն հրապարա-
կաւ իր հետ պատուցեր էր իրբեւ իր տարփու-
հին : Եւ սակայն Ատրիէն՝ որ հաղիւ կը համար-
ձակէր ինքնիրեն իսկ խոստովանիլ , իր հակա-
ռակօրդին դէմ չդժնդակ եւ նուաստացուցիչ
նախանձութիւն մը կ'զգար , մանաւանդ այս
պատճառաւ որ իրեն հետ բաղդատուելու ա-
նարժան կը թուէր : Երբեմն ալ , ընդհակառակն ,
որչափ որ իր արժէքը լաւ կը ճանչէր , Ռօզ-
Բօմբօնի դէմքին գեղեցկութիւնը յիշելով կը
հարցնէր ինքն իրեն թէ այն գեղադէմ արարա-
ծին գէշ ճաշակն եւ աղատ ու անպատեհ ձե-
ւերն արդեօք կանխահաս լրբութեանն թէ պատ-
շաճից տգիտութեան արդիւնք էին . այս վեր-
ջին պարագային մէջ՝ տգիտութիւնը թերեւս
միամիտ սարգութենէ մը յառաջ եկած ըլլալով
կրնար մեծ հրապոյր ունենալ . վերջապէս եթէ
այս հրապուրին եւ անժխտելի գեղեցկութեան
հետ անկեղծ սէր եւ մաքուր սիրտ միացած ըլ-

լար , աղջկան ստորին վիճակն ու անկրթութիւնը հոգ չէր : կրնար ջերմ տարփանք ազդել ձաւմայի :

Եթէ Ատրիէն՝ Ռօզ—Բօմբօնն այնչափ ձախող երեւոյթներով հանդերձ կորուսեալ արարած մը համարելու յաճախ կը վարանէր , պատճառն այս էր որ ձաւմայի սրտին վեհութեան վրայ շատ ճանապարհորդներու պատմութիւնները յիշելով , մանաւանդ օր մը Ռօտէնի եւ անոր մէջ եղած եւ իր ալ գաղտնաբար մտիկ ըրած խօսակցութիւնը յիշելով չէր ուզեր հաստատ որ այնպիսի նշանաւոր խելք , փափուկ սիրտ , բանաստեղծական երեւակայութիւն եւ իղէականի սիրահար հոգի ունեցող մարդ մը կրնար տպականեալ եւ գռեհիկ արարած մը սիրել եւ անոր հետ հրապարակաւ երեւնալու յանդգնիլ . . . Ահա այս գաղտնիքը թափանցելու կը ճգնէր Ատրիէն : Այս սրտաճմլիկ տարակոյսներն եւ այս անագորուն հետաքրքրութիւնն ստաւել եւս կարծարձէին Ատրիէնի ձախող սէրը , եւ դիւրաւ կրնայ հասկցուիլ իր անբուժելի յուսահատութիւնը՝ երբոր գիտցուի թէ ձաւմայի անտարբերութիւնն ու արհամարհանքն իսկ չէին կրնար այս անզուսպ ու բոցավառ սէրն սպաննել : Մերթ՝ սրտի ճակատագրութեան գաղափարներու մէջ իշնալով կըսէր ինքնիրեն թէ անպատճառ պիտի կրէր այս սէրը , որուն ձաւմա արժանի էր , եւ թէ իշխանին անհասկանալի վարմունքն օր մը պիտի բացատրուէր

'ի նպատակս իրեն - մերթ ընդ հակառակն՝ ճարման արդարացնելուն վրայ ամաչելով, իր այս սկարութեան գիտակցութիւնը խղճի խայթ մ'էր, ամեն վայրկենի տանջանք մ'էր Ատրիէնի համար: Վերջապէս իր անլուր վշտաց զոհ ըլլալով, այն օրէն ի վեր խոր առանձնութեան մէջ կապրէր:

Շատ չանցաւ քօլէոան կայծակի պէս շոյշաւտակեց: Ատրիէն իր չափազանց դժբաղդութեան պատճառաւ այս պատուհասէն երկիւղ չունէր, այլ միայն ուրիշները կը կսկծար: Ամենէն առաջ ինք մասնակցեցաւ այն մեծագուճար նուիրատուութեանց՝ որք զմայլելի գթասիրութեամբ ամեն կողմէ յորդեցին: Յլօրին յանկարծ բռնուեցաւ համաճարակ ախտէն: Ատրիէն՝ առանց վտանգը մտածելու՝ զայն տեսնել եւ բեկեալ սիրտը քաջալերել ուզեց: Յլօրին՝ տիրուհւոյն այս նոր բարեւրտութենէն յաղթուելով՝ չկրցաւ իր մինչեւ այն ժամանակ ըրած լրտեսութեան ու դաւաճանութեան գործակցութիւնն այլ եւս ծածկել: Արովհետեւ մահն իր վրայ տիրող առձանց՝ նողկալի բռնաւորութենէն զինքն անչուշտ պիտի ազատէր, կրնար վերջապէս ամեն բան յայտնել: Այս կերպով իմացաւ Ատրիէն Յլօրինի հանապազօրեայ լըրտեսութիւնն եւ Մայէօի յանկարծական մեկնումը:

Այս յայտնութեանց վրայ Ատրիէնի սէրն ու գորովագութ կարեկցութիւնն առաւել մեծ-

ցաւ խեղճ գործաւորուհւոյն վրայ : Իր հրամանաւ փութաջան խուղարկութիւններ եղան Մայէօհ հետքը գտնելու համար : Յլօրինի խոստովանութիւններն առաւել կարեւոր արդիւնք մ'ալ ունեցան . Ատրիէն՝ Ռօսէնի մեքեմայութեանց այս նոր սպացոյցէն իրաւամբ վրդովելով յիշեց այն նիւթուած խորհուրդները՝ երբոր ինքզինք սիրուած համարելաւ իր սիրոյն բընազգուսէն զգացեր էր ճալմայի եւ Ռէնրօնեան տոհմին ուրիշ անդամաց վտանգը : Իր արգականները գումարել եւ զանոնք իրենց թըշնամուոյն գէժ միացնել . այս եղաւ Ատրիէնի մըտածութիւնը Յլօրինի խոստովանութիւններէն ետեւ . եւ այս մտածութիւնը պարտք համարեցաւ կատարել : Ռօսէնի, հայր Տ'էկրինեիի եւ Անն—Տիդիէ իշխանուհւոյն եւ անոնց համախոհներուն սիս ահաւոր հակառակորդաց գէժ մղելիք կուրին մէջ՝ Ատրիէն ոչ միայն կեղծաւորութիւնն ու ընչաքաղցութիւնը խայտատակելու գովելի եւ վտանգաւոր պարտք մը . այլ եւ իր ծանրատագուակ վշտաց եթէ ոչ միութարութիւն՝ գոնէ աղնիւ զբաղանք մը նկատեց :

Այն վայրկեանէն՝ սրտաբանջ եւ գրեթէ աննշտ փութաջանութիւն մը յաջորդեց այն լսուու վշտահար թմբութեան՝ որուն մէջ մանկամարգուհին կը հիւժէր : Իր շուրջը գումարեց իր տոհմին այն ամեն անդամները՝ որք իր հըրաւիրանաց կրնային պատասխանել . եւ ինչպէս որ հայր Տ'էկրինեիի արուած գաղանի տե-

ղեկագիրն ըսեր էր , շատ չանցած՝ Քարաօվի-
լի ապարանքը փութաջան եւ անդու խորհրդ-
դակցութեանց եւ ընթացից կեդրոն , ընտանե-
կան յաճախ գումարմանց ժողովատեղի եղաւ ,
ուր յարձակողական եւ պաշտպանողական ա-
մեն միջոցներ շերմաբար կը վիճուէին : Չաղա-
նի տեղեկագիրը՝ որ ամեն աստամբ ճիշդ էր
(եւ հետեւեալն ալ կասկածի ձեւով մէջը նշա-
նակուած էր) , կենթագրէր թէ Քարաօվիլ օ-
րիորդը շարմայի հետ տեսակցելու հաճած ըլ-
լայ : Այս կարծիքը սխալ էր , եւ ասոր առիթ
տուող պատճառն ետքը պիտի իմացուի : Քար-
աօվիլ օրիորդն՝ ընդհակառակն՝ ընտանեկան
չահուց մեծ հոգերուն մէջ հազիւ վաղանցիկ
մտացութիւն մը կը գանէր այն ձախող սիրոյն՝
որ զինքը ներսէն կը մաշեցնէր եւ որուն հա-
մար դառնութեամբ ինքզինք կը մեղադրէր :

Այն աւուր իսկ առաւօտուն՝ ուր Ատրիէն
վերջապէս Մայէօի բնակարանն իմանալով ե-
կեր այնպէս հրաշալի կերպիւ մահուան ճիրա-
նէն ազատեր էր , Ակրիքօլ Պօտուէն՝ Պ . շառ-
տիի վրայ խորհրդակցելու համար Քարաօվիլի
ապարանքը գտնուելով , աղաչեր էր Ատրիէնի
որ զինքն ալ հետ տանի Քլօվիս փողոցը , եւ
երկուքն ՚ի միասին աճապարանօք հոն գացեր
էին : Այսպէս ահա այս անգամ ալ , ազնիւ տե-
սարան . . . սրտաշնորժ խորհրդանիշ . . . Քար-
աօվիլ օրիորդ եւ Մայէօ՝ ընկերական շղթային
երկու ծայրերն՝ իրարու կը դպչէին եւ իրարու

հետ կը խառնուէին խանդաղատելի հաւատա-
րութեամբ . . . վասն զի զործաւորուհին եւ
աղնուականուհին իրարմէ վար չէին մնար խել-
քով հոգւով եւ սրտով . . . իրարմէ վար չէին
մնար նաեւ. այս մասամբ՝ որ մէկը հարստութեան
գեղոյ եւ շնորհաց ծայրագոյն տիպար մ'էր . . .
միւսն ալ համբերատարութեան եւ անարժան
թշուառութեան : Աւանդ , արիութեամբ եւ ար-
ժանապատուութեամբ քաշուած դժբաղդու-
թիւնն ալ իր փառաց պսակը չունի : Մայէօ ,
յարդէ խշտեակին վրայ տարածուած , այն աս-
տիճան տկար կերեւէր , որ եթէ Ակրիքօլ տա-
նը բակը կեցած ալ չըլլար Սէֆիզի քով , որ
այն միջոցին սոսկալի մահուամբ մեռնելու վը-
րայ էր , Քարտովիլ օրիորդ տակաւին ժամա-
նակ մը պիտի սպասէր եւ յետոյ պիտի ստիպէր
զործաւորուհին որպէս զի ոտքի վրայ ելնէ եւ
իր կառքին քով իջնէ :

Ատրիէնի արագամտութեան եւ երկիւղած
խաբէութեան շնորհիւ Մայէօ հաւտացեր էր
որ Սէֆիզ մօտակայ հիւանդանոց մը տարուե-
լով պէտք եղած խնամքը կը վայելէր , եւ քիչ
ժամանակէն կատարելապէս առողջանալուն
կասկած չկար : Մայէօի մտաւորական կարօ-
ղութիւններն իրենց թմրութենէն ծանր ծանր
արթննալով , այս առասպելն առջի բերան ա-
ւանց ամենափոքր կասկածի ընդուներ էր , չը
զխանալով նաեւ որ Ակրիքօլ՝ Քարտովիլ օրի-
որդին հետ եկած էր :

« Եւ մեր կեանքը՝ Սէֆիրդ ու ես՝ ձեզ սրար-
տական ենք, օրիորդ, կըսէր Մայէօ իր տիրա-
զգած եւ սրտաշարժ դէմքն Ատրիէնի դարձու-
ցած. դուք այս գծուծ խցիկին մէջ ծունդի
վրայ եկած . . . այս թշուառութեան ան-
կողմին քով, ուր քոյրս ու ես մեռնիլ կուզէ-
ինք . . . որովհետեւ Սէֆիրդ ալ . . . կը հա-
ւաստէք ինձ, այնպէս չէ, օրիորդ . . . ինձ-
պէս օգնութիւն գտաւ՝ ժամանակը շանցած :
— Այո՛, անհող եզիրք, քիչ մ'առաջ եկան աւե-
տեցին ինձ թէ, խեղքը գլուխն եկեր է : — Եւ
անշուշտ ըսին իրեն թէ ես ողջ եմ . . . այն-
պէս չէ, օրիորդ . . . : Ապա թէ ոչ՝ ինձմէ
ետեւ իր ողջ մնացած ըլլալուն վրայ կը ցաւի
թերեւս : — Հող մի՛ ընէք, սիրելի՛ աղջիկ, ը-
սաւ Ատրիէն Մայէօի ձեռքն իր ձեռաց մէջ
սեղմելով եւ իր արտասուալից աչքն անոր վը-
րայ ուղղելով. պէտք եղածն անոր ըսուեցաւ .
գուք սիրտ մի՛ հատցունէք, այլ միայն առող-
ջանալնիդ մտածեցէք, եւ ինչպէս կը յու-
սամ . . . այն բարօրութիւնը . . . դոր մինչեւ
ցարդ խիստ քիչ կրցիք ճանչել, խեղճ տղայ :
— Այս ինչ մարդասիրութիւն է որ կը ցուցը-
նէք ինձ, օրիորդ, ձեր քովէն փախչելէս ետեւ
ալ . . . երբոր դի՞ ապաշնորհ պէտք է համա-
րիք : — Մէկ պահէն . . . երբոր տկարութիւն-
նիդ անցնի . . . շատ քաներ ունիմ ձեզ խօսե-
լիք, որք հիմա կրնան թերեւս ձեր ուշադրու-
թիւնը յօգնեցնել. բայց ինչպէս էք : — Աւելի

լաւ . . . օրինորդ , նախ այս զով եւ մաքուր
օղբ . . . եւ յետոյ այս մտածութիւնս թէ գուք
հոս ներկայ էք . . . եւ քոյրս այսուհետեւ յու-
սահատութեան մէջ չպիտի իյնայ . վասն զի ես
ալ ամեն բան պիտի պատմեմ ձեզ , եւ աներկ-
միտ եմ որ պիտի գթաք Սէֆիզի վրայ , այն-
պէս չէ , օրինորդ : — Գուք միշտ վստահ եղիք
իմ վրայ , աղջիկս , պատասխանեց Ատրիէն իր
սրտատանջ շփոթութիւնը ծածկելով . գիտէք
որ ձեր սիրելին ինձ ալ սիրելի է . . . :
Բայց , ըսէք ինձ , աւելցուց Քարտովիլ օրինոր-
դը յուզեալ ձայնիւ , այդ յուսահատ որոշու-
մըն ընելէ առաջ ինձ նամակ գրեցիք , այնպէս
չէ : — Այո՛ , օրինորդ : — Աւանդ , ըսաւ Ատրիէն
տխրութեամբ , ինձմէ պատասխան չստանալով
արդեօք նրչափ մտայկոտ , նրչափ ապերախտ
համարեցաք զիս . . . : — Ո՛հ , ես երբէք մե-
ղադրած չեմ ձեզ , օրինորդ , իմ խեղճ սիրաս
կրնայ վկայել . ես մինչեւ վերջը շնորհապարտ
եղած եմ ձեզ : — Արհաւտամ ձեր խօսքին . . .
կը ճանչեմ ձեր սիրտը . բայց վերջապէս . . .
իմ լռութիւնս . . . ինչպէս կրնայիք մեկնել :
— Պարզապէս ըսի թէ ձեր քովէն փախչելուս
համար իրաւամբ վիրաւորուած էք , օրինորդ . . . :
— Ե՞ս . . . վիրաւորուած ըլլամ . . . : Աւանդ ,
ձեր նամակը ձեռքս չհասաւ : — Եւ սակայն նա-
մակ գրած ըլլալս գիտէք , օրինորդ : — Այո՛ ,
խեղճ բարեկամուհիս . գիտեմ նաեւ որ դձնա-
պանիս սենեկին մէջ գրեր էք . գժբաղղարաւ :

դռնապանս ձեր թուղթը Ֆլորին անուն սպասուհւոյս տուեր է իմացնելով թէ դուք գրած էիք : — Ֆլորին օրիորդը , այն բարեբարոյ մանկամարդուհին՝ որ շատ սէր կը ցուցնէր ինձ : — Ֆլորին վատաբար զիս կը խօսէր . թշնամիներու վաճառուած ըլլալով՝ լրտեսութիւն կընէր անոնց : — Ա՛ն . . . տէր Աստուած , գուչեց Մայէօ . հնարաւոր բան է : — Այո՛, ան, պատասխանեց Ատրիէն դառնութեամբ . բայց վերջապէս առաւել ցաւակցութեան արժանի է՝ քան թէ մեղագրանաց . վասն զի ահաւոր հարկի մը հնազանդելու ստիպուած էր , եւ իր խոստովանութիւնն ու ապաշաւը զինքը ներողութեան արժանի ըրին մեռնելէն առաջ : — Ա՛ն ալ մեռաւ . . . այն ծաղկահասակ եւ գեղեցիկ աղջիկը . . . — Թէպէտ գէշութիւն ըրած էր , իր վախճանը զիս շատ տրտմեցուց . վասն զի յանցանքները կսկծագին զղջմամբ խոստովանեցաւ : Ըրած յայտնութիւններուն մէջ ըսաւ ինձ թէ նամակ մը պահեր էր , որուն մէջ դուք ինձ հետ տեսակցութիւն մը կը խնդրէիք , որ կրնար ձեր քրոջ կեանքը վրկել : — ձշմարիտ է , օրիորդ . . . այդպէս գրած էի նամակիս մէջ . բայց ի՛նչ շահ կըլլար իրեն այն նամակը ձեզնէ պահելով : — Ար վախնային որ նորէն քովըս կուգաք . . . դուք՝ որ զիս անկեղծաբար կը սիրէիք եւ գրեթէ իմ բարի հրեշտակս էիք . . . Թշնամիներս վախցան ձեր հաւատարիմ բարեկամութենէն , որուն ձեր սրտին զարմանալի

բնագոգումն սքանչելապէս կը ծառայէր . . . :
Ա՛հ , երբէք չեմ կրնար մտնալ նրչափ արդար
էր ձեր գգացած սոսկումը այն թշուառականէն՝
դոր ես կը պաշտպանէի ձեր կասկածներուն դէմ :
— Պ . Ռօտէ՛նը , հարցուց Աայէօ դողալով : — Ա-
յն . . . պատասխանեց Ատրիէն . բայց այդ
մարդոց խօսքը չընենք . . . : Ատոնց նողկալի
յիշատակութիւնը ձեր վերակենդանութենէն
զգացած ուրախութիւնս կը խանգարէ . . . վա-
սըն զի ձեր ձայնն առջի չափ տկար չէ , եւ այ-
տերնիդ աւքիչ մը գունաւորիլ կ'սկսի : Օրհնեալ
է Աստուած , չափազանց ուրախ եմ ձեզ գըտ-
նելուս վրայ . . . : Եթէ գիտնայիք ինչեր կը
յուսամ , ինչեր կսպասեմ մեր միացումէն . . .
որովհետեւ ալ իրարմէ չպիտի զատուինք , այն-
պէս չէ՛ : Ո՛հ , խօսք տուէք ինձ , յանուն մեր
բարեկամութեան : — Ե՞ս , օրիորդ . . . ես . . .
ձեր բարեկամը , ըսաւ աչերն երկչոտութեամբ
խոնարհեցնելով . . . : — Միթէ ասկէ առաջ
ձեզ բարեկամ եւ քոյր չէի կոչեր . ինչ կայ փո-
խուած . ոչինչ . . . ոչինչ , աւելցուց Քարտո-
վիլ օրիորդը խորին խանդաղատանօք . ընդհա-
կառակին կարծես թէ մեր կացութեանց մէջ
դարմանալի մերձաւորութիւն մը կայ որ ձեր
բարեկամութիւնն առաւել սիրելի՝ առաւել պա-
տուական կընէ ինձ , եւ արդէն ալ գրաւած
եմ , այնպէս չէ՛ : Ո՛հ , մի՛ ղլանար ինձ . վասն
սըն զի շաա պէտք ունիմ բարեկամի . . . :
— Գ՛նւք . . . օրիորդ , գ՛նւք ինձ պէս տրուպ ա-

բարածի մը բարեկամութեան պէտք ունիք :
— Այո , պատասխանեց Ատրիէն արտակէզ տըխ-
րութեամբ Մայէօի նայելով . եւ որ առաւելն
է . . . թերեւս դուք էք այն միակ անձը՝ ո-
րուն կրնամ . . . կը համարձակիմ դառն վիշ-
տեր վստահիլ . . . : »

Եւ Քարտովիլ օրիորդին այտերը կարմրե-
ցան :

« Ի՞նչպէս արժանի եղած եմ այդ վստա-
հութեան , օրիորդ , հարցուց Մայէօ եւս քան
զեւս զարմանալով : — Ձեր սրտին փափկու-
թեամբը , ձեր բնաւորութեան աներկեւանու-
թեամբը , պատասխանեց Ատրիէն թեթեւ վա-
րանմամբ . . . ասկէց զատ դուք կին էք . . .
եւ տարակոյս չունիմ որ ամենէն լաւ կը հաս-
կընաք իմ կրած վիշտս , եւ կը ցաւիք վրաս . . . :
— Ձեր վրայ ցաւիլ . . . օրիորդ , ըսաւ Մայէօ ,
որուն զարմանքն առաւել եւս կաւելնար , դուք
մեծ եւ նախանձեղի աիկին մը . . . իսկ ես
նուստ եւ տկար արարած մը՝ ձեր վրայ ցա-
ւիմ : — Ըսէք , խեղճ բարեկամուհիս , պատաս-
խանեց Ատրիէն քանի մը վայրկեան լռութենէ
ետեւ , ամենէն դժնդակ վիշտերն անոնք չեն ,
զորս չենք կրնար մէկու մը յայանել՝ վախնա-
լով որ ծաղրելի կամ արհամարհելի կըլլանք . . . :
Ի՞նչպէս կրնայ մարդ կարեկցութիւն կամ գութ
խնդրել այնպիսի վշտակրութեանց համար՝ զոր
ինքն իրեն իսկ խոստովանելու չհամարձակիր ,
վասն զի ինք իրմէ կամաչէ : »

Մայէօ հաղիւ կրնար լսածին հաւտալ . իր բարերարութիւնն՝ եթէ իրենն ոչէս ձախող տարփանք մ'ունեցած ըլլար , ուրիշ կերպ չէր խօսէր . բայց դորձաւորութիւնն այսպիսի ենթադրութիւն մը չէր կրնար մտքէն անցունել . ուստի Ատրիէնի վիշտերն ուրիշ պատճառի մ'ընծայելով , եւ Ակրիքօլի վրայ իր ունեցած ձախող սէրը միտքը բերելով՝ տխրութեամբ պատասխանեց . « Ո՛հ , այո՛ , օրիորդ , այնպիսի վիշտ մը որմէ մարդ կամաչէ . . . սոսկալի պէտք է ըլլայ . ո՛հ , շատ սոսկալի . . . : — Բայց միանգամայն ի՞նչ մեծ բարերարողութիւն է , յարեց Ատրիէն , գտնել ոչ միայն ազնիւ սիրտ մը որ ձեզ կատարեալ վստահութիւնն ազդէ , այլ եւ հազար տեսակ վիշտերով փորձուած ըլլալով կարեկցութիւնն օժանդակութիւնն եւ խորհուրդ կարենայ նուիրել . . . : Ըսէք , սիրելիս , աւելցուց Քարտօվիլ օրիորդն ուշադրութեամբ Մայէօի նայելով , եթէ դուք այն վիշտերէն մէկով ճնշեալ ըլլայիք , որոցմէ մարդ կը կարմրի , երջանիկ՝ շատ երջանիկ չէ՞ք ըլլար ձեր սրտին պէս սիրտ մը գտնելով , որուն մէջ կարող ըլլայիք ձեր վիշտերը թափել , եւ կատարեալ ու արժանաւոր վստահութեամբ անոնց կէսը թեթեւցնել : »

Մայէօ կենացը մէջ այս առաջին անգամ էր որ կասկածի եւ տխրութեան շգացմամբ մը Քարտօվիլ օրիորդին երեսը նայեցաւ :

Օրիորդին վերջին խօսքերը նշանակաւոր

կը թուէին իրեն : « Անշուշտ իմ գաղտնիքս
գիտէ , կըսէր Մայէօ ինքն իրեն • անշուտ օրագ-
րութիւնս ձեռքն անցեր է , եւ Ակրիքօլի վրայ
սէր ունենալս իմացեր է կամ կը կասկածի .
մինչեւ հիմա ըրած խօսքերուն նպատակն ինձ-
մէ գաղտնիք քաղել է , որպէս զի հասկնայ թէ
իմացածն ստոյգ է : »

Այս խորհրդածութիւնները Մայէօի սրտին
մէջ գառն կամ ապաշնորհ զգացում մը չէին
գրգռեր իր բարերարուհւոյն դէմ . բայց տա-
րաբաղդ աղջկան սիրտն ան աստիճան կասկա-
ծոտ փափկութիւն , ան աստիճան մորմոքիչ
դիւրազգածութիւն մ'ունէր իր ձախող տար-
փանքին նկատմամբ , որ Քարտօվիլ օրիորդին
վրայ ունեցած գորովագին սիրոյն հակառակ՝
զայն իր գաղտնեաց ծանօթ կարծելով սաստ-
կապէս վշտացաւ :

Գ. Լ. Ռ. Ի. Թ. Ի. Բ. .

ԴԱՐՁԻԱԼ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

Մայէօի այն դառն մտածութիւնը թէ Քար-
տօվիլ օրիորդն իր Ակրիքօլի վրայ ունեցած
տարփանքն իմացած էր , շատ չանցաւ , այս
հազուադիւտ եւ պատուական արարածին սրը-
տին մէջ՝ իր ազնիւ բնազդմանց շնորհիւ՝ դո-

րովաշարժ զեղջի մը փոխուեցաւ, որ Ատրիէնի վրայ ունեցած անձնուէր համակրութեանն ու յարգանաց ապացոյց էր :

« Թերեւս, կըսէր Մայէօ, պաշտպանուհւոյս իմ վրայ ցոյց տուած պաշտելի բարերարութեան ազդեցութենէն յազթուելով ուրիշի չկրցած խոստովանութիւնս անոր ընէի . խոստովանութիւն մը՝ զոր դեռ քիչ մ'առաջ հետս գերեզման տանիլ կը կարծէի . . . ասով գոնէ Քարտովիլ օրիորդին ունեցած երախտագիտութեանս ապացոյց մը տուած կըլլայի . բայց հիմա՝ դժբաղդարար՝ կենացօ միակ գաղտնիքը բարերարուհւոյս աւանդելու տխուր բաստէն ալ զրկուեցայ : Մնաց որ իմ վրայ ունեցած գութը որչափ եւ առատ ըլլայ, իր համակրութիւնը որչափ եւ հանճարեղ ըլլայ, այնպիսի հրաշագեղ եւ երջանիկ օրիորդ մը չկրնար երբէք հասկնալ ինձ պէս նկուն արարածի մը սոսկալի վիճակը, որ իր վիրալից սրտին խորոցը մէջ յուսահատ եւ ծաղրական տարփանք մը ծածկած է : Ոչ . . . ոչ . իմ վրայ ունեցած փափուկ գորովանաց հակառակ, բարերարուհիս՝ զիս մեղքնցած միջոցին անգամ՝ առանց զիտնալու զիս պիտի վիրաւորէ . վասն զի նրմանօրինակ վիշտ կրողները միայն կրնան զիրար մխիթարել . . . : Աւաղ, ինչո՞ւ չթողուց զիս որ մեռնէի : »

Այս խորհրդածութիւնները մէկէն 'ի մէկ անցեր էին Մայէօի մտքէն : Ատրիէն ուշագ-

բութեամբ զայն կը դիտէր . յանկարծ նշմարեց , որ գործաւորութեան գէտքը մինչեւ այն ժամանակ քիչ քիչ զուարթանալէ ետեւ՝ նորէն կը տխրէր , եւ ցաւագին ամօթահարութեան ըզգացում մը կարտայայտէր : Զարհուրելով այս դառն սրտաբեկութեան վերադարձէն , որ կըրնար աղետալի հետեւանք մ'ունենալ , վասն զի Մայէօ դեռ շատ տկար եւ դրեթէ գերեզմանին եզերքն էր , Քարտուլի օրիորդը մէկէն ըսաւ . « Սիրելիս . . . չէք խորհիր ինձ պէս . . . թէ ամենէն դժնդակ եւ մինչեւ իսկ ամենէն նուաստացուցիչ վիշտը կը թեթեւնայ . . . երբոր մարդ կարող կըլլայ հաւատարիմ եւ անձնուէր սրտի մը հաղորդել , — Այո . . . օրիորդ , ըսաւ գործաւորուն տխրութեամբ . բայց վըշտակիր սիրտ մը՝ որ լութեամբ կը տառապի , այդ պիտի ցաւագին խոստովանութիւն մ'ընելու վայրկեանն ինք պէտք է ընտրէ . . . մինչեւ այն ժամանակ առաւել մարդասիրական կըլլայ թերեւս անոր դառն գազանիքը յարգել . . . եթէ իմացուած ալ ըլլայ : — Իրաւունք ունիք , որդեակ , ըսաւ Ատրիէն տխրութեամբ . եթէ դժնդակ խոստովանութիւն մը ձեզ ընելու համար այս ծանրակշիռ վայրկեանը կընտրեմ . . . պատճառն այս է որ , երբ դուք իմ գազանի վիշտս իմանաք , տարակոյս չունիմ որ առաւել պիտի յարիք կենաց , դիտնալով որ ես շատ պէտք ունիմ ձեր արգահատանաց . . . ձեր մխիթարութեան . . . ձեր կարեկցութեան . . . »

Այս խօսքը լսելուն պէս՝ Մայէօ ճիգ մ'ը-
րաւ կէս մը ելնել նստելու, եւ իր բարձին վը-
րայ կրթնելով՝ Քարտովիլ օրիորդին նայեցաւ
ապշութեամբ: Խեղճ աղջիկը չէր կրնար լսա-
ծին հաւտալ: Իր բարերարուհին ոչ միայն իր
գաղանիքը բռնաբարելէ կամ իմանալ ուղելէ
հեռի էր, այլ ընդհակառակն դժնդակ խոստո-
վանութիւն մ'իրեն ընելու, եւ իրմէ . . . Մա-
յէօէն . . . միտթարութիւն ու կարեկցութիւն
հայցելու եկած էր, կըսէր:

« Ի՞նչ կըսէք, գոչեց թոթովելով, գուք,
օրիորդ, եկեր էք . . . — Այո՛, ես եկեր ձեզ
կըսեմ թէ խոր վիշտ մ'ունիմ, եւ վշտակրու-
թեանս վրայ ալ կամաչեմ . . . : Այո՛, աւել-
ցուց օրիորդը կսկծագին կերպիւ. այո՛, խոս-
տովանութիւններուն ամենէն դժնդակը պիտի
ընեմ ձեզ . . . : Ար սիրեմ . . . եւ կամաչեմ
սիրոյս վրայ: — Ինձ պէս, գոչեց Մայէօ ա-
կամայաբար ձեռներն իրար կցելով: — Ար սի-
րեմ, կրկնեց Ատրիէն երկար ժամանակ զսպը-
ւած կսկիծ մ'արտայայտելով. այո՛, կը սիրեմ . . .
եւ փոխարէն չեմ սիրուիր . . . եւ իմ սէրս
թշուառ է, անճնարին է . . . զիս կայրէ . . .
զիս կը մեռցնէ . . . եւ մէկու մը չեմ կրնար
յայտնել այս ձախող դաղանիքս: — Ինձ պէս . . .
կրկնեց Մայէօ աչերը տնկած: Գեղեցկութեամբ
ճարտութեամբ խելքով եւ աստիճանալ . . .
թաղուհի մը . . . Ինձ պէս կը տառապի . . .
Ինձ նման դժբաղդ արարածի մը պէս . . . կը

սիրէ . . . եւ փոխարէն չսիրուիր . . . : — Այո՛,
սիրելիս . . . ձեզ պէս . . . կը սիրեմ . . . եւ
չեմ սիրուիր, դոչեց Քարտովիլ օրիորդը . ու-
րեմն իրաւունք չունէի ըսելու թէ ձեզ միայն
կրնամ սիրտս բանալ . . . ինչու որ դուք ալ
նոյն վիշտը կրած ըլլալով՝ դուք միայն կրնա-
յիք կարեկցիլ ինձ : — Ըսել է թէ . . . օրի-
որդ, ըսաւ Մայէօ աչերը խոնարհեցնելով եւ
իր խոր զարմանքէն սթափելով, դուք գիտէ-
իք . . . : — Ամեն բան գիտէի, խեղճ աղջիկ . . .
բայց երբէք ձեր գաղտնեաց վրայ խօսք չէի
ընէր ձեզ, եթէ ես ինքնս . . . առաւել անա-
գորուն գաղտնիք մը չունենայի ձեզ աւան-
դելիք . . . : Ձերը դառն է, իմս նուաստա-
ցուցիչ է . . . : Ո՛հ, քոյր իմ, աւելցուց Քար-
տովիլ օրիորդն աննկարագրելի ձայնիւ, կը տես-
նէք ահա որ դժբաղդութիւնը՝ խտիր կամ հե-
ռաւորութիւն ըսուած բանը կաւրէ . . . կը
մօտեցնէ . . . կը միացնէ . . . : Եւ շատ ան-
գամ աշխարհի երջանիկները՝ որք այնչափ նա-
խանձելի են, անողոք վիշտերով, աւանդ, ա-
մենէն նուաստ եւ ամենէն թշուառ մարդոցմէ
ալ վար կիյնան, որովհետեւ անոնցմէ գթու-
թիւն . . . մխիթարութիւն կը խնդրեն : »

Յետոյ, աչքէն առատաբար վազած արտ-
սուքը սրբելով, Քարտովիլ օրիորդն յարեց խը-
ռովեալ ձայնիւ . « Օ՛ն, քոյր իմ, արիացիք . . .
սիրենք զիրար . օգնական ըլլանք իրարու . այս
ախուր եւ գաղտնի կապը մեզ յաւիտեան մի-

ացնէ : — Ա՛հ , օրիորդ , ներեցէք ինձ : Բայց հիմա որ կենացս գաղտնիքը գիտէք , ըսաւ Մայէօ աչերը խոնարհեցնելով եւ իր ամօթահար շփոթութիւնը չկրնալով զսպել , կը թուի ինձ թէ այսուհետեւ չպիտի կրնամ առանց կարմրելու ձեր երեսը նայիլ : — Ինչո՞ւ համար . Ակրիքօլը կաթոգին սիրելին՞ուդ համար , ըսաւ Ատրիէն . բայց այն ժամանակ պէտք կըլլայ որ ես ամօթէս մեռնիմ ձեր առջեւ . ինչու որ ես ձեզ չափ քաջասիրտ չըլլալով , չկրցայ սրտիս տառապանացը դիմանալ , համբերել եւ տարվանքս սրտիս խորոցը մէջ ծածկել : Այն անձը՝ որ այսուհետեւ անհնարին եղած սիրով մը կը սիրեմ , իմացաւ իմ սէրս . . . եւ արհամարհեց . . . այնպիսի կին մը ինձմէ նախամեծար բռնելով , որուն ընտրութիւնը միայն նոր եւ արիւնոուչտ նախատինք մ'է ինձ . . . եթէ երեւոյթները զիս չեն խաբեր անոր վրայ . . . ուստի եւ երբեմն կը յուսամ որ թերեւս կը խաբեն . . . : Հիմա ըսէք . . . աչք խոնարհեցնելը ձեզ կիցնայ թէ ինձ : — Ձեզ հետ բաղդատուելու անարժան կնոջ մը համար դուք արհամարհուիք . . . ա՛հ , օրիորդ , չեմ կրնար հաւատալ , գոչեց Մայէօ : — Ես ալ երբեմն չեմ կրնար հաւատալ , եւ այս ալ ոչ թէ ամբարտաւանութեամբ , այլ վասն զի սրտիս արժէքը գիտեմ . . . : Այն ժամանակ կըսեմ ես ինձ . ոչ , ինձմէ նախամեծար բռնուած անձն անշուշտ բարեմասնութիւն մ'ունի որով զիս արհամարհողին հողին

միտքն ու սիրտը կը գրաւէ : — Ա՛հ , օրիորդ ,
թէ որ այս ամեն լսածս երազ մը չէ . . . թէ
որ սուտ երեւոյթներ ձեզ չեն սխալեցներ , ձեր
վիշտը մեծ է : — Այո՛ , խեղճ բարեկամուհիս ,
մեծ . . . ո՛հ , շատ մեծ . եւ սակայն հիմա
յոյս ունիմ որ ձեր շնորհիւ թերեւս այս չարա-
շուք կիրքս կը տկարանայ . թերեւս անոր յաղ-
թելու զօրութիւնը դտնեմ . . . ինչու որ , երբ
դուք ամեն բան իմանաք , ձեր առջեւ կարմը-
րիկ չպիտի ուղեմ . . . ձեր առջեւ , որ կանանց
ամենէն ազնիւն ու պատուականն էք . . . ձեր
առջեւ . . . որուն անթութիւնն ու համբերա-
տարութիւնն ինձ համար օրինակ մ'ենեւ պի-
տի ըլլան միշտ : — Ա՛հ , օրիորդ , արիութեանս
խօսքը մի՛ ընէք՝ երբոր ես իմ տկարութեանս
վրայ կարմրելու այնչափ պատճառներ ունիմ :
— Կարմրի՛լ , Աստուած իմ . միշտ նոյն երկիւղը ,
ընդհակառակն ձեր տարիանքէն աւելի սրտա-
չարժ , աւելի դիւցազնաբար անձնուէր բան մը
կայ : Գուք կարմրի՛ք , եւ ինչո՞ւ համար . ար-
դեօք այն առաքինի եւ ձեր մանկութենէն 'ի
վեր սիրելու վարժուած արհեստաւորին վրայ
սուրբ սէր ցուցնելնուդ համար . արդեօք անոր
մօրը սրտադորով աղջիկ մ'ըլլալնուդ համար :
Արդեօք առանց երբէք տրանջելու հազարաւոր
վիշտեր կրելնուդ համար . վիշտեր , որք առա-
ւել դառնութեամբ կը մորմոքեցնէին ձեզ , վասն
դի պատճառողները բնաւ չէին դիտեր ձեզ վըշ-
տայնելնին : Արձև միտքէն կ'անցնէր ձեզ վի-

բաւորել, երբոր ձեր համեստ Մատլէն անու-
նը տալու տեղ ծաղրական եւ թշնամանիչ մա-
կանուն մը կուտային ձեզ՝ առանց երբէք խոր-
հելու : — Եւ սակայն սրչափ անարդանք, սր-
չափ վիշտ կը պատճառէին ձեզ, զորս ծած-
կաբար կը մարսէիք : — Աւանդ, օրիորդ, սվ ը-
սաւ ձեզ այդ բանը . . . : — Զոր դուք ձեր
օրագրութեան միայն աւանդած էիք, այնպէս
չէ : Արդ՝ պատմեմ ձեզ : Ծլօրին մեռած ժա-
մանակ իր չարութիւնները խոստովանեցաւ ինձ :
Սր վրայ իշխանութիւն ունեցող մարդոց ստիպ-
մամբ ձեր թուղթերը գողնալու վատութիւնն
ըրեր էր . եւ ձեր օրագրութիւնն ալ կարդա-
ցիր էր : Եւ որովհետեւ իր բարի զգացումները
բոլորովին չէին մարած, այն ընթերցումը՝ ո-
րուն մէջ ձեր սքանչելի համբերատարութիւ-
նը՝ ձեր տխուր եւ երկիւղած սէրը կը անս-
նուէր, այն աստիճան խոր տպաւորութիւն մ'ը-
րեր էր մտացը վրայ, որ իր մահուան անկող-
նին մէջ անոր քանի մը հատուածներն ինձ յի-
շելով՝ ձեր յանկարծակի փախչելուն պատճա-
ռը բացատրեց . որովհետեւ տարակոյս չունէր
որ Ակրիքօլի վրայ ձեր ունեցած սիրոյն յայտ-
նուելէն առաջ եկած էր ձեր փախուստը :
— Աւանդ, շատ ճշմարիտ է, օրիորդ : — Ո՛հ,
այո, շարունակեց Ատրիէն դառնութեամբ, այն
թշուառ աղջիկը թելադրողներն աղէկ գիտէին
հարուածը զարնելու տեղը . . . եւ իրենց ա-
ռաջին փորձը չէր այն . . . ձեզ յուսահատու-

Թեան : Էջ կը ձգէին . . . ձեզ կը մեռցնէին . . . :
Կնչո՛ւ համար այնչափ անձնուէր էիք ինձ . ինչ-
ո՛ւ համար անոնց վտանգաւոր ըլլալը գուշա-
կեր էիք : Ո՛հ , այդ սեւազգեստներն անողօք
են , եւ զօրութիւնն ալ մեծ է , ըսաւ Ասրիէն
սարսուելով : — Զարհուրելի բան է այդ , օրի-
որդ , ըսաւ Մայէօ : — Մի վախնաք , սիրելիս ,
ահա կը տեսնէք որ չարերուն ղէնքը շատ ան-
գամ իրենց դէմ կը դառնայ . վասն զի երբոր
ես ձեր փախչելուն պատճառն իմացայ , դուք
տռաւել եւս սիրելի եղաք ինձ : Այն օրէն ա-
մեն ջանք 'ի գործ դրի ձեզ գանձելու համար .
եւ վերջապէս երկար հետախուզութենէ եւ-
տեւ ձեր բնակած տեղը գանձելու հանած անձս
այս տռաւօս կրցեր էր իմանալ թէ այս տունը
կը բնակէիք : Պ . Ակրիքօլ քովս գանձուելով
աղաչեց որ հետս գայ : — Ակրիքօլը , գոչեց
Մայէօ ձեռներն իրար կցելով , ձեր հետ եկաւ
հոս . . . : — Այո՛ , աղջիկս , անհող եղիք . . . :
Երբոր ես տաջին դարմանները կընէի ձեզ . . .
ան ալ ձեր քոյրը դարմանելու դիմեց . . . հի-
մա կը տեսնէք ղինքը : — Աւա՛ղ , օրիորդ , գո-
չեց դարձեալ Մայէօ սարսափմամբ , անշուշտ
իմացած է . . . : — Զեր սէրը : Ո՛չ , ո՛չ , մի
վախնաք , այլ միայն այդ տռաւքինի եւ անկեղծ
եղբօր քով գանձուելու բարեբաասութիւնն իդ
խորհեցէք : — Ա՛հ , օրիորդ , թող բնաւ չիմա-
նայ այս բանը , որուն համար ամօթէս մեռնիլ
կուզէի . . . : Թրհնեալ ես , Աստուած , որ չէ

խմացեր . . . : — Ոչ , ուրեմն ախուր մտածու-
թիւնները վանեցէք , սիրելի ազջիկ , եւ այդ
ազնիւ եղբայրնիդ յիշեցէք միայն խորհելու
համար թէ պատե՛ն ժամանակին հոս հասաւ՝
դիս անմոռանալի կսկիծէ մը . . . եւ ձեզ ալ . . .
մեծ սխալէ մ'ազատելու . . . : Ո՛հ , արարած
մ'իր կեանքը չափազանց ծանր գտած ժամանակ
զայն Աստուծոյ դարձնելու իրաւունք ունե-
նալուն վրայ աշխարհի նախապաշարմանց խօս-
քը չեմ ըներ ձեզ , այլ կըսեմ միայն թէ դուք
պէտք չէր որ մեռնէիք , վասն զի ձեզ սիրող-
ներն ու ձեր սիրածները շատ պէտք ունէին
ձեզ — Ես ձեզ երջանիկ կը կարծէի ,
օրիորդ . Ակրիքօլ իր սիրած մանկամարդին հետ
ամուսնացած էր , որ անտարակոյս եմ՝ զինքը
երջանիկ պիտի ընէ . . . : Որո՞ւ կրնայի օգտա-
կար ըլլալ : — Նախ ինձ , ինչպէս որ կը տես-
նէք . . . եւ յետոյ՝ ո՞վ կըսէ ձեզ թէ Ակրիքօլ
բնաւ պէտք չպիտի ունենայ ձեզ . ո՞վ կըսէ ձեզ
թէ անոր եւ իրեններուն երջանկութիւնը միշտ
կը տեւէ , կամ դժնեայ փորձութիւններ չկրեր :
Մինչեւ անգամ ենթադրելով թէ ձեզ սիրող
անձինք յաւիտեան երջանիկ ըլլային , միթէ
առանց ձեր կատարեալ կրնա՞ր ըլլալ անոնց
երջանկութիւնը : Եւ ձեր մահը՝ որուն համար
թերեւս իրենք զիրենք պիտի մեղադրէին , մի-
թէ անմոռաց կսկիծներ չպիտի թողուր անոնց :
— Ճշմարիտ է , օրիորդ , պատասխանեց Մայեօ,
սխալեցայ . . . յուսահատութենէս խեղեղու-

թիւն եկաւ վրաս . . . ասկէց զաս սոսկալի
չքաւորութենէ կը ճնշուէինք . . . քանի որ է
'ի վեր գործ չէինք կրցած գտնել . . . եւ խեղճ
կնոջ մ'օգնութեամբ կապրէինք . . . այն կինն
ալ քօլէսան առաւ տարաւ . . . ուստի վաղը
կամ միւս օր անօթութենէ պիտի մեռնէինք :
— Խնօթութենէ մեռնէիք . . . քանի որ իմ
տունս գիտէիք . . . — Ձեզ նամակ գրեր էի ,
օրինորդ , եւ պատասխան չընդունելով կարծեր
էի թէ անակնկալ փախուստիս վրայ վիրաւոր-
ուած էիք : — Խեղճ սիրելի աղջիկ , ինչպէս որ
ըսիք , այդ սոսկալի պարագայներուն մէջ տե-
սակ մը խելայեղութիւն եկեր է ձեր վրայ .
այդ պատճառաւ չեմ համարձակիր ձեզ մեղա-
դրել թէ իմ վրայ պահ մը կասկածեր էք :
Խնչպէս մեղադրեմ ձեզ : Միթէ ես ալ կեան-
քըս վերջացնելու մտածութիւն չունեցայ :
— Դուք , օրինորդ , գոչեց Մայէօ : — Այո . . .
կը մտածէի . . . եկան ըսին ինձ թէ Ֆլօրին'
մահուան տողնապի մէջ ինկած՝ զիս տեսնել
ու հետս խօսիլ կուզէր . . . : Գնացի , խօսակ-
ցեցայ հետը , եւ բրած յայանութիւնները մէ-
կէն 'ի մէկ խորհուրդս փոխեցին . այն փուր
ու միթին կեանքը՝ որ անտանելի եղած էր ինձ ,
յանկարծ լուսաւորեցաւ . պարտուց գիտակցու-
թիւնն արթնցաւ որտիս մէջ . դուք անշուշտ
սոսկալի չքաւորութեան մէջ ինկած էիք . իմ
պարտքս էր ձեզ փնտռել ու փրկել : Ֆլօրինի
խոստովանութիւններէն իմացայ որ իմ անանձ-

նացած եւ ազեկէզ վիշտերով ու դառն կորուստներով ցիր ու ցան եղած ընտանեացս թշնամիները նորանոր դարաններ լարեր էին մեր դէմ . իմ պարտքս էր ազգականներուս իմացնել այս վտանգը՝ զոր թերեւս չէին գիտեր , եւ հասարակաց թշնամւոյն դէմ զանոնք միացնել : Այս ալ վատ մեքենայութեանց զո՞ն եղեր էի , պարտքս էր դարանակալներուս ետեւէն իցնալ , որպէս զի այդ անխիղճ եւ անօրէն սեւազգեստներն անպատժութենէ քաջալերուելով ուրիշներ ալ չգաւեն . . . : Այն ժամանակ պարտուց զգացումն ուժ տուաւ ինձ , եւ սթափեցայ ելայ զգայազիրկ թմրութենէս : Հայր Գաբրիէլի , այն պատուական , ճշ , վսեմ քահանային , ճշմարիտ քրիստոնէի գերազանց տիպարին . . . Պ. Ակրիքօլի արժանավայել եղբայրագրին օժանդակութեամբ քաջաբար կրօնուելու ձեռնարկեցի : Ի՞նչ բեւեմ ձեզ , որդեակ . այս պարտականութեանց կատարումն եւ ձեզ դանկու անդուլ յոյսը քիչ մ'ախտիանք տուին վշտիս . եթէ չմխիթարուեցայ , գոնէ քիչ մը միտքըս դրազեցաւ . . . ձեր գորովազին բարեկամութիւնը , ձեր համբերատարութեան օրինակն ալ մնացեալը կը կատարեն , ասոր տարակոյս չունիմ , եւ այն ձախող տարփանքը կը մոռնամ : »

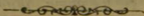
Երբոր Ատրիէն այս խօսքը կըսէր , սանդուղին վրայ արագ քայլեր լսուեցան , եւ մանկական թարմ ձայն մը՝ որ կըսէր . « Ա՛հ , աէ՛լ

Աստուած . . . այս խեղճ Մայէօն . . . աղէկ հասայ , երանի թէ կարենայի օգտակար ըլլալ իրեն : »

Եւ գրեթէ իսկոյն Ռօզ—Բօմբօն Մայէօի խցիկը վազեց մտաւ : Շատ չանցաւ Ակրիքօլ ալ ետեւէն հասաւ , եւ բաց պատուհանն Ատրիէնի ցուցնելով նշանացի հասկցնելու ջանաց որ Պաքանալ թագուհւոյն աղետալի վախճանին վրայ խօսք չընէ ներս մտնող աղջկան հետ : Բայց Քարտօվիլ օրիորդ չկրցաւ ուշադրութիւն ընել այս մունջ ակնարկութեան : Ատրիէնի սիրտըն ուժգին բարախել սկսաւ կսկիծէն ցատու մէն եւ գոռոզութենէն՝ երբոր մէկէն 'ի մէկ ճանչեց ներս մտնող աղջիկը , որ Բօրթ—Սէն—Մարթէնի թատրոնին մէջ ճալմայի հետ տեսածն էր , եւ այն չարաշուք իրիկունէն 'ի վեր կրած դառըն վշտին միակ պատճառն եղած էր : Ասկէց զատ , այս հանգիստումը բաղդին անադորուն մէկ հեղնութիւնն էր . վասն զի , այն միջոցին որ Ատրիէն իր արհամարհեալ սիրոյն ամօթալի եւ դժնդակ խոստովանութիւնն ըրած էր , իր տառապանաց եւ նուաստութեան պատճառ համարած կիսն աչքին առջեւ կը ներկայանար :

Քարտօվիլ օրիորդին զարմանքը որչափ մեծ եղաւ , Ռօզ—Բօմբօնինն ալ անկէ պակաս չէր : Ոչ միայն կը ճանչէր զԱտրիէն , որ սեւ յովազի գէպքին իրիկունը թատրոնին մէջ իր զխմացը նստող գեղեցիկ ոսկեհեր օրիորդն էր , այլ եւ ծանր պատճառներ ունէր այս անակնկալ եւ

կարգէ դուրս հանդիպման ըղձիւ փափաքելու : այս պատճառաւ անհնար է նկարագրել այն չարամիտ եւ յաղթական նայուածքը՝ զոր Ատրիէնի վրայ ձգել ձեւացուց : Քարտովի օրիորդին առաջին շարժումը սենեկէն դուրս ելնել եղաւ . բայց ոչ միայն սրտին ծանր կուգար այն միջոցին Մայէօն թողուլ եւ Ակրիքօլի ալ պատճառ մը ցոյց տալ իր մէկէն 'ի մէկ մեկնելուն , այլ եւ անբացատրելի բուռն հետաքրքրութիւն մը զինքն արգիլեց եւ իր ցասուցեալ գոռոզութեան հակառակ հոն մնալու ստիպեց . վասն զի վերջապէս պիտի կրնար մօտէն տեսնել լսել եւ դատել այն հակառակորդը , որուն համար քիչ մնաց որ պիտի մեռնէր , այն հակառակորդը , որուն իր նախանձութեան տաղ-նասներուն մէջ զանազան դէմք ընծայեր էր , որպէս զի ձալմայի սէրը դրաւելուն պատճառը մեկնէ :

Գ. Լ. Ուիլիս Ի. Գ .

ՆԱԽԱՆՁՈՐԴՔ

Ռօզ — Բօմբօն՝ որոյ ներկայութենէն Քարտովի օրիորդն այնչափ վրդովիր էր , վերջին ծայր անճաշակ եւ խրոխտ պչրանքով մը հազուած էր : Նեղ եզերքով կարմիր սնդոյէ փոքրիկ փե-

զոյրը՝ զոր առջեւուն վրայ քովընտի դրած էր, կարծես թէ մինչեւ քթին ծայրը կիջնէր, եւ փոխարէն՝ գլխուն ետեւի կողման մետաքսափայլ խարտեաչ վարսերուն հիւսքը երեւան կը հանէր . իր այլանդակ քառակուսիներով սկովտեան շրջազգեստն առջեւէն բացուած էր, եւ իր թափանցիկ լանջապանակը, որ լաւ դոցուած չէր եւ կուրծքին զմայլելի կլորներն աննախանձն հաւատարմութեամբ ձեւակերպած էր, հազիւ բաճկոնակին լրբենի փորոքը բաւական սքողեր էր : Յոփուհին շուտով սանդուղէն վեր ելնելու համար իր պճոյնաւոր կապոյտ շալին երկու ծայրերը վեր առած ու ձեռքը բռնած էր, եւ շալն ալ ուսէն վար մինչեւ իր բարակ մէջքն իջնելով՝ հոն բնական արդելքի մը հանդիպած կեցեր էր :

Այս մանր պարագայներն յիշելնուս պատճառն այս է որ Քարտովիլ օրիորդն այսպէս անպատշաճ եւ անպատկառ կերպով հագուած զեզագէժ արարածը տեսնելուն պէս, զոր յաջող հակառակորդ մը կը կարծէր, իր սրամտութիւնը կակիծն ու ամօթն աւելցաւ . . . : Բայց ընթերցողին կը թողունք դատել Ատրիէնի դարմանքն ու շիտթութիւնը՝ երբոր Ռօզ—Բօմբօն թեթեւ եւ ազատ գէժքով մ'ըսաւ անոր . « Շատ ուրախ եմ ձեզ հոս դտնելուս վրայ, տիկին, իրարու խօսելիքնիս կը խօսինք . . . : Միայն թէ նախ կուղեմ այս խեղճ Մայէօն² համբուրել, եթէ կը ներէք . . . տիկին : »

Այս « Տիկին » բառին արտասանուելուն ձայնն ու եղանակն երեւակայելու համար՝ երկու նախանձորդ ու հակառակորդ Ռօզ—Բօմբօններու մէջ յուզուած քիչ շատ մըրկալից վիճարանութեան մը ներկայ գտնուած ըլլալու է այն ժամանակ կրնայ հասկցուիլ « տիկին » բառին այնպիսի մեծ պարագաներու մէջ թշնամական եւ գրգռիչ նշանակութիւնը : Քարտօվիլ օրիորդը Ռօզ—Բօմբօնի ժպրհութենէն սակզեւրով լուռ կեցեր էր, մինչդեռ Ակրիքօլ՝ իր բուրուշադրութիւնը Մայէօի տուած, որուն աչքն իր վրայէն չէր զատուեր, միանգամայն վարը տեսած աղետալի տեսարանով դրադած ըլլալուն՝ առանց տարփուհւոյն ժպրհութիւնը նշմարելու՝ կամացուկ մը կըսէր Աարիէնի . « Աւաղ, օրիորդ . . . լինցաւ . . . Սէֆիզ՝ առանց կենդանութեան դառնալու՝ հողին փշեց : — Տարաբաղդ աղջիկ, ըսաւ Աարիէն վրդովեալ սըրտիւ, վայրկեան մը Ռօզ—Բօմբօնը մոռնալով : — Այս ցաւալի լուրը հիմա իմացնել չըլլար Մայէօի, ըսաւ Ակրիքօլ, ետքը մեծ զգուշութիւններով կրնանք իմացնել, Բարեբաղդաբար Ռօզ—Բօմբօնիկն ալ իմացած չէ : »

Եւ ակնարկով Քարտօվիլ օրիորդին ցուցուց տարփուհին՝ որ Մայէօի քով կճկտեր էր, Աարիէն՝ Ակրիքօլին այսպէս ընտաներար Ռօզ—Բօմբօնի վրայ խօսիլը լսելով առաւել եւս ապշեցաւ : զգացածն անհնար է նկարագրել : վասն զի, տարօրինակ բան, սրտին կսկիծը

կարծես թէ կը մեղմանար եւ տազնապը կը թեթեւնար քանի որ տարփուհւոյն խօսակցութիւնը կը լսէր :

« Ա՛հ, բարի՛ր Մայէօս, կ'ըսէր Ռօզ—Բօմբօն արագ լեզուով եւ յուզեալ սրտիւ, վասն զի իր գեղեցիկ կապոյտ աչերն արտասուքով լցուեցան : Հնամբէ այդպիսի խենթութիւն մ'ընել միթէ աղքատ մարդիկ իրարու չեն օգնէր . չէիք կրնար ինձ դիմել . . . : Գուք գիտէիք որ իմ ունեցածս ուրիշներուն ալ է : Յիլէմօնի վաճառանոցին մէջ վերջին աւարտութիւն մ'ալ կընէի, աւելցուց զարմանալի աղջիկն անկեղծ սրտաշարժ եւ միանգամայն գեղջուկ արդահատանօք . անոր երեք կոշիկները, ծխքարչները, բարեկենդանի հանդերձը, անկողինը եւ մինչեւ իր պահեստի մեծ դաւաթը կը վաճառէի, եւ գոնէ դուք այդպիսի գէշ վիճակի մը չէիք հասներ : Յիլէմօն չէր սրդողեր ինձ, վասն զի բարեսիրտ տղայ է . եթէ սըրդողեր անգամ մտիկ չէի ըներ . փառք Աստուծոյ՝ կարգուած չենք . . . : Ըսել կուզեմ թէ Ռօզ—Բօմբօնիկը մոռնալու չէիք : —Գիտեմ որ դուք բարեսիրտ էք, օրինորդ, ըսաւ Մայէօ, վասն զի քրոջմէն իմացեր էր որ Ռօզ—Բօմբօն իր շատ նմաններուն պէս ազնիւ սիրտ մ'ունէր : —Մնաց որ, յարեց տարփուհին ձեռքին երեսուցն իր փոքրիկ վարդագոյն քրթին ծայրը սրբելով, ուր արտասուք մը գլորեր էր, պիտի ըսէք ինձ թէ ժամանակէ մ'ի վեր

ուր դարած ըլլալս չէիք գիտեր : Զուար-
ճալի պատմութիւն մ'է իմս . եւ երբոր
զուարճալի կըսեմ . . . ընդհակառակն . . . :
Եւ Ռօզ—Բօմբօն երկար հառաչք մ'արձակեց .
—Վերջապէս , հոգ չէ , յարեց , իմ միտքս հի-
մա զայն հասկցնել չէ . տմենէն կարելորն այս
է որ դուք վտանգն անցուցիք . . . եւ նորէն
այդպիսի բան մը չէք ընել , ոչ դուք եւ ոչ
Սէֆիզ : Կըսեն թէ շատ տկար է եւ դեռ չենք
կրնար զինքը տեսնել , այնպէս չէ , պարոն Ակ-
րիքօլ . — Այո , ըսաւ երկաթագործ երիտա-
սարդը վարանելով , վասն զի Մայէօ աչքն իր
աչքէն չէր դատեր . քիչ մը համբերութիւն
պէտք է : — Բայց ես կրնամ այսօր զինքը տես-
նել , այնպէս չէ . Պ . Ակրիքօլ , յարեց Մայէօ :
— Կը խօսինք այդ բանին վրայ , դուք ձեր
սիրան հանդարտ բռնեցէք , կաղաչեմ . . . :
— Ակրիքօլ իրաւունք ունի , անհամբերութիւն
պէտք չէ , բարի Մայէօս , ըսաւ Ռօզ—Բօմ-
բօն , կ'սպասենք . . . : Ես ալ կ'սպասեմ այս
տիկնոջ հետ խօսակցելով (եւ Ռօզ—Բօմբօն ցա-
սուցեալ կատուի պէս քովընտի նայուածք մը
ձգեց Ատրիէնի վրայ) . այո , այո , պիտի սպա-
սեմ , վասն զի կուզեմ այդ խեղճ Սէֆիզին
հասկցնել թէ կրնայ ձեզ պէս իմ վրայ վստա-
հիլ : Եւ Ռօզ—Բօմբօն սիգալով սոնքացաւ .
յետոյ յարեց . « Անհոգ եղիք . մեծ բան մը չէ
երբոր մէկը յաջող վիճակի մը մէջ դանուի եւ
իր տարաբաղդ բարեկամուհիներուն ալ զգու-

ցընէ զայն . ինչ աղւոր բան կըլլայ իր երջան-
կութիւնը մինակ իրեն համար պահել : Անանկ
մարդը թող իր երջանկութիւնը խոտերով փաթ-
թէ , կղպանքի տակ կամ սրուակի մը մէջ դնէ
ու պահէ , որպէս զի մարդ չկրնայ դպչիլ ա-
նոր . . . : Մնաց որ . . . իմ երջանկութիւնս
որ կըսեմ . . . խօսքի ձեւ մ'է . արդարեւ մէկ
կողմանէ . . . երջանկութիւն է , այն . բայց
միւս կողմանէ , կը հասկնամք , բարի Մայէօս ,
ահա այս է . . . : Բայց , բեհ . . . ես տասն
եւ եօթն տարու եմ . . . հոգս չէ . . . կը լը-
ռեմ , վասն զի մինչեւ վաղն այսպէս խօսելու
ըլլամ՝ բան մը հասկնալիք չունիք . . . : Թոյլ
տուէք ուրեմն որ անդամ մ'ալ ձեզ կարեկ-
ցութեամբ համբուրեմ , եւ ալ այդպէս սրտա-
բեկ մի ըլլաք . . . ոչ դուք եւ ոչ Աէֆիդ . . .
կը լսէք . . . վասն զի ես հիմա հոս եմ . . . : »

Եւ Ռօզ — Բօմբօն՝ կրունկներուն վրայ նըս-
տած՝ գորովանօք համբուրեց գործաւորուհի
աղջիկը :

Աւելորդ է բացատրել Քարտօւի յօրհոր-
դին զգացածը՝ երբոր տարիուհւոյն ըրած խօս-
քերը լսեց Մայէօի անձնասպանութեան փոր-
ձին առթիւ : Վեղուին տարօրինակ գեղջկու-
թիւնը , Ֆիլէմօնի վաճառանոցին նկատմամբ
յայտնած վստահ առատաձեռնութիւնը , որուն
հետ , կըսէր , բարեբաղդաբար ամուսնացած
չէր , սրտին բարութիւնը՝ որ մերթ ընդ մերթ
կը յայտնուէր Մայէօի խոստացած օգնութիւն-

ներուն մէջ, այս իրարու հակառակ յատկութիւնները, այս ժպրհութիւնները, այս արտառոցութիւններն այնչափ նոր, այնչափ անհասկանալի էին Քարտօվիլ օրիորդին համար, որ զարմանքէն նախ մունջ ու անշարժ մընաց :

Այս էր ուրեմն այն արարածը՝ որուն ճալմա ղինքը զոհեր էր :

Որչափ որ Ատրիէնի առաջին շարժումն անտանելի կերպիւ տաժանելի էր Ռօզ—Յօմբօնը մէկէն 'ի մէկ տեսնելով, շատ շանցաւ խորհրդածութիւնը մտքին մէջ կասկածներ զարթուց, որք հետզհետէ քաղցր յոյսերու փոխուեցան : Նորէն միտքը բերելով Ռօտէնի եւ ճալմայի մէջ եղած այն խօսակցութիւնը, երբոր ինքը տնկոց ջերմարանին մէջ սպահուբակով ճիզվիթին հաւատարմութիւնն ստուգել ուզեր էր, Ատրիէն ալ չէր հարցներ թէ հնարին եւ բանաւոր էր հաւատալ որ իշխանորդին որուն սիրոյ վրայ ունեցած իղէաներն այնչափ բանաստեղծական, այնչափ վսեմ, այնչափ անարատ կը թուէին, ամենափոքր հրապոյր մը գտնէր այս ազջկան անպատկառ եւ անհեթեթ շաղակրատութենէն . . . : Ատրիէն այս անգամ ակ չէր վարաներ . բանաւորապէս անհնար կը համարէր այս բանը՝ երբոր իր տարօրինակ հակառակորդը մօտէն կը տեսնէր, երբոր անոր դռեհկական խօսուածքը կը լսէր, ձեւեր եւ խօսուածք, որք առանց անոր դէմքին գեղեցկութեանը վը-

նասելու՝ ստորին եւ անհրապոյր յատկութիւն մը կուտային :

Ուստի իշխանազնին այսպիսի Ռօզ—Քօմբօնի մը վրայ ջերմ սէր ունենալուն տարակոյսը շատ չանցաւ կատարեալ անհաւատալիութեան փոխուեցաւ Ատրիէնի մտաց մէջ : Իր նուրբ եւ խորաթափանց խելքովն զգաց, որ այս առերեւոյթ եւ իշխանազնին կողմէն անյուսալի կապակցութիւնը՝ գաղտնիք մ'ունենալու էր, հետեւաբար Քարտօվիլ օրիորդ յուսով լցուեցաւ : Քանի որ այս մխիթարար խորհրդածութիւնը կը մեծնար Ատրիէնի մտաց մէջ, սիրտը՝ որ մինչեւ այն ժամանակ դառնապէս ճմլած էր, կը ձկտէր ու կուռենար, եւ լաւագոյն ապագայի տարտամ իղձեր կը փթթէին անոր մէջ : Աւ սակայն անցեալէն դժնդակ ազդարարութիւններ առած ըլլալով, դիւրին պատրանքէ մը չքոնուելու երկիրդիւ՝ նախընթաց եղելութիւնները կը յիշէր, որք դժբաղդարար ճշմարիտ էին, զլխաւորապէս իշխանազնին հրապարակաւ այս ազջկան հետ ինքզինք ցուցնելը եւ որովհետեւ հիմա Քարտօվիլ օրիորդն այս արարածին արժէքը կատարելապէս կշռելով իճակի մէջ էր, իշխանազնին վարմունքն եւս քան զեւս անհասկանալի կը դանէր : Արդ՝ ինչպէս կրնար առողջ եւ անվրէպ կերպիւ դատել այն բանը՝ որ գաղտնեօք շրջապատեալ էր : Յետոյ կը քաջալերուէր : Ներքին նախազգացում մը կըսէր իրեն թէ գուցէ մահուան ճի-

բանէն ազատած խեղճ գործաւորուհւոյն անկողնին քով նախախնամական դիպուածի մը շնորհիւ յայանութիւն մը պիտի իմանար՝ որմէ իր կենաց երջանկութիւնը կախեալ էր :

Ատրիէնի որտին յուզմունքն այնչափ կը մեծնար, որ իր գեղեցիկ դէմքը վարդի պէս կարմրեցաւ, կուրծքն ուժղին բարախել սկսաւ, եւ իր խոշոր սեւ աչերը՝ որք տխրութեամբ սքողեալ էին՝ քաղցր զուարթութեամբ փայլեցան, եւ անբացատրելի անհամբերութեամբ մը կապասէր : Ռօզ—Բօմբօնի սպաննացած խօսակցութեան մէջ՝ զոր քանի մը վայրկեան առաջ Ատրիէն խրոխտ եւ արդար ցասմամբ պիտի մերժէր, ամենակարեւոր գաղանխքի մը բացատրութիւնը գտնել կը յուսար :

Ռօզ—Բօմբօն՝ խեղճ գործաւորուհին գորովանօք համբուրելէ ետեւ՝ ոտքի վրայ ելաւ, եւ Ատրիէնի դաննալով յօխորտ դէմքով մը դայն վերէն վար չափելէ ետեւ՝ անպատկառ ձայնիւ մ'ըսաւ անոր . « Ըի՛մա կարգը երկուքիս է, տիկին, ըսաւ (միշտ կծու կերպիւ տիկին բառն արտասանելով) : Ձեզի հետ բան մ'ունինք ստրկելիք : — Պատրաստ եմ ձեր հրամանին, օրինորդ, » պատասխանեց Ատրիէն քաղցր պարզութեամբ :

Ռօզ—Բօմբօնի յաղթական եւ խիզախ դէմքը տեսնելով, եւ Քարտօվիլ օրիորդին ասպարէզ կարգալը լսելով, առաքինի երիտասարդը՝ Մայէօի հետ քանի մը խօսք փոխանակելէ ե

տեւ՝ ականջները բացաւ եւ պահ մ'ապշած
մնաց տարփուհւոյն ժայրհուլթեանը վրայ. յետոյ՝
անոր քով երթալով եւ ծղիքէն քաշելով կա-
մացուկ մ'ըսաւ . « Ի՞նչ կրնէք, խենթեցածք,
Չիաէք արդեօք որսւ հետ կը խօսիք : — Ե՛, յե-
տոյ . . . միթէ գէղեցիկ կին մ'ուրիշ կինէ մը
վար կը մնայ . . . : Այս խօսքը տիկինին հա-
մար կըսեմ . . . : Կարծեմ թէ զիս չեն ուտեր,
պատասխանեց Ռօզ—Բօմբօն բարձր ձայնիւ եւ
խրոխտաբար : Ես . . . տիկինին հետ խօսելիք
ուենիմ . . . անտարակոյս եմ որ զիտէ ինչ
պատճառաւ եւ ինչո՞ւ համար . . . ասպա թէ
ոչ՝ ես իրեն պիտի ըսեմ, եւ խօսակցութիւն-
նիս ալ երկար չտեւեր : »

Արրիէն վախնալով որ ճալմայի վրայ ծաղ-
րական յայտնութիւն մը կըլլայ Ակրիքօլի առ-
ջեւ, ակնարկ մ'ըրաւ անոր, եւ պատասխա-
նեց տարփուհւոյն . « Պատրաստ եմ ձեզ մտիկ
ընելու, օրինորդ, բայց ոչ հոս . . . : Կը հաս-
կընաք պատճառը . . . : — Իրաւունք ունիք,
տիկին . . . բանալին քովս է . . . եթէ կու-
ղէք . . . իմ բնակարանս երթանք . . . : »

Այս « իմ բնակարանս » խօսքը վառաւոր
դէմքով մ'ըսուեցաւ :

« Օ՛ն ուրեմն, ձեր բնակարանն երթանք,
օրինորդ, որովհետեւ զիս հոն ընդունելու պա-
տիւն ընել կուղէք ինձ . . . պատասխանեց
Քարտօվիլ օրիորդն իր քաղցր եւ ներդաշնակ
ձայնիւ եւ թեթեւ կերպիւ խոնարհելով այն-

պիսի փափուկ քաղաքավարութեամբ մը , որ Ռօզ—Ֆօմբօն՝ իր ժպրհութեամբն հանդերձ ապշեցաւ մնաց : — Ի՞նչպէս , օրիորդ , կը դիջանիք . . . : — Պարոն Ակրիքօլ , ըսաւ Ատրիէն անոր խօսքը կտրելով , հաճեցէք իմ խեղճ բարեկամուհւոյս քով մնալ . . . ես չուտով կը դառնամ : »

Յետոյ՝ Մայէօի մօտենալով , որ Ակրիքօլի պէս զարմացած էր , ըսաւ . « Քանի մը վայրկեան ձեր քովէն հեռանալուս համար ներողամիտ եղիք , Սիրելի քոյրս . . . դեռ քիչ մ'ալ ուժերնիդ գտէք . . . որպէս զի ձեզ առնում մեր տունը տանիմ . . . : »

Եւ դառնալով Ռօզ—Ֆօմբօնի՝ որ այս գեղանի տիկնոջ Մայէօն իրեն քոյր կոչելուն վերայ եւս առաւել զարմացեր էր , ըսաւ . « Երբոք կամիք վար կիջնենք , օրիորդ . . . : — Թողութիւն բրէք , ներեցէք , տիկին , որ ճանբանցուցնելու համար ձեզնէ առաջ անցնիմ . վասն զի այս խարխուլ յարկին մէջ գլուրագայթ տեղեր շատ կան , պատասխանեց Ռօզ—Ֆօմբօն արմուկները մարմնոյն փակցնելով եւ շրթուքները կծկելով , որպէս զի ցուցնէ թէ բարեձեւ շարժումներն ու վայելչախօսութիւնն անձանօթ չէին իրեն :

Եւ երկու նախանձորդները խցիկէն դուրս ելան , ուր Ակրիքօլ եւ Մայէօ մինակ մնացին : Բարեբաղդաբար Պաքանալ թագուհւոյն ջախջախեալ եւ արիւնաշաղախ մարմինը մայր Արսէնի ստորերկրեայ խանութը փոխադրուած էր ,

որով այս ազետայի դէպքին պատճառաւ դու-
մարուած հետաքրքիրները փողոցին դուռը խըռ-
նած էին . ուստի Ռօզ—Յօմբօն փոքր բակէն
Ատրիէնի հետ անցած ժամանակ մարդ չտես-
նելով իր վաղեմի բարեկամուհւոյն եղերական
մահը դարձեալ չկրցաւ իմանալ : Քանի իր վայր-
կեան ետքը տարփուհին եւ Քարտօւլիլ օրիոր-
դը Ֆիլէմօնի բնակարանը հասան : Այս դար-
մանալի օթեւանը նոյն այլազան անկարգու-
թեան մէջ էր , ուր Ռօզ—Յօմբօն թողուցած
էր երբոր Նինի—Մուլէն եկեր զինքը դաւեր էր
գաղտնածածուկ արկածի մը դիւցազնուհին ըլ-
լալու համար :

Ատրիէն՝ ուսանողաց եւ անհաշիւ հետաց ար-
տառոց կենցաղին անձանթ ըլլալով , որչափ որ
մտահոգութեան մէջ էր , հետաքրքիր զարման-
քով մը դիտեց սենեկին մէջ ցան եւ ցիր կե-
ցած դանազան նիւթոց տարօրինակ եւ անհե-
թեթ քառսը . դիմակաւոր պարահանդէսի ըզ-
գեստներ , բերաննին ծխքարչով մեռելի գլուխ-
ներ , գրանոցներու վրայ ձգուած կոշիկներ .
խոշոր գաւաթներ , կնոջական հագուստներ ,
եւ այլն : Ատրիէնի զարմանքին պժգանաց զըժ-
պըհի տպաւորութիւն մը յաջորդեց . օրիորդն
ինքզինք անպատուեալ եւ անհանգիստ զգաց
այն բնակարանին մէջ , ոչ թէ աղքատին ըլլա-
լուն , այլ անկարգ ըլլալուն համար , մինչդեռ
Մայէօի գծուծ խցիկն ամենեւին զգուանք մը
չէր պատճառած իրեն :

Ռօղ Բօմբօն , թէպէտ եւ դիմագրաւ երեւոյթ մ'ունէր , սիրտը բաւական վրդոված էր քանի որ Քարտովիլ օրիորդին հետ միայնակ մնացեր էր . նախ՝ մանկամարդ ազնուականուհւոյն չքնադ գեղեցկութիւնը , վեհապանծ դէմքը , շարժումներուն ու ձեւերուն ազնուութիւնը , տարիուհւոյն ժպիրճ խօսքերուն տուած ծանր ու սիրալիր պատասխանները մեծ տպաւորութիւն ընել սկսեր էին անոր վրայ . եւ որ առաւելն է , որովհետեւ բարերուն աղջիկ էր , սիրտը շատ շարժեր էր երբոր Քարտովիլ օրիորդին զՄայէօ իրեն քոյր եւ բարեկամ կոչելը լսեր էր : Ռօղ—Բօմբօն՝ առանց Ատրիէնի վրայ մասնաւոր ծանօթութիւն մ'ունենալու՝ գիտէր որ ընկերութեան ամենէն հարուստ եւ բարձր դասէն էր . ուստի արդէն հետն այնպէս խորոխտաբար վարուած ըլլալուն վրայ ներքին խայթ մը կ'զգար . հետեւաբար՝ իր դիտաւորութիւնները՝ որչափ որ առաջ խիստ թշնամական էին Քարտովիլ օրիորդին նկատմամբ , քիչ քիչ մեղմանալ ու բարեխառնիլ սկսեր էին :

Սակայն Ռօղ—Բօմբօն պինդ գլուխ ըլլալով եւ իր ինքնասիրութեան դպչող ազդեցութենէ մը յաղթուած երեւիլ չուզելով , իր առջի աներկեւանութիւնը նորէն ձեռք առնուլ ջանաց , եւ դրան սողնակը դնելէ ետեւ բաւ Ատրիէնի . « Հաճեցէք նստիլ , օրիորդ » . միշտ ցուցնել ուզելով թէ բարեկիրթ լեզուի անծանօթ չէր :

« Երբոր Քարտուվիլ օրիորդը մեքենարար
աթոռ մը կառնուր , Ռօզ—Բօմբօն՝ այն վա-
զեմի հիւրասիրութեան հետեւելով , որ թշնա-
մի մ'անգամ իրրեւ նուիրական հիւր կը նկա-
տէր , խուճապաւ գոչեց . « Այդ աթոռը մի
առնուք , տիկին , մէկ ոտքը սկակաս է : »

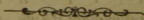
Ատրիէն ուրիշ աթոռ մ'առնուլ ուզեց :

« Այդ ալ մի առնուք , յենարանը կոտրած
է » գոչեց նորէն Ռօզ—Բօմբօն :

Եւ ճշմարիտ էր ըսածը , վասն զի աթոռին
ետեւի յենարանը՝ որ քնար մը կը ներկայացը-
նէր , Քարտուվիլ օրիորդին ձեռքը մնաց , որ
նորէն կամացուկ մը տեղը դրաւ ըսելով .

« Կարծե՛մ թէ , օրիորդ , ոտքի վրայ կանգ-
նած ալ կրնանք խօսակցիլ : — Ինչպէս որ
կը կամիք , տիկին » պատասխանեց Ռօզ—Բօմ-
բօն՝ խրոխտարար իր սրունքներուն վրայ կե-
նալով եւ իր սրտին վրդովումը ծածկել ջա-
նալով :

Եւ Քարտուվիլ օրիորդին ու տարիուհեոյն
խօսակցութիւնն սկսաւ այսպէս :

Գ.Ղ.ՈՒԽ ԻՒՒ .

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

« Ռօզ—Բօմբօն վայրկենի մը չափ վարանելէ
ետեւ ըսաւ Ատրիէնի , որուն սիրան ուժղին կը
բարախէր .

« Սրտիս վրայ եղածը շուտով պիտի ըսեմ
ձեզ , տիկին . ձեզ չէի փնտոներ , բայց որով-
հետեւ ձեզ կը գտնեմ , բնական է որ առիթէն
օգուտ քաղեմ : — Բայց , օրիորդ , ըսաւ Ատ-
րիէն , քօղցրութեամբ , կրնամ գոնէ մեր ընելիք
խօսակցութեան նիւթն իմանալ . — Այո , տի-
կին , ըսաւ Ռօզ—Բօմբօն խրոխտ վստահու-
թեամբ մը , որ այն միջոցին առաւել արուես-
տակեալ էր՝ քան թէ բնական : Նախ պէտք
չէ կարծել թէ ես դժբաղդ վիճակի մէջ գըտ-
նուելով նախանձութենէ յառաջ եկած ցոյցեր
պիտի ընեմ ձեզ եւ լքեալի մը պէս ճիշտ արձա-
կեմ . . . այդ քաղցր յոյսը մի ունենաք . . . :
Գոհութիւն Աստուծոյ ես գեղանի իշխանագնէն
գանգատ մը չունիմ (այս փոքրիկ անունը տը-
ւած եմ անոր) . ընդհակառակն՝ զիս շատ եր-
ջանիկ ըրած է . եւ զինքը թողուլս ալ՝ իր ու-
ղելովը չէ , այլ իմ հաճոյքովս : »

Այս ըսելով՝ Ռօզ—Բօմբօն՝ որոյ վստահ
դէմքին հակառակ սիրտը խիստ ուռեցած էր ,
չկրցաւ հառաչքը զսպել :

« Այո , տիկին , վրայ բերաւ տարիուհին ,
թողուցի զինքը , հաճոյքս այնպէս ուղեց , վասն
զի վրաս կը խենթենար . . . այնպէս որ , եթէ
ուզէի՝ զիս կնութեան պիտի առնուր . այո ,
տիկին , կնութեան պիտի առնուր . ամենեւին
հոգ չեմ ըներ եթէ այս ըսածս վիշտ կը պատ-
ճառէ ձեզ . . . : Մնաց որ , եթէ հոգ չեմ ը-
ներ կըսեմ , ճշմարիտ է որ ձեզ վիշտ պատ-

ճառել . . . կուղէի . . . : Ո՛հ , անշուշտ ,
բայց երբոր քիչ մ'առաջ Մայէօի վրայ ցուցը-
ցած այնչափ բարեսրտութիւննիդ տեսայ , որ-
չափ որ իրաւանցս վրայ վստահ էի . . . սրբ-
աիս մէջ բան մ'ղգացի . . . : Ա՛րքապէս այս
ստոյգ է որ ձեզ սաստիկ կատեմ , եւ դուք ալ
արժանի էք իմ ատելութեանս . . . » աւելցուց
Ռօզ—Բօմբօն՝ ոտքը գետնին զարնելով :

Այս ամենէն , մինչեւ անգամ Ատրիէնէն
շատ նուազ ուշմութիւն եւ ճշմարիտն իմա-
նալու նուազ շահ ունեցող մէկը կրնար հաս-
կընալ որ Ռօզ—Բօմբօն օրիորդն՝ իր վրայ խեն-
թեցող եւ զինքն ամուսնութեան առնուլ ու-
զողին նկատմամբ ցոյց տուած յաղթական սոն-
քանաց հակառակ՝ բոլորովին 'ի դերեւ ելած
էր , ըսածը խոշոր սուտ մ'էր , իշխանորդին
զինքը չէր սիրեր , եւ տարփական բուռն կրս-
կիծ մը Քարտուիլ օրիորդին պատահելու տենչ
ազդեր էր իրեն , որպէս զի՝ վրէժ առնլու հա-
մար՝ ինչպէս կրսեն՝ ռամկօրէն՝ տեսարան մը
ցուցնէ անոր , որովհետեւ , ինչպէս որ պատճա-
ռը քիչ մ'ետքը պիտի հասկցուի , բարեբաղդ
հակառակորդ մը կը կարծէր զայն . բայց Ռօզ—
Բօմբօնի բնական բարեսրտութիւնը վրայ ել-
նելով իր տեսարանը շարունակելու արգելք
կ'ղգար , որովհետեւ Ատրիէն՝ վերը յիշուած
պատճառներով եւս քան զեւս պատկառանք
ազդեր էր անոր : Որչափ որ կ'սպասէր՝ եթէ
ոչ տարփուհւոյն զտրմանալի յարձակմանը՝ գո՛

նէ այս վախճանին թէ անհնար էր որ իշխանորդին այս աղջկան սրտի մտօք կապուած ըլլար . . . Քարտօվիլ օրիորդն այս պատահման արտառոցութեան հակառակ՝ նախ սքանչացատեանելով որ իր հակառակօրդն այսպէս իր նախատեսութեան մէկ մասը կը հաստատէր . բայց յանկարծ՝ իր ստուգութեան դարձած յոյսերուն անդուժ կասկած մը յաջորդեց . . . : Բացատրենք ըսածնիս :

Արրիէնի լսածը պէտք էր որ զինքը կատարելապէս գոհ ընէր : Աշխարհի սովորութեանց համեմատ՝ վստահ ըլլալով այսուհետեւ որ ճալմայի սիրան իրեն հետ կապուած ըլլալէ չէր դադրած , հոգ ընելու չէր թէ արդեօք իշխանորդին՝ իր եռանդուն երիտասարդութենէն բոքբոքեալ՝ վաղանցիկ հաճոյքի մը ծառայեր էր թէ ոչ՝ այս աղջկան նկատմամբ , որ վերջապէս գեղեցիկ ու սիրուն էր , քանի որ եթէ հաճոյքի մ'ալ ծառայած ըլլար , իր զգայութեանց խաբւելուն վրայ ամաչելով՝ Ռօզ—Բօմբօնէն կը բաժնուէր :

Այս համոզիչ պատճառներով հանդերձ՝ զգայութեանց սխալումը չէր կրնար ներել Արրիէն : Չէր հասկնար մարմնոյ եւ հոգւոյ այն բացարձակ բաժանումը, որով մէկը միւսին ապականութեանց չմասնակցիր : Չէր հաւատար որ մէկը խորհած ժամանակ միւսին անձնատուր ըլլալը չնչին եւ հոգ չընելիք բան մ'եղած ըլլայ : Իր թարմ մաքուր եւ խանդավառ սէրը

բացարձակ պահանջողութիւն մ'ունէր, պահանջողութիւն մը՝ որ մարդոց աչքին սրչափ ծաղրական եւ անմիտ համարուէր, բնութեան եւ Աստուծոյ առջեւ արդար էր: Զգայութեանց վրայ մեծ հոգ եւ խնամք ունենալով, զանոնք նրբացնելով եւ իբրեւ Աստուծոյ մեծութեան մէկ յայտարար նշանը յարգելով, Ատրիէն ըզգայութեանց վրայ այնպիսի խղճատութիւններ, փափկութիւններ եւ անլուր ու անյաղթելի պրծագումներ ունէր, որ խստակրօն հոգեւորականաց եւ ճգնաւորաց իսկ անծանօթ էին, որք նիւթոյն անարգութեան ու անարժանութեան պատճառանօք՝ անոր վրիպումները բոլորովին իբրեւ անհետեւանք կը նկատեն եւ վրան կը նստին, որպէս զի այն ամօթալի եւ տղմոտ նիւթոյն նկատամար ունեցած արհամարհանքնին յայտնեն:

Քարտօւիլ օրիորդն այն վայրագ եւ ամօթխած դասէն չէր, որք առաւել յանձն կառնուն մեռնիլ՝ քան թէ բացորոշապէս յայտնել որ երիտասարդ գեղեցիկ եռանդուն եւ անարատ ամուսին մը կուզեն. ուստի եւ ամենատգեղ ամենազեղծ եւ ցոփութեամբ ու անառակութեամբ մաշած մարդոց հետ կը կարգուին՝ վեց ամսէ ետեւ երկու երեք տարփաւոր գտնելու սլոյմանաւ: Ո՛չ, Ատրիէն բնածին աղքատմար կ'զգար երկու խանդակաթ սիրահարներու հաւասար անմեղութեան մէջ կեանք կուսական եւ երկնային թարմութիւնը,

մինչև իսկ ապագային համար գտնուած ապահովութիւններն այն գործովագիրն եւ անճառելի յիշատակաց մէջ՝ զորս մարդ կը պահէ առաջին սէրէ մը՝ որ միանգամայն իր առաջին ստացւածն է :

Ինչպէս որ ըսինք , Ատրիէն կէս մը միայն քաջալերուած էր . . . թէպէտ եւ Ռօզ—Բօմբօնի ցաւազին արտատութեամբն իսկ կը հաստատուէր թէ ճշմամբ արտի մտօք յարուժ մ'ունեցած չէր տարիուհւոյն :

Ռօզ—Բօմբօն իր վերջաբանն այս յայտնի թշնամական խօսքով աւարտեր էր . « Վերջապէս , տիկին , ձեզ կատեմ :

—Եւ ինչո՞ւ համար կատէք զիս , օրինորդ , ըսաւ Ատրիէն քաղցրութեամբ : — Օ՛ , տիկին , պատասխանեց Ռօզ—Բօմբօն իր յաղթականի դերը բոլորով ինձ մոռնալով եւ իր բնական անկեղծութեան տեղի տալով . այնպէս ձեւացուցէք որպէս թէ չէք գիտեր ինչ բանի համար եւ ինչ պատճառաւ ձեզ կատեմ . . . : Կարելի բան է անժանօթ եւ օտար անձանց համար ծաղկեկիտուններ երթալ առնուլ մինչև իսկ յովազներու կոկորդէն . . . : Եւ երանի թէ մինակ այս ըլլար , աւելցուց Ռօզ—Բօմբօն , որ եւս քան զեւս կը տաքնար եւ որուն գեղեցիկ դէմքը՝ որ մինչև այն ժամանակ ցասկոտ խոժոռութեամբ մը կ'նճռած էր , ստոյգ եւ քիչ մ'ալ ծաղրական վշտակրութեան երեւոյթ մ'առաւ :

« Աւ երանի թէ մինակ ծաղկեփունջին
դէպքն ըլլար, յարեց. թէպէտ եւ արիւնս մէկէն
դարձաւ երբոր գեղանի իշխանազնին ուլի պէս
թատերաբեմին վրայ նետուիլը տեսայ, պիտի
ըսէի ես ինձ . « Պահ, այս հնդիկներուն քա-
ղաքավարութիւնն ալ այս է եղեր . հոս՝ կին
մ'իր ծաղկեփունջը ձեռքէն ձգած ժամանակ
բարեկիրթ պարոն մը դայն գեանէն կը վերցնէ
կուտայ . բայց Հնդկաստանի մէջ այնպէս չէ ե-
ղեր . մարդը ծաղկեփունջը կը վերցնէ, ձեռքէն
ձգող կնոջը չտար եւ անոր աչքին առջև յո-
վաղ մը կ'սպաննէ : Աերեւի որ այս է եղեր այն
երկրին քաղաքավարական սովորութիւնը . . .
բայց բնաւ մէկ տեղ մ'ալ քաղաքավարական չէ-
ղած բանն ինձ հետ ունեցած վարմունքն է . . .
եւ ասոր ալ պատճառը տարակոյս չունիմ որ
դուք էք, տիկին : »

Ռօղ — Բօմբօնի այս դառն եւ միանգամայն
ծիծաղաշարժ տրտունջը շատ չէր համաձայներ
քիչ մ'առաջ յիշած մուկդին սիրոյն հետ՝ զոր
ձալմա ունի կըսէր իր վրայ . բայց Ատրիէն այս
հակասութիւնն անոր նշմարել տալէ զգուշա-
նալով քաղցրութեամբ ըսաւ . « Օրիորդ, կար-
ծեմ թէ զիս ձեր վշտաց պատճառ համարելով
կը սխալիք . բայց ինչ որ ալ ըլլայ, ես անկեղ-
ծարար կը ցաւիմ ձեր ո՛ր եւ իցէ մէկէ մը զրկանք
կրած ըլլալուն վրայ : — Եթէ կը կարծէք որ զիս
ձեծեցին, կը սխալիք, գոչեց Ռօղ — Բօմբօն :
Արդ՝ օրինակի համար . . . ոչ . . . այս չէ . . . բայց

վերջապէս . . . անտարակոյս եմ որ եթէ դուք
չըլլայիք, գեղանի իշխանազուհնը վերջապէս զիս
քիչ մը կը սիրէր . . . եւ կարծեմ թէ կարծէի ալ՝
Ասկէց դատ՝ վերջապէս . . . սիրել կայ՝ սիրել
ալ կայ . . . ես այնչափ խստապահանջ չեմ . . .
բայց մինակ այս չէ . . . եւ Ռօզ—Բօմբօն իր
բթամատին վարդագոյն եղուհը խածաւ : Ա՛հ,
երբոր Նինի—Մուլէն հօս եկաւ զիս գտաւ՝
գոհարեղէն զարդեր եւ ասղնենկարներ բերե-
լով որպէս զի հետն երթալու զիս հաճեցնէ ,
իրաւամբ ըսաւ ինձ թէ խիստ պարկեշտ գոր-
ծի մը կը տանէր զիս . . . : —Նինի—Մուլէն ,
հարցուց Քարտօվիլ օրիորդն եւս քան զեւս հե-
տաքրքրութիւնը շարժելով , ձվ է այդ Նինի—
Մուլէնը , օրիորդ : —Կրօնական գրիչ մը , պա-
տասխանեց Ռօզ—Բօմբօն քրթմնջող ձայնիւ մը,
խել մը հին կղերականներու կրից կուրաբար
ծառայող մը , որ իբրեւ թէ բարոյականի եւ
կրօնի վրայ գրելով անոնց ստակները գրպա-
նը կը լցնէ : Եւ շիտակը՝ խիստ աղւոր բարոյա-
կան մը կը քարոզէ : »

Ատրիէն՝ կրօնական գրչի եւ կղերականի
խօսքերը լսելուն պէս՝ Ռօտէնի կամ հայր Տ'էկ-
րինեի մէկ նոր դարանագործութիւնը նշմա-
րեց իրեն եւ ճալմայի դէմ . ուստի ազօտ կեր-
պիւ գործին էութեան վերահասու ըլլալ սկը-
սելով ըսաւ . « Բայց օրիորդ , այդ մարդն թնչ
ըսելով ձեզ հոսկէց տարաւ : —Եկաւ ըսաւ թէ
առաքինութեանս համար զախնալու բան մը

չունէի , այլ միայն ինքզինքս ամեն կերպով
գեղեցիկ եւ սիրուն երեւցնելու պիտի ջանայի .
այն ժամանակ ես ալ ըսի մտօքս . Ծիլէմօն իր
երկիրը գացած է , ես ալ հոս միայնակ կը ձանձ-
րանամ . եղած առաջարկութիւնը թէ եւ նորա-
նշան կերեւէր , բայց վտանգ մը չկար ինձ . . .
ն՛ , ոչ , չէի գիտեր թէ մեծ բան վտանգի կը
դնէի , յաւելցուց Ռօղ—Բօմբօն հառաչելով :
Վերջապէս Նինի—Մուլէն զիս գեղեցիկ կառքի
մը մէջ դնելով կը տանի , Փալէ—Ռօայալի հր-
րապարակը հասած ժամանակնիս՝ կառքը կը
կենայ , Նինի—Մուլէն կիջնէ , խորամանկ գէմ-
քով ու դեղին մորթով մարդ մ'անոր տեղ նըս-
տելով զիս գեղանի իշխանադնին տունը կը
տանի , ուր յատուկ քնակարան կուտան ինձ :
Երբոր իշխանադուներ տեսայ , այն աստիճան
գեղեցիկ էր , այն աստիճան , որ մէկէն 'ի մէկ
սքանչացայ մնացի . ասկէց զատ , դէմքն ալ
չատ քաղցր ու բարեմոյն էր . . . ուստի ան-
միջապէս ըսի մտօքս . թէ պէտք է որ ծանր
կենամ . . . եւ ըսածէս աւելին ըրի . . . ծանր
կեցայ . . . չափէն աւելի ծանր կեցայ . . . :
—Ի՞նչ կըսէք , օրիորդ , կը զզջնք առաքինու-
թիւն ցուցնելնուդ վրայ . . . : —Ո՛չ , կը ցա-
ւիմ որ գոնէ բան մը զլանալու բերկրութիւնը
չկրցի ունենալ . . . : Բայց ի՞նչպէս կրնաս զը-
լանալ երբոր քեզնէ բան մը չխնդրուիր . . .
բնաւ . . . բնաւ . . . երբոր քեզ կարհամար-
հեն եւ սիրոյ փոքրիկ խօսք մ'անդամ չեն ը-

սեր : — Բայց օրիորդ . . . ներեցէք ինձ ըսել
թէ ձեզ ցոյց տրուած այդ անտարբերութիւնը
կարծեմ թէ արդեւք չեղաւ ձեզ բաւական եր-
կար ժամանակ այդ տան մէջ կենալու : — Աս
դիտեմ , ինչո՞ւ համար գեղանի իշխանազունը
զիս իր քով կը պահէր . ինչո՞ւ համար դիս կառ-
քով կը պտրացընէր ու թատրոն կը տանէր :
Ի՞նչ դիտեմ , թերեւս այս ալ իր վայրենի
երկրին մէջ ազնուական սովորութիւն մը հա-
մարուած է . գեղեցիկ ազջիկ մ'ունենալ իր
քով , եւ բնաւ ուշադրութիւն չընել անոր . . .
— Բայց այն ժամանակ ինչո՞ւ կը կենայիք այդ
տան մէջ , օրիորդ : — Է՛հ , կը կենայի , ըսաւ
Ռօզ — Բօմբօն սրտմտութեամբ ոտքը գետնին
դարնելով . կը կենայի , վասն զի՝ առանց պատ-
ճառը գիտնալու՝ գեղանի իշխանազունը սիրել
սկսայ , եւ որ առաւել դարմանալին է , ես որ
ճնճղուկի պէս գուարթ եմ . . . զայն տխուր
ըլլալուն համար կը սիրէի . ըսել է թէ սրտի մտք
կը սիրէի : Վերջապէս օր մ'ըսի ես ինձ . Ի՛նչ կըլ-
լայ թող ըլլայ . Ֆիլէմօն անշուշտ իր երկրէն կծու
նամակներ պիտի գրէ ինձ . հոգս չէ . ինքզինքս
կը քաջալերեմ . եւ առաւօտ մը ուզածիս պէս
կը հագուիմ կը կապուիմ եւ հայելիիս մէջ նա-
յելով կըսեմ . « Օ՛ , բնաւ տարակոյս չկայ . . .
չպիտի կրնայ դիմանալ . . . : Աե՛լնեմ իր քով
կերթամ . . . խելքս գլխէս կը թռչի . . . որչափ սի-
րագրողիս եւ սրտագրաւ խօսքեր որ միտքս
կուղան՝ կըսեմ . կը խնդամ , կուլամ . վերջա-

պէս կը յայտնեմ թէ զինքը կաթողին կը սիրեմ . . . : Ի՞նչ կը սրատասխանէ ինձ իր քաղցր եւ մարմարի պէս անվրդով ձայնիւր . « Խեղճ տղայ . . . : » Այո՛ , խեղճ տղայ , կրկնեց Ռօդ — Բօմբօն գառնութեամբ , որպէս թէ գացեր իրեն ակռայի ցաւէ կը գանդատէի , որովհետեւ խելահասութեան ակռա մը կը բռնանէր բերնիս մէջ . . . : Բայց ամենէն դժնդակն այս է , որ եթէ ուրիշ կողմանէ սիրոյ մասին գժբազդ չըլլար , ազրորակի պէս պիտի բռնկէր . բայց վերջին աստիճան տրտում եւ սրտաբեկ է : »

« Յետոյ պահ մ' իր խօսքն ընդմիջելով աւելցուց Ռօդ—Բօմբօն . ձշմարիտն ըսելով . . . բայց ոչ . . . չեմ ըսեր . . . վասն զի չափազանց դո՛հ կըլլաք . . . : »

Վերջապէս վայրկենի մը չափ կենալէ ետեւ . « Ս' ն , ինչ կըլլայ թողըլլայ , կըսեմ , ըսաւ զարմանալի ազջիկը գորովանօք եւ յարգութեամբ Քարտօվիլ օրիորդին երեսը նայելով . ինչո՞ւ պահեմ : Առաջ սոնքալով ըսի ձեզ թէ գեղանի իշխանը զիս կնութեան առնուլ կուզէր , եւ վերջն ալ ակամայ խոստովանեցայ թէ զիս գրեթէ դոնէն դուրս ըրաւ : Ի՞նչ ընեմ , ձեռքս չէ . երբոր սուտ մը խօսիլ ուղեմ , միշտ կը շփոթիմ : Ուստի բուն ձշմարտութիւնը խոստովանիմ ձեզ , տիկին : Երբոր ձեզ խեղճ Մայէօի խցիկին մէջ տեսայ , փոքրիկ հնդկահաւի մը պէս բարկացայ ձեր դէմ . բայց երբ լսեցի որ ձեզ պէս գեղեցիկ եւ ազնուաստո՛հմ աիկին

մ'այն խեղճ գործաւորուհւոյն հետ քրոջ պէս կը վարուէր, բարկութիւնս փախաւ Երբոր հոս եկանք, նորէն ամեն ջանք ըրի որ բարկութիւնս նորէն ձեռք ձգեմ, անհնար եղաւ. սրչափ առաւել կը տեսնէի մեր երկուքին մէջ եղած տարբերութիւնը, այնչափ աւելի կը հասկընայի որ գեղանի իշխանազունն իրաւունք ունէր ձեր վրայ միայն խորհելու. վաճն զի, ձեզ, տիկին, հաւատացէք, ձեզ սիրահարած է . . . խենթի պէս . . . : Այս ըսածս ոչ միայն Բօրթ—Մէն—Մարթէնի թատրոնին մէջ ձեզ համար սպաննած յովազին սլատմութեան պատճառաւ է, այլ ետքն ալ, եթէ գիտնայիք, ս'հայն ամեն խենթութիւնները որ ծաղկեփունջին հետ կընէր : Ասկէց դատ, չէք գիտեր, գիշերները բնաւ չէր ննջեր, եւ շատ անգամ լալով կանցունէր գահլճի մը մէջ՝ ուր առաջին անգամ ձեզ տեսեր է, ըսին, ջերմանոցին քով : Եւ ձեր պատկերը՝ որ միտքը բերածին չափ գրծեր էր հայելիին վրայ իր երկրին ձեւովը, եւ ուրիշ շատ բաներ : Վերջապէս՝ ես որ զինքը կը սիրէի եւ այս բանը կը տեսնէի, առջի բերան բարկութենէս ու կսկիծէս ինքզինքս կը կորսնցնէի . բայց յետոյ այնչափ սիրտս կը շարժէր, որ լալ կ'սկսէի : Այո՛, տիկին . . . ինչպէս որ հիմա ալ խեղճ իշխանազունը միտքս եկած ժամանակ աչքս կը լցուի : Ա՛հ, տիկին, աւելցուց Ռօզ—Բօմբօն իր սիրուն կապոյտ աչերն արտասուօք ողողած, եւ այնպիսի հա-

մակրութեամբ մը , որ Ատրիէնի սիրտը չկրցաւ
դիմանալ . ա՛հ , տիկին . . . դուք՝ որ այդչափ
քաղցր եւ բարեսիրտ դէմք մ'ունիք , խեղճ
իշխանազուռը դժբաղդ մի՛ ընէք , սիրեցէք զայն
քիչ մը . . . Խնչ մնաս կըլլայ ձեզ զայն սիրե-
լով : »

Եւ Ռօզ—Բօմբօն չափազանց ընտանի՞ բայց
անկեղծ պարզութեամբ լի շարժումով մ' Ատ-
րիէնի ձեռքը բռնեց , որպէս զի առաւել ազ-
դուութիւն տայ իր աղերսին :

Քարտովիլ օրիորդ մեծ արիութեան պէտք
ունեցեր էր ինքզինք բռնելու , իր ուրախու-
թեան խանդն արգիլելու , որ սրտէն շրթունքը
կելնէր , Ռօզ—Բօմբօնի ուղղելիք անհամբեր
հարմանց բուռն հոսանքը զսպելու , եւ վեր-
ջապէս քանի մը վայրկենէն 'ի վեր իր արտե-
ւանանց ներքեւ թլթոացող քաղցր արտասուքը
բռնելու համար : Ասկէց զատ , տարօրինակ բան,
երբոր Ռօզ—Բօմբօն իր ձեռքը բռներ էր , Ատ-
րիէն՝ փոխանակ զայն ետ քաշելու , ինք ալ
գորովանօք տարփուհւոյն ձեռքը սեղմեր էր ,
եւ մեքենական շարժմամբ մը զայն քաշեր պա-
տուհանին մօտ տարեր էր , որպէս թէ Ռօզ—
Բօմբօնի սիրուն դէմքն առաւել ուշադրու-
թեամբ նկատել ուզելով , Տարփուհին՝ ներս մը-
տած ժամանակ՝ փեղոյրն ու շալն անկոշին
վրայ նետեր էր , այնպէս որ Ատրիէն կրցեր էր
զմայլելով դիտել անոր բաց ոսկեգոյն մազե-
րուն հաստ եւ մետաքսակերպ հիւսքերը՝ որք

սխրալի կերպիւ շրջանակած էին Տայն վարդապոյն այտերով բոսորագոյն շրթունքով եւ խաժ ու զուարթ աչերով գեղուհւոյն թարմ դէմքը : Ատրիէն կրցաւ վերջապէս Ռօզ—Բօմբօնի բաց ուսերէն անոր իրանին վայելչութիւնըն ու գանձերը նշմարել : Որչափ եւ տարօրինակ կը թուի այս, Ատրիէն՝ ՚ի սկզբան երեւցածէն աւելի աղջիկը գեղեցիկ գտնելուն վրայ կը բերկրէր . . . : Այսպիսի հրապուրիչ արարածի մը վրայ ձալմայի ցոյց տուած ստոյիկեան անըզգածութիւնը բաւական վկայութիւն մ'էր անոր սրտին մէջ տիրող սիրոյն անկեղծութեան : Ռօզ—Բօմբօն՝ Ատրիէնի ձեռքը բռնելէն ետեւ, զարմացաւ ու շփոթեցաւ այն քաղցր բարեսրտութեան վրայ՝ որով Քարտովիլ օրիորդն իր այս ընտանեկան համակրութիւնն ընդունեց : Քաջալերուելով այս ներողամտութենէն ու լըռութենէն՝ որով Ատրիէն քանի մը վայրկենէ՛ի վեր դողցես երախտագէտ քաղցրութեամբ զինքը կը դիտէր, տարփուհին յարեց . « Այնպէս չէ, տիկին, պիտի զթաք խեղճ իշխանազնին վրայ : »

Չինք զխտեր թէ Ատրիէն ինչ պիտի պատասխաներ Ռօզ—Բօմբօնի այս անխոհական հարցման, յանկարծ աքաղաղի աւաչին նմանեցընելու կերպիւ վայրենի սուր կարկաչուն եւ ալխազուր կաղկանձ մը լսուեցաւ դրան ետեւէն :

Ատրիէն զարհուրելով վեր ցաւակեց . բայց

խնդոյն Ռօզ—Բօմբօնի գէմքը՝ որ մինչեւ այն ժամանակ սրտառուչ երեւոյթ մ'ունէր, զըւարթացաւ, եւ նշանը հասկնալով ձեռներն իրարու զարկաւ ու գոչեց . « Ֆիլէմօն է : — Ի՞նչ, Ֆիլէմօն, ըսաւ Ատրիէն խուճապաւ : — Այո՛, տարփաւորս, ահ, ճիւղը, գայլի պէս կամացուկ մը վեր ելեր է որպէս զի աքաղաղի ձայն հանէ . . . այո՛, նոյն ինքն է : »

Երկրորդ եւ աւելի մեծահնչուն +++++ մը լսուեցաւ նորէն դրանն ետեւէն .

« Տէր Աստուած, ի՞նչ այլանդակ եւ խեղկատակ մարդ է, միշտ այս կատակը կընէ զիս զուարճացնելու համար » ըսաւ Ռօզ—Բօմբօն .

Եւ իր վերջին արտասուքը ձեռքին երեսովը սրբեց՝ խենթի պէս ծիծաղելով Ֆիլէմօնի կատակին վրայ, որ միշտ նոր եւ զուարճալի կը թուէր իրեն, թէ եւ արդէն ծանօթ էր իրեն .

« Մի բանաք, ըսաւ կամաց մ'Ատրիէն եւս քան զեւս շիտթելով, պատասխան մի տաք, կաղաչեմ : — Բանալին դրանը վրայ է եւ սողնակն ալ դրուած է . Ֆիլէմօն կը տեսնէ որ ներսը մէկը կայ : — Հոգ չէ : — Բայց իր սենեակն է այս, տիկին, մեք անոր բնակարանին մէջ ենք, ըսաւ Ռօզ—Բօմբօն .

Արդարեւ Ֆիլէմօն՝ իր երկու թռչնաբանական նմանութեանց արդիւնք մը չունենալէն հաւանականաբար ձանձրանալով, դրան բանալին դարձուց, եւ չկրնալով բանալ, ահագին բամբռ ձայնով մը գոչեց դրան ետեւէն . « Ի՞նչ

է այս , սիրելի կատուս , ներսը փակուած էք . . .
արդեօք Մօն—Մօնի (Ֆիլէմօնի) վերադարձին
համար սուրբ Յլամպառին աղօթք կընէք : »

Ատրիէն չուզելով այս վիճակին շփոթու-
թիւնն ու ծաղրականութիւնը երկնցնել ու ա-
ւելցնել , գնաց դուռը բացաւ : Ֆիլէմօն զայն
տեսնելուն պէս՝ ապշելով երկու քայլ ետ նա-
հանջեց : Քարտովիլ օրիորդն իր դժգոհութեամբ
բը հանդերձ չկրցաւ ժպտը բռնել՝ երբոր Ռօզ
— Բօմբօնի տարփաւորն եւ անոր ձեռքն ու թե-
ւին ներքեւ բռնած իրերը տեսաւ : Ֆիլէմօն՝ որ
յաղթահասակ եւ թխադէմ երիտասարդ մ'էր ,
ճանապարհորդութենէ դառնալուն համար ճեր-
ժրկած գլխարկ մը դրած էր գլուխը . սեւ ու
խիտ մօրուք մը կոհակածեւ կախուած էր Ռօ-
պէսրիէրեան բաց կապոյտ գունով լայն բաճ-
կոնին վրայ . ձիթագոյն կարճ կրկնոց մ' եւ
սկովտական քառակուսիներով ամենալայն տա-
փատ մը Ֆիլէմօնի հագուստը կամբողջացնէին :
Իսկ միւս իրերը՝ որք Ատրիէնի ժպտը շարժե-
ցին , էին . 1 . Պայուսակ մը՝ որուն մէջէն սագի
մը գլուխն ու ոտները դուրս երկնցած էին ,
պայուսակ մը՝ զոր Ֆիլէմօն թեւին ներքեւ
դարկած էր . 2 . Ճերմակ մեծ ճագար մը , որ
վանդակի մը մէջ օղջ դոյցած ու ձեռքը բռն-
ած էր :

« Ա՛ , ճերմակ ճագարին սէրը . ինչ աղւոր
կարմիր աչեր ունի : »

Ասոնք եղան Ռօզ—Բօմբօնի առաջին խօս-

քերը , որք Ֆիլէմօնի ուղղուած չէին . եւ սակայն Ֆիլէմօն՝ որ երկար բացակայութենէ կը դառնար , իր երկայնականջ եւ յակնթաչք ընկերին զօհուելուն վրայ նեղանալուն տեղ՝ բերկրութեամբ ժպտեցաւ , զո՛հ ըլլալով որ այսպէս անակնկալ կերպով իր տարփուհւոյն բերած բաները լաւ ընդունելութիւն գտան : Այս անցքը խիստ շուտ անցեր էր : Երբոր Ռօզ—Բօմբօն՝ վանդակին առջեւ ծունդի վրայ եկած՝ ճագարին վրայ կ'սքանչանար, Ֆիլէմօն՝ Քարտովիլ օրիորդին վեհ կերպարանքէն զարնուելով՝ ձեռքը դիտարկին տարեր եւ պատին ներքեւ քաշուելով յարգութեամբ ողջուներ էր զայն : Ատրիէն շնորհալի քաղաքավարութեամբ եւ ազնուական ծանրութեամբ ուսանողին ողջոյնը փոխարինելէ ետեւ՝ թեթեւ քայլերով սանդուղէն վար իջաւ աներեւոյթ եզաւ :

Ֆիլէմօն՝ անոր գեղեցկութենէն հիացած եւ ազնուական վեհ դէմքէն զարնուած , մանաւանդ սաստիկ զարմանալով թէ ինչպէս Ռօզ—Բօմբօն այսպիսի ծանօթներ ունէր , իր տարփական եւ դորովալից ծածկախօսութեամբն ըսաւ . « Սիրելի կատու Մօն—Մօնի, (Ֆիլէմօնի) , ո՞վ է այս տիկինը : —Գպրոցի բարեկամուհիներէս մէկն է , մեծ այծամարդ » ըսաւ Ռօզ—Բօմբօն ճագարը գգուելով :

Յետոյ կողմնական ակնարկ մը ձգելով սընտուկի մը վրայ՝ զոր Ֆիլէմօն վանդակին ու պայտուսակին մօտ դրեր էր , ըսաւ . « Գրաւ կը գնեմ

որ ընտանեկան՝ անուշեղէններ կը բերես ինձ
 մնտուկով : — Մօն — Մօն անկէց լաւագոյնը կը
 բերէ իր սիրելի կատուին , ըսաւ ուսանողը ,
 եւ երկու զօրեղ համբոյր դրաւ Ռօզ — Բօմբօնի
 թարմ այտերուն վրայ , որ վերջապէս ոտքի
 վրայ ելեր էր . Մօն — Մօն իր սիրալը կը բե-
 րէ անոր : — Հասկցուեցաւ . . . » ըսաւ տար-
 փուհին ձախ բթամատը քնքշաբար իր վարդա-
 դոյն քթին ծայրին գնելով եւ իր փոքրիկ ձեռ-
 քը բանալով , զոր թեթեւ կերպիւ շարժեց :

Փլիէմօն՝ Ռօզ — Բօմբօնի այս սիրագրգիւս
 շարժման պատասխան՝ կարօտակէզ տարիանօք
 անոր մէջքը դրկեց . յետոյ ուրախ ամոնն իր
 գոռը գոցեց :

Գ. Լ. ՈՒՆ ԻՆ .

ՄԻՒԹԱՐՈՒԹԻՆՔ

Ատրիէնի եւ Ռօզ — Բօմբօնի խօսակցութեան
 ժամանակ սրտաշարժ անցք մ'անցեր էր Ակրի-
 քօլի եւ Մայէօի մէջ , որք տարիուհեոյն նը-
 կատմամբ Քարտօվիլ օրինորդին ցոյց տուած
 դիջման վրայ չափազանց զարմացեր էին : Ատ-
 րիէնի դուրս ելնելէն անմիջապէս ետքը՝ Ակ-
 րիքօլ ծունդի վրայ եկաւ Մայիօի անկողնին
 առջեւ , եւ յուղեալ սրտով մ'ըսաւ անոր . « Ա-
 հա մինակ ենք . . . կրնամ վերջապէս սիրտս

քեզ բանալ . . . Գիտես որ ըրածդ սոսկալի բան
էր . . . թշուառութենէ . . . յուսահատութենէ
մեռնիլ եւ զիս քովդ չկանչել . . . — Ակրիքօլ . . .
մտիկ ըրէ զիս . . . — Ոչ . . . չես կրնար ինք-
զինքդ արդարացնել . . . Ինչ բանի կը ծառայէ
մեր իրար . . . եղբայր ու քայր կոչելը , տասն եւ
հինգ տարի շարունակ իրարու անկեղծ սիրոյ
փորձեր տալը , երբօր ձախորդութեանդ մէջ
կեանքդ վերջացնելու որոշում կրնես առանց
քեզնէ ետեւ թողուցածներդ մտածելու , առանց
խորհելու թէ ինքզինքդ մեռցնելը սլարդապէս
ըսել է անոնց թէ « Գուք ինձ համար բան մը
չէք . . . — Ներեցէք , Ակրիքօլ , ճշմարիտ է ը-
սածնիդ , միտքս չէր եկեր այդ , ըսաւ Մայէօ
աչերը խոնարհեցնելով . . . բայց . . . չքաւո-
րութիւնը , անգործ մնալը . . . — Չքաւորու-
թիւնը . . . անգործ մնալը , միթէ ես կեցած
չէի . . . — Յուսահատութիւնը . . . — Եւ ինչո՞ւ
պիտի յուսահատէիք . . . Այս առատասիրտ օրիոր-
դը քու յարգդ հասկնալով քեզ իր տունը կառ-
նու , քեզ իրեն բարեկամ կը կոչէ , եւ սպա-
գայ բարօրութեանդ ապահովցած միջոցին . . .
խեղճ տղայ . . . յանկարծ Քարտօվիլ օրիորդի
տունէն կը մեկնիս՝ մեզ անհնարին տազնապի
մէջ ձգելով քու վիճակիդ վրայ . . . — Ես . . .
ես . . . բարեբարուհւոյս . . . բեռ ըլլալէ կը
վախնայի . . . ըսաւ Մայէօ թոթովելով . . . — Գուք
. . . Քարտօվիլ օրիորդին բեռ ըլլա՞ք , այն
մեծանարուստ ու ազնուատիրա օրիորդին . . . :

— Անքաղաքաժարութեան մէջ դանուելէ կը ժախնայի . . . » ըսաւ Մայէօ եւս քան զեւս շփոթելով . . . : յիւս քոյոյո քյլլոսպաթ աշխ

Ակրիքօլ՝ փոխանակ իր հոգեքրոջը պատասխան տալու՝ լուռ կեցաւ, անտաճմանելի կարեկցութեամբ մը քանի մը վայրկեան պայն դիտեց, եւ յետոյ որպէս թէ ինքնիրեն առաջարկած խնդրոյ մը պատասխանելով յանկարծ գոչեց . « Իր խօսքը մտիկ չընելուս կընելէ ինձ, այո, անտարակոյս եմ : — Այն ժամանակ Մայէօի դառնալով, որ եւս քան զեւս դարմացած իրեն կը նայէր, սուղ եւ յուզեալ ձայնիւ մ'ըսաւ . — Ես չափազանց անկեղծ եմ, այս կացութիւնն անտանելի է քեզ յանդիմանութիւն կընեմ, քեզ կը մեղադրեմ, եւ քեզ քսածիս ես չեմ հետեւիր . . . ուրիշ բան կը մըտածեմ . . . : — Ի՞նչ, Ակրիքօլ : — Սիրտս կը մորմոքի քեզ ըրած գէշութիւնս մտածելով . . . : — Չեմ հասկնար ըսածդ, օրրելիս, դուն ինձ երբէք գէշութիւն ըրած չես . . . : — Ա՛յ, այնպէս չէ, երբէք, մինչեւ անդամ մանր մունր քաներու մէջ . օրինակի համար, երբոր տղայական վատ ունակութեամբ մ'օրը հարիւր անգամ քեզ կը նախատէի, ես՝ որ քեզ կը սիրէի ու քրոջս պէս կը յարգէի . . . : — Չիս կը նախատէիր : — Հասկա ի՞նչ կընէի՝ երբոր ծաղրական մտկանուն մը կուտայի քեզ անդադար . . . փոխանակ բուն անուամբդ քեզ կոչելու : »

Այս խօսքերը Մայէօ լսելուն պէս՝ երկա-

թագործ երիտասարդին երեսը նայեցաւ դողա-
լով որ իր տխուր գաղտնիքն իմացած էր . թէ-
պէտ Քարտովիլ օրիորդ հակառակը հաստատեր
էր . սակայն ինքզինք հանդարտեցուց մտածե-
լով որ Ակրիքօլ անշուշտ խորհելով հասկըցեր
էր որ Մայէօ նուաստացուցիչ մականունն մ'ըլ-
լալով, անգաղար իրեն արուելէն կրնար սիր-
տը վիրաւորիլ . Ուստի բռնի ժպիտով մը պա-
տասխանեց . « Այդպիսի չնչին բանի մը համար
ինչ կը արտմիս Ակրիքօլ, երբոր, ինչպէս կը-
սես, տղայութեան սովորութիւնն մ'էր . . . »
Քու բարի եւ գորովազութ մայրդ ալ, որ զիս
իր զանկին պէս կը սիրէր . . . ան ալ զիս Մա-
յէօ կը կոչէր, աղէկ զխեսս . — Մայրս . . .
քեզ խորհուրդ հարցմուց իմ ամուսնութեանս
վրայ, նշանածիս հազուադիւս գեղեցկութեան
վրայ խնօք ըրաւ, աղաչեց քեզ որ երթաս զայն
տեսնես, բարքը բնաւորութիւնը հասկնաս,
յուսալով որ իմ վրայ ունեցած սիրոյդ բնազդ-
մամբը կրնայիր զգալ . . . թէ ըրած ընտրու-
թիւնս գէշ էր թէ լաւ . ըսէ, մայրս այսպիսի
անգթութիւն մ'ըրաւ . Ո՛չ, ես էի քու սիրադ
այսպէս կեղեքողը : . . .
Մայէօի երկիւղները նորէն արթնցան . կաս-
կած չ'մնաց . Ակրիքօլ իր գաղտնիքն իմացեր
էր . Ամօթէն ու շիտթութենէն մեռնիլ սկսաւ
խեղճ աղջիկը . գակայն վերջին անգամ չհաւ-
տալու ճիգ մ'ընելով, տկար ձայնիւ մրմռաց .
« Արդարեւ . . . Ակրիքօլ . . . մայրդ չէր այդ

խնդիրն ինձ ընողը . . . դուն էիր . . . եւ . . .
եւ շնորհակալ եղայ քեզ այդ վստահութեան
փորձին համար : — Շնորհակալ եղաւր , տարա-
բազմ աղջիկ , դոչեց երիտասարդն արտաս-
ւալից աչօք . ոչ . . . ճշմարիտ չէ ըսածդ .
վասն զի սոսկալի վիշտ մը կը պատճառէի քեզ .
առանց զիտնալու անդթութիւն կընէի : — Բայց,
ըսաւ Մայէօ հազիւ լսուելու ձայնիւ մը , ինչո՞ւ
կը յիշես այդ բանը : — Ինչո՞ւ կը յիշեմ . վասն
զի դու զիս կը սիրէիր , դոչեց երիտասարդը
դողդոջուն ձայնիւ եւ եղբայրաբար աղջիկը
թեւերուն մէջ սեղմելով : — Ո՛հ , տէր Աստ-
ւած , մրմնաց տարաբազմ ուհին , երեսը ձեռ-
ներուն մէջ ծածկելու ջանալով , ամեն բան ի-
մացած է : — Այո . . . ամեն բան գիտեմ , յա-
րեց երիտասարդն անպատմելի դորովով եւ ակ-
նածութեամբ . այո ամեն բան գիտեմ . . . եւ
չեմ ուզեր որ դուն ամաչես ու կարմրիս այն-
պիսի զգացման մը վրայ՝ դոր ինձ պատիւ կը
համարիմ . այո , ամեն բան գիտեմ , եւ գոհու-
թեամբ ու պարծանօք կըսեմ եւ ինձ թէ աչ-
խարհի մէջ գամուած ամենէն ընտիր եւ ամե-
նէն ազնիւ սիրտն ինձ կապուեր է , ինձ եզեր
է եւ միշտ ալ պիտի ըլլայ : Օ՛ն , Մատիէն , ա-
մօթը վատ կիրքերուն կը վայլէ . Օ՛ն , գլուխդ
վեր առ եւ բաց ձակտով ինձ նայէ . . . , Գու
գիտես թէ իմ դէմքս երբէք ստանձ է . գիտես
թէ կեղծ սրտայուղութիւն մ'երբէք ցուացան
է երեսիս վրայ : Օ՛ն , երեսս նայէ , կըսեմ քեզ ,

նայէ . . . եւ տես թէ սրչափ կը պանծամ, կը լսես, Մատլէն, իրաւամբ կը պանծամ քու սիրովդ : »

Մայէօ կսկիծէն շուարած, ամօթէն ու շըփոթութենէն ընկճած՝ մինչեւ այն ժամանակ աչքը վեր առնլու եւ Ակրիքօլի երեսը նայելու չէր համարձակած, բայց երիտասարդին խօսքըն անն աստիճանն խոր համոզում ցոյց կուտար, իր թրթռուն ձայնն անն աստիճանն դողարիկ սրտայուզութիւն կը յայտնէր, որ խեղճ արարածին ամօթն ակամայ քիչ քիչ փարատեցաւ, մանաւանդ երբոր Ակրիքօլ եւս քան զեւս բորբոքեալ խանդով մ'աւելցուց . « Օ՛ն, անհող եղիր, աղնիւ եւ հեղ Մատլէնս, այդ անարատ եւ սուրբ սիրոյդ վրայ . . . ես արժանի սլիտի ըլլամ ատոր . հաւատն ինձ . քեզ պատճառած արտասուաց չափ բերկրութիւն սլիտի պատճառէ քեզ : Ինչո՞ւ համար այդ սէրն այսուհետեւ հեռացման ամօթոյ եւ երկիւղի առիթ ըլլայ քեզ . ինչ է քու պաշտելի սրտիդ հասկըցած սէրը . ո՞չ ապաքէն անձնուիրութեան եւ դորովոյ փոխանակութիւն մ'է, փոխադարձ յարգանք եւ կոյր վստահութիւն մ'է : Արդ, աղնիւ Մատլէնս, այդ անձնուիրութիւնը, այդ դորովը, այդ վստահութիւնը մեք սլիտի ունենանք իրարու վրայ, այո՛, անցեալէն աւելի : Հաղար առթի մէջ քու դաղտնիքդ քեզ երկիւղ ու կասկած կազդէր . . . այսուհետեւ, ընդհակառակն, զիս անչափ զուարթ սլիտի տես-

նես քու բարի եւ առաքինի սիրտդ լցնելու մասին , որ ինձ առթած բերկրութեամբդ դուն ալ երջանիկ պիտի ըլլաս : Այս ըսածս կարելի է որ անձնասիրութիւն ըլլայ . . . բայց հոգս չէ . . . ես սուտ խօսիլ չեմ գիտեր : »

Քանի որ երիտասարդը կը խօսէր , անչափ Մայէօ կը քաջալերուէր : Ամենէն մեծ երկիւղն իր գաղտնեաց յայտնուելուն վրայ էր , ծաղրով արհամարհութեամբ կամ նուաստացուցիչ արգահատանօք ընդունուելուն վրայ էր , բայց ընդհակառակն կը տեսնէր որ Ակրիքօլի այրական եւ անկեղծ դէմքին վրայ ճշմարիտ ուրախութիւն ու գոհութիւն նկարուած էր : Մայէօ գիտէր որ երիտասարդը կեղծաւորելու անկարող էր . ուստի այս անգամ առանց շփոթութեան եւ ընդհակառակն ինքն ալ տեսակ մը պանծանօք պատասխանեց . « Ուրեմն ամեն անկեղծ եւ անարատ կիրք այս գեղեցիկ բարի եւ մխիթարար յատկութիւնն ունի , որ վերջապէս սրտաշարժ համակրութեան արժանի կըլլայ միշտ երբոր մարդ անոր առաջին մրրկին դիմանալու կարող ըլլայ . ուրեմն թէ ներշնչող եւ թէ զգացող սրտին միապէս պատիւ կը բերէ միշտ : Քու շնորհիւդ , Ակրիքօլ , քու ազնիւ խօսքերուդ շնորհիւ՝ որ զիս իմ աչքիս կը բարձրացընէ , կ'զգամ որ փոխանակ այս սէրէն կարմրելու՝ պէտք է փառաւորուիմ : Բարերարուհիս իրաւունք ունի . . . դուն ալ իրաւունք ունիս . ուրեմն ինչո՞ւ ամաչեմ : Իմ սէրս սուրբ

եւ ճշմարիտ չէ : Ամեն վայրկեան քու կենացդ մէջ ըլլալ , քեզ սիրել , եւ անդուլ խանդաղատանօք սէրս քեզ ցուցնել , ասկէց առաւել ի նշ կը յուսայի : Եւ սակայն ամօթն ու երկիւղը՝ ծայրագոյն թշուառութեան պատճառած խելայեղութեան հետ միանալով զիս մինչեւ անձնասպանութեան մղեցին : Ասկէց զատ , սիրելիս , 'ի մանկութենէ ծաղրականութեան դատասպարտեալ խեղճ արարածի մը մահազին կասկածներուն ալ քիչ մը ներել պէտք է . . . : Աւերջապէս այս դաղտնիքն . . . ինձ հետ պիտի մեռնէր՝ եթէ անակնկալ եւ անճախատեսելի գիպուած մը զայն չյայտնէր . . . : Այս պարագայիս մէջ դուն իրաւունք ունիս . վասն զի վստահ ըլլալով իմ վրայ , վստահ ըլլալով քու վրայ , պէտք չէր որ բանէ մը վախնայի . բայց պէտք է ներողամիտ ըլլալ ինձ . անվստահութիւնը , ինք իր վրայ դժնդակ անվստահութիւնը . . . զըժբազդարար այլոց վրայ ալ կասկածիլ կուտայ . . . : Մոռնանք այս ամենը , Ակրիքօլ , ազնիւ եղբայրս , ինչ որ քիչ մ'առաջ դուն ինձ կըսէիր , հիմա նոյնը ես քեզ ըսեմ . Նրեսս նայէ . դու գիտես որ իմ ալ երեսս երբէք սուտ խօսած չէ . ուրեմն նայէ . . . տես թէ իմ աչերս քու աչերէդ կը փախչին . . . տես թէ կենացս մէջ այսչափ երջանիկ գէճք մ'ունեցած եմ . . . եւ սակայն պահ մ'առաջ պիտի մեռնէի : »

Աայէօ ճշմարիտ կըսէր . . . : Ակրիքօլ իսկ չէր յուսար որ իր խօսքն այսչափ արագ աղ-

դեցողութիւնս պիտի ունենանր որչափ որ թշուա-
ռութիւնը վիշտն ու հիւսանդութիւնը խոր հետք
դրոջմեր էին աղջկան երեսին վրայ, այն մի-
ջոցին վեհ ու զուարթ երջանկութեամբ մը պայ-
ծառացած էր, մինչդեռ իր կապոյտ քաղցր ու
հողւոյն պէս անարատ աչերն առանց շփոթե-
լու Ակրիքօլի աչաց վրայ կը կառչէին :
« Ո՛հ, շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ, գո-
չեց երիտասարդը մոլեղին խնդութեամբ : Քեզ
այդ պէս անդորր, այդ պէս երջանիկ անձնելով,
Մատչէն . . . , շնորհակալութիւն կ'զգամ : — Այո՛,
անդորր, այո՛, երջանիկ, յարեց Մայէօ, այո՛,
յաւերտեան երջանիկ, վասն զի հիմա իմ
ամենէն ծածուկ խորհուրդներս, պիտի դիտա-
նաս . . . : Այո՛, երջանիկ, վասն զի այս օրս
չարագոյծ կերպիւ սկսաւ, երկնային երազով
մը կը վերջանայ, հիմա ոչ միայն երկիւղ չու-
նիմ, այլ յուսով եւ բերկրութեամբ երեսդ կը
նայիմ : իմ ազնուարարտ բարերարութիւնս քսայ-
ուստի խեղճ քրոջս ազգագային վրայ հող չու-
նիմ : Ո՛հ, մէկ պահէն կը տեսնենք զինքը,
այնպէս չէ, վասն զի այս ուրախութեանս ան
ալ մասնակից պէտք է ըլլայ : »
Մայէօ այնչափ ուրախ էր, որ երիտասար-
դը չհամարձակեցաւ եւ չուզեց դեռ Սէֆիդի
մահն անոր յայտնել, զոր ետքը զգուշութեամբ
խնայնելու դիտաւորութիւն ունէր, ուստի սկա-
տասխանեց. « Սէֆիդ՝ քեզնէ աւելի ուժեղ ըլ-
լալուն՝ աւելի ծանր սարսած է, ուստի խոհե-

մութիւնը կը պահանջէ որ , ըսին քիչ մ'առաջ ,
այսօր կատարելապէս հանդիստ թողուի : — Կ'ըս-
պասեմ ուրեմն , անհամբերութիւնս զքաղցը-
նելիք բան կայ , շատ խօսելիք ունիմ քեզ . . . :
— Սիրելի եւ քաղցր Մատլէն . . . : — Կեցի ,
սիրելիս , գոչեց Մայէօ Ակրիքօլի խօսքը կըտ-
րելով եւ ուրախութենէն լալով . չեմ կրնար ը-
սել քեզ , կը հասկնամ , ինչ որ սրտիս մէջ կ'ըզ-
դամ՝ երբոր զիս Մատլէն կը կոչես . . . : Այդ
անուանակոչութիւնն այնչափ անուշ , այնչափ
հաճելի եւ այնչափ կենսատու քաղցրութիւն
մ'ունի ինձ համար , որ սիրտս կը պարարի . . . :
— Տարաբաղդ տղայ , սրչափ ցաւ կրեր է , գո-
չեց երխտասարգն անբացատրելի գորովանօք ,
որ իր համեստ անունը լսելով այսչափ երջան-
կութիւն ու երախտագիտութիւն կը ցուցնէ . . . :
— Բայց մտածէ անգամ մը , սիրելիս , որ այդ
անունը քու բերնիդ մէջ բոլորովին նոր կեանք
մը կը բովանդակէ ինձ համար : Եթէ գիտնայիր
այն յոյսերը , այն հեշտագին բերկրանքը որ մէկ
վայրկենի մէջ կը նշմարեմ ապագային համար ,
եթէ գիտնայիր իմ գորովանացս բոլոր սիրելի
փառասիրութիւնները . . . : Քու կիներ , այն
սիրուն Անժէլը . . . իր հրեշտակային դէմքովն
ու սրտովը . . . : Ո՛հ , ես ալ կըսեմ քեզ . Ե-
րեսս նայէ եւ կը տեսնես որ այդ անունը թէ
բերնիս եւ թէ սրտիս քաղցր է : Այո՛ , քու
սիրագեղ եւ բարի Անժէլդ ալ զիս Մատլէն պի-
տի կոչէ . . . եւ քու դաւակունքդ . . . Ակ-

րիքօլ . . . դաւակնուքդ , այն պաշտելի սիրուն
փոքրիկ էակները . . . անոնց համար ալ Մատ-
լէն պիտի ըլլամ . . . անոնց բարի Մատլէնը :
Անոնց վրայ ունենալիք սիրովս միթէ իմն ալ
չպիտի ըլլան , ինչպէս իրենց մօրը . վասն զի
մայրական խնամոց մասին ես ալ իմ բաժինս
կուղեմ : Ուստի երեքիս ալ պիտի ըլլան , այն-
պէս չէ , Ակրիքօլ . . . : Ո՛հ , թող տուր . . .
թող տուր որ լամ . . . վասն զի դառնութիւն
չունեցող արտասուքը . . . չծածկուած արտասու-
քը շատ քաղցր է . . . : Օրհնեալ է Աստուած .
քու շնորհիւդ , սիրելիս , դառն եւ ծածուկ ար-
տասուաց աղբիւրն յաւիտեան ցամքեցաւ : »

Քանի մը վայրկեանէ 'ի վեր այս սրտառուչ
տեսարանն աներեւոյթ վկայ մ'ունէր : Երկաթա-
գործ երիտասարդն եւ Մայէօ սաստիկ վրդով-
եալ ըլլալով չէին կրցեր տեսնել Քարտովիլ օ-
րիորդը՝ որ դրանը մէջ կանգնած կեցեր էր :

Ինչպէս որ Մայէօ ըսեր էր , այն օրը՝ ա-
մենուն համար աղետագոյժ կերպիւ սկսած եւ
եւ յետոյ անձառ երջանկութեան օր մը դար-
ձած էր : Ատրիէն ալ խիստ զուարթ էր : Ճալ-
մա հաւատարիմ մնացեր էր իրեն . Ճալմա զին-
քը կաթոգին կը սիրէր : Այն չարաչուք երե-
ւոյթները՝ որոց ինքը խաբուեր եւ զո՞հ եղեր
էր , տարակոյս չմնաց որ Ռօաէնի մէկ նոր մե-
քենայութիւնն էին , եւ Քարտովիլ օրիորդին
ուրիշ բան չէր մնար՝ բայց եթէ այն դարանա-
գործութեանց նպատակն երեւան հանել : Վեր-

ջին ուրախութիւնն մը պահուած էր իրեն
Արջանկութիւնը մարդը կորովամիտ կը-
նէ : Ատրիէն՝ Մայէօի վերջին խօսքերէն դու-
շակեց որ գործաւորուհւոյն եւ երկաթագոր-
ծին մէջ գաղտնիք մնացած չէր . հետեւաբար
ներս մտած ժամանակ չկրնալով զիմանալ՝ դո-
չեց . « Ա՛հ , այս օր կենացս ամենէն գեղեցի-
կըն է վասն զի երջանիկ եղողը մինակ ես
չեմ : » մտաբեր մտախ նայ որ դուք բնկ
Ակրիքօլ եւ Մայէօ մէկէն ետեւնին դար-
ձան ինքնազատ ի դարձակ սայ զի
« Օրիորդ , ըսաւ երիտասարդը , որչափ որ
խօսք տուեր էի ձեզ , չկրցի Մատլէնէն ծած-
կել թէ զիս սիրելն իմացած եմ : — Հիմա որ
ալ Ակրիքօլի առջեւ չեմ կարմրիր սիրոյս վրայ .
ինչպէս կրնամ կարմրիլ ձեր առջեւ , օրիորդ ,
ձեր առջեւ , որ քիչ մ'առաջ կըսէիք ինձ .
« Պանծացէք այդ սիրոյն վրայ , վասն զի ազ-
նիւ ու անարատ է . . . » ըսաւ Մայէօ , եւ ու-
րախութիւնն ուժ տուաւ իրեն ելնել կանգնե-
լու եւ Ակրիքօլի թեւին կրթնելու : — Շատ ա-
ղէկ , սիրելիս , շատ աղէկ , ըսաւ Ատրիէն
դէպ անոր երթալով եւ մէկ թեւովը դայն
պատելով որպէս զի ինք ալ բռնէ . մէկ խօսք
մ'ընեմ իմ անխորհրդապահութիւնս արդարա-
ցընելու համար՝ զոր թերեւս կը մեղագրէք
Ձեր գաղտնիքը Պ. Ակրիքօլի հաղորդելուս պատ-
ճառը — Գիտես ինչ է , Մատլէն , դո-
չեց երիտասարդն Ատրիէնի խօսքը կտրելով .

օրիորդին փափուկ ազնուասրտութեան մէկ
նոր ապացոյցն է . « Երկար ժամանակ վարա-
նեցայ այս գաղտնիքը ձեզ աւանդելու , ըսաւ ինձ
այս առաւօտ , բայց վերջապէս որոշեցի : Պի-
տի երթանք ձեր հոգեքոյրը գտնենք . դուք
անոր համար սիրելի եղբայր մ'էք , բայց ա-
ռանց դիտնալու՝ առանց խորհելու՝ շատ ան-
գամ գառնապէս կը վիրաւորէիք զայն : Հիմա
անոր գաղտնիքը գիտէք Ես ձեր սրտին կը
յանձնեմ որ հաւատարմաբար սլահէք զայն եւ
այդ խեղճ աղջկան վիշտ չպատճառէք . . . ,
վիշտ մը՝ որ ձեզնէ գալուն համար աւելի դա-
ռնն է , եւ զոր լուծեամբ կրելու հարկադ-
րած է : Ուստի երբոր ձեր կնոջ վրայ , ձեր
բարօրութեան վրայ խօսիք , դգուշութիւն ը-
րէք որ այդ ազնիւ բարի եւ փափկագորով սիր-
տը չվիրաւորի . . . » : Այո՛ , Մատլէն , ահա
այս պատճառաւ է որ օրիորդն իր անխորհրդաւ
սլահութիւն ըսածն ըրաւ : — Խօսք չեմ կրնար
գտնել , օրիորդ . . . , իմ անմոռանալի շնորհա-
կալութիւնս հիմա եւ միշտ ձեզ յայտնելու , ը-
սաւ Մայէօ : — Տես սերեմն , սիրելիս , պա-
տասխանեց Ատրիէն , ինչպէս շարերուն նեն-
դութիւնները շատ անգամ իրենց դէմ կը գառ-
նան . ձեր ինձ ունեցած անձնուիրութենէն
վախնալով հրաման ըրեր էին թշուառ Զլօրինի
որ ձեր օրագրութիւնը գողնայ — Որպէս
դիւ ամօթէս ձեր տունէն մեկնելու հարկադրէի,
օրիորդ , երբոր խմանայի թէ իմ ամենածա-

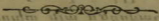
ծուկ խորհուրդներս ամենուն ծաղրածութեանց նիւթ պիտի ըլլային . . . շիմա կասկած չունիմ , ըսաւ Մայէօ : — Եւ իրաւունք ունիք , աղջիկս : Ուրեմն , այն սոսկալի չարութիւնը՝ որ քիչ մնաց ձեր մահուան պատճառ պիտի ըլլար , հիմա չարերը խայտառակելու առիթ կըլլայ . անոնց դարաններն երեւան կ'լան . . . թէ այս եւ թէ քարերաղդարար ուրիշ շատեր » ըսաւ Ատրիէն Ռօդ — Բօմբօնի ըրած յայտնութիւնները մտածելով : Յետոյ խորին ուրախութեամբ յարեց . « Վերջապէս , ահա մեք ամեն ժամանակէ աւելի միացած , ամեն ժամանակէ աւելի երջանիկ , եւ երջանկութեան մէջ իսկնոր զօրութիւն դտած ենք մեր թշնամեաց դէմ . մեր թշնամեաց կըսեմ , վասն զի ոյ որ զիս կը սիրէ , այն թշուառականներուն ատելի է . . . : Բայց մի վախնաք . ժամն եկաւ . կարգը հիմա սրտի տէր մարդոց է . . . : — Գոհութիւն Աստուծոյ , օրիորդ . . . ըսաւ երիտասարդը , իմ կողմէս ալ եռանդ չի պակսիր . ինչ մեծ երջանկութիւն է ինձ անոնց դիմակները քաշել հանել : — Ներեցէք ինձ յիշել ձեզ , պարսն Ակրիքօլ , թէ դուք վաղը Պ. Հարտիի հետ տեսակցութիւն մ'ունիք : — Մտոցած չեմ , օրիորդ , ինչպէս նաեւ ձեր վեհանձնական առաջարկութիւնները : — Վեհանձնական բան մը չկայ . իմ ազգականս է : Թէպէտ ես այս իրիկուն պիտի դրեմ իրեն , դուք ալ ըսէք թէ իր դործարանը վերահաստատելու համար պէտք եղած բոլոր ստակները պատրաստ են .

այս խօսքս ոչ միայն անոր համար է, այլ եւ դժբաղդ վիճակի հասնող հարիւրաւոր ընտանեաց համար . . . : Թախանձեցէք մանաւանդ որ շուտով մեկնի այն ձախող տունէն՝ ուր տարւած է . հազարաւոր պատճառներով պէտք է կասկածի իր շուրջը պատողներէն . — Անհող եղիք, օրիորդ . . . դաղսնարար իր ձեռքը հասուցած նամակիս դրած պատասխանը կարճ բայց սիրալիր էր, թէ եւ շատ արտում . հետս տեսակցելու ժամադիր ձեղած է . աներկմիտ եմ որ զինքը կը համոզեմ այն տխուր տունէն ելնելու, եւ թերեւս հետս ալ կը բերեմ . Պ. Հարտի միշտ վստահութիւն ունեցած է իմ անձնուիրութեանս վրայ . — Ս'ն ուրեմն քաջալերութիւն, պարոն Ակրիքօլ, ըսաւ Ատրիէն իր թիկնոցը Մայէօի ուսերուն վրայ ձգելով եւ խնամով մը զայն պատելով . երթանք, վասն զի ժամանակըն ուշ է : Տուն հասնելնուս պէս նամակ մը հուսամ ձեզ Պ. Հարտիի համար, եւ վաղը կուգաք ինձ կիմացնէք ձեր այցելութեան արդիւնքը, այնպէս չէ : Յետոյ միտքը բան մ'իյնալով Ատրիէն թեթեւ մը կարմրեցաւ ու ըսաւ . « Ոչ . . . վաղը չէ . . . : Գրով միայն կիմացուցէք ինձ, եւ հետեւեալ օրը կէս աւուր մօտ եկէք : »

Քանի մը վայրկեան ետքը, դորձաւորուհի աղջկը՝ Ակրիքօլի եւ Ատրիէնի օգնութեամբ այն տխուր տան սանդուղներէն վար իջեր, եւ Քարտովիլ օրիորդին հետ կառքը մանելով Սէ-

Ֆիդը անսնել ուղեր էք թախանձանօք : 'Ն զս
Արեւքօլ պատասխաներ էք թէ անհնարին էք
հետեւեալ օրը կրնար տեսնել :

Ռօզ — Բարտօլի առած տեղեկութեանց շը-
նորհիւ , Բարտօլի օրիորդ՝ ճալմայի շուրջը
պատողներէն իրաւամբ կատկածելով՝ հնարքը
գտաւ նոյն երեկոյնն նամակ մը իշխանագնին
ձեռքը հասցնելու :

ԳԼՈՒԽ ԻԶ .

ԵՐԿՈՒ ԿԱՌՔԵՐԸ

Ս. Այն աւուր իրիկունն էր , ուր Բարտօլի
օրիորդը Մայէօի անձնատպանութիւնն արդի-
շեր էր սկսելու ստուգմանս : Յարցաւ ի շուրջ
Ժամը տասն եւ մէկ կը դարնէր . յիշերն
աշխատողին էր , հոջն ու ժողին կը փչէր եւ թան-
ձրը սեւ ամպեր կը քշէր , որք լուսնին տկար
լոյսն ալ կը ծածկէին :
Կառք մը ծանր ծանր եւ շնչատարաւ ձիերու
տափանելի քայլերով Պլանչ փողոցէն վեր կելնէր :
Այս փողոցը բաւական ջից էր քաղաքադրան կող-
մը , որուն մօտն էր ճալմայի բնակած տունը :
Գլխաւորը կեցաւ : Կառաւ լարն , այն դժուարին
զնախփերը հանող ճամբուն անվերջանալի եր-
կայնութենէն զայրացած՝ նստարանին վրայէն

ետեւը դարձաւ, եւ դէպ 'ի կառքին առջեւի
հայելին ծակով դժգոհ ձայնիւ մը հարցուց
մէջը նստողին. « Հասանք վերջապէս : Աօ-
ժիւռառ փողոցին ծայրէն մինչեւ Պլանչ փո-
ղոցին ծայրը մէկ ընթացք արդարեւ դէշ չէ
այսպիսի միջին գիշեր մը՝ ուր մարդ չորս քայլ
անդին չտեսներ, որովհետեւ լուսնին պատճա-
ռաւ փողոցին կանդեղները չեն վառած, եւ լու-
սինն ալ գոց է : — Արան ծածքով փոքրիկ դուռ
մը փնտռեցէք, եւ դայն քսան քայլի չար անց-
նելէ ետեւ պատին առջեւը կեցէք, պատաս-
խանեց ներսէն կարկաչուն եւ անհամբեր ձայն
մը՝ իտալական արտասանութեամբ. — Ահա չու-
րածճի գերմանացի մը՝ որ դիմ մնքենայի պէս պի-
տի դարձունէ, ըսաւ կանաւարը բարկութեամբ .
յետոյ աւելցուց. բայց, հազար կայծակ*, որով-
հետեւ կրսեմ ձեզ թէ աչք չտեսներ, ինչպէս
կուզէք որ ձեր այդ նորված փոքրիկ դուռը
տեսնեմ : — Միթէ բնաւ խելք չունիք, աջ կող-
մի պատին մօտէն գացէք, եւ կառքին կանդեղ-
ներուն օգնութեամբ գիւրաւ կրնաք նշտարել
փոքրիկ դուռը, որ Յ) թուոյն անդիլի կողմն
է : Նիթէ չէք կրնար գանել, գինով էք » պա-
տասխանեց ներսէն դառնութեամբ իտալական
արտասանութիւն ունեցող ձայնը :
կառավարը փոխանակ պատասխանելու՝

* Գաղղիացւոց ստորին կարգերուն մէջ հայ-
հայութեան ձեւ մ'է :

չարաչար հայհոյելով իր խոնջեալ ձիերը մտրակեց . յետոյ պատին մօտէն երթալով աչերը լաւ մը բացաւ որպէս զի փողոսին թիւերը կարենայ կարդալ իր կանդեղներուն օգնութեամբ :

Քանի մը վայրկեան երթալէ ետեւ կառքը նորէն կեցաւ .

« 50 թիւն անցայ եւ ահա վրան ծածքով դռնակը , ըսաւ կառավարը, ա՛յս է : — Այո՛, պատասխանեց ձայնը : Հիմա քսան քայլի չափ առաջ քշեցէք կառքը եւ կեցէք : — Օ՛ն , այդ ալ ընենք : — Յետոյ ձեր նստարանէն վար կիջնէք եւ կերթաք երկու անգամ երեքական հարուած կը զարնէք այդ դռնակին : Այլ հասկընա՞ք , երկու անգամ երեքական հարուած : — Այդ է ուրեմն ձեր ինձ տալիք պարգեւը , գոչեց կառավարը զայրագին : — Երբոր զիս ասկէց Սէն—Ֆէրմէնի արուարձանը տանիք , ուր ես կը բնակիմ , լաւ պարգեւ մը կ'ստանաք՝ եթէ խելք ունիք : — Լաւ , հիմա ալ Սէն—Ֆէրմէնի արուարձանը : Ասկէց աւելին պոչի ժապաւէն է , շնորհակալ եմ , ըսաւ կառավարը զսպեալ բարկութեամբ : Չիերուս հողին հանեցի որպէս զի թատրոններուն արձակուած ժամանակ Պուլվառին վրայ դտնուիմ . . . » :

Յետոյ կառավարն իր բաղդին համբերատար ըլլալով եւ խոստացեալ պարգեւին վրայ յոյսը դնելով յարեց . « Ուրեմն վեց հարուած պիտի զարնեմ դռնակին : — Այո՛ , նախ երեք հարուած , եւ քիչ մը կենալէ ետեւ նորէն երեք

հարուած . . . կը հասկնամք : Եւ յետոյ : — Գու-
ռը բացող անձին կըսէք թէ մարդ կ'սպասէ
ձեզ , եւ կառքին քով կը բերէք : — Ստտանան
այրէ քեզ , ըսաւ կառավարն իր նստարանին
քով դառնալով , եւ կառքն առաջ քշելու հա-
մար ձիերը մտրակած ժամանակ աւելցուց .
« Այս չարածձի գերմանացին կերեւի թէ Ծը-
րան-Մասօններու կամ թերեւս մաքսանենդնե-
րու հետ յարաբերութիւն ունի , որովհետեւ
քաղաքադրան մօտ ենք : Ասանկ մարդը մատնե-
լու է , որպէս զի Ղօժիւառ փողոցէն ղիս մին-
չեւ հոս բերելը սովորի : »

Գոնակէն քսան քայլի չափ անդին կառքը
նորէն կեցաւ , եւ կառավարը նստարանէն վար
իջաւ՝ ստացած հրամանները կատարելու : Գը-
նաց դռնակին քով , եւ իրեն տրուած պատ-
ւէրին համեմատ նախ երեք անգամ , եւ քիչ
մը կենալէ ետեւ՝ նորէն երեք անգամ բախեց :

Ս.յս միջոցին՝ լուսինը ծածկող թանձր ամ-
պերուն անդ աւելի թեթեւ ամպեր յաջորդելով
լուսնին լոյսը քիչ մը ճառագայթեց . եւ երբոր
տրուած նշանին վրայ դուռը բացուեցաւ , կա-
ռավարը տեսաւ որ վերաբերի մը մէջ փաթ-
թուած եւ գունաւոր գլխարկ մը գլուխը զը-
րած փոքրիկ մարդ մը գուրս ելաւ , դուռը
բանալիով գոցեց եւ երկու քայլ առաջ փողո-
ցին մէջ :

« Ձեզ կ'սպասեն , ըսաւ կառավարը , ձեզ
կառքին քով տանիմ : »

Մարդը զլիտովը նշան ընելով, կառավարն անոր առջեւ ինկաւ եւ կառքին քով տարաւ : Երբոր կառքին դռնակը բանալու եւ սանդղիկն իջեցնելու վրայ էր, ներսի ձայնը գոչեց . « Զուգեր . . . պարոնը կառքը չպիտինստի . . . եւ պատահանէն հետը պիտի խօսակցիմ . երթալու ժամանակնիս իմաց կուտանք ձեզ : — Ըսել է որ քեզ ամեն սատանաներուն զրկելու ժամանակ պիտի ունենամ, մրմռաց կառավարը, եւ ես ալ գոնէ պտըտելով ոտներուս թրմուրով իննը կը փարատեմ : »

Եւ սկսաւ փոքրիկ դրան քովի սրատին առջեւ վեր վար պտըտիլ :

Յանի մը վայրկեան ետքը հեռուէն կառքի մը շառաչիւն լսեց, որ փողոցին վարէն արագ տալէս վեր ելնելով եկաւ փոքր դրան մօտ կեցաւ :

« Օ՛, ահա գեղեցիկ կառք մը, ըսաւ կառավարը, եւ այս գարչելի Պլանչ փողոցէն վեր ելնելու համար պատուական ձիեր : »

Կառավարն այս խորհրդածութիւնն ըրած միջոցին՝ լուսնին ազօտ լուսովը տեսաւ որ մարդ մը կառքէն իջաւ, փոքրիկ դրան քով գնաց, եւ վայրկեան մը հոն կենալէ ետեւ՝ դուռը բացաւ, ներս մտաւ եւ ետեւէն գոցելով աներեւոյթ եղաւ :

« Օ՛, օ, այս դործը կը շիտթի, ըսաւ կառավարը, մէկը դուրս ելաւ, եւ ահա ուրիշ մը ներս կը մտնէ : »

Այս ըսելով կառքին քով գնաց , որ երկու գեղեցիկ եւ ուժեղ ձիերէ լծուած էր շքեղապէս , կառավարն ալ իր տասն օձիքով թիկնոցին մէջ անշարժ նստած՝ եւ մտրակին կոթն ըստ սովորութեան աջ ծունգին վրայ կրթընցուցած կեցեր էր :

« Ահաւասիկ նդոված օդ մը՝ որ այդ պատուական ձիերուն կռնկան ոտք առնուլ կուտայ , ընկեր , ըսաւ հասարակ կառքի նուաստ կառավարն ազնուական կառավարին՝ որ մունջ ու անդգամ կեցաւ կարծես թէ չիմանալով որ իրեն հետ կը խօսուէր : — Պաղղիերէն չհասկընար , անդղիացի է , ինչպէս որ մաղերէն ալ իսկոյն կը ճանչուի , ըսաւ նուաստ կառավարն անոր լռութիւնն այսպէս մեկնելով . յետոյ քանի մը քայլ անդին յաղթահասակ սպասաւոր մը տեսնելով որ կառքին դռնակին քով կանգնած էր՝ դեղնորակ մօխրագոյն երկար եւ լայն զգեստ մը հագած քայ կապոյտ օձիքով եւ արծաթ կօճակներով , կառավարն անոր քով գնաց փոխարինութիւն գտնելու կերպիւ եւ առանց իր լեզուն փոխելու .

« Ահաւասիկ նդոված օդ մը՝ որ կռնկան պէս ոտք առնուլ կուտայ , ընկեր : »

Նոյն անչիոթ լռութիւնը նաեւ սպասաւորին կողմէն :

« Այս ալ անդղիացի է եղեր » ըսաւ կառավարը փիլիսոփայաբար , եւ թէպէտ փոքր դրան զէպքին վրայ բաւական դարմացած էր , իր

կառքին մօտ դառնալով պտոյտը նորէն սկսաւ :

Մինչդեռ ասդին մեր պատմած անցքը կանցնէր , վերարկուին մէջ փաթթուած մարդն եւ խտալական արտասանութիւն ունեցող մարդը խօսակցութիւննին կը շարունակէին , մէկը կառքին մէջէն եւ միւսը դուրսէն՝ ձեռքը դռնակին եզրին կրթնցուցած :

Խօսակցութիւնը բաւական ժամանակէ 'ի վեր կը տեւէր խտալերէն լեզուով , եւ բացակայ անձի մը վրայ էր , ինչպէս որ կը հասկըցուի հետեւեալ խօսքերէն . « Ուրեմն , կըսէր կառքին մէջի ձայնը , այս որոշման համեմատ պիտի վարուիք : — Այո՛ , գերապատիւ տէր , ըսաւ վերակուով մարդը , բայց երբոր արծիւն օձի փոխուի : — Իսկ եթէ հակառակը պատահի , ձեզ տուած փղփղիկէ խաչիս միւս կէսն ալ ստանալնուդ պէս . . . : — Կը հասկնամ ինչ ըսել ըլլալը : — Չանացէք միշտ անոր վստահութիւնը վայելելու : — Կը ջանամ վայելել , գերապատիւ տէր , վասն զի կ'զմայլիմ՝ այն մարդուն վրայ եւ կը յարգեմ զինքը , որովհետեւ իր խելքովը քաջասրտութեամբն ու կամքովն աշխարհիս ամենէն հզօր մարդոցմէն զօրաւոր է . . . : Իր առջեւ խոնարհութեամբ ծունր դրած եմ՝ ինչպէս այն երեք թխատեսիլ կուռքերէն մէկուն առջեւ՝ որք Պօհվանիին եւ իր երկրպագուաց մէջ տեղը կը կենան , վասն զի ան ալ ինձ պէս կեանք ոչնչացնելու կրօնքն ունի : — Հը՛ , հը՛ , ըսաւ կառքին մէջի ձայնը շփոթելով , ատենք անօ-

գուտ եւ սխալ բազդատութիւններ են : Գուք
անոր հնազանդելու միայն մտադիր եղիք ա-
ռանց խորհրդածելու : — Թող հրաման ընէ եւ
ես կը կատարեմ . ես իր ձեռքին մէջ « գիա-
կի մը պէս եմ » ինչպէս որ ինք կը սիրէ ը-
սել : Ճալմա իշխանազնին քով իրեն մատու-
ցած ծառայութիւններէս տեսած է իմ անձնը-
ւիրութիւնս եւ միշտ կը տեսնէ : Աթէ ըսէ .
սպաննէ այդ արքայորդին . . . : — Աստուծոյ
սիրոյն՝ այդպիսի մտածութիւններ մի ունենաք ,
գոչեց ներսի ձայնը՝ վերարկուով մարդուն խօս-
քը կտրելով . գոհութիւն Աստուծոյ , ձեզնէ
այդպիսի հնազանդութեան փորձեր բնաւ չի-
պիտի ուզուին : — Ինչ որ ինձ հրամայուի , կը
կատարեմ , վասն զի Պօփանի ինձ կը նայի միշտ :
— Ձեր ջերմեռանդութեան վրայ կասկած չու-
նիմ . գիտեմ որ գուք կենդանի եւ հանճարեղ
պատուար մ'էք իշխանազնին եւ շատ մը մեղա-
պարտ շահերու մէջ տեղը գրուած , եւ ես ալ ձեր
ջերմեռանդութիւնը , այդ գեռահասակ հնդիկը
խաբելու ճարպիկութիւնը , եւ մանաւանդ ձեզ
տրուած հրամանները կատարելու մասին ունե-
ցած կոյր անձնուիրութեան պատճառն իմացած
ըլլալուս համար է որ ամեն բան ձեզ հասկցնել
ուզեցի : Ձեր ծառայած անձին նկատմամբ կոյր
ջերմեռանդութիւն ունիք , այդ գէշ չէ . մարդ
մը պէտք է որ իր ընտրած Աստուծոյն հնազանդ
դերին ըլլայ : — Այն , գերապատիւ տէր , քա-
նի որ այն Աստուածն Աստուած մնայ : — Իրա-

րու միտք շատ աղէկ կը հասկնանք: Իսկ ձեր վարձուն գալով, տուած խոստումներս գիտէք: — Իմ վարձս արդէն ստացած եմ, դերասպատիւ տէր: — Ի՞նչպէս: — Այլ հասկնամ: — Շատ աղէկ: Իսկ գաղտնապահութեան գալով . . . : — Երաշխաւորութիւններ ունիք, դերասպատիւ տէր: — Այո՛, բաւական: — Ասկէց զատ՝ ծառայած դործիս շահը թէ եռանդի եւ թէ խորհրդապահութեան մասին կը պատասխանէ ձեզ, դերասպատիւ տէր: — Ճշմարիտ է, դուք ամուր եւ ջերմ համոզման տէր մարդ մ'էք: — Այլ ջանամ այնպէս ըլլալ, դերասպատիւ տէր: — Մանաւանդ խիստ կրօնասէր, ձեր համոզման համեմատ Արդէն այսպիսի նիւթոց մէջ որ եւ է համոզում մ'ունենալը խիստ գովելի է այսպիսի ամբարիշտ ժամանակ մը, մանաւանդ երբոր ձեր համոզմամբ կրնաք ձեր օժանդակութիւնն ինձ ապահովել: — Ապահովեմ, դերասպատիւ տէր, նոյն պատճառաւ որ անվեհեր որսորդ մը մէկ շնդայլը տասն աղուէսէն, մէկ վագրը տասն շընդայլէն, մէկ առիւծը տասն վագրէն, եւ մէկ՛ուէլմիսն ալ տասն առիւծէն նախամեծար կը համարի: — Աւելմիսն ի՞նչ է: — Ինչ որ ոգին նիւթոյն է, սայրը պատենին է, հօտը ծաղկին է, գլուխը մարմնոյն է: — Այլ հասկնամ. երբէք բաղդատութիւն մ'այգչափ ուղիղ եղած չէ. լաւ գատողութիւն ունիք եղեր: Յիշեցէք միշտ ինչ որ հիմա ըսիք ինձ, եւ ջանացէք եւս քան զերս ձեր կուռքին՝ ձեր Աստուածոյն՝ վստահու-

Թեանն արժանի ըլլալ : — Կրնամ քիչ օրէն զինքը տեսնել , գերապատիւ տէր : — Երկու կամ երեք օրէն , Երէկ՝ բնութեան յաջող մէկ հակաճիւղովը մեռնելէ աղատեցաւ , եւ այնպիսի դօրաւոր կամք մ'ունի որ խիստ շուտ կրնայ առողջանալ . — Վաղը պիտի տեսնէք զինքը , գերապատիւ տէր : — Այո՛ , ճանբայ ելնելէս առաջ պիտի տեսնեմ եւ մնաք բարով ըսեմ : — Աւրեմն տարօրինակ քան մը պատմեմ ձեզ , եւ հաղորդեցէք իրեն , վասն զի երէկ պատահելուն համար չկրցայ իմացնել իրեն . — Ես սեցէք : — Մեռելոց պարտէզը գացեր էի . . . ամեն կողմ յուղարկաւորութիւն , թաղում . . . զիչերուան մութին մէջ վառած ջահեր գերեզմանները կը լուսաւորէին . Պօնիվանի իր ոպնիւազէ երկինքէն նայելով կը ժպտէր Ռջնչութեան այս սուրբ Ատուծոյն վրայ խորհած միջոցիս՝ տեսայ որ դադաղներով լցուն կառք մը պարպեցին : Ընդարձակ փոս մը գժոխքի բերնին պէս բաց կեցած էր , մեռեալ մեռելի վրայ մէջը կը նետէին , եւ դարձեալ չէր լցուեր : Յանկարծ ջահին աղօտ լուսովը քովս ծերունի մը տեսայ որ կուլար : Այն ծերունին . . . արդէն տեսեր էի . հրեայ մ'էր . . . Սէն—Ֆրանսօսա փողոցին տանը . . . զոր գիտէք , պահապանն էր : »

Եւ վերարկուով մարդը ցնցուելով կանգ առաւ :

« Այո՛ , գիտեմ . . . բայց ինչ եղաք որ խօս-

քերնիդ մէկէն կտրեցիք : — Ասան զի այն տան
մէջ . . . հարիւր յիսուն տարիէ 'ի վեր մարդու
մը պատկերը կայ . . . մարդու մը . . . զոր
ժամանակու Հնդկաստանի մէջ տեսած եմ,
Քանգէսի եզերքը . . . »

Եւ վերարկուով մարդը նորէն ակամայ ցըն-
ցուելով կանգ առաւ :

« Զարմանալի նմանութիւն մ'ըլլալու է ան-
շուշտ : — Այո՛, գերապատիւ տէր . . . զար-
մանալի նմանութիւն մը . . . եւ ոչ ուրիշ բան . . . »
— Բայց այն ծերունի հրեայն . . . այն ծերունի
հրեայն : — Հոն պիտի գամ, գերապատիւ տէր .
անդադար լալով հարցուց մեռելաթաղին . « Գա-
« գաղը գտա՞ք : — Այո՛, իրաւունք ունէիք .
« միւս փոսին երկրորդ կարգին մէջ է եղեր ,
« պատասխանեց մեռելաթաղը . եւ ինչպէս որ
« ըսեր էիք , եօթն սեւ կէտերով ձեւացած խաչ
« նշան մ'ունէր վրան : Բայց գուք ինչպէս
« կրցիք գիտնալ այն դագաղին տեղն եւ վրայի
« նշանը : — Աւաղ , ձեր ինչո՞ւն պէտք , ըսաւ ,
« ծերունի հրեայն դասն տխրութեամբ : — Ար
« տեսնէք որ դագաղին ուր ըլլալը հիմա լաւ
« գիտեմ . սեւ մարմարէ մեծ դամբարանին եւ
« տեւն է . դետնին երեսօքը թաղուած է . բայց
« շուտ ըրէք . այս խառնաշփոթութեան մէջ
« ձեզ նշմարող չկրնար ըլլալ , ըսաւ մեռելա-
« թաղը : Գուք առատ վարձ վճարեցիք ինձ ,
« ուստի ես ալ կուղեմ որ ընելիքնիդ յաջողի : »
— Ծերունի հրեայն ինչ ըրաւ այն եօթն սեւ

կէտերով նշանակեալ դագաղը : — Երկու մարդ
կային հետը , գերապատիւ տէր , որք վարա-
գոյրներով դոց պատգարակ մը կը տանէին .
լսատեր մը վառեց եւ այն երկու մարդոց հետ
մեռելաթաղին ցոյց տուած տեղը գնաց . . . :
Մեռելոց կառքերուն շփոթութենէն ծերունի
հրեայն կորուսի , որուն ետեւէն գացեր էի շի-
րիմներուն մէջէն , եւ ալ չկրցի զայն դանել . . . :
— Յիրաւի տարօրինակ բան է . . . այդ հրեայն
ինչ պիտի ընէր այն դագաղը : — Կըսեն թէ մե-
ռելոց դիակներէ մոզական յուռութներ կը շի-
նէ եղեր , գերապատիւ տէր : — Այդ չարածճի-
ներն ամեն բան ընելու կարող են , մինչեւ
անգամ Սադայելին հետ հաղորդակցելու . . . :
Ատոր վրայ պէտք եղածը կը խորհինք . . .
վասն՞ զի թերեւս խիստ կարեւոր տեղեկութիւն
մ'է այդ . . . : »

Այս միջոցին հեռուէն կէս գիշեր հնչեց :

« Կէս գիշեր . . . արդէն . . . : — Այո՛ ,
գերապատիւ տէր : — Ուրեմն պէտք է եր-
թամ . . . մնաք բարով . . . : Այսպէս անա-
վերջին անգամ երգում կուտաք ինձ որ պայ-
մանեալ առիթն եկած ժամանակ՝ այդ ձեզ
տուած փղոսկրեայ խաչիս միւս կէտն ստանալ-
նուդ պէս ձեր խոստումը պիտի կատարէք ,
այնպէս չէ : — Պօհվանիի վրայ երգում տուի ձեզ ,
գերապատիւ տէր : « Գաւաթէն մինչեւ բերանը
բաւական հեռաւորութիւն կայ » կըսեն : — Շատ
լաւ . կեցիք բարով . գաղտնիք եւ հաւատար-

մութիւն : — Գաղտնիք եւ հաւատարմութիւն , գերապատիւ տէր » պատասխանեց վերարկուով մարդը :

Քանի մը բոսէ ետքը կառքը ճանքայ ելնելով կարգինալ Մալբիէրին տարաւ : Վերարկուով մարդուն հետ խօսակցողն ան էր :

Այս վերջինը, (ընթերցողն անշուշտ հասկըցաւ Ֆարէնկան ըլլալը), ճալմայր բնակած տան պարտիզին փոքր դրանը քով դարձաւ , եւ երբ բանալին խօթելու վրայ էր , զարմացմամբ տեսաւ որ դուռը ներսէն բացուեցաւ իր առջեւ , եւ մարդ մը դուրս ելաւ : Ֆարէնկա՝ մէկէն այն անձանօթին վրայ յարձակեցաւ եւ օձիքէն բռնելով գոչեց . « Ո՞վ էք դուք . ուսկից կուգաք : »

Անձանօթն անշուշտ այս հարցման ձեւը քաջալերական չգտաւ . վասն զի փոխանակ պատասխանելու՝ ինքզինք Ֆարէնկայի ձեռքէն ազատելու ձգնեցաւ բարձրաձայն գոչելով . « Բիէր . . . հասէք . . . »

Իսկոյն կառքը՝ որ քանի մը քայլ հեռուն կեցած էր , ճեպով դրանն առջեւ հասաւ , եւ յաղթահասակ ծառայն խառնածնին ուսերէն բռնելուն պէս քանի մը քայլ ետ ձգեց , եւ այսպէս անձանօթն այն գժուար կացութենէն ազատեց .

« Հիմա , պարոն , ըսաւ այս վերջինը Ֆարէնկային , ինքզինք շտկելով եւ հակայատիպ ծառայն ալ իրեն պաշտպան ունենալով . հիմա

կրնամ ձեր հարցմանց պատասխանել . . . որ-
չախ որ դուք խիտ բրտաբար վարուեցաք ձեր
վաղեմի ծանօթին հետ . . . : Այո՛, ես Պ. Տիւ-
բօնն եմ, Քարտօվիլի ազարակին նախորդ մա-
տակարարը, որ ձեր նաւին խորտակած ժամա-
նակ ձեզ ալիքներուն մէջէն փրկելու օգնու-
թիւն ըրի : »

Արդարեւ կառքին երկու կանդեղներուն
լուսովը խառնածինը ճանչեց բարի եւ հաւա-
տարիմ Պ. Տիւբօնի դէմքը, որ առաջ Քարտօ-
վիլի հողերուն մատակարարն էր, հիմա ալ ա-
նոր տնտեսապետն եղած էր :

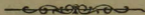
Ղնթերցողը թերեւս չէ մոռցած որ առա-
ջին անգամ Պ. Տիւբօն գրեր էր Քարտօվիլ օ-
րիորդին եւ անոր կարեկցութիւնը խնդրեր էր
ձայմայի վրայ, որ նաւաբեկութեան միջոցին
վիրաւորուած ըլլալուն պատճառաւ Քարտօվի-
լի ազարանքը մնալու հարկադրեալ էր :

« Բայց, պարոն . . . հոս ի՞նչ գործ ունիք .
ինչո՞ւ համար գաղտագողի այս տունը մտաք,
ըսաւ Ծարէնկա կասկածոտ եւ խիտ ձայնիւ
մը : — Գաղտագողի բան չկայ իմ ըրածիս մէջ .
եւ իմ սիրելի եւ ազնիւ տիրուհւոյս՝ Քարտօվիլ
օրիորդին սեփական կառքովն եկած եմ իր կող-
մէն յայտնի եւ ահներեւ կերպիւ նամակ մը
տալու իր հօրեղբորորդւոյն՝ ձալմա իշխանագ-
նին » , պատասխանեց Պ. Տիւբօն ծանրութեամբ :

Այս խօսքին վրայ Ծարէնկա դողաց կա-
տաղութենէն եւ ըսաւ . « Ինչո՞ւ համար, պա-

րոն , այսպիսի ուշ ժամանակ կուգաք . ինչո՞ւ համար այս փոքր դռնէն ներս կը մտնէք : — Այս ժամանակ կուգամ , վասն զի Քարտովիլ օրիորդն այսպէս հրամայեց . եւ այս փոքր դռնէն ներս մտայ , վասն զի հաւանական է որ եթէ մեծ դուռը բաղխելու ըլլայի՝ իշխանագնին քով հասնիլս անհնարին կըլլար — Ար սխալիք , պարոն , պատասխանեց խառնածինը : — Արեւի է . . . բայց որովհետեւ իմացուած է որ իշխանագունը գրեթէ սովորաբար գիշերին մէկ մեծ մասը ջերմանոցին քովի փոքր դահլճին մէջ կը կենայ , որուն դուռն այս է , եւ Քարտովիլ օրիորդն այս տունը վարձելէն 'ի վեր այս դրան մէկ բանալին ալ իր քով պահած է , գրեթէ աներկմիտ էի որ այս ճամբով կրնայի Քարտովիլ օրիորդին նամակն իշխանագնին ձեռքը տալ . ահա այնպէս ըրի , սիրելի պարոն , եւ մեծապէս գոհ ու շնորհակալ եղայ իշխանին ինձ ըրած մարդասիրական ընդունելութենէն եւ մինչեւ իսկ զիս յիշելէն : — Ո՞վ այդպէս ճշդիւ իմացուց ձեզ իշխանագնին սովորութիւնները , ըստ Ֆարէնկա չկրնալով իր դառն ցասումը զսպել : — Անոր սովորութեանց ճշդիւ տեղեկացած եմ , բայց ձերինին ոչ , սիրելի պարոնս , պատասխանեց Յիւրօն հեգնական կերպիւ , վասն զի , հաւատացէք որ ինչպէս դուք չէիք յուսար զիս այս դրան մէջ տեսնել , ես ալ նոյնպէս ձեզ հոս հանդիպելուս չէի սպասեր :

Այս ըսելէ ետեւ Պ . Տիւրօն հեգնիչ դէմ-
քով մը խառնածինն ողջունեց , կառքը մտաւ
եւ շուտով հեռացաւ , թողլով Ֆարէնկան զար-
մանքի ու բարկութեան մէջ :

Գ.ՈՒԽ ԻԷ .

ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ճալմա՝ Քարտօվիլ օրիորդին նամակը Տիւ-
րօնի ձեռօք ստանալուն հետեւեալ օրը՝ Պլանշ
փողոցի հնդկական փոքր դահլճին մէջ անհամ-
բեր եւ գահավէժ քայլերով կը ձեմէր : Այս
դահլճը , ինչպէս գիտեն ընթերցողք , դռնով
մը կը հաղորդակցէր այն ջերմանոցին հետ՝ ուր
Ատրիէն առաջին անգամ ճալմայի երեւցած էր :
Արքայաղունն՝ այն աւուր յիշատակին համար՝
այն օրուան պէս հագուիլ ուզեր էր . ուստի
ձերմակ քաշմիրէ պարեգօտ մը հագեր էր , բո-
սորագոյն փաթթոց մը դրեր էր գլուխը եւ նոյն
գունով ալ գօտի մը փաթթեր էր մէջքը : Ծի-
րանեգոյն թաւիշէ արծաթանկար սոնապան-
ներ՝ անոր նուրբ եւ բարեձեւ սրունքը նկա-
րած եւ կարմիր կրունկով ձերմակ սեկէ փոքրիկ
մուճակները բոլորածեւ գրկած էին :

Յրջանկութիւնն անպիսի վայրկենական եւ
կրնայ ըսուիլ անպիսի նիւթական ներգործու-
թիւն մ' ունի առողջ եռանդուն ու աշխոյժ կազ-

մութեանց վրայ, որ դեռ առջի օրուան տխուր մունջ բեկեալ եւ յուսահատ ճալման չէր կըրնար ճանչուիլ, իր անխայլ եւ թափանցիկ դէմքին դժգոյն շիկութիւնը ոչ եւս կապուտցած ու մարած էր: Խր լայն բիւրերը, որ դեռ օր մ'առաջ խոնաւ շոգիով սլատած 'սեւ անդամանդներու պէս սքօղեալ էին, քաղցր պայծառութեամբ մը կը փայլէին իրենց սատափանման պարունակին մէջ: շրթունքը՝ որ երկար ժամանակէ 'ի վեր գունատած էին, իր երկրին ամենէն գեղեցիկ ծիրաներին ծաղիկներուն պէս կենդանի եւ թաւիշափայլ կարմրութիւն մ'ըստացած էին:

Մերթ ընդ մերթ իր դահավէժ քայլերն ընդհատելով յանկարծ կը կենար, ծոցէն խնամով ծալուած փոքրիկ թուղթի մը կը հանէր եւ մտլեղին արբեցութեամբ շրթանցը կը տանէր: այն ժամանակ չկրնալով իր երջանկութեան խանդը դսպել, կուրծքէն ուրախութեան քաջանչուն եւ այրական աւաչ մը դուրս կը փախչէր, եւ մէկ սատամբ՝ ջերմանոցը դահլիճէն բաժնող ապակի դրան քով կը վաղէր, ուր առաջին անգամ Քարտովիլ օրիորդը տեսած էր:

Արդարեւ յիշողութեան զօրութիւնը զարմանալի է, միակ հաստատուն եւ անդուլ մը տածութեամբ պաշարուած ու նուաճուած մըտքի մը դառանցանքն սքանչելի է: Ա՛րչափ անգամ ճալմա կարծեր էր տեսնել կամ մանաւանդ իսկապէս տեսեր էր Քարտովիլ օրիորդին պատ-

կերը՝ որ այն թափանցիկ բլուրեղին մէջէն երևուցեր էր իրեն , եւ որ աւելին է , արատաւաքն այն աստիճան կատարեալ եղեր էր , որ իր աչքերը կար թողին տարիմամբ այն երևուցիցիս յառելով կրցեր էր անդոյրի մէջ թաթխած վրձինովնք զարմանալի ճշդութեամբ նկարել այն չքնաղ գէմքին ուրուագիծը՝ զոր իր երեւակայութեան զառանցանքն իր աչքին առջեւ կը բերէր : Անա այն անդուրով նկարուած դմայլեթի գիծերուն առջեւ ակնազարչ կեցած՝ առջի գիշերը Տիւբօնի ձեռօք ստացած նամակը կրկին կրկին կը կարգար եւ շրթանցը կը տանէր :

Ճալմա առանձին չէր : Ֆարէնկա՝ անոր ամեն շարժմունքը խորամանկ տխուր եւ ուշադիր աչօք կը դիտէր : Գահլձին մէկ անկիւնն ակնածութեամբ կեցած՝ խառնածինը ճալմայի հնդկական վերարկուն սլարգելու եւ հարթելու դրադած կերելէր , թեթեւ մետաքսէ բնիեղ մը որուն թխորակ երեսն ոսկիէ ու արծաթէ գեղեցիկ ու բարակ ասղեսնկաքներով ծածկուած էր : Խառնածնին գէմքը սրտապանջ եւ տխուր էր : Չէր կրնար սխալիլ . ճալմայի այս արբեցութեան պատճառը Քարտուիլի օրխորչին նամակն էր , զոր առջի գիշերը Պ. Տիւբօն բերած էր՝ եւ որով անշուշտ իր սիրտին իմացեր էր : Ուստի եւ Ֆարէնկայի ներս մտնելէն՝ ի վերջ խանազնին անոր հետ չխօսիլն եւ յամառ լնութիւն պահելն ալ մեծ երկիւղ կը պատճառէր խառնածնին , որ չէր գիտեր ինչպէս մեկնէր :

Առջի գիշերը Պ. Տիւբօնէն բաժնուելէն ետեւ՝ խառնածինը դիւրահասկանալի սրտատանջութեամբ մը վազեց իշխանազնին քով գնաց, որպէս զի Քարտօւլիլ օրիորդի նամակին ըրած ազդեցութիւնը հասկնայ. բայց դահլիճը փակուած դտաւ. Բախեց եւ սլատասխան տուող չեղաւ։ Այն ժամանակ թէ եւ գիշերն անցած էր, շտապով Պ. Ռօթէնին նամակ մը գրեց Ղըրկեց, որուն մէջ Պ. Տիւբօնի այցելութիւնն ու հաւանական նպատակը կիմացնէր ճիզվիթին։

Արդարեւ ճալմա այն գիշերն ուրախութեան եւ յուսոյ խանդով մ'եւ աննկարագրելի անհամբերութեան տենդով անցուցեր էր։ Առաւօտուն միայն իր ննջման սենեակը մտնելով քիչ մը հանգչեր եւ յետոյ միայնակ հագուեր էր։

Քանի մ'անգամ խառնածինն զգուշութեամբ ճալմայի բնակարանին դուռը զարկեր էր, բայց 'ի զուր։ Այս օրը կէս ժամ անցնելէ ետեւ միայն ճալմա հնչակը զարկեր էր՝ հրամայելու համար որ իր կառքը ժամն երկուք ու կէսին սլատրաստ ըլլայ։ Յարէնկա ներկայացեր էր, եւ իշխանազունն այս հրամանը տուեր էր անոր՝ առանց երեսը նայելու, որպէս թէ ուրիշ մէկ ծառային հետ կը խօսէր։ Ասակած էր այս, անվտանգութիւն էր, խորշում կամ մտազրազութիւն էր. այս հարցումները կընէր խառնածինն ինքիբեն տազնապելով, վասն զի այն չարահնար խորհուրդները՝ որոց ամենէն ժիր եւ

անմիջական դործիքն էր ինքը , ճալմայի ամենափոքր մէկ կասկածովը կրնային ոչնչանալ :

« Ո՛հ . . . ժամերը . . . ժամերը . . . որչափ ծանր կանցնին . . . դոչեց յանկարծ հրնդիկ երիտասարդը ցած եւ թրթռուն ձայնիւ :
— Անցեալ օր ալ կըսէիք թէ ժամերը շատ երկար են , տէր իմ . . . : »

Այս խօսքն ըսած ժամանակ Ֆարէնկա ճալմայի մօտեցաւ որպէս զի ուշադրութիւնը զըրաւէ : Տեսնելով որ չէր յաջողեր , քանի մը քայլ ալ առաջ գնաց եւ յարեց . « Մեծ ուրախութեան մէջ կերեւիք , տէր իմ , պատճառը ձեր տրուպ եւ հաւատարիմ ծառային ալյայտնեցէք որ ան ալ ձեզ հետ ուրախանայ : »

ճալմա թէ եւ լսեր էր խառնածնին ձայնը , բայց ըսածները չէր հասկցեր . պատասխան չտուաւ . իր խոշոր աչիւրը դատարկութեան մէջ կը լողային . կը թուէր թէ սխրալի երեւոյթի մ'առջեւ սքանչացած կը ժպտէր , երկու ձեռքը կուրծքին վրայ դրած , ինչպէս որ իր երկրին մարդիկն աղօթած ժամանակնին կրնեն :

Քանի մը վայրկեան այսպէս խորազբաղ անցունելէ ետեւ ըսաւ .

« Ժամը քանին է : »

Բայց կարծես թէ այս հարցումն ինք իրեն կընէր՝ քան թէ ուրիշի :

« Երկուքին մօտ է , տէր իմ » ըսաւ Ֆարէնկա :

Ճալմա՛ այս պատասխանը լսելէն ետեւ

նօտան, եւ երեսը ձեռներովք ծածկեց որպէս
թէ ուշն անխորհելու եւ անճանելի մտախո-
հութեան մը մէջ ընկղմելու համար :

Ճարէնկայի տագնապն առաւել սաստկա-
նախով չկրցաւ այլ եւս գիմանալ, ճարմայի
ուշադրութիւնն անպատճառ գրաւելու համար
մօտը գնաց, եւ ըսելիք խօսքերուն ազգեցու-
թեանը վրայ գրեթէ վստահ ըլլալով, ծանր եւ
սուր ձայնիւ մ'ըսաւ . « Տէր իմ . . . ձեր այգ
անպատու մ որսխութեան պատճառն անշուշտ
Քարտովիլ օրիորդն է : »

Այս խօսքը Ճարէնկայի բերնէն ելնելուն
պէս ճարմայ զնցուելով ակտուն վրայէն ցտա-
կեց ոտքի վրայ ելաւ, եւ խառնածնին երե-
սը նայելով դայն կէս մը նշմարածիւ պէս գո-
չեց . « Ճարէնկայ . . . հծս ես եղեր . . . ինչ
կոչեմ » — Չեր հաւատարիմ ծառայն ձեր ուրա-
խութեանը բաժանորդ է, տէր իմ : — Ո՞ր ու-
րսխութեան : — Այն որսխութեան որ Քար-
տովիլ օրիորդին նամակը կը պատճառէ ձեզ,
տէր իմ :

Ճարմայ սրտառասխան չտուաւ, բայց նայ-
ուածքն այնչափ երջանկութեամբ, այնչափ
զուարթութեամբ կը փայլէր, որ խառնածնին
սիրտը քաջադերեցաւ . կասկածի կամ անվստա-
հութեան ամենաթեթեւ մշտչ մ'անգամ չէր
նսեմացնել իշխանապնին պայծառ գէմքը : Ճար-
մայ, քանի մը վայրկեան լռութենէ կտեւ, ու-
րսխութեան արտառքով կէս սքողած աչերը

խառնածնին վրայ վերցուց եւ սիրով ու երջանկութեամբ զեղուն սրտի մը խանդաղատանօք պատասխանեց . ո՛հ , երջանկութիւնը . . . երջանկութիւնը . . . Աստուծոյ պէս բարի եւ մեծ է . . . Աստուած է . . . : — Այդ երջանկութիւնը պէտք էր որ դար ձեզ , տէր իմ , այնչափ զշտակրութենէ ետեւ . . . : — Ն՞րբ եղեր է այդ . . . : Ա՛ , այո՛ , ժամանակաշատ վիշտ կրեցի , ժամանակաւ նաեւ ճաւագացի . . . : Տարիներ անցան անկէց 'ի վեր . . . : — Մնաց որ , տէր իմ , այդ բարեբաղդ յաջողութիւնը զիս չզարմացներ : Չէի ըսեր ձեզ միշտ թէ մի հոգ ընէք . . . ուրիշի վրայ տարփանք կեղծեցէք . . . եւ այդ դուռդ աղջիկը . . . : »

Այս խօսքին վրայ ճալմա այնպիսի սուր նայուածք մը ձգեց խառնածնին վրայ՝ որ խօսքը բերանը մնաց , բայց իշխանազունը սիրալիր քաղցրութեամբ մ'ըսաւ անոր . « Շարունակէ . . . մտիկ կընեմ ըսածդ . . . : »

Յետոյ ձեռքը կզակին եւ արմուկն ալ ծունդին զնեւրով խոր նայուածք մ'ուզղեց Ֆարէնկայի վրայ , այն աստիճան քաղցր եւ այն աստիճան սուր , որ խառնածնինը՝ այն երկաթէ սիրտը՝ թեթեւ խղճի խայթով վայրկեան մը չրփոթեցաւ . « Արսէի , տէր իմ , թէ , յարեց Ֆարէնկա , ձեր հաւատարիմ ծառային խորհրդին հետեւելով . . . որ ուրիշ կնոջ մը վրայ կաթողին տարփանք կեղծելու յորդոր կուտար

ձեզ, այն խորխտ ու դռնող Քարտուղիլ օրիորդը խոնարհեցուցիք եւ ձեր ոտքը դալու ճարկադրեցիք . . . : Չէի՛ ըսեր ձեզ : — Այո՛ . . . ըսեր էիք » պատասխանեց ճալմա միշտ արմուկին կրթնած, եւ միշտ քաղցր ու շաղրութեամբ մը խառնածնին դէմքը զննելով :

Յարէնկայի զարմանքը կաւելնար : Արքայորդին սովորաբար խատութեամբ չէր վարուեր անոր հետ, բայց գոնէ իրենց երկրին յոխորտ եւ հրամայական աւանդութիւններն ալ պահելով երբէք այսպիսի քաղցրութեամբ չէր խօսած անոր հետ : Նառնածինը գիտնալով իր տիրոջը հասուցած մնասները, եւ ամեն չար մարդոց պէս ինք ալ կասկածոտ ըլլալով, պահ մը կարծեց թէ անոր այս քաղցրութիւնը որոգայթ մը կը ծածկէր . ուստի նուազ վստահութեամբ մը շարունակեց . « Հաւատացէք ինձ, տէր իմ, այսօր՝ եթէ ձեր առաւելութիւններէն դիտնաք օգուտ քաղել, ձեր կրած բոլոր վիշտերէն կը մխիթարուիք : Ձեր վիշտերը մեծ եղան, վասն զի դեռ երէկ . . . թէպէտ դուք վեհանձնաբար կը մոռնաք, որ ըստ իմ կարծեաց աղէկ բան չէ, դեռ երէկ դառն վշտով կը չարչարուէիք . բայց մինակ դուք չէիք չարչարուողը . . . այդ գոռոզ աղջիկն ալ . . . կը տառապէր : — Կը կարծէք, ըսաւ ճալմա : — Օ՛, անտարակոյս, տէր իմ . խորհեցէք անգամ մը թէ ձեզ ուրիշ կնոջ մը հետ թատրոնը տեսած ժամանակ սիրտըն ինչ եղաւ արդեօք . . . : Եթէ ձեզ թոյլ

կերպով կը սիրէր, իր ինքնասիրութիւնը ծան-
րապէս վիրաւորեցաւ . . . եւ եթէ ձեզ կա-
թողին կը սիրէր, սրտէն զարնուեցաւ . . . :
Ուստի կրած կսկիծէն ձանձրացած՝ ինքը ձեզ
կուգայ : — Այնպէս որ դուն ամեն կերպիւ ան-
տարակոյտ ես թէ տառապեցաւ . . . շատ տա-
ռապեցաւ . եւ միթէ գութդ չի շարժիր, Ը-
սաւ ճալմա բռնադըօսեալ ձայնիւ, բայց միշտ
քաղցրութեամբ : — Այլոց վրայ գթալը խորհե-
լէ առաջ, տէր իմ, ձեր կրած տառապանքը
կը մտածեմ . . . եւ այնչափ սիրտս կը ցաւի
որ այլոց համար գութ չմնար վրաս . . . ա-
ւելցուց խառնածինը կեղծաւորութեամբ : Ռո-
տէնի ազգեցութիւնը Ֆանսէկարի բնութիւնը
բաւական փոխեր էր : — Չարմանալի բան է
այս . . . Ըսաւ ճալմա ինքնիրեն խօսելով եւ
աւելի խոր բայց հեզ նայուածք մը խառնած-
նին վրայ ձգելով : — Ի՞նչ կայ զարմանալի,
տէր իմ : — Բան չկայ : Բայց ըսէ ինձ . որով-
հետեւ քու խորհուրդներդ անցեալին մէջ այս-
չափ օգտակար եղան ինձ . . . Ի՞նչ կը խորհիս
ապագային համար : — Ապագային համար, տէր
իմ : — Այո . . . մէկ ժամ ետքը . . . Քար-
տովիլ օրիորդին պիտի երթամ : — Ծանր բան
է այդ, տէր իմ . . . ապագայն այդ առաջին
տեսակցութենէն կախում ունի : — Աս ալ այդ
կը խորհէի քիչ մ'առաջ : — Հաւատացէք ինձ,
տէր իմ . . . կիներն առաւել այն քաջասիրտ
ճարգիկը կը սիրեն՝ որք իրենց ձեռքը զլանա-

լու դժուարութենէն զիրենք կազատեն : — Ըսածդ լաւ բացատրէ : — Բացատրեմ, տէր իմ . կանայք կարհամարհեն այն երկչոտ ու տկար տարփաւորը որ խոնարհ ձայնիւ կը խնդրէ ինչ որ պէտք է յափշտակէ : — Բայց ես այսօր առաջին անգամ պիտի տեսնեմ Քարտովիլ օրիորդը : — Դուք հազար անգամ տեսած էք զայն ձեր երազներուն մէջ, տէր իմ . ան ալ ձեզ իր երազներուն մէջ տեսած է, որովհետեւ կը սիրէ ձեզ . . . : Ձեր սիրոյ մտածութիւններէն մէկը չկայ որ անոր սրտին մէջ արձագանգ դատած չըլլայ . . . : Ձեր անոր համար զգացած կաթողին տարփանքն՝ ան ալ ձեզ համար զգացած է . . . : Սէրն երկու տեսակ լեզու չունի . դուք առանց մէկզմէկ տեսնելու՝ բսելիքնիդ ըսած էք իրարու . . . : շիմա . . . այսօր, դուք տիրաբար վարուեցէք . . . եւ ձերն է ան : — Զարմանալի բան . . . շատ զարմանալի », ըսաւ Ճալմա երկրորդ անգամ՝ առանց աչքը Ծարէնկայի յըրայէն դատելու :

Խառնածինը՝ իշխանազնին այս վերջի խօսքին միաքը սխալ հասկնալով՝ շարունակեց . « Շաւատացէք ինձ, տէր իմ, որչափ եւ զարմանալի երեւի ձեզ այս, խոհական է . . . : Յիշեցէք անցեալը . . . : Միթէ երկչոտ տարփաւորի ընթացք բռնելով էր որ այդ դոռոզ աղջիկը ձեր ոտքը բերիք, տէր իմ . ոչ, այլ զինքն արհամարհել կեղծելով եւ ուրիշ կիսմ'ընարել ձեւացնելով . . . : Ուրեմն տկարու-

Թիւն պէտք չէ . . . առիւծը տկար տատրակի
պէս չմնչեր, անապատին այն խրոխտ սուլ-
թանն՝ էդ առիւծին ողբական մոնջիւնները բա-
նի տեղ չդներ, որ իր բիրտ եւ վայրենի գրգ-
ւանքէն առաւել շնորհակալ կըլլայ քան թէ
կը ցասնու: Ուստի շուտով կը նուաճի, եւ իր
տիրոջ ետեւէն քծնելով կը սողայ, ուրախ եւ
հլու: Հաւատացէք ինձ, տէր իմ, համարձա-
կեցէք . . . համարձակեցէք, . . . եւ այսօր պաշ-
տելի սուլթանը կըլլաք այդ աղջկան՝ որուն
դեղեցկութիւնն համայն փարիզ սքանչացուցած
է:»

Քանի մը վայրկեան լռութենէ ետեւ, ճալ-
մա՝ կարեկից արգահատանօք գլուխը թոթվելով
իր քաղցրահնչուն ձայնիւն ըսաւ խառնածնին .
« Ի՞նչո՞ւ համար զիս այդ պէս կը խարդաւանես .
ինչո՞ւ համար այդ պէս չարութեամբ խորատ կու-
տաս ինձ որ բոնութիւն ահարկութիւն եւ դաւ
գործածեմ . . . անարատ հրեշտակի մը դէմ . . .
դոր մօրս պէս կը յարգեմ: Բաւական չէ՞ քեզ
իմ թշնամեացս անձնուիրաբար ծառայելդ, ա-
հոնց որ մինչեւ ճավայի մէջ զիս հալածեցին: »

Եթէ ճալմա՝ արիւնալից աչօք եւ ահեղ դի-
մօք դաշոյնը վերուցած խառնածնին վրայ յար-
ձակելու ըլլար, այս վերջինն այնչափ յանկար-
ծակի չէր գար եւ չէր զարհուրեր, որչափ
ապշեցաւ ու սարսափեցաւ երբոր ճալմայի այս
քաղցր յանդիմանութիւնը լսեց իր դաւաճանու-
թեան վրայ:

Ֆարէնկա մէկէն քայլ մ'ետ քաշուեցաւ
կարծես թէ ինքզինք պաշտպանելու համար :

Ճալմա նոյն վտահուլթեամբ խօսքը շա-
րունակեց . « Մի վախնաք . . . երէկ քեզ կր-
պաննէի . . . անտարակոյս . . . բայց այսօր . . .
բարեբաստ սէրը զիս արդարախոհ եւ անյիշա-
չար կրնէ . առանց ատելութեան կը գթամ վը-
րադ , քեզ կը մեղքննամ : Գուն շատ տարա-
բազգ ըլլալու ես որ այդպէս չար ըլլաս : — Ե՞ս ,
տէր իմ , ըսաւ խռոնածինն առաւել եւս զար-
հուրած : — Գուն շատ նեղութիւն կրած ըլլա-
լու ես , քեզ շատ անգթութիւն ըրած ըլլալու
են , խեղճ արարած , որ դուն ալ ատելութեա-
նըդ մէջ անգամ անգութ ես , եւ իմ երջան-
կութեանս տեսիլն անգամ քեզ չամօքեր . . . :
Ճշմարիտ կըսեմ որ քիչ մ'առաջ անկեղծ կա-
րեկցութիւն մը կ'ըզայի վրագ՝ քու ատելու-
թեանդ տխուր յարատեւութիւնը տեսնելով :
— Տէր իմ , չեմ գիտեր . . . : »

Եւ խռոնածինը թոթովելով խօսք չէր գըտ-
ներ պատասխանելու :

« Նայինք , ինչ գէշութիւն ըրած եմ քեզ :
— Բայց . . . բնաւ , տէր իմ , պատասխանեց խռո-
նածինը : — Ուրեմն ինչո՞ւ համար զիս կատես .
ինչո՞ւ համար այդչափ կատաղութեամբ ինձ
գէշութիւն ընել կուզես . . . : Բաւական չէր
այն նենգաժէտ խրատը տալ ինձ որ ամօթալի
տարվանք մը կեղծեմ հոս բերած ազջկանդ վը-
րայ . . . որ իմ քովս խաղցած թշուառ դերէն

ձանձրանալով ձգեց դնաց : — Ձեր այն աղջը-
կան վրայ ցուցըցած կեղծ տարփանքը , տէր
իմ , պատասխանեց Ֆարէնկա քիչ քիչ իր պաղ-
արիւն համարձակութիւնը դտնելով , Քար-
տովիլ օրիորդին պաղու . . . : — Մի ըսեր այդ
խօսքը , յարեց արքայորդին քաղցրութեամբ ա-
նոր խօսքը կտրելով : Այս երջանկութիւնը՝ որ
դիւ կարեկից կընէ քեզ եւ նոյն իսկ ինձմէ վեր
զիս կը բարձրացնէ , վայելելուս պատճառն այն
է որ Քարտովիլ օրիորդը գիտէ հիմա թէ ես
վայրկեան մը դադրած չեմ զինքը սիրելէ , ինչ-
պէս որ պէտք է սիրուի . . . խանդավառ ըղ-
ձիւ եւ ակնածութեամբ . դու՝ ընդհակառա-
կըն՝ այն խրատները տալով ինձ . . . կուզէիր
դայն ինձմէ յաւխտեան հեռացնել , եւ քիչ մը-
նաց որ պիտի յաջողէիր : — Տէր իմ . . . եթէ
իմ վրայ այդ կարծիքն ունիք . . . զիս ձեր
ոիտերիմ թշնամին պէտք է համարիք : — Մի
վախնար , կըսեմ քեզ . . . ես քեզ կշտամբե-
լու իրաւունք չունիմ . . . : Այտիս դառանցա-
նաց մէջ քեզ մտիկ ըրի . . . քու խօրհրդոցդ
անսացի . . . խարէութեանդ զոհ չեղայ՝ այլ
մեղսակից . . . : Միայն թէ , շիտակն ըսէ ,
այն բեկեալ եւ յուսահատ վիճակիս մէջ զիս
քու ձեռքդ տեսնելով անդթութիւն չէր այն-
պիսի խրատ մ'ի՛նձ տալդ , որ յաւխտեան ա-
ղիտաբեր կրնար ըլլալ ինձ : — Նախանձայու-
ղութեանս եռանդը կրնայ զիս մոլորեցուցած
ըլլալ , տէր իմ : — կուզեմ հաւատալ բնածիղ . . .

բայց այսօրուան չար թելադրութիւններուդ
ինչ ըսեմ Ինչպէս տարաբաղդութեան
նըս՝ նոյն եւ բարեբաստութեանն վրայ անդութ
եզար Սրտիս հեշտութիւնները՝ որոց մէջ
զիս ընկղմած կը տեսնես, միակ բաղձանք մը
կազդենք քեզ . . . այն է՝ ուրախութիւնս յու-
սահաստութեան փոխարկելի։ — Ա՞յո, տէր իմ։
— Այո, դուն Խորհեցար որ ես քու խը-
րատներդ լսելով պիտի կորնչէի, յաւիտեան ան-
պատիւ պիտի ըլլայի Քարտօլիլ օրիորդին առ-
ջեւ Օ՛ն, ըսէ նայիմ, ինչ է այդ անո-
ղոք ատելութեան պատճառը։ Կրկին կը հար-
ցընեմ ինչ դէշտութիւն ըրած եմ քեզ։
— Տէր իմ զիս սխալ կը դատէք, ես
— Մտիկ ըրէ. ես չեմ ուղեր որ այսուհետեւ
դու չար եւ նենգաւոր ըլլաս. ես քեզ բարի
ընել կուզեմ Մեր երկրին մէջ ամենէն
վտանգաւոր օձերը կը թուին, վազրերը կ'ըն-
տելացնեն, ես ալ քեզ քաղցրութեամբ պիտի
նուաճեմ, քեզ որ յմարդ ես, ինքզինքդ կա-
ռավարելու խելք եւ սիրելու սիրտ ունիս
Այս օրս երկնային կերջանկութիւն մը կուտայ
ինձ, եւ գու պիտի օրհնես այս օրս
Ի՞նչ կրնամ ընել քեզ համար. ինչ կուզես. ու-
կի՞ Ուզածիդ չափ կուտամ Բա-
քեկամ կուզես որ իր գողար սիրովը քեզ մխի-
թարէ, եւ քեզ չարացնող վիշտերդ մոռցնել տա-
լով՝ քեզ բարի ընէ Թէպէտ եւ ար-
քայորդի մ'եմ, կուզես որ ես ըլլամ այդ բա-

բեկամի : կըլլամ . այո . . . քու ինձ ըրած չա-
րութեանցդ հակառակ , կամ մանաւանդ անոնց
պատճառաւ : Անկեղծ բարեկամ մը կըլլամ . քեզ ,
եւ ուրախութեամբ կըսեմ ես ինձ . « Այն օրը որ
հրեշտակն ըսաւ ինձ թէ զիսկը սիրէ , երջան-
կութիւնս մեծ եղաւ . առաւօտուն որսերիմ
թշնամի մ'ունէի , իր ատելութիւնը բարեկա-
մութեան փոխուեցաւ » : հաւատա ինձ ,
Ֆարէնկան , տարաբաղդութիւնը չարեր կը ծնի .
բարեբաստութիւնը բարիներ կարտադրէ : ու-
րեմն երջանիկ եղիր » : Սա ճարտար
Այս միջոցին ժամը երկուք զարկաւ

Արքայորդին վեր ցատկեց . Ատրիէնի հետ
ըրած ժամադրութեան երթալու վայրկեանն էր :
Ճալմայի սքանչելի գէմքը , որ արդէն խառ-
նածնին հետ խօսած ժամանակ անսպասուի քաղց-
րութեամբ մը զուարթացած էր . կարծես թէ
երկնային պայծառութեամբ մը շուսաւորեցաւ :
Ֆարէնկայի մօտենալով հեղեւ , շնորհալից
չարժամար մը ձեռքն անոր երկնցուց ըսելով .
« ձեռքդ » : Սա ճարտար
Խառնածինը՝ որուն ճակտէն պազ քրտինք
մը կը թորէր , եւ գէմքը վրձնոված գեղնածու-
ղրեթէ սլափոխուած էր . վայրկեան մը վա-
րանեցաւ . յետոյ յաղթուած նուաճուած ու դը-
րեթէ գիւթուած՝ ձեռքը դողալով իշխանազնին
երկնցուց , որ սեղմելով իր երկրին սովորու-
թեան համեմատ ըսաւ . « Դուն անկեղծարար
ձեռքդ անկեղծ բարեկամի մը ձեռքին մէջ կը-
է—29

դնես . . . Այս ձեռքը միշտ բաց պիտի ըլլայ
քեզ համար . . . Մնաս բարով, Ֆարէնկա . . .
Հիմա ինքզինքս առաւել արժանի կը դանեմ
հրեշտակին առջեւ . . . Տիրադրելու . . .
Եւ ձարմա դուրս ելաւ Ատրիէնի առնն
երթալու համար . . .
Պօհլանիի տխուր աղանդաւորն՝ իր վայ-
րնադու թեան հակառակ, մարդկային սեռին դէմ
ունեցած անողոք ատելութեան հակառակ, ձալ-
մայի ազնիւ եւ անյիշաչար խօսքերէն տակն ի
վերայ եղած՝ սարսափով ըսաւ ինքնիրեն . . . «Ձեռ-
քը բռնեցի . . . այսուհետեւ նուիրական է ինձ
համար . . .»
Յետոյ, պահ մը խորհրդածելէ ետեւ գո-
չեց . . . «Այ՛, բայց նուիրական չէ այն մարդուն
համար՝ որ այս դիչեր ինձ տուած պատասխա-
նին համեմատ՝ այս տանը դուռը պիտի սպասէ
անոր գոյացման»
Այս ըսելով խառնածինը փողօցին վրայ
հայոդ մօտակայ սենեակ մը վազեց, վարագոյ-
րին ծայրը վեր առաւ եւ անձկութեամբ ըսաւ .
«Իր կառքը դուրս կելնէ . . . մարդը կը մօ-
տենայ . . . դժնիք . . . կառքը դնաց, ալ
բան մը չեմ տեսներ»
—

ԳԼՈՒԽ ԻԸ .

ՄՊԱՍՈՒՄ

Մտածութեան զարմանալի զուգադիպու-
թեամբ մը՝ Քարտովիլ օրիորդն ալ ճարմայի
պէս ուզեր էր որ Պլանչ փողոցի տան մէջ ա-
ռաջին անգամ անոր հետ ըրած տեսակցութեան
ժամանակի զգեստը հագնի :

Այս տեսակցութեան տեղւոյն համար , որ
իր երջանկութեան նկատմամբ շատ կարեւոր
էր , Քարտովիլ օրիորդն իր բնական փափուկ
ճաշակովը Քարտովիլի ապարանին ընդունե-
լութեան մեծ դահլիճն ընտրեց էր , ուր բազ-
մաթիւ ընտանեկան պատկերներ կային , որոց
մէջ ամենէն երեւելիներն իր հօրն ու մօրը
պատկերներն էին : Դահլիճը շատ ընդարձակ
ու բարձր էր , եւ միւս նախասենեակներուն
պէս Նուի Վի դարուն վեհապանձ պերճութեամ-
բը կահաւորուած էր . ձեղունը՝ ուր Ապոդոնի
յաղթանակը նկարուած էր , Նրպրէօնի վրձինին
ընդարձակութիւնն ու երանգներուն ու ժեղ պայ-
ծառութիւնը կը պարզէր՝ շքեղապէս քանդակ-
ուած ու ոսկեղօծուած լայն շրջանակի մը մէջ
տեղը , որուն չորս անկիւնը տարւոյն չորս ե-
ղանակները պատկերացնող չորս ոսկեղօծ մե-
ծամեծ արձաներ կը վերցնէին : Պատերուն վը-
րայ կարմիր դամասկեան բեհեզով ծածկուած
մեծ շրջանակներու մէջ՝ դահլիճը զարդարող

ընտանեկան պատկերները դրուած էին :

Առաւել դիւրին է երեւակայել քան թէ նկարագրել այն հազար տեսակ սրտի վրդովումները որք Քարտովիլ օրիորդը կը յուզէին՝ քանի որ Ճալմայի հետ տեսակցելուն վայրկեանը կը մօտենար : Արենց տեսակցութիւնը մինչեւ այն ժամանակ կերպ կերպ կօծառնի խոչընդոտներով արգիլուէր : Ատրիէնի թշնամեաց աչալը թիւնը անխոնջ ծրութիւնն ու անդդամութիւնը շաւ « գիտնալուն » իր երջանկութեան վրայ դեռ կը կասկածէր : Ամեն վայրկեան՝ դրեթէ ակամայ՝ աչքը ժամացոյցին վերայ կը դարձունէր : տակաւին քանի մը վայրկեան՝ եւ պայմանեալ ժամը պիտի հնչէր : Անքաղաքէն ժամը հնչեց : հնչակիմն ամեն մէկ հարուածն Ատրիէնի սրտին խորոցը մէջ երկար թնդաց : Խորհեցաւ որ Ճալմա՝ անշուշտ զգուշաւորութեամբ չէր համարձակած իր որոշած ժամանակը կանխել : այն զգուշաւորութեան համար ոչ միայն զայն չմեղադրեց այլ եւ գոհ եղաւ : բայց մտանկայ դահլիճներուն մէջ ամենափոքր ձայն մը լսածին պէս՝ չնչառութիւնը գողրեցներով ականջ կը դնէր յուսալից : Ճալմայի հետ դրած պայման մտածուն առաջին վայրկեաններն անցած ժամանակ Քարտովիլ օրիորդը կասկած մը չըրաւ : եւ իր քիչ մը սրտազանց անհամբերութիւնը հանգարտեցուց : այն հանիւն՝ ընեւ լով որ երջանկառիթ սպարման մը տեսնուային յուզմունքն երբէք չճանչող անձանց աչքին

խիստ տղայական եւ չնչին կերուի, այսինքն ըսելով ինքնիրեն թէ կարելի էր որ Պլանչ փողոցի տան ժամացոյցը քանի մը վայրկեան ետ էր Տ'Անժու փողոցի տան ժամացոյցէն : Բայց քանի որ այս կարծեցեալ բայց խիստ հաւանական տարբերութիւնը քառորդի մը . . . քսան բոպէի, եւ աւելիի փոխուեցաւ, Ատրիէնի տագնասպն ալ մեծնալ սկսաւ . երկու երեք անգամ օրիորդն ոտքի վրայ ելաւ սիրաբը արտփելով, եւ ոտքին ծայրերովը զնաց գահլճին գուռն ակամջ դրաւ . . . : Բայց բան մը չլսեց . . . : Ժամն երեք ու կէսը դարկաւ : Չկրնալով սրտին մէջ ծագած դողը զսպել, եւ ինքզինք վերջին յուսով մը սրտասպնդելով՝ վառարանին քով դարձաւ, եւ իր վրդովումը չցուցնելու համար դէմքը շտկելով զանդակը հնչեցուց :

« Բանի մ'երկվայրկեան ետքը գորշ մաղերով սեւազդեատ սպասաւոր մը դուռը բացաւ եւ ակնածաւոր լռութեամբ մը տիրուհւոյն հրամանին սպասեց : Սրիորդն հանդարտ ձայնիւ մ'ըսաւ անոր . « Անտրէ, աղաչեցէք շէպէին որ սենեկիս վառարանին վրայ շիշ մը մոոցած եմ, ձեզ տայ եւ ինձ բերէք : »

Անտրէ խոնարհութիւն ըրաւ : Սրբոր գահլըճէն դուրս ելնելու վրայ էր տիրուհւոյն հրամանը կատարելու, Ատրիէն՝ որ այն հրամանն ուրիշ հարցմունք մ'ընելու համար միայն սուեր էր, որուն կարեւորութիւնը ծածկել կուզէր իշխանազնին դալը գիտցող սպասաւորներէն,

անհոգ դէմքով մը ժամացոյցը ցուցնելով աւելցուց :

« Այս ժամացոյցը . . . լաւ կերթայ : »

Անտրէ իր ժամացոյցը հանեց , նայեցաւ ու պատասխանեց . « Այո , օրիորդ , Թիւլլրիի ժամացոյցին վրայ ուղղած եմ . այս ալ երեք ու կէսն անցած է : — Լաւ . . . շնորհակալ եմ , ըսաւ Ատրիէն քաղցրութեամբ :

Անտրէ խոնարհեցաւ եւ դուրս ելնելէ առաջ ըսաւ Ատրիէնի . « Կը մոռնայի իմացնել ձեզ թէ ժամու մը չափ կայ որ Պ. Սիմօն մարաջախտն եկաւ . եւ որովհետեւ ձեր դուռը պարոն իշխանազնէն զատ ուրիշ ամենուն համար փակուած էր , ըսուեցաւ իրեն թէ օրիորդը մարդ չէր ընդուներ :

— Շատ աղէկ » ըսաւ Ատրիէն :

Անտրէ վերստին խոնարհելով դահլճէն դուրս ելաւ եւ նորէն լռութիւնը արեց :

Ճալմայի հետ ըրած ժամագրութեան մինչեւ վերջին վայրկեանն Ատրիէնի յոյսն ամենաթեթեւ կասկածով մը վրդոված չըլլալուն համար , այս պատրանքն առաւել դառն կսկիծ տալըսկըսաւ իրեն : Այն ժամանակ վառարանին քով իր գլխուն վերեւ կեցած պատկերներէն մէկուն վրայ աղեկէզ նայուածք մը ձգելով վըշտահար ձայնիւ մրմնջեց . « Ո՛ մայր իմ : »

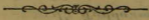
Հազիւ Քարտովիլ օրիորդն այս խօսքն արտասաներ էր , կառքի մը խոր շփնդը՝ որ ապարանին բակը կը մտնէր , պատուհաններուն ա-

պակիրները թեթեւ մը սարսեց : Օրիորդը ցըն-
ցուեցաւ եւ չկրցաւ ուրախութեան մեղմ ճիչ
մը զսպել . սիրտը կայտուեցաւ ճալմայի առ-
ջեւ , վասն զի այս անգամ կ'զգար որ եկողն
ան էր : Աչքովը տեսածի պէս աներկմիտ էր :
Մէկէն նստաւ եւ իր երկայն արտեւանանց վը-
րայ կախուած արասուք մը սրբեց : Ձեռքը տե-
րեւի պէս կը դողդոջէր : Բազմաթիւ դռներու
հետզհետէ բացուիլն օրիորդին նախազգացու-
թիւնը հաստատեց :

Գահլճին դրան երկու ոսկեզօծ փեղկերը
թաւալեցան իրենց ծղիւններուն վրայ , եւ ար-
քայորդին երեւցաւ :

Մինչդեռ երկրորդ սպասաւոր մը դուռը կը
փակէր , Անտրէ ներս մտաւ եւ արծաթէ ափ-
սէով բիւրեղէ շիշ մը տարաւ օրիորդին մօտ
գտնուած ոսկեզօծ սեղանի մը վրայ դրաւ . յե-
տոյ դուռը գոցուեցաւ :

Արքայորդին եւ Քարտօվիլ օրիորդ մինակ
մնացին :

Գ. ԼՈՒԻՍ ԻԹ

ԱՏՐԻԷՆ ԵՒ ՃԱԼՄԱ

Արքայորդին յուշիկ ծանրութեամբ Քար-
տօվիլ օրիորդին մօտեցեր էր :

Որչափ որ հնդիկ երիտասարդին կիրքը բու-

սըն էր , իր յողդողդ եւ զմայրելի կերպիւ վե-
հերոտ քալուածքը սրտին խոր վրդովումը
կը յայտնէր : Գեռ չէր համարձակեր աչքն Ատ-
րիէնի վրայ վերցնելու . յանկարծ երեօին գոյ-
նը դեղներ էր , եւ իր գեղեցիկ ձեռները՝ զոր
իր երկրին սուրբութեան համեմատ երկիւղա-
ծութեամբ կուրծքին վրայ գրած էր , սաստիկ
կը գողային : Իսկ ինքը՝ Ատրիէնէն քանի մը
քայլ հեռու կեցած էր՝ գլուխը թեթեւ մը ծը-
ռած : Այս շփոթութիւնը՝ ծաղրաշարժ ուրիշ
ո եւ է անձի մը վրայ , սրտաշարժ էր այս քսա-
նամեայ արքայտոհնին վրայ , որուն կարգէ դուրս
անվեհերութիւնն ու գիւցադնական վեհ բնա-
ւորութիւնն այն սասիճան դարմացուցած էր
Հնգկաստան ուղեւորսզ ճանապարհորդները , որ
սքանչանօք եւ ակնածութեամբ կը խօսէին ա-
նոր վրայ :

Քաղցր սրտայուզութիւն , ողջախոն դգու-
շաւորութիւն , առաւել եւս սրտագրաւ՝ երբ
խորհուի որ այս պարճանիին բոցակէզ կիրքը
մինչեւ այն ժամանակ միշտ դսպուած ըլլալով
առաւել դիւրարորոք էր :

Քարտովի օրիորդ ալ ոչ նուազ շփոթած ,
ոչ նուազ վրդոված մնացեր էր նստած տեղը .
ճարմայի սէս ան ալ աչքը խոնարհեցուցած էր .
բայց այտերուն բոցատիպ կարմրութենէն եւ կու-
սական կուրծին գահավէժ բարախումէն՝ սրտին
սաստիկ թունդ ելած ըլլալը կը հասկցուէր , եւ
ինք ալ չէր ջանար ծածկել . . . Ատրիէն՝ իր

հուրը եւ զուարթ , չնորհալի եւ սուր մտաց
անյողգողգ հաստատութեան հակառակ , իր ան-
կախ եւ դոռող բնաւորութեան հակառակ , իր
քաջափորձ կենցաղավարժութեան հակառակ ,
ճարձայի պէս միամիտ ձախողակութիւն մ'եւ
զմայլելի շփոթութիւն մը ցուցնելով բաժանորդ
եղած էր այն վաղանցիկ եւ անձառելի նուազ-
ման , որուն ներքեւ ընկճած կը թուէին այս
երկու սիրազգած եռանդուն եւ անարատ է-
ակաները , որպէս թէ չկրնային իրենց բարա-
խուն զգայութեանց հրաբորբոք եռանդին եւ
սրտերնուն արբեցուցիչ խանդին միանգամայն
դիմանալ :

Եւ սակայն իրենց աչերը դեռ իրարու չէին
հանդիպած : Երկուքն ալ կը վախնային նայ-
ուածքի առաջին ելեքտրական ընդհարումէն ,
երկու սիրատարի եւ խանդավառ էականերու
անյաղթելի ձգողականութենէն , այն նուիրա-
կան հուրէն՝ որ կայծակէն աւելի արագու-
գութեամբ կը բռնկցնէ իրենց արիւնը , եւ եր-
բեմն՝ առանց իրենց գիտութեան՝ կամբառնայ
դիրենք , եւ երկրէս երկինք կը յափշտակէ : Ո-
րովհետեւ մեր սրտին մէջ Աստուծոյ դրած ա-
մենէն ազնիւ եւ ամենէն անդիմադրելի բը-
նազգման այսպէս երկիւզած աղդեցութեամբ
անձնատուր ըլլալն Աստուծոյ մօտենալ է . ո-
րովհետեւ այս բնազգումն է միայն զոր Աստ-
ուած , բաշխողն ամենայնի , իր երկրպագելի
իմաստութեամբը սրբազործել ուզած է՝ իր ա-

բարչական աստուածութեան մէկ կայծը շնորհելով :

Ճալմա նախ իր խոնաւ եւ հրացայտ աչքը վեր առաւ . բորբոքեալ սիրոյ թափը , երկար ժամանակ զսպուած երիտասարդական բոցաշունչ եռանդը , չքնաղ գեղեցկութեան մը խանդավառ սքանչանքը նկարուած էին այն նայուածքին մէջ՝ հանդերձ ակնածական վեհերոտութեամբ , եւ անսահմանելի . . . անդիմադրելի տպաւորութիւն մը կուտային պարմանւոյն դէմքին . . . :

Անդիմադրելի . . . վասն զի , Ատրիէն . . . արքայորդւոյն նայուածքին հանդիպելուն պէս՝ բոլոր մարմնովը դողաց . . . ինքզինք մագնիսական յորձանքի մը մէջ քաշուած զգաց : Մինչդեռ իր աչերն արբեցուցիչ խոնջութեամբ կը ծանրանային , կամաց եւ արժանապատուութեան գերագոյն ճիգով մ'այն հեշտալի շփութութեան յաղթեց . աթոռէն ելաւ , եւ դողահար ձայնիւ մ'ըսաւ ճալմայի . « Իշխանագուն , շատ ուրախ եմ ձեզ հոս ընդունելուս : » Յետոյ՝ շնորհալից շարժմամբ մ'իւր գլխուն ետեւ կախուած պատկերներէն մէկը ցուցնելով՝ մարդ ներկայացնելու կերպիւ աւելցուց . « Իշխանագուն , ահա մայրս . . . : »

Ատրիէն՝ հազուագիւտ փափկասրտութեամբ մ'իւր մայրը վկայ կը բռնէր ճալմայի հետ ընկելիք խօսակցութեան : Ասով թէ՛ դինքը եւ թէ՛ արքայորդին կը պահպանէր առաջին հասցիպ-

ման մը հրատյոյրներէն , որք՝ երկուքին ալ իրար մոլեգնապէս սիրելուն , երկուքին ալ ազատ ըլլալուն , եւ Աստուծոյ իրենց առատապէս շնորհած երջանկութեան եւ դրդանաց գանձերուն համար Անկէ զատ ուրիշի պատասխանատու չըլլալնուն պատճառաւ առաւել անդիմադրելի կրնային ըլլալ :

Արքայորդին հասկցաւ Ատրիէնի միտքը . ուստի երբոր մանկամարդուհին իր մօրը պատկերը ցուցուց , ձալմա՝ ինքնայորդոր՝ բայց պարզ եւ շնորհալից շարժմամբ մը ծունդին մէկը պատկերին առջեւ կրկնելով խոնարհեցաւ , եւ քաղցրբ ու այրական ձայնիւ մ'ըսաւ պատկերին . « Ձեզ մօրս պէս պիտի սիրեմ , մօրս պէս պիտի օրհնեմ . եւ մայրս ալ՝ մտքիս մէջ՝ հոս պիտի ըլլայ ձեզ պէս , ձեր զաւկին քով : »

Ասկէց աղւոր պատասխան մը չէր կրնար տրուիլ այն զգացման՝ որով Քարտովիլ օրիորդըն ինքզինք մօրը պաշտպանութեան ներքեւ դնել ուզեր էր . ուստի , այն վայրկենէն օրիորդը թէ ձալմայի եւ թէ իր վրայ քաջալերուելով եւ կարծես թէ ինքզինք առաւել հանգիստ ու աներկեւան գտնելով , զինքը վրդովող ու շփոթող սրտայուզութեան քիչ քիչ երջանկաւէտ գուարթութիւն մը յաջորդեց :

Այն ժամանակ նորէն նստաւ , եւ իր դէմ աթոռ մը ցուցնելով ըսաւ ձալմայի . « Հաճեցէք նստիլ , սիրելի հօրեղբօրորդիս . . . եւ ներկեցէք ինձ այսպէս կոչել ձեզ . վասն զի Խ-

բանալըն բառին մէջ չափադանց ծանրութիւն կը
դանեմ . դուք ալ զիս նոյնպէս ձեր հօրեղբօ-
րորդին կոչեցէք , վասն զի Օւեւոյ բառն ալ ծա-
նրը կը դանեմ : Այս կարգադրելէ ետեւ նախ
բարեկամաբար խօսակցինք : — Այո , հօրեղբօ-
րորդիս , պատասխանեց ճալմա՝ շա՛ր բառին վը-
րայ կարմրելով : — Որովհետեւ բարեկամութեան
առաջին պայմանն անկեղծութիւն է , ը-
սաւ Ատրիէն , նախ յանդիմանութիւն մը պիտի
ընեմ ձեզ . . . աւելցուց կէս ժպիտով մ'ար-
քայաղնին երեսը նայելով : —

« Ճալմա՛ փոխանակ նստելով՝ ոտքի վրայ
կեցեր էր արմուկը վառարանին դրած շնորհա-
լի եւ ակնածու գիրքով մը : — « Այո , հօրեղբօրորդիդ իմ . . . յարեց Ատ-
րիէն , յանդիմանութիւն մը՝ զոր դուցէ՛ պիտի
ներէք ինձ . մէկ խօսքով , ձեզ քիչ մ'աւելի
կանուխ կ'սպասէի . . . » — Թերեւս , հօրեղ-
բօրորդիդ իմ , զիս պիտի մեղադրէք քիչ մ'ա-
ւելի ուշ չգալուս համար : — Ի՞նչ ըսել կու-
ղէք : — Երբոր տունէս դուրս կելնէի , անծա-
նօթ մարդ մը կառքիս քով դալով ըսաւ ինձ՝
այնպիսի անկեղծութեամբ մը՝ որ հաւատացի . . .
« Ձեզ հայրութիւն ընող մարդու մը կեանքը
պիտի ազատէք . Միտն մարաջախտ մեծ վտան-
դի մէջ է . . . իրեն օգնութեան հասնելու հա-
մար պէտք է հիմա հետս դաք . . . » — Ո-
րոգայթ մ'էր այդ , դոչեց իսկոյն Ատրիէն .
վասն զի դեռ ժամ մը չկայ . . . Միտն մա-

րաջախտ, հոս եկաւ . . . — Լ'նչ կըսէք, գո-
չեց ճալմա ուրախութեամբ եւ որպէս թէ սըր-
տին վրայէն ծանր բեռ մ'երթալով : ա՛ն, գո-
նէ այս գեղեցիկ օրը չպիտի տխրի : — Բայց,
հօրեղբօրորդի իմ, ըսաւ Ատրիէն, ի՛նչպէս
չկասկածեցաք այդ լրտեսէն : — Քիչ մ'ետքը բեր-
նէն փախած քանի մը խօսքերը կասկած տը-
ւին ինձ, պատասխանեց ճալմա, բայց 'ի սկըզ-
բան հետը դնացի վախնալով որ մարաջախտը
վտանգի մէջ չըլլայ . . . վասն զի գիտեմ որ
ան ալ թշնամիներ ունի : — Հիմա կը մտածեմ
որ իրաւունք ունէիք, հօրեղբօրորդի իմ, հա-
ւանական է որ մարաջախտին դէմ նոր թակարդ
մը լարուած ըլլայ : Եթէ ամենափոքր կասկած
մ'ունէիք՝ պէտք էր որ վազէիք անոր քով եր-
թայիք : — Այնպէս ըրի . . . եւ սակայն դուք
ալ ինձ կ'սպասէիք : — Ազնիւ գոհողութիւն մ'է
այդ՝ որուն համար իմ առ ձեզ ունեցած մե-
ծարանքս աւելի պիտի աճէր՝ եթէ կարելի էր
աւելնալ . . . ըսաւ Ատրիէն վրդովեալ սրտի :
Բայց ետքը ի՛նչ եղաւ այդ մարդը : — Հրաման
ըրի որ ելնէ կառքս նստի : Սիրտս անհանգիստ,
միանգամայն սառտիկ նեղանալով որ ձեր հետ
անցունելիք ժամանակս այսպէս կը կորնչէր,
ստիպողական հարցումներ ըրի մարդուն, եւ
քանի մ'անգամ տեսայ որ շիտթելով կը պա-
տասխանէր ինձ : Այն ժամանակ խորհեցայ որ
դուցէ ծուղակ մը կը լարուէր ինձ : Յիշելով
այն ամեն մեքենայութիւնները որ զիս ձեր աչ-

քէն հանելու համար 'ի գործ դրուեցան . . .
խակոյն ճանքաս փոխեցի : Ասոր վրայ հետս ե-
կող մարդուն զժգոհութիւնն ան աստիճան
յայտնի եղաւ , որ զիս խաբած ըլլալուն ոչ
եւս տարակոյս կրնար մնալ . բայց ես դարձ-
եալ Սիմոն մարաջախտը մտածելով տարտամ
սրտատանջութիւն մը կ'զգայի , զոր դուք վեր-
ջապէս փարատեցիք . — Այդ մարդիկն անողո-
քելի են , ըսաւ Աարիէն , բայց մեր երջանկու-
թիւնն ատոնց թշնամութենէն աւելի զօրաւոր
է : »

Պահ մը լռութենէ ետեւ՝ օրիորդը վերստին
խօսիլ սկսաւ իր սովորական անկեղծութեամբ .
« Սիրելի հօրեղբօրորդիս , անհնար է ինձ սրտիս
մէջ եղածը լռել կամ ծածկել . . . : Տակաւին
քանի մը վայրկեան ալ խօսակցինք (միշտ բա-
րեկամաբար) . խօսակցինք մեր անցելոյն վրայ՝
զոր ան աստիճան դառնացուցին . յետոյ դէշ ե-
րազի մը պէս մոռնանք զայն : — Ամենայն ան-
կեղծութեամբ կը պատասխանեմ ձեզ , թէ եւ
մնասակար ալ ըլլայ ինձ , ըսաւ արքայորդին :
— Ի՞նչպէս յանձն առիք հրասպարակաւ երեւ-
նալ այն . . . : — Այն աղջկան հետ , ըսաւ
ձալմա Աարիէնի խօսքը կարելով : — Այո , սի-
րելի հօրեղբօրորդիս , յարեց օրիորդը տատամ-
ստո հետաքրքրութեամբ մը ձալմայի պատասխա-
նին սպասելով : — Այս երկրին սովորութեանցն
անձանօթ ըլլալով , պատասխանեց ձալմա ա-
ռանց շփոթելու , վասն զի ճշմարիտ կը խօսէր ,

խելքս յուսահատութեամբ տկարացած եւ մեր
թշնամեաց անձնուէր եղող մարդու մը ձախող
խրատներէն մոլորած, կարծեցի, ինչպէս որ
կըսէր ինձ, թէ ձեր առջեւ ուրիշ տարիանք մը
կեղծելով ձեր նախանձը պիտի գրգռէի, եւ
թէ . . . — Բաւական է, սիրելի հօրեղբոր-
որդիս, ամեն բան հասկցայ, ըսաւ իսկոյն Ատ-
րիէն ինք ալ ձայմայի խօսքը կտրելով, որպէս
զի դժնդակ խոտտովանութիւն մ'ընելու հար-
կէն զայն աղատէ, Սս ալ յուսահատութենէս
այն աստիճան կուրցեր էի, որ այդ չարահնար
դաւադրութիւնը չկրցի գուշակել, մանաւանդ
ձեր այն խօլ եւ անվեհեր դործէն ետեւ. ծաղ-
կեփունջս վերցնելու համար մահուան դիմա-
գրաւել, աւելցուց Ատրիէն դողալով տակաւին
այն սարսափելի անցքին յիշատակէն. — Վեր-
ջին խօսք մ'ալ ըսեմ, յարեց, թէ եւ անտարա-
կոյս եմ ձեր տալիք պատասխանին վրայ, Չեզ
թատրոնը տեսած գիշերիս առաւօտուն նամակ
մը գրած էի ձեզ, չստացածք զայն. »

Ճալմա չպատասխանեց. մթին ամպ մ'ան-
ցաւ իսկոյն անոր դեղանի դէմքին վրայէն,
եւ վայրկենի մը չափ այնպիսի սպառնական ե-
րեւոյթ մ'առաւ, որ Ատրիէն զարհուրեցաւ.
Բայց շուտով այս բունն վրդովումը կարծես
թէ խորհրդածութեամբ փարատելով ձայմայի
ճակատը նորէն դուարթացաւ.

« Կարծածէս աւելի անյիշաչար եղեր եմ,
ըսաւ արքայազունն Ատրիէնի՝ որ զարմացմամբ

անոր կը նայէր : Չեր քով եկած ժամանակս՝
ուզեցի արժանաւոր կերպիւ գալ , աղնիւ հօր-
եղբօրսրգիս : Ներեցի այն մարդուն՝ որ թշնա-
մեացս ծառայելու համար նենգաւոր խրատներ
տուեր էր եւ սակաւին կուտար ինձ : Անտա-
րակոյս եմ որ այն մարդը պահեց ձեր նամա-
կը . . . : Քիչ մ'առաջ՝ այն մարդուն այսպէս
ինձ հասուցած վնասները մտածելով՝ անյիշա-
չարութեանս վրայ պահ մը զղջացի : Բայց ձեր
երէկուան նամակը միտքս գալով բարկութիւնս
փարատեցաւ : — Ուրեմն անցած լմեցած են այն
չարաշուք անցեալը , այն երկիւղները , կաս-
կածները , տատամսութիւնները՝ որք երկար
ժամանակ մեզ տանջեցին , եւ իրարու երկրա-
յելի ըրին : Ո՛հ , այո՛ , հեռի մեզնէ այն չարա-
շուք անցեալը » գոչեց Քարտօվիլ օրիորդ ան-
պատու մ ուրախութեամբ :

Եւ որպէս թէ սիրտը վերջին արտմատիթ
մտածութիւններէն ազատելով , յարեց : « Հիւ-
մա մերն է ապագան , բոլոր ապագան , զուարթ
անամպ եւ անարգել ապագան , այնպիսի գե-
ղեցիկ մաքուր եւ անհուն հորիզոն մը , որուն
սահմաններն անկշռելի են աչաց :

Անհնար է նկարագրել այն անճառելի խան-
դը , այն սրտածիղ յուսոյ աւաչը՝ որով Աարիէն
այս խօսքերն արտասանեց : Յանկարծ , գէմքին
վրայ սրտաշարժ ակրութիւն մ'երևցաւ , եւ
յուզեալ ձայնիւ մ'աւելցուց . « Եւ սակայն այս
ժամուս մէջ տառապող դժբաղդներ ալ կան » :

Այս անկեղծ կարեկցութեան զգացումը՝ որով ազնիւ օրիորդն իդէական բարերաստութեան մը լրման մը միջոցին տարաբազդները կը յիշէր, այնպիսի խոր ապաւորութիւն մ'ըբաւ ճալմայի վրայ, որ ահամայ բերամամբ Ատրիէնի ծունգն ինկաւ, ձեռքերն իրար կըցեց եւ հրապուրիչ դէմքն անոր դարձուց սխրագին եւ երկիւղած զմայլմամբ. յետոյ երեսը ձեռներուն մէջ ծածկելով գլուխը խոնարհեցուց՝ առանց բառ մ'արտասանելու :

Վայրկեան մը խոր լռութիւն ակրեց, զոր նախ Ատրիէն կտրեց տեսնելով որ ճալմայի սըրածայր մասներուն մէջ տեղէն արտասուք մը կը գլորէր :

« Ի՞նչ ունիք, բարեկամ, » գոչեց : Եւ մըտածութենէն աւելի արագ շարժմամբ մը դէպ արքայօրդին ծռելով ձեռներն աչերուն վրայէն վար իջուց : ճալմայի երեսն արտասուօք ոզողած էր :

« Կուլնք, գոչեց Քարտուլիլ օրիորդ վերդձկելով եւ ճալմայի ձեռները միշտ բռնած : շընդիկ երխտասարդը չկրնալով արտասուքը սրբել, թող տուաւ որ բիւրեղեայ կայլակներու պէս իր ոսկեկաջ սյտերուն վրայ շարուած մնացին : — Այս միջոցին ունեցած երջանկութեանս նըմանը չկայ, ըսաւ արքայազունը քաղցրահնչիւն ձայնիւ եւ աննկարագրելի սրտաբեկութեամբ. սակայն մեծ տրտմութիւն կ'դգամ, եւ այսպէս պէտք էր ըլլալ . . . դուք ինձ երկինքը կու-

տաք . . . ես եթէ երկիրը ձեզ տայի . . . տա-
կաւին ապաշնորհ պիտի գանուէի ձեր առջեւ :
աւանդ , մարդս ինչ կրնայ ընել Աստուածու-
թեան , եթէ ոչ օրհնել , պաշտել , բայց ա-
նորմէ ընդունած գանձերը երբէք չփոխարի-
նել . ասոր համար իր գոռոզութիւնը չվիրա-
ւորիր , բայց սիրտը կը վշտանայ : »

Ճարմայի ըսածը չափազանցութիւնն չէր ,
սրտին խկապէս զգացածը կըսէր . բայց Արե-
ւելքցեաց ընտանի եղած քիչ մը չափազանցա-
կան ձեւով միայն կրնար իր խորհուրդը յայտ-
նել :

Իր ցաւակրութեան արտայայտութիւնն այն-
չափ անկեղծ , իր խոնարհութիւնն այնչափ ան-
կեղծ , իր խոնարհութիւնն այնչափ պարզ եւ
քաղցր էր , որ Ատրիէնի սիրտը շարժելով լուրջ
խանդաղատութեամբ մ'անոր պատասխանեց .
« Սիրելիս , երկուքս ալ երջանկութեան ծայրն
ենք . մեր բարեբաստութեան ապագան սահ-
ման չունի . եւ սակայն , թէ եւ տարրեր ազ-
բիւրներէ , տխուր խորհուրդներ եկան մեր վը-
րայ : Ըսել է այս թէ այնպիսի երջանկութիւն-
ներ կան՝ որոց անհունութիւնն իսկ մեզ կը
չուարեցնէ : Պահ մը մեր սիրտը միտքն ու հո-
գին զանոնք պարունակելու չեն քաւեր : Ուս-
տի կը զեղանին եւ մեզ կը ճնշեն : Ծաղիկներն
ալ երբեմն կը ծռին արեւուն հրատապ ճառա-
գայթներուն սաստիկութենէն , թէ եւ արեւն ա-
նոնց կեանքն ու սէրն է : Ո՛հ , սիրելիս , այս

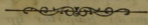
ախրութիւնը մեծ բայց քաղցր է : »

Այս խօսքն ըսած ժամանակ Ատրիէնի ձայնը քիչ քիչ նուաղեցաւ եւ գլուխը մեղմաբար ծռեցաւ , որպէս թէ արդարեւ իր երջանկութեան բեռին ներքեւ կը ճնշէր :

Ճալմա անոր առջեւ ծռեցի վրայ եկած կեցեր էր , ձեռներն անոր ձեռաց մէջ , այնպէս որ Ատրիէն գլուխը ծռած ժամանակ՝ փրդոսկրէ ճակատն ու ոսկեփայլ մազերը ճալմայի շէկ ճակատին ու սպնիաղէ խոպոպներուն քսուեցան :

Եւ երկու տարիաւորաց գողտր ու լռին արտասուքներն յամբարար իրենց շաղապատեալ գեղեցիկ ձեռներուն վրայ վիժելով իրար կը խառնուէին :

Երբոր Քարտօլիլի ապարանին մէջ այս անցքը կանցնէր , Ակրիքօլ վօժիռառ փողոցը Պ. Հարաիի քով կերթար՝ Ատրիէնէն նամակ մը տանելով :

Գ. ԼՈՒԻՍ Լ.

ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պ. Հարաի , վօժիռառ փողոցը ճիզվիթ ընկերութեան անդամ վերապատուելի հայրերուն բնակած տան քովի առանձնարանին մէկ կող-

մը քառակուսի ձեւով զատ յարկի մը մէջ դըր-
ուած էր : Այն բնակարանէն աւելի խաղաղ
եւ լռին տեղ չէր կրնար ըլլալ : Միշտ ցած ձայ-
նով կը խօսուէր հոն . ծառայներն անգամ ի-
րենց խօսքերուն մէջ մեղրալից քաղցրութիւն
մ'եւ շարժումներուն մէջ փարխեցական ձեւ
մ'ունէին :

Ինչպէս որ այս մարդոց ճնշիչ եւ չքացուցիչ
ազդեցութիւնը մօտէն կամ հեռուէն կրող ամեն
բաներու մէջ կը տեսնուէր , այս տխրահան-
դարտ տան մէջ ալ կեանքն ու կենդանութիւ-
նը կը սլակսէին : Մէջի բնակիչներն անտանե-
լի միակերպութեամբ եւ սառնահար կանոնա-
ւորութեամբ ճշդուած կեանք մը կը վարէին ,
որ մերթ ընդ մերթ ջերմեռանգական արարողու-
թիւններով կ'ընդ միջէր : Ուստի , շատ շանցած ,
վերայալատուելի հարց շահագէտ ակնկալութեան
համեմատ , հոն առանձնացող մարդոց միտքը ,
առանց ճարակի , առանց արտաքին հաղորդակ-
ցութեան , առանց գրգռութեան մնալով , կը
հիւժէր ու կը թալանար միայնութեան մէջ .
սրտին բարախումը կարծես կը թուլնար , հո-
դին կը թմրէր , բարոյականը քիչ քիչ կը տկա-
րանար , վերջապէս անձնիշխան կամքն ու դա-
տողութիւնը կը մարէր , եւ խեղճ թոշակա-
ւորներն ընկերութեան նորընծայներուն պէս
բարոյական մեռելութեան կանոնաց ենթար-
կուելով կ'ստարեալ դիակներ կը դառնային
ճիւղի թիթաց ձեռքին մէջ :

Այս հնարիմացութեանց նպատակն յայսնի էր եւ պարզ . ամեն տեսակ նուէրներ հրիտակներ կտակներ եւ այլն ձեռք ձգելու կը ծառայէին . վասն զի այս քահանայներուն քաղաքականութեան եւ անդութ ընչաքաղցութեան միակ վախճանն այս էր : Մեծագումար հարստութիւն ձեռք բերել , եւ անոնց միջոցաւ իրենց խորհուրդներն յառաջ տանելու աշխատիլ , թէ եւ իրենցմէ գըրգըրուած ու նպատաւորուած սպանութիւնները հրդեհներն ապստամբութիւններն ու քաղաքական պատերազմներն արեամբ ողողեն այն երկիրները՝ որոց խաւարային կառավարութիւնն իրենց ձեռքն անցունելու կը բաղձան :

Իբրեւ լծակ , ամենէն ամօթալի եւ մեղապարտ միջոցներով ստակ ձեռք ձգել . իբրեւ նպատակ , մտքերուն ու խիղճերուն վրայ տիրաբար իշխելով ճիղվիթական ընկերութեան շահուն զանոնք ծառայեցնել , ասոնք եղած են եւ պիտի ըլլան միշտ այս կրօնաւորաց միջոցներն ու նպատակները :

Ուստի , իրենց դժոխսորովայն սնտուկներուն մէջ ստակ հոսեցնելու այլ եւ այլ միջոցներուն հետ՝ վերապատուելի հայրերն այս առանձնացման ատենը հիմնած էին , ուր այն ժամանակ Պ. Հարտի ալ կը գանուէր :

Մաքով հիւանդ , սիրտերնին կոտրած , խելքերնին տկարացած , սուտ կամ սխալ ջերմակրօնութեամբ մոլորած եւ կղերին ամենէն ազգու անդամոց պատուէրներէն խաբուած ան-

ճինք հրապուրանօք հոն կը ձգուէին , կը փայ-
փայուէին , յետոյ անդդալաբար կը մեկուսաց-
ուէին , արգիլափակ կըլլային , վերջապէս այն
հոգեչահ որջին մէջ խիստ օրհնեալ կերպիւ կը
կողոպտուէին շատ մեծ մեծ փորձոյն Աստուծոյ , ըստ
նշանաբանի սոյն պատուարժան ընկերութեան :

Այս բարեպաշտ յելուզականոցները՝ ինչ-
պէս որ իրենց խարդախութեանց խաբուող
պարզամտաց ուղղեալ յայտարարութեանց մէջ
ընդհանրապէս կը տեսնուի , « Աշխարհի ունայն
չառաչմունքէն յողնած հողիներու բացուած
սուրբ ապաստանարաններ » կը կոչուէին ճիղ-
վիթական լեզուաւ . կամ « Անդորր առանձնա-
րաններ , ուր հաւատացեալն աշխարհիս կորըս-
տական կապերէն երջանկաբար ազատելով կըր-
նայ վերջապէս Աստուծոյ հետ մինակ մնալ եւ
ազդու կերպիւ իր փրկութեան աշխատիլ , եւ
այլն : »

Արդ , բաղմաթիւ կրօնական տուներու մէջ
թոշակ վճարելով պատապարտող կամ առանձ-
նացողներու ընտանեաց մեծասարեր եղող այս
վատ խարդաւանութիւններն հազարաւոր օրի-
նակներով հաստատուելէ եւ ապացուցուելէ ե-
թէ . . . եթէ արդարախոհ մէկն ելնէ եւ այս
վտանգաւոր տեղերն ըստ բաւականին հսկողու-
թեան ներքեւ չդնելուն համար տէրութիւնը
մեղադրէ , իսկոյն կղերական կուսակցութիւ-
նըն ազադակ կը բառնայ , անհատական ազա-
տութիւնն օգնութեան կը կանչէ , ողբեր քւ

հեծութիւններ կարձակէ՝ ըսելով թէ խղճմը-
տանքները բռնաւորաբար ճնշելու հարստահա-
րել կուզուի :

Արդեօք չի կրնար պատասխան տրուիլ
թէ այս զարմանալի պահանջումն իբրեւ օրի-
նաւոր ընդունուելէ ետեւ, բազդի խաղերով
պարզամիտները խարդաւանողներն ալ իրաւունք
կունենան անհատական ազատութիւնն օգնու-
թեան կանչելու եւ իրենց խաղարանները խա-
փանող վճռոց դէմ բողոքելու : Ասկէց զատ մի-
թէ տէրութիւնն այս արգելքը դնելով խաղա-
ցողներուն ալ ազատութիւնը բռնաբարած չըլ-
լամբ, որք ուրախութեամբ կերթային իրենց բո-
լոր ունեցածն այն որջերուն յատակը կիջուց-
նէին, միթէ անոնց ալ խղճմտանքն հարստա-
հարուած չըլլամբ, որ թոյլ կուտար իրենց ընտան-
եաց մինչեւ վերջին լուծայն թուղթի մը վրայ
կորսնցնելու :

Այն, անկեղծաբար դրապէս եւ լրջաբար
կը հարցնենք, ինչ տարբերութիւն կայ այն
մարդուն՝ որ Ա՛ն կամ կ՛րէր խաղալով իր ընտա-
նիքը կը կործանէ, եւ այն մարդուն մէջ՝ որ
Գ՛րգի կամ Ա՛րտոնիտն խաղին մէջ յաջողելու կե-
զակարծ յուսով ինքզինք եւ իր ընտանիքը մերկ
կողոպուտ կընէ՝ յօգուտ տեսակ մը կղերական-
ներու՝ որ կրօնքն իրենց շահու նիւթ ըրած են
յանդուգն սրբապղծութեամբ :

Այս անամօթ կողոպտումներէն աւելի հա-
կառակ քան չկայ քրիստոնէութեան աստուա-

ծային եւ ճշմարիտ հոգւոյն . վասն զի մեղաց վրայ ապաշաւը , առաքինութիւնը , ընկերին սէրը , տառապելոց գթութիւնն ու անձնուիրութիւնն է որ երկնից արքայութեան արժանի կընեն մարդը , եւ ոչ արծաթի մեծ կամ փոքր գումարները , որք խաղի տրուած ստակներու պէս արքայութիւն վաստկելու յուսով 'ի կշիռ կը գրուին ու օգը կը ցնդին սուտ քահանայներու ձեռօք , որք բաղձապատիկ շահաբեր ձեռնածութիւններով տկարամիտները կը խաբեն :

Այսպիսի տեղ մ'էր ահա Պ. Հարտիի գըտնուած Իւլալուսիւն եւ Թեոփիլոսիւն ապաստանարանը : Առանձին եւ չորս կողմը պատուհանաւոր քառակուսի շէնքի մը գետներես սենեակը կը բնակէր , որ մէկ կողմէն տանը պարտէզին վրայ կը նայէր : Այս բնակարանը գիտմամբ արուած էր անոր , վասն զի վերապատուելի հայրերն իրենց գրաւել ուղած միաքերն աղգողապէս տպաւորելու համար նիւթական միջոցներ ու երեւոյթներ գործածելու մասին սատանայական նուրբ ճարտարութիւն մ'ունին :

Ընթերցողը թող երեւակայէ գորչ սեւորակ ահագին պատ մը՝ մինչեւ կէսը բաղեղով ծածկուած , որ աւերակաց յատուկ սունկն է . նսեմաստուեր ծառուղի մը՝ գերեզմաններու զարդն եղող սգատերեւ հինաւուրց գեղձերով , մէկ կողմանէ այն տխրատեսիլ պատին յանգած , միւս կողմանէ փոքրիկ կիսաբոլորակի մը , որ Պ. Հարտիի սովորաբար նստած սենեկին առ-

ջեւ շինուած էր . տօսախններով չափակցապէս շրջապատեալ երկու երեք հողակոյտ կը լրացընէին այս պարտիզին զարդը՝ որ ամեն մասամբ շիրմապատ պարտիզակներու կը նմանէր :

Կէս օրը երկու ժամու չափ անցած էր . թէ եւ ապրիլի գեղեցիկ արեւ մը կար , բայց ճառագայթները վերոյիշեալ որմին բարձրութենէն արգիլուելով ոչ եւս կը թափանցէին պարտիզին այն մասին մէջ , որ նսեմ խոնաւ եւ ստորերկրեայ նկուղի պէս ցուրտ էր , եւ որուն վրայ կը նայէր Պ. Հարտիի ընակած սովորական սենեակը :

Այս սենեակը կատարեալ կերպով յարդարուած էր . կակուղ դորդ մը փռուած էր տախտակամածին վրայ . պատերուն թուղթին պէս մուխ կանանչ դունով քաղմիրէ հաստ վարագոյրներ պատուական անկողնի մը շուրջը ինչպէս նաեւ պարտէզին վրայ բացուող պատուհան-դուռը վայելչապէս հագուեցուցած էին : Քանի մը սլարզ՝ բայց մաքրափայլ մահոնէ կահեր զարդարած էին սենեակը : Քրասեղանին վրայ , որ անկողնին դիմացը դրուած էր , փղոսկրէ մեծ Քրիստոս մը կար սեւ թաւիչէ խաչափայտի մը վրայ . վառարանին վրայ ժամացոյց մը կար ոտքերն ու շրջանակն ոպնիազէ , վրան փղոսկրէ չարագոյժ դրուադներ նկարուած , զոր օրինակ մեռելի գլուխ , աւազէ ժամացոյց , ժամանակի մանգաղ , եւ այլն :

Հիմա թող մէկն այս պատկերն ազօտ կի-

սալուսով մը քողարկէ մտօքը . թող մտածէ թէ այս առանձնութիւնն հանապաղ տխուր լռութեան մը մէջ ընկղմեալ էր , որ միայն ժամասացութեանց ժամանակ վերապատուելի հարց մատուցանողանք օգուտ ողբաձայն դնդիւնովը կընդմիջէր , եւ կը հասկնայ այն դժոխային իմաստութիւնը՝ որով այս վտանգաւոր քահանայներն իրենց ճանկն իյնող մարդոց մտքին վրայ ընել ուղած այս կամ այն կերպ տպաւորութեան համեմատ օգուտ քաղել դիտեն :

Եւ ամենն այս չէր : Աչքին գիմելէ ետեւ , պէտք էր մտքին ալ դիմել : Ահաւասիկ այս մասին ալ վերապատուելի հարց բանեցուցած միջոցը :

Գիրք մը . . . միակ գիրք մը , . . . որպէս թէ գիպուածով Պ. Հարտիի քով թողուած էր : Այս գիրքն էր Ն. . . :

Բայց որովհետեւ կրնար ըլլալ որ Պ. Հարտի այն անողոք եւ յուսահատեցուցիչ գիրքը կարգալու սիրտ կամ փախաք չունենար , մէջէն կարճ իմաստներ ու խորհրդածութիւններ հանուած , խոչոր գրերով սեւ շրջանակներու մէջ առնուած եւ Պ. Հարտիի անկողնի խորշին ներսի կողմը կամ պատին վրայ աչքին միշտ երեւնալու կողմերը կախուած էին . այնպէս որ իր սրտամաշ անգործութեան տխուր ժամերուն մէջ կամայ ակամայ միշտ աչքն անոնց վրայ կը կառչէր :

Այն իմաստներէն կամ խորհրդածութիւն-

հերէն մէկ քանին, որով վերապատուելի հայ-
րեն իրենց որսերը կը շրջապատէին, հարկ կը
համարինք յիշատակել, որպէս զի տեսնուի թէ
դժնդակ վիշտերով ընկճեալ տարաբաղդին տը-
կարացած միտքն ինչ դառն եւ յուսահատեցու-
ցիչ շրջանակի մը մէջ կը փակէին :

Ահաւասիկ ցերեկուան կամ գիշերուան ա-
մեն վայրկեաններուն մէջ Պ. Հարթի մեքենա-
բար կարդացած իմաստները, երբոր կենսատու-
քունն իր արտասուօք կարմրած արտեւանուն-
քէն կը փախչէր :

« Շատ ունայնամիտ է այն մարդը որ իր
« յոյսը մարդոց կամ որ եւ է արարածոց վրայ
« կը դնէ :

« Քիչ ժամանակէն ձեր գործը պիտի լը-
« մըննայ այս աշխարհիս մէջ . . . նայեցէք թէ
« ինչ տրամագրովթեան մէջ էք :

« Այսօրուան ապրող մարդը՝ վաղն ալ չե-
« րեւնար . . . եւ երբոր մեր աչքին առջեւէն
« վերնայ, մեր մտքէն ալ կը կորսուի :

« Երբոր առաւօտուն ողջ էք, մտածեցէք
« որ թերեւս մինչեւ իրիկուն չէք կրնար հաս-
« նիլ :

« Երբոր իրիկուն է, մի յուսաք որ առա-
« ւօսն ալ կը տեսնէք :

« Ձեր մեռնելէն ետեւ ո՞վ պիտի յիշէ ձեզ :

« Ո՞վ պիտի ազօթէ ձեզ համար :

« Կը օխալիք եթէ ցաւէ ու վիշտէ դատ
« ուրիշ բան փնտռէք :

« Այս մահկանացու կեանքը բովանդակ լի
« է թշուառութեամբք, եւ խաչերով շրջապա-
« տեալ : Կրեցէք այդ խաչերը , խոշտանգեցէք
« եւ ծառայեցուցէք ձեր մարմինը , արհամար-
« հեցէք ինքզինքնիդ , եւ փախաքեցէք որ ու-
« ըրիչներէն ալ արհամարհուիք :

« Հաւաստի եղիք որ ձեր կեանքը շարունակ-
« եալ մահ մը պէտք է ըլլայ :

« Ո՞րչափ մարդ մ'իրեն համար մեռնի ,
« այնչափ Աստուծոյ համար ապրիլ կ'սկսի :»

Այս տխուր իմաստներուն օգնութեամբ
խեղճին սիրան անբուժելի յուսահատութեան
մէջ խորասուզելը բաւական չէր , պէտք էր
նաեւ ճիզվիթական ընկերութեան արհամար-
հազանդելու վարժեցնել . ասոր համար վերա-
պատուելի հայրերը խնամով ուրիշ քանի մը
հատուածներ ալ ընտրեցին Նիւ-Են-Յիւք . ո-
րովհետեւ այն սարսափելի դրքին մէջ տկար միտ-
քերը զարհուրեցնելիք հաղարաւոր սպառնալիք
կան , վեհերօտ մարդիկը կաշկանդելիք ու ծա-
ռայեցնելիք հաղարաւոր ստրկական վճիռներ
կան :

Ահաւասիկ ասոնցմէ ալ մէկ քանին .

« Մեծ օգուտ է հնազանդութեան մէջ ապ-
« րիլ . . . մեծաւոր մ'ունենալ . . . եւ իր դոր-
« ծերուն տէրը չըլլալ »

« Հնազանդիլը հրամայելէն աւելի ապահով է :

« Երջանիկ է այն մարդը՝ որ Աստուծոյ մի-
« այն կախում ունի իր մեծաւորներուն միջո-
« ցաւ, որք Ասոր տեղը կը բռնեն »

Այս ալ բաւական չէր . իրենց որսը սար-
սափեցնելէ եւ յուսահատեցնելէ ետեւ , ամեն
ազատութենէ օտարացնելէ ետեւ , կոյր եւ ապ-
չեցուցիչ հնազանդութեան վարժեցնելէ ետեւ ,
անհաւատալի անսպասկառութեամբ հաւատաց-
նելէ ետեւ թէ դէմն ելած որ եւ իցէ կղերա-
կանի մը կրաւորաբար հնազանդիլը նոյն իսկ
Աստուծոյ հնազանդիլ է , պէտք էր նաեւ զոհն
այն տան մէջ վար դնել , որպէս զի խեղճին շըղ-
թայներն յաւիտենապէս ամրապնդեն :

Ասոր համար ալ հետեւեալ վճիռները գը-
րուած էին .

« Ո՛ր կողմ կուզէք դիմեցէք , չէք կրնար
« հանդատութիւն դանել , բայց եթէ մեծաւորի
« մ'առաջնորդութեան խոնարհաբար հնազան-
« դելով :

« Շատերն ուրիշ տեղ աւելի հանդիստ ըլ-
« լալու յուսով եւ փափոխութեան փախաքելով
« խարուեցան »

Հիմա թող ընթերցողն իր երեւակայութեան առջեւ բերէ Պ. Հարտին՝ խոց վիրաւոր այս տունը փոխադրուած . այն անձը՝ որուն սիրտը դժնդակ վիշտերով ու սոսկալի դաւաճանութեամբ կեղեքուած՝ մարմնոյն վէրքերէն աւելի բուռն ցաւ կը պատճառէր իրեն :

Նախ փութաջան եւ քաղցրահաճոյ խնամածութեամբ զինքը դարմանեցին , եւ շատ չանցած՝ Տօքթոր Պալէնիէի ծանուցեալ ճարտարութեան շնորհիւ Պ. Հարտի բժշկուեցաւ այն վէրքերէն՝ զորս իր գործարանին հրկիղութեան ժամանակ բոցերուն մէջ նետուելով ստացեր էր :

Սակայն վերապատուելի հարց նպատակին նպաստելու համար , թէ եւ անլնաս՝ բայց բարոյականի ներգործող տեսակ մը դեղ , զոր վերապատուելի Տօքթորն ուրիշ կարեւոր պարագաներու մէջ յաճախ գործածած էր , ինչպէս արդէն պատմած ենք , Պ. Հարտիի ալ տրուեր էր , որ բաւական երկար ժամանակ մտաւորական թմրութեան մը մէջ պահեր էր զայն :

Անագորուն պատրանօք խորտակեալ հոգւոյ մը համար՝ ըստ արտաքին երեւութին անգին բարիք մ'էր այսպիսի թմրութեան մը մէջ ընկըղմած մնալը , որ գոնէ յուսահատեցուցիչ անցեալ մ'անդադար յիշելու արգելք կըլար իրեն : Պ. Հարտի այս խոր անզգածութեան անձնատուր ըլլալով , քիչ քիչ իր մտաւորական ընդարմացումն իբրեւ գերազանց բարիք նկատել սկսաւ . . . : Այսպէս ահա դժնդակ հիւան-

գութեամբք չարչարեալ տարաբաղդները չնոր-
հակալութեամբ կընդունին այն թմրեցուցիչ
դեղերը, որք զիրենք ծանր ծանր կը մեռցնեն,
բայց գոնէ իրենց ցաւերը կը նիրհեցնեն :

Ասկէ առաջ Պ. Հարտիի նկարագիրն ըրած
ժամանակնիս ջանացեր էինք հասկցնել այս գո-
րոյալից սրտին աղնիւ փափկութիւնը, ցած
կամ չար բաներու նկատմամբ ցաւագին դիւ-
րազգածութիւնը, անշուղական բարեսրբտու-
թիւնը, ուղղութիւնը, վեհանձնութիւնը :

Այս գերազանց բարեմասնութիւնները կը յի-
շենք հաստատելու համար որ Պ. Հարտիի ինչ-
պէս նաեւ դրեթէ ուրիշ ամեն նմաններուն
քով ասոնք չէին միաբանիր, չէին կրնար միաբա-
նիլ բունն եւ անվեհեր բնաւորութեան մը հետ :
Բարեոյն մէջ սքանչելի հաստատամտութիւն
մ'ուեննալով, այս սլատուական մարդուն գոր-
ծողութիւնն ազգու եւ անգիմադրելի էր, բայց
ստիպողական չէր Պ. Հարտի ոչ թէ ուրիշ վեհաիրտ
անձանց յատուկ եղող խիստ կտրուկութեամբ
եւ քիչ մ'ալ բունն կամքով դործադրեր էր իր
հասարակին քան սքանչելիքը, այլ սիրալիր համո-
ղողութեամբ իր քով սրտագրաւ քաղցրու-
թիւնը զօրութեան տեղ կը բռնէր : Աստու-
թիւն մը անիրաւութիւն մը տեսած ժամա-
նակ չէր զայրանար եւ սպառնալից կերպիւ
գրդոտէր, այլ կը վշտանար : Չարին վրայ
ուղղակի չէր յարձակեր, այլ աչքը տիրու-
թեամբ կը սարձնէր անկէ : Ասկէց դատն կամ

մանաւանդ , այս սիրազգած եւ կանացի փափկութեամբ լցուն սիրտը՝ հողւոյ ամենէն աղնիւ եւ գողտր զգացմանց բարերար մերձակցութեան անդիմադրելի պէտք մ'ունէր , եւ անոնք միայն ղինքը կը կենդանացնէին . ինչպէս փափուկ եւ տկար թռչնիկ մը ցուրտէն պաղելով կը մեռնի՝ երբ չկրնար իր եղբարց քով երթալ սեղմուիլ , եւ ինչպէս անոնք իրմէ՝ ինք ալ անոնցմէ ընդունիլ այն քաղցր ջերմութիւնը՝ որ ղիրենք ամենն ալ կը տաքցնէր մայրական բնին մէջ :

Եւ ահա այս դիւրազգած եւ փափկասիրտ կազմուածքն ետեւէ ետեւ այնպիսի պատրանքներով , այնպիսի վիշտերով կը զարնուի , որոցմէ մէկն անգամ բաւական էր ամենէն ամրապինդ բնաւորութիւնները եթէ ոչ տապալելու , դո՞նէ սաստկապէս դղորդելու :

Պ. Հարտիի ամենէն մտերիմ բարեկամը դարչելի կերպիւ ղինքը կը դաւաճանէ :

Ամենասիրելի տարփուհի մը ղինքը կը լըքանէ :

Իր եղբայրաբար սիրած գործաւորներուն բարեկեցութեան համար կառուցած տունն այրեացաւեր կը լլայ :

Այն ժամանակ այս քնքուշ սրտին ամեն զոպանակները կը խորտակին : Այսչափ դժնեայ հարուածոց դէմ խոստանալու չափ կորով չունենալով , կրած դաւաճանութեան անդուծ փորձէն ետեւ ուրիշ սիրելի գտնելէ

յուսահատած , նոր հասարակային տուն մը հիմ-
նելէ վհատած , այս խեղճ սիրտը՝ մէկ կողմա-
նէ ալ փրկաւէտ յարաբերութիւններէ մեկու-
սացած , ամեն բանի եւ մինչեւ իսկ իր անձին
մոռացումը թմրութեան մէջ կը փնտռէ : Այսու
ամենայնիւ , եթէ երբեմն կենաց եւ սիրոյ
քնազդուները Պ. Հարտիի սրտին մէջ արթըն-
նալով ներկայն անցեալն ու ապագան չը-
տեսնելու համար գոց պահած մտքին աչքը
կէս մը բանայ եւ իր շուրջը նայի , ինչ կը
դտնէ , եթէ ոչ հետեւեալ ամենավայրագ յու-
սահատութեամբ տպաւորուած վճիռները .

« Գու մոխիրէ ու փոշիէ զատ ուրիշ բան
« չես :

« Գու ցաւոց եւ արտասուաց համար մի-
« այն ծնած ես :

« Աշխարհի վրայ ոչ մէկ բանի մի հաւա-
« տար :

« Ոչ ազգական կայ՝ ոչ բարեկամ :

« Ամեն սիրակցութիւնները խաբուսիկ են :

« Մեռիք այս առտու . . . եւ իրիկուան
« քեզ կը մոռնան :

« Նուաստացիր , անարդէ ինքզինքդ , ա-
« նարգուէ ուրիշներէն :

« Մի խորհիր , մի պատճառաբաներ , մի
« ապրիր , այլ քու տխուր բաղդդ մեծաւորի

« մը ձեռք յանձնէ . նա կը խորհի , կը պատ-
« ճառարանէ քեզ համար :

« Իսկ դու . . . լաց , չարչարուէ , եւ
« մահը միայն մտածէ :

« Այո՛ , մահը . . . միշտ մահը . . . ահա
« այն պէտք է ըլլայ քու բոլոր խորհրդածու-
« թեանցդ նպատակն ու վախճանը . . . եթէ
« խորհիլ ուզես . . . ուստի լաւագոյն է չխոր-
« հիլ :

« Միայն անդուլ տրտմութեան զգացում
« մ'ունեցիր . երկինքը շահելու համար այս
« միայն պէտք է :

« Մեր պաշտած ահաւոր եւ անողոքելի
« Աստուծոյն ուրիշ կերպիւ հաճոյ չկրնար ըլ-
« լալ մարդ , բայց միայն չարչարանօք եւ թըշ-
« ւառութեամբ : »

Ասոնք էին ահա այս տարաբաղդին ներ-
կայացուած միսիթարութիւնները . . . : Այն
ժամանակ խեղճը զարհուրելով աչքը կը գոցէր
եւ նորէն անշշուենջ թմրութեան մը մէջ կ'ըն-
կըղմէր : Ելնել երթալ այն տխուր առանձնու-
թեան տունէն՝ չէր կրնար , կամ մանաւանդ
չէր ուզեր . կամքը կը պակսէր իրեն . ասկէց զատ,
պէտք է այս ալ ըսել , քիչ քիչ վարժուեր էր
այն առանձնարանին եւ վերջապէս ախորժիլ ան-
զամ սկսեր էր . իր վրայ անշատի զգուշաւոր

խնամք կը տանէին . զինքն անչափ մինակ կը
թողուին իր վշտին հետ , տանը մէջ տիրած
գերեզմանական լռութիւնն անչափ քաջայար-
մար էր իր սրտին լռութեան , իր գերեզմանա-
տիպ սրտին , ուր իր վերջին սէրը , վերջին
բարեկամութիւնը եւ վերջին յոյսերը թաղուած
կը ննջէին . մէկ խօսքով իր բարոյական կորովը
բոլորովին մեռեր էր :

Այն ժամանակ սկսաւ յամբ քայց անխու-
սելի այլափոխութիւն մը կրել Ռօտէնի գուշա-
կութեան համեմատ , որ այս մեքենայութեան
ամենափոքր պարագաներն իսկ տնօրինած էր :

Պ. Հարտի՛ իր շուրջը պատած աղետագոյծ
վճիռներէն նախ զարհուրեր , յետոյ քիչ քիչ
վարժուեր էր զանոնք մեքենաբար կարգալու ,
ինչպէս որ բանտարկեալ մ' իր տխուր անգործու-
թեան մէջ բանտին դրան բեւեռները կամ
գետնին աղիւսները կը համրէ :

Ասով արդէն վերապատուելի հայրերը մեծ
արդիւնք ձեռք բերած էին :

Շատ չանցաւ՝ այն սուտ եւ չարաշուք վը-
ճիռներէն ոմանց առերեւոյթ ուղղութիւնն ազ-
դել սկսաւ իր տկարացեալ մտքին : Օրինակի
համար հետեւեալը .

« Աշխարհի վրայ բնաւ որ եւ է արարա-
« ծի մը սիրոյն պէտք չէ վստահիլ , »

Եւ արդարեւ իր սիրելի եւ բարեկամ ճան-
չածները վատաբար զինքը խարդաւաներ էին :

« Մարդիկ ցաւոց եւ վշտաց մէջ ապրելու
« համար ծնած են : »

Արդարեւ ինքն ալ ցաւոց եւ վշտաց մէջ
կ'ապրէր :

« Հանգստութիւնը մտածութենէ հրաժա-
« րելուն մէջ է միայն : »

Եւ արդարեւ իր մտաց քունը միայն քիչ
մ'իր դառն վիշտը կը մոռցնէր :

Այս տան սենեկաց որմերուն մէջ վարա-
գոյրներուն ներքեւէն վարպետութեամբ գաղտ-
նի ծակեր բացուած էին , որոց միջոցաւ վե-
րապատուելի հայրերն ուղած ժամանակնին կըր-
նային տեսնել ու մտիկ ընել առանձնացեալնե-
րը , մանաւանդ անոնց դէմքը սովորութիւն-
ները եւ միայնութեան մէջ համարձակաբար եւ
առանց զգուշութեան ըրած բոլոր շարժումներն
ու գործերը դիտել :

Պ. Հարտի անգամ մ'իր տխուր առանձ-
նութեան մէջ քանի մը ցաւադին բացազան-
չութիւններ արձակած ըլլալով , իր գաղտնի
լրտեսներէն մէկը հայր Տ'էկրինեի հազորդեց :
Վերապատուելի հայրը Ռօտէնի հրահանգնե-
րուն համեմատ՝ ՚ի սկզբան խիտ քիչ այցելու-
թիւն կընէր Պ. Հարտի : Ըսուեցաւ թէ հայր
Տ'էկրինեի՝ երբոր ուզէր՝ անդիմադրելի հրա-
պուրանօք մարդ կը թովէր . իր այցելու-
թեանց մէջ փախուկ եւ ճարտար զգուշաւորու-
թիւն մը բանեցնելով , ժամանակ ժամանակ

Պ. Հարտիի առողջութիւնը հարցնելու համար միայն քովը կերթար : Յետոյ իր լրտեսին միջոցաւ ստացած տեղեկութիւններովն եւ իր բնական նրբախոհութեամբ հասկցաւ որ առանձնացելոյն ֆիզիզական եւ բարոյական տկարութենէն օգուտ քաղելու ժամանակն էր : Կանխաւ աներկմիտ ըլլալով որ Պ. Հարտի մտիկ չպիտի ընէր, տանը տխուր կերպարանքին վերայ քանի մ'անգամ խօսք բացաւ, եւ սիրաւիր կերպիւ յորդորեց զայն, որ եթէ այն տան մէջ վարած միակերպ կեանքն իրեն ձանձրոյթ կը բերէր, ելնէ հոնկէց, կամ գոնէ գուրսը զուարճութիւններ կամ զբաղանք փնտռէ :

Հէք Պ. Հարտի այնպիսի վիճակի մը մէջ էր, որ զբաղանքի կամ զուարճութեան առաջարկութիւնները մերժելուն տարակոյս չկար եւ այնպէս եղաւ : Հայր Տ'Էկրիինի նախ չուզեց Պ. Հարտիի վստահութիւնը խաբել. իր վըշտաց վրայ բնաւ խօսք չբացաւ. բայց ամեն անգամ զայն տեսնելուն՝ գորովալից համակրութիւն մ'անոր ցուցնել ձեւացուց՝ քանի մը պարզ բայց խորագգած խօսքով : Քիչ քիչ այս խօսակցութիւններն աւելի երկար, աւելի ճարտարախօս եւ մեղրալից, հրապուրիչ եւ համոզկեր ըլլալ սկսան : Հայր Տ'Էկրիինի բնականաբար իրեն նիւթ կընտրէր այն տխուր վճիռները՝ որոց վրայ յաճախ կը հաստատուէր Պ. Հարտիի մտածութիւնը :

Ճարպիկ խոհական եւ հանձարեղ, գիտ-

նալով որ մինչեւ այն ժամանակ Պ. Հարտի այն
քնական առատախոհ կրօնին հետեւած էր, որ
երախտադէտ ոգւով զԱստուած պաշտել, մարդ-
կութիւնը սիրել, բարին ու արդարը յարգել կու-
տուցանէ, եւ մի եւ նոյն յարգանքը կընծայէ
Մարկոս—Աւրելիոսի ալ՝ Կոմփուկիոսի ալ, Պը-
ղատոնի ալ՝ Քրիստոսի ալ, Մովսիսի ալ՝ Լիզուր-
կոսի ալ, Հայր Տ'էկրինեի 'ի սկզբան չջանաց
մէկէն 'ի մէկ զայն հաւատքի բերել, այլ նախ
սկսաւ այս տարաբաղդին սիրաբ կեղեքող
նողկալի գաւաճանութիւններն ու պատրանք-
ներն անդադար յիշեցընել, որպէս զի սրտին
մէջ կեցած բոլոր յոյսերն սպաննէ, փոխանակ
այն գաւաճանութիւններն իբրեւ կենաց մէջ
բացառութիւններ ցուցնելու, փոխանակ անոր
չեկեալ սիրտն անդորրելու քաջալերելու եւ
կենդանացնելու, փոխանակ յորդորելու որ իր
վշտաց մոռացումն ու սիրտն իր արդէն այն-
չափ սիրած ու օգնած մարդկութեան եւ իր
եղբարց նկատմամբ ունեցած պարտուց կա-
տարման մէջ փնտռէ, հայր Տ'էկրինեի տարա-
բաղդին արիւնոուշտ վէրքերը նորոգեց, մար-
դիկն ամենանողկալի գոյներով նկարեց, զա-
նոնք նենգաժէտ ապաշնորհ եւ չար ցոյց տը-
ւաւ եւ այսպէս խեղճին յուսահատութիւնն
անբուժելի ըրաւ :

Այս նպատակին հասնելէ ետեւ՝ ճիզվիթն
աւելի քայլ մ'ալ առաւ : Պ. Հարտիի գերա-
զանց բարեսրտութիւնը գիտնալով, եւ մաքին

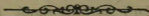
տկարացմանէն օգուտ քաղելով, ըսաւ անոր
թէ յուսահատական կսկիծներով ընկճեալ մարդ
մը մեծ միտիթարութիւն կը գտնէ երբոր հաս-
տատութեամբ հաւատայ թէ իր թափած ար-
տասուաց ամեն կաթիլներն Աստուծոյ հաճե-
լի էին, եւ կրնային ուրիշ մարդոց փրկութեան
ալ նպաստել, երբոր հաւատայ վերջապէս թէ
միայն հաւատացեալ մը կրնար իր վիշտն օգ-
տակար ընել իրեն պէս դժբաղդներու, եւ տի-
րոջն ալ քաղցրացնել :

Վերջապէս, ամենաբարի եւ հայրագութ
Արարիչն անազորուն եւ հանապազ մարդոց
արտասուացը ծարաւի Աստուած մ'ընող այն
գարշելի վճիռներուն մէջ ծածկուած քաղա-
քական խուժադուժ մաքիավէլութիւնն ու յու-
սահատեցուցիչ ամբարշտութիւնն այսպէս ճար-
տարութեամբ արդարացած կ'ըլլային Պ. Հար-
տիի աչքին առջեւ, որուն ազնիւ զգացումնե-
րը դեռ խանգարուած չէին : Շատ չանցաւ այն
սիրող եւ գորովալից հոգին, զոր այս անար-
ժան քահանայները տեսակ մը բարոյական անձ-
նասպանութեան կը մղէին, դառն հրապոյր մը
գտաւ այս առասպելին մէջ թէ գոնէ իր կրս-
կիծներն ուրիշ մարդոց օգտակար կրնային ըլ-
լալ : Արդարեւ 'ի սկզբան կեղծիք մ'էր այս .
բայց տկարացեալ միտք մը երբոր այսպիսի
կեղծիքէ մ'ախորժի, կանուխ կամ ուշ իրբեւ
խսկութիւն կ'ընդունէ զայն, եւ քիչ քիչ ամեն
հետեւութիւնները կը կրէ :

Այս էր տհա Պ. Հարտիի բարոյական եւ Ֆիլիքական վիճակը, երբոր շահուած սպասաւորի մը միջոցաւ նամակ մ'ստացեր էր Ակրիքօլ Պօտուէնէն՝ որ տեսակցութիւն մը կը խնդրէր իրմէ :

Այս տեսակցութեան օրը հասեր էր :

Ակրիքօլի այցելութեան համար որոշուած ժամանակէն երկու կամ երեք ժամ առաջ հայր Տ'էկրինեի Պ. Հարտիի սենեակը մտաւ :

ԳԼՈՒԽ ԼԱ.

ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆ

Երբոր հայր Տ'էկրինեի Պ. Հարտիի սենեակը մտաւ, այս վերջինը մեծ թիկնաթողի մը մէջ նստած էր. կեցուածքն անբացատրելի օրտաբեկութիւն մը կը ցուցնէր. քովը՝ սեղանակի մը վրայ խմելու դեղ մը կեցած էր, տոքթոր Պալէնիէէն հրամայուած, որովհետեւ Պ. Հարտիի փափուկ կաղմուածքը չարաչար մնասուեր էր կրած դժնդակ վիշտերէն : Կարծես թէ իր ստուերը միայն կենդանի մնացած էր. գէմքը վերջին ծայր դեղնած ու վատած էր, եւ այն միջոցին տխուր հանդարտութիւն մ'ունէր : Քիչ ժամանակի մէջ մազերը մոխրի գոյն առած էին. աչիւրը նուազած եւ դրեթէ շի-

Չած՝ ասդին անդին կը թափառէին . գլուխն աթոռին յենարանին կրթնցուցած էր , եւ իր նիհար ձեռները թուխ դիշերադռեստին լայն թեւերէն դուրս ելած՝ թիկնաթոռին բազկաց վրայ կը հանդէէին :

Հայր Տ'էկրինեի՝ Պ. Հարտիի քով մտած ժամանակ ամենազոզտը եւ ամենագորովալից երեւոյթ մը տուած էր իր դէմքին . նայուածքը վերջին աստիճան քաղցր ու սիրուն էր . երբէք իր ձայնին հնչումն այնչափ անուշ ու շողոմական եղած չէր :

« Է՛ , սիրելի՛ որդեակ իմ , ըսաւ Պ. Հարտիի՛ կեղծ խանդաղատութեամբ մը զայն համբուրելով (ճիզվիթները շատ կը համբուրեն) , այսօր ի՞նչպէս էք : — Ամեն օրուան պէս , հայր իմ : — Ձեզ սպասաւորող անձանց ծառայութենէն միշտ դո՞՛ն էք , սիրելի որդեակ : — Այո՛ , հայր իմ : — Ձեր սիրելի լռութիւնը կը յուսամ թէ չվրդովեցաւ , սիրելի որդեակ : — Ոչ . . . շընորհակալ եմ : — Ձեր սենեակէն միշտ դո՞՛ն էք : — Միշտ դո՞՛ն . . . : — Պակաս բան մ'ունիք : — Բնաւ , հայր իմ : — Մեր խեղճ տունէն ձեր այսպէս ախորժիլը տեսնելով այնչափ ուրախ ենք , սիրելի որդեակ , որ ձեր ամեն բնորձանքը կատարել կուղենք : — Բաղձարու բան մը չունիմ , հայր իմ . . . բաց 'ի քունէ . . . : Ո՛րչափ բարեբար է քունը , յաւելցուց Պ. Հարտի սրտաբեկ դէմքով : — Բունը . . . մտաւցութիւն է . եւ այս աշխարհիս մէջ լաւագոյն

է մոռնալ քան թէ յիշել . վասն զի մարդիկ
անչափ ապաշնորհ , անչափ չար են , որ զը-
րեթէ ամեն յիշատակութիւն դառն է , այն-
պէս չէ , սիրելի որդեակ : — Աւաղ , շատ ճշ-
մարիտ է , հայր իմ : — Ձեր երկիւղած համբե-
րատարութեան վրայ միշտ կ'զմայլիմ , սիրելի
որդեակ : Ա՛հ , վշտաղբութեան մէջ այդ ան-
յեղլի հեղութիւնն որչափ հաճոյ է Աստուծոյ :
Հաւատացէք ինձ , սիրելի որդեակ , ձեր արու-
սուքն ու անսպառ հեղութիւնն այնպիսի սպ-
տարագ մ'է , որ տիրոջն առջեւ մեծ վարձ
ունի թէ ձեզ եւ թէ ձեր եղբարց համար . . . :
Այո՛ , վասն զի մարդիկ աշխարհիս վրայ տա-
ռապելու համար միայն ծնած ըլլալով , մեր վիշ-
տերը զրկող Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալով վըշ-
տակրիլը . . . աղօթել է . . . եւ ով որ կ'աղօթէ ,
մինակ իրեն համար չաղօթեր . . . այլ համօ-
րէն մարդկութեան համար : — Տա՛ր երկինք . . .
որ գոնէ իմ վիշտերս ամուլ չըլլային . . . : Աըշ-
տակրիլը աղօթել է , կրկնեց Պ . Հարտի ինքն իրեն
խօսելով , որպէս թէ խորհրդածելու կերպիւ .
վշտակրիլը աղօթել է . . . եւ աղօթել համօրէն
մարդկութեան համար . . . : Սակայն ժամանա-
կաւ կը թուէր ինձ թէ . . . յաւելցուց ինք իր
վրայ ճիգ մ'ընելով , մարդուս նախասահմանեալ
վախճանը . . . : — Շարունակեցէք , սիրելի
որդեակ . . . ձեր մտքին խորհուրդն ամբողջա-
պէս բացատրեցէք ըսաւ հայր Տ'էկրինելի տես-
նելով որ Պ . Հարտի կ'ընդհատէր իր ըսելիքը :

Վայրկեան մը վարանելէ ետեւ՝ այս վերջինը՝ որ խօսած ժամանակ ակթողին վրայ քիչ մը շտկուեր էր, նորէն կրնըկին վրայ ինկաւ յուսաբեկ եւ ընկճեալ, եւ ինք իր վրայ թաւանալով մրմռաց . «Ի՞նչ օգուտ ունի խորհիլը . . . մարդը կը յողնեցնէ . . . եւ ես ալ վըրաս կարողութիւն չեմ զգար խորհելու . . . » — Ճշմարիտ է ըսածնիդ, սիրելի որդեակ, ինչ օգուտ ունի խորհիլը . . . աւելի լաւ է հաւատալ . . . — Այո՛, հայր իմ, աւելի լաւ է հաւատալ եւ վշտակրիլ մանաւանդ աւելի լաւ է մոռնալ . . . մոռնալ . . . »

Պ. Հարտի չկրցաւ աւարտել գլուխն ակթողին թիկանը վրայ շրջեց նուազեալ, եւ ձեռքըն աչքին վրայ դրաւ .

« Աւանդ, սիրելի որդեակ, ըսաւ հայր Տ'էկրինի արտասուելից աչօք եւ փղձկեալ ձայնիւ, եւ այս ճարտար կատակերգակը Պ. Հարտի ակթողին քով ծունդի վրայ եկաւ . աւանդ, ձեզ այնպէս գարշելի կերպիւ խաբող բարեկամնիդ ինչպէս չկրցաւ ձեր սրտին պէս սիրտ մը ճանչել . . . » Բայց աշխարհս միշտ այդպէս է, երբոր ստեղծողը միայն մտածելու տեղ՝ արարածոց բարեկամութիւնն ու սէրը փնտռէ մէկը . . . եւ այդ անարժան բարեկամն ալ . . . — Ո՛հ, հայր իմ, կաղաչեմ, այդ դաւաճանութեան խօսքը մի ընէք ինձ . . . ըսաւ Պ. Հարտի՝ աղերսաւոր ձայնիւ վերապատուելիին խօսքը կտրելով . — Ուրեմն ո՛չ,

խօսքը չեմ ընել, սիրելի որդեակ. մոռցիք այդ ուխտադրուժ բարեկամը . . . մոռցիք այդ գարշելի սրիկան, որ կանուխ կամ ուշ Աստուծոյ վրէժխնդրութեանը պիտի հանդիպի, որովհետեւ ձեր ազնիւ վստահութիւնը նողկալի կերպիւ խաբեց . . . Մոռցիք նաեւ այն թշուառ կիներ, որուն յանցանքը շատ մեծ է. վասն զի ձեզ համար իր սուրբ պարտականութիւններն ոտնակոխ ըրաւ . . . անշուշտ Տէրն ահաւոր պատիժ մը պահած է անոր . . . եւ օր մը . . . »

Պ. Հարտի նորէն հայր Տ'էկրիների խօսքը կտրելով, զսպեալ ձայնիւ՝ բայց աղէկէղ սրտայուզութեամբ մ'ըսաւ անոր. « Հերիք է . . . հայր իմ . . . չէք գիտեր որչափ վնաս կրնէք ինձ . . . ոչ, չէք գիտեր . . . — Թողութիւն ըրէք, սիրելի որդեակ. բայց աւանդ, կը տեսնէք ահա որ այդ երկրաւոր կապակցութեանց յիշատակը միայն այս ժամուս իսկ ձեզ դառնապէս կը վրդովէ . . . : Այդ ասպացոյց մը չէ որ այս գեղծիչ եւ գեղծ աշխարհէն վերը փնտռելու է միշտ աներկեւան մխիթարութիւնները . — Ո՛հ, Աստուած իմ . . . պիտի կրնամ դանել, գոչեց եղկելին յուսահատ սրտաբեկութեամբ : — Պիտի կրնա՞ք դանել, բարի եւ սիրելի որդեակ, գոչեց հայր Տ'էկրիներ սքանչելապէս կեղծեալ սրտայուզութեամբ մը. ասոր սարակոյս կրնա՞ք ունենալ . . . : Ո՛հ, ինչ գեղեցիկ օր պիտի

ըլլայ ինձ համար այն օրը , ուր նոր քայլեր
աւելով այդ փրկութեան օրհնեալ ճամբուն
մէջ՝ զոր ձեր արտասուօքը կը բանաք , ինչ որ
դեռ այս ժամուս խաւարապատ կը թուի ձեզ
անճառելի երկնային լուսով մը պիտի լուսա-
ւորի . . . : Ո՛հ , այն սուրբ օրը , երջանիկ օ-
րը , ուր ձեզ այս պիղծ եւ դարչելի երկրիս
հետ կապող վերջին կապերն ալ խզելով մե-
րիններէն մէկը պիտի ըլլաք , եւ մեզ պէս
յաւիտենական երջանկութեան միայն պիտի
փափաքիք . . . : — Այո . . . մահուան . . . :
— Անմահ կենաց ըսէք , արքայութեան ըսէք ,
սիրելի որդեակ . . . եւ փառաւոր տեղ մը պի-
տի ունենաք հոն Ամենակալին քով . . . : Իմ
հայրական սիրտս որչափ կը յուսայ՝ փշուշափ
ալ կը բաղձայ այս բանը ձեզ համար . . . վա-
սըն զի ձեր անուոնն ամեն օր թէ իմ եւ թէ
մեր սուրբ հարց ազօթից մէջ անդադար կը
յիշուի : — Գոնէ կրցածս կընեմ այդ կոյր հա-
ւատքին հասնելու եւ ամէն բանէ բաժնուե-
լու համար . որովք՝ ինչպէս կը հաւաստէք ինձ ,
հայր իմ , հանգիստ պիտի գտնեմ վերջապէս :
— Խեղճ սիրելի որդեակ . եթէ ձեր քրիստո-
նէական համեստութիւնը ձեզ ներէր բաղդա-
տել ինչ էիք հոս եկած ժամանակնիդ եւ ինչ
էք հիմա . . . եւ այս ալ մի միայն ձեր հա-
ւատք ունենալու անկեղծ բաղձանաց շնորհիւ ,
. . . ամօթահար պիտի շիտթէիք . . . : Ինչ
մեծ տարբերութիւն , Աստուած իմ . ձեր այն-

ժամանակի յուզմանցը , ձեր յուսահատ հեծու-
թեանցը հիմա կրօնական երկիւղած հանդար-
տութիւն մը յաջորդած է . . . ճշմարիտ չէ . . .
— Այո . . . ճշմարիտ է . . . երբեմն , շատ
վշտակրելէ ետեւ , սիրտս ալ չբարախեր . . .
հանդարտ կը մնամ . . . մեռեալներն ալ հան-
դարտ են . . . ըսաւ Պ. Հարտի գլուխը կուրծ-
քին վրայ ձգելով : — Ա՛հ , սիրելի որդեակ . . .
սիրտս կը կտրտի երբոր մերթ ընդ մերթ ձեր
այդպէս խօսիլը կը լսեմ : Ար վախնամ միշտ որ
այնչափ պօղալի պատրանօք բեղմնաւոր եղող
ձեր առջի աշխարհային կենաց կը բաղձաք . . .
Մնաց որ , դուք այսօր իսկ բարեբաղդաբար
վճռական փորձ մը պիտի կրէք այդ մասին :
— Ի՞նչպէս , հայր իմ : — Այն քաջ արհեստաւո-
րը , որ ձեր գործարանին ընտիր գործաւորնե-
րէն մէկն էր , պիտի դայ ձեզ տեսնէ : — Ա՛հ ,
այո՛ , ըսաւ Պ. Հարտի վայրկեան մը խորհելէ ե-
տեւ , վասն զի յիշողութիւնն ալ մտքին պէս տը-
կարացած էր . յիրաւի Ակրիքօլ պիտի դայ .
կարծեմ թէ ուրախութեամբ պիտի տեսնեմ
զինքը : — Արդ , սիրելի որդեակ , ըսած փոր-
ձըս ձեր անոր հետ ընելիք տեսակցութիւնը
պիտի ըլլայ . . . : Այդ բարի երիտասարդին
ներկայութիւնը ձեր առջի գործունեայ եւ
բաղմաղբաղ կեանքը պիտի յիշեցնէ ձեզ .
թերեւս այդ յիշատակութիւնները տխուր կամ
խղճալի պիտի երեւցնեն ձեզ հիմակուան վա-
յելած Աստուածահաճոյ հանդատութիւննիդ .

Թերեւս նորէն ամեն տեսակ սրտայուզութեամբ
լցուն ասպարէզի մը մէջ նետուիլ, ուրիշ բա-
րեկամութիւններ կապել, ուրիշ սիրելիներ
փնտռել, վերջապէս անցեալին պէս յուզեալ
եւ շնորհալից կեանք մը վարել պիտի ուզէք :
Եթէ այդ բաղձանքներն արթննան ձեր սրտին
մէջ, ըսել է որ դուք դեռ առանձնակեցու-
թեան համար հասունցած չէք . . . ։ Այն ժա-
մանակ հնազանդեցէք անոնց, սիրելի որդեակ,
նորէն դուարձութիւններ տօներ եւ խրախճան-
ներ փնտռեցէք . մեր բարեմաղթութիւնները
չեն զատուիր ձեր ետեւէն՝ մինչեւ անգամ աշ-
խարհային ժխորին մէջ . բայց մի մոռնաք եր-
բէք, որդեակ, որ եթէ օր մը ձեր սիրտը նոր
դուարձանութիւններով կեղեքի, այս խաղաղ
ապաստանը դարձեալ բաց է ձեր առջեւ, եւ
եւ այ միշտ պատրաստ եմ ձեզ հետ 'ի միասին
աշխարհային իրաց դառն ունայնութեանը վը-
րայ ողբալու ։»

Քանի որ հայր Տ'էկրինեի խօսեր էր, Պ.
Հարտի դրեթէ սարսափելով մտիկ ըրեր էր :
Գժնդակապէս փորձուած կեանքի մը տաղ-
նասներուն մէջ վերստին նետուելու լսկ մը-
տածութենէն այս խեղճ հոգին գողալով ինք
իր վրայ կը կծկէր . ուստի տարաբաղզն աղեր-
սաւոր ձայնիւ մը գոչեց . « Ա՛ս, հայր իմ, վե-
րադառնամ այն աշխարհը՝ ուր այնչափ վիշտ
քաշեցի . . . ուր վերջին պատրանքներս թո-
ղուցի . . . Ես . . . անոր դուարձութեանցը ,

անոր տօներուն խառնուիմ . . . ան . . . ան-
դութ հեզնութիւն մ'է այդ . . . : — Հեզ-
նութիւն չէ , սիրելի որդեակ . . . հաւանա-
կան է որ այդ քաջ արհեստաւորին տեսակ-
ցութիւնն ու խօսքերն այնպիսի խորհուրդներ
արթնցնեն ձեր մտայ մէջ , դորս այս ժամուս
խի սպառսպուս ջնջուած կը կարծէք : Ուստի
եթէ այնպիսի բան մը պատահի , սիրելի որդ-
եակ , անգամ մ'ալ փորձեցէք աշխարհային
կեանքը : Միթէ նոր վիշտեր՝ նոր պատրանք-
ներ կրելէ ետեւ դարձեալ այս առանձնարանը
բայ չէ՞ ձեր առջեւ : — Եւ ինչ օգուտ կելնէ ,
Աստուած իմ , երթալ նոր վիշտերու ենթար-
կուելէ , գոչեց Պ. Հարտի կսկծագին ձայնիւ ,
մինչդեռ արդէն կրածներուս հաղիւ կրնամ
դիմանալ : Ո՛հ , երբէք , երբէք . ամեն բան
մոռնալ , ինքզինքս մոռնալ , գերեզմանի ոչն-
չութիւն , մինչեւ 'ի գերեզման . . . ահա այս
է իմ բոլոր ուզածս այսուհետեւ . . . : — Այդ-
պէս կ'երևի ձեզ , սիրելի որդեակ , որովհե-
տեւ մինչեւ հիմայ դուրսէն ձայն մը չեկաւ
ձեր անդորրաւէտ առանձնութիւնը վրդովելու
կամ ձեր սուրբ յոյսերը տկարացնելու , որք
կ'ըսենք եզ թէ գերեզմանէն անդին Տէրօջը հետ
պիտի ըլլաք : Բայց այդ գործաւորն առաւել
իր եւ իրեններուն շահը մտածելով քան թէ
ձեր փրկութիւնը , պիտի դայ եւ . . . : — Ա-
ւանդ , հայր իմ , ըսաւ Պ. Հարտի ձիզվիթին
խօսքը կարելով . ես իմ դործաւորներուս հա-

մար բարեգործ մարդու մը հնարաւոր եղածն
ընելու երջանկութիւնն ունէի . բաղդը չթո-
ղուց ինձ աւելի երկար շարունակել : Ես
մարդկութեան ունեցած պարտքս վճարեցի,
եւ ալ կարողութիւնս չէ մնացած . հիմա մո-
ռացումէ ու հանգիստէ զատ ուրիշ բան չեմ
ուզեր : Միթէ մեծ պահանջում մ'է այս ուղա-
ծըս, գոչեց եղկելիս աննկարագրելի խոնջու-
թեան ու յուսահատութեան աւաչով : — Ան-
շուշտ , սիրելի եւ բարի որդեակ , ձեր առա-
տասրտութեան նմանը չէ եղած . . . բայց նոյն
իսկ այդ առատասրտութեան անունով պիտի
գայ այն արհեստաւորը եւ նոր գործութիւն-
ներ պիտի առաջարկէ ձեզ . այժ , վասն զի
ձեզ պէս սրաերու համար անցեալը հարկադ-
րել է , եւ գուք չպիտի կրնաք ձեր գործա-
ւորաց թախանձին դիմանալ . պիտի ստիպուիք
վերստին անդուլ գործունէութիւն մը ձեռք
առնուլ , որպէս զի մեծ շէնք մ'իբ աւերակ-
ներէն կանգնէք . ասկէց քսան տարի առաջ
ձեր երիտասարդական կորովով ու եռանդ-
եամբ հիմնածնիդ այսօր նորէն սկսիք . այն ա-
ռեւտրական յարաբերութիւնները՝ որոց մէջ
ձեր երկիւղած ուղղութիւնն այնչափ յաճախ
վիրաւորուած է , վերստին հաստատէք . վեր-
ջապէս նորէն վրայնիդ առնուք այն ամենա-
կերպ շղթայները՝ որք արհեստագործ մը ծան-
րագրաղ եւ անհանգիստ կենաց հետ կը պարա-
ւանդեն . . . , Հապա փոխարէնը . քանի մը

տարի յողնատաժան աշխատութենէ ետեւ նոյն
կէտը կը հասնիք, ուր այդ սոսկալի հարուածը
կրած ժամանակնիդ կը գտնուէիք . . . : Աս-
կէց զատ՝ ուրիշ քաջալերութեան սլատճառ
մ'ունիք . այդ դժնգակ աշխատութեանց մի-
ջոցին՝ ոչ եւս կը խարուիք այնպիսի վատ բա-
րեկամէ մը, որոյ կեղծ բարեկամութիւնը ձեզ
այնչափ քաղցր կ'երեւէր եւ ձեր կեանքը կը
պարարեցնէր . . . : Այնպիսի ապօրինաւոր
կապակցութիւն մ'ալ չէք ունենար, յորմէ
հանապազ նոր ուժ նոր քաջալերութիւն կը
քաղէիք բարեգործութիւն ընելու . . . որպէս
թէ, աւանդ, մեղապարտ բան մը կրնար երբէք
երջանիկ վախճան մ'ունենալ : Ոչ, ոչ, ձեր
ասպարիզին խոնարհմանը մօտ հասած, բարե-
կամութենէ սիրտերնիդ այրած, մեղապարտ
կրից ոչնչութիւնը ճանչցած, միայնակ, միշտ
միայնակ, վերստին կենաց մրրիկներուն պիտի
դիմագրաւէք արիաբար : Անշուշտ, այս բա-
րեպաշտական խաղաղ ապաստանէն դուրս ե-
լած ժամանակնիդ, ուր ձեր հանգիստը ձեր ա-
ռանձնութիւնը վրդովող շօինդ բնաւ չկայ,
հակապատկերն 'ի սկզբան մեծ պիտի ըլլայ .
բայց այն հակապատկերն իսկ . . . : — Բաւա-
կան է, ճհ, կաղաչեմ, բաւական է, դոչեց
Պ. Հարախ տկար ձայնիւ մը վերապատուելիին
խօսքը կտրելով, այդպիսի վրդովայոյզ կենաց
վրայ խօսելնիդ միայն լսելով, հայր իմ, գլուխս
չարաչար կը դառնայ, եւ չեմ կրնար դիմա-

նալ . սն , ոչ , ոչ , հանդարտութիւն կուզեմ ,
հանդարտութիւն ամեն բանէ առաջ , թէ եւ
դերեզմանի հանդարտութիւն ըլլայ
— Բայց ինչպէս դէմ պիտի կենաք այդ ար-
հեստաւորին ժտանացը : Արախտաւորեալներն
իրաւունքներ ունին իրենց բարերարաց վրայ . . .
դուք չէք կրնար անոր աղաչանքը մտիկ չընել :
— Ուրեմն , հայր իմ , եթէ պէտք ըլլայ , չեմ
տեսներ զայն : Այս տեսակցութիւնը տեսակ
մը բերկրութիւն կը համարէի ինձ . հիմա կըզ-
գամ որ ետ կենալն աւելի խելացութիւն է :
— Բայց ան ետ չպիտի կենայ , անպատճառ
ձեզ տեսնել պիտի ուզէ : — Հաճեցէք անոր ըռել ,
հայր իմ . . . թէ հիւանդ եմ , եւ անհնար է
ինձ զինքն ընդունիլ : — Մտիկ ըրէք , որդեակ ,
մեր օրով մեծամեծ եւ ձախորդ նախապաշար-
ումներ տիրած են Քրիստոսի խեղճ պաշտօնէկց
վրայ : Մահամերձ վիճակի մէջ դիպուածով
այս տունը բերուելով կամովին մեր մէջ կե-
նալնիդ եւ արհեստաւորին հետ տեսակցելու
նախ հաճութիւն տալ եւ ետքն ալ դժկամակեր-
նիդ՝ կրնայ կարծիք տալ որ դուք օտար ազգեցու-
թիւն մը կը կրէք : Այս կասկածը թէ եւ անտե-
ղի է , կրնայ ծագիլ , եւ մեք չենք ուզեր թողուլ
որ հաւատք գտնէ : Ուստի աւելի լաւ է այդ
արհեստաւոր երիտասարդն ընդունիլ : — Հայր
իմ , ձեր այդ ուղածն իմ կարողութենէս վեր է :
Այս ժամուս մէջ գրեթէ բոլորովին նուազած
եմ . ձեր խօսակցութիւնը զիս սպառեց : — Բայց .

սիրելի որդեանկ, այդ գործաւորը հիմա պիտի
 դայ. ես պիտի ըսեմ անոր թէ չէք ուզեր զին-
 քը տեսնել. ան չպիտի հաւատայ ինձ . . .
 — Աւանդ, հայր իմ, գիթացէք ինձ, երգում կը-
 նեմ ձեզ թէ անհնար է ինձ մարդ տեսնել, վասն
 զի գէշ վիճակի մէջ եմ: — Ուրեմն . . . նա-
 յինք . . . հնար մը գտնենք. արդեօք կա-
 րելի է հիմա գիր մը գրէք ու անոր զրկենք,
 եւ ձեր տեսակցութիւնն ուրիշ աւուր կամ դո-
 նէ վաղուան թողուք: — Ոչ վաղը եւ ոչ յաւիտ-
 եան, գոչեց ողորմելին համբերութիւնը հաս-
 նելով, ով որ ալ ըլլայ՝ չեմ ուզեր տեսնել . . .
 ես առանձին մնալ, միշտ առանձին մնալ կու-
 ղեմ, եւ կարծեմ թէ մէկու մը վնաս չըլլար
 ասկէց. գոնէ այս ազատութիւնն ալ չպիտի
 ունենամ: — Մի վրդովիք, որդեանկ, իմ խոր-
 հրրդիս հետեւեցէք. այդ բարի երիտասարդն
 այսօր մի տեսնէք՝ քանի որ այդ տեսակցու-
 թենէն կը վախնաք. բայց ատոր համար ապա-
 դան մէջ մի խառնէք. վաղը կրնաք մտքեր-
 նիդ փոխել. ուստի զայն տեսնել չուզել՝ սիդ
 տարտամ թող մնայ: — Ինչպէս որ կը կամիք,
 հայր իմ: — Այդ գործաւորին գալու ժամը թէ
 եւ տակաւին հեռու է, ըսաւ վերապատուելին,
 լաւ կըլլայ հիմա գիր մը գրել իրեն: — Կարո-
 ղութիւն չունիմ, հայր իմ: — Փորձեցէք: — Ան-
 հրնարին է, չափազանց տկար եմ . . . — Օ՛ն . . .
 քիչ մը զօրացիք, ըսաւ վերապատուելի հայրը:
 Եւ գնաց դրասեղանի մը վրայէ թուղթ

գրիչ եւ այն բերաւ , Պ. Հարտիի ծունդին վրայ
թանձրաքարտ մ'եւ թերթ մը թուղթ դրաւ ,
եւ հաղածարը ձեռքը բռնելով գրիչն անոր
ներկայացուց ։

« Հուստացէք , հայր իմ . . . թէ չեմ կըր-
նար գրել , ըսաւ Պ. Հարտի նուազեալ ձայնիւ :
— Քանի որ խօսք միայն , ըսաւ հայր Տ'էկրի-
նեի անգութ յամառութեամբ , եւ գրիչը Պ.
Հարտիի գրեթէ անշարժ մատներուն մէջ գը-
րաւ : — Աւանդ , հայր իմ , աչքս այնչափ չփոթած
է որ ալ չեմ կրնար տեսնել , »

Եւ ճշմարիտէր փարաքաղզին ըսածը . աչ-
քըն արտասուօք լցուած էր . ճիզվիթիւն ար-
թընցուցած սրտայուզութիւնն այնչափ ցաւա-
գին էր :

« Անհող եղիք , որդեակ , ես ձեր սիրելի
ձեռքը բռնելով գրել կուտամ ձեզ . դուք խօս-
քերը միայն ըսէք : — Հայր իմ , կաղաչեմ , դուք
գրեցէք , ես ալ ստորագրեմ : — Այ , սիրելի
որդեակ , հազարաւոր պատճառներ ունիմ ես
չգրելու , պէտք է որ ձեր ձեռքի գիրն ըլլայ .
քանի մը տող ըլլայ՝ բաւական է : — Բայց , հայր
իմ . . . : — Օ՛ն , պէտք է գրէք , ապա թէ ոչ՝
կը թողու՞մ որ գործաւորը ձեր քով գայ » ըսաւ
հայր Տ'էկրինեի չոր կերպիւ մը՝ տեսնելով Պ.
Հարտիի մտաց եւս քան զեւս տկարանալէն թէ
կրնար այս ծանր պարագայիս մէջ քիչ մը կըտ-
րուկութիւն փորձել , եւ եթէ չյաջողէր՝ ա-
ւելի մեղմ միջոցներ գործածել :

Եւ որսորդ թռչնոյն աչերուն պէս կըր որ
փայլուն խաժ բիբերը Պ. Հարտիի վրայ տնկեց
խոժոռ դէմքով: Եղկելին դողաց այս դիւթիչ
նայուածքէն, եւ հառաչելով պատասխանեց .
« Կը գրեմ . . . հայր իմ, կը գրեմ, բայց կա-
ղաչեմ, գրելիքս դուք ըսէք, վասն զի գլուխս
շատ տկար է . . . » ըսաւ Պ. Հարտի իր հրա-
ջերմ եւ տենդոտ ձեռքն արտասուքը սրբե-
լով: «

Հայր Տ'էկրինեի հետեւեալ տողերը տուն
տուաւ .

« Սիրելի Ակրիքօլ, խորհեցայ որ ձեզ հետ
տեսակցիլս անօգուտ է, վասն զի սրտակէզ
կակիծներ միայն պիտի զարթուցանէ, զորս Աս-
տուծոյ օգնութեամբ եւ կրօնի ընծայած քաղցր
մխիթարութեամբ հաղիւ կրցի մոռնալ . . . : »

Վերապատուելի հայրը վայրկեան մ'ընդ-
միջեց: Պ. Հարտի առաւել կը գունատէր, եւ
իր կթոտ ձեռքը հաղիւ կրնար դրիչը բռնել .
ճակատը պաղ քրտինքով թրջեր էր: Հայր Տ'էկ-
րինեի գրպանէն թաշկինակ մը հանեց եւ իր
զոհին ճակատը սրբելով սիրալիր խնամածու-
թեամբ մ'ըսաւ . « Օ'ն, սիրելի որդեակ . . .
արիացիր քիչ մը . այդ տեսակցութիւնը մերժել
տուողն ես չեմ, այնպէս չէ . . . ընդհակա-
կըն . բայց որովհետեւ ձեր հանդատութեան հա-
մար ետ ձգել կուզէք, ջանացէք այդ նստակը
լմնցնել . վասն զի, վերջապէս ինչ է իմ փա-
փաքս . այնչափ տաժանելի վրդովումներէ ե-

տեւ անճառելի բարեպաշտական անդորրու-
թիւն մը վայելելնիդ տեսնել : — Այո՛ , հայր իմ ,
գիտեմ , շատ բարեսիրտ էք , պատասխանեց Պ.
Հարտի երախտագէտ ձայնիւ , ներեցէք տկա-
րութեանս . . . : — Կրնա՞ք շարունակել այդ
նամակը , սիրելի որդեակ : — Այո՛ , հայր իմ :
— Գրեցէք ուրեմն : »

Եւ վերապատուելի հայրը նորէն սկսաւ
տուն տալ :

« Խորին խաղաղութիւն մը կը վայելեմ հոս .
ամեն խնամք շրջապատած են զիս , եւ Աստու-
ծոյ ողորմութեամբ քրիստոնէական բարի վախ-
ճան մ'ունենալ կը յուսամ , հեռի այդ աշխար-
հէն՝ որուն ունայնութիւնը կը ճանչեմ հիմա :
Հրաժարական ողջոյն չեմ տար ձեզ , այլ վե-
րատեսութիւն կը մաղթեմ , սիրելի Ակրիքօլ ,
վասն զի կուզեմ որ թէ՛ ձեզ եւ թէ՛ ձեր ար-
ժանի ընկերաց համար ըրած եւ միշտ ընելիք
մաղթանքս ձեզ իմացնեմ : Իմ թարգմանա ե-
ղիք անոնց քով . երբոր ձեզ հետ տեսակցիլ
պատշաճ դատիմ , կը գրեմ ձեզ . մինչեւ այն
ժամանակ հաւատացէք զիս միշտ սրտադորով
բարեկամ ձեր . . . : »

Յետոյ վերապատուելի հայրը Պ. Հարտիի
վերադառնալով .

« Այդ նամակը յարմար կը գտնէք , սիրե-
լի որդեակ : — Այո՛ , հայր իմ . . . : — Ուրեմն
ստորագրեցէք : — Այո՛ , հայր իմ : »

Եւ ողորմելին ստորագրելէ ետեւ , ուժը

բողոքովին սպասած դգալով, վաստակաբեկ ետեւուն վրայ ինկաւ :

« Ուրիշ ընելիք մ'ալ ունիք, սիրելի որդեակ, սուելցուց հայր Տ'էկրինեի ծոցէն թուղթ մը հանելով, պէտք է որ խնդրոյ տակ ինկած դործերը լմնցնելու համար մեր վերապատուելի գործակատար հօր շնորհուած այս նոր իշխանութեան թուղթն ալ ստորագրելու հաճիք : — Ո՛հ, տէր Աստուած . . . տակաւի՛ն, գոչեց Պ. Հարտի տենդային անհամբերութեամբ . բայց վը տեսնէք ահա, հայր իմ, որ վրաս կարողութիւն չէ մնացած . . . : — Պիտի կարգաքառ ստորագրէք միայն, սիրելի որդեակ : »

Եւ ճիզվիթը մանր եւ գրեթէ անվերժանելի գրերով լցուն գրոշմաւոր մեծ թուղթ մը ներկայացուց Պ. Հարտի :

Հայր իմ, այդ թուղթը չպիտի կրնամ այսօր կարդալ : — Սակայն պէտք է, սիրելի որդեակ, ներեցէք անդգուշութեանս, բայց շատ խեղճ ենք . . . եւ . . . : — Աստորագրեմ, հայր իմ : — Բայց պէտք է որ կարգաքառ եւ յետոյ ստորագրէք, որդեակ : — Ի՞նչ հարկ կայ, տուէք, տուէք, ըսաւ Պ. Հարտի վերապատուելիին անընկճելի յամառութենէն ճանճրացած : — Որովհետեւ այդպէս կը կամիք, սիրելի որդեակ . . . ըսաւ ճիզվիթը, եւ թուղթն անոր ներկայացուց :

Պ. Հարտի ստորագրեց եւ նորէն իր ուժաբեկ թմրութեան մէջ ինկաւ :

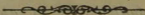
Այս միջոցին սպասաւոր մը գուռը զարնելէ ետեւ ներս մտաւ ու հայր Տ'Էկրինեի ըսաւ . « Պ. Ակրիքօլ Պօտուէն եկեր Պ. Հարտիի հետ խօսակցելի կուզէ . կըսէ թէ ժամադիր եղած է անոր հետ : — Շատ աղէկ , թող սպասէ , պատասխանեց հայր Տ'Էկրինեի դժգոհութեամբ եւ միանգամայն զարմանօք , եւ նշանացի հրաման ըրաւ ծառային որ գուռս ելնէ . յետոյ իր սաստիկ դժգոհութիւնը ծածկելով ըսաւ Պ. Հարտիի . « Այդ ազնիւ արհեստաւորը ձեզ տեսնելու չափազանց փոյթ մ'ունի , վասն զի պայմանադրեալ ժամանակէն երկու ժամ առաջ եկեր է : Օ'ն , դեռ ժամանակ կայ , կուզէք զինքն ընդունիլ : — Բայց , հայր իմ , ըսաւ Պ. Հարտի նեղանալով , կը տեսնէք ինչ աստիճան տկար ըլլալս , գթացէք ինձ , կաղաչեմ , հանգիստ թողէք զիս , Աստուծոյ սիրոյն , հանգիստ , թէ եւ գերեզմանի հանգըստութիւն ըլլայ : — Դուք արդարոց յաւիտենական հանգիստը պիտի վայելէք օր մը , սիրելի որդեակ իմ , ըսաւ հայր Տ'Էկրինեի գորովալից կերպիւ , վասն զի ձեր թափած արտաւրն ու քաջած տառասպանքը հաճոյ է Աստուծոյ : » Այս ըսելով ճիզվիթը գուռս ելաւ :

Պ. Հարտի մինակ մնալով սիրտը փղձկեցաւ , ձեռներն յուսահատութեամբ իրար կցեց , եւ աթոռէն վար սահելով ծունդի վրայ եկաւ ու գոչեց . « Աստուանձ իմ . . . Աստուանձ իմ . . . վերցու զիս այս աշխարհէս . . . վասն զի յոյժ թշուառ եմ : »

Յետոյ , ճակատն ասթոռին նստարանին վը-
րայ ծռելով երեսը ձեռներուն մէջ ծածկեց
եւ դառնապէս լացաւ :

Յանկարծ դուրսէն ձայներու ժխոր մը լըս-
ւեցաւ , որ հետզհետէ կաւելնար , յետոյ ծեծ-
կուելու նման շոխնդ մը . շատ չանցաւ սրահին
դուռն ու ժգնութեամբ բացուելով հայր Տ'Էկ-
րինեի քանի մը քայլ ետ ետ եկաւ սայթաքելով :
Ակրիքօլ՝ կորովի ձեռքով մը զայն ետ մղեր էր :

« Պարոն . . . բռնութիւն դործածելու կը
համարձակիք , գոչեց վերապատուելի հայրը
բարկութենէն կրակ կտրած : — Պ . Հարտին
տեսնելու համար ամեն քանի կը համարձակիմ »
ըսաւ երկաթագործը , եւ վազեց իր նախկին
վարպետին քով , զոր սենեակին մէջ տեղը ծուն-
դի վրայ եկած տեսաւ :

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

ԱԿՐԻՔՕԼ ՊՕՏՈՒԷՆ

Հայր Տ'Էկրինեի , հազիւ իր սրտամտութիւ-
նըն ու զայրոյթը զսպելով՝ ոչ միայն բարկացայտ
ու սպառնալից աչօք Ակրիքօլի կը նայէր , այլ
եւ մերթ ընդ մերթ տատամսոտ ու գրգռեալ
ակնարկ մը կը ձգէր դէպ 'ի դուռը , կարծես
թէ վախնալով որ ուրիշ անհաճոյ մէկն ալ
ներս կը մտնէ :

Յրկաթագործն իր վաղեմի վարպետը տեսնելուն պէս , դէմքին տարօրինակ այլափոխութեան վրայ դառն դարմանքով զարնուած ետ քաշուեցաւ :

Քանի մը վայրկենի չափ այս տեսարանին երեք դերասանները լուռ կեցան :

Ակրիքօլ դեռ չէր դիտեր Պ. Հարտիի բարոյական տկարութիւնը , եւ մտքէն ալ չէր կրնար անցունել , վասն զի այն պատուական մարդուն վրայ միշտ վսեմախոհ միտք մ'եւ բարի սիրտ մը տեսնելու վարժուած էր :

Ամենէն առաջ հայր Տ'էկրինեի լռութիւնը խզեց , եւ իր ամեն մէկ խօսքը կշռելով ըսաւ Պ. Հարտիի . « Ար հասկնամ , սիրելի որդեակ , որ այս պարտնը չընդունելու համար պահ մ'առաջ ձեր ինքնայօժար եւ բացորոշ կամքն ինձ յատնելէ ետեւ . . . իր ներկայութիւնը դժպիտ գայ ձեզ հիմա . . . : Ար յուսամ ուրեմն , որ պարտնը (երկաթագործը ցուցնելով) ձեր կամքը յարգելով , կամ գոնէ երախտագիտութեամբ այս անպատեհ եւ արդէն չափազանց երկար տեւող կացութեան վերջ տալու համար կը մեկնի . »

Ակրիքօլ՝ առանց հայր Տ'էկրինեի պատասխան տալու՝ կրնակն անոր դարձուց , եւ Պ. Հարտիի դառնալով , զոր քանի մը վայրկենի 'ի վեր խոր սրտայուզութեամբ եւ արտասուածքով աչօք կը նկատէր , ըսաւ . « Ա՛հ , տէր իմ . . . ձեզ տեսնելը որչափ աղէկ է , թէ եւ

տակաւին յոյժ ցաւակիր երեւոյթ մ'ունիք . սր-
չափ մարդուս սիրտը կը հանդարտի . . . կը
քաջալերի . . . կուրախանայ : Ա՛րչափ ուրախ
պիտի ըլլային ընկերներս ալ՝ եթէ իմ տեղս ըլ-
լային Եթէ գիտնայիք ինչեր ըսին ինձ
ձեզ համար . . . վասն զի ձեզ սիրելու եւ մե-
ծարելու մասին ամենս ալ մէկ սիրտ . . . մէկ
հոգի մ'ունինք . . . :

Հայր Տ'Եկրինեի Պ. Հարտիի վրայ նայ-
ւածք մը ձգեց որ կը նշանակէր . « Ի՞նչ ըսեր
էի ձեզ » : Յետոյ անհամբերութեամբ Ակրիքօ-
լի մօտենալով ըսաւ . « Արդէն ըսի ձեզ , պա-
րոն , թէ հոս ներկայութիւննիդ անպատեհ է : »

Քայց Ակրիքօլ՝ առանց պատասխան տալու
եւ առանց անոր դառնալու՝ ըսաւ . « Պարոն
Հարտի , հաճեցէք ըսել այս մարդուն որ դուրս
ելնէ . . . : Հայրս ու ես զինքը կը ճանչենք .
ինք ալ քաջ գիտէ : »

Յետոյ վերապատուելիին դարձաւ , եւ սրբա-
մըտութեամբ ու զգուանօք վերէն 'ի վար զայն
չտրեղէ ետեւ՝ երկաթադօրծն աւելցուց . « Ե-
թէ Պ. Հարտիի հետ ձեր վրայ խօսելիքս իմա-
նալ կուգէք , պարոն , մէկ պահէն եկէք . քայց
հիմա իմ վաղեմի վարպետիս հետ մասնաւոր
բաներ ունիմ խօսելիք եւ նամակ մը պիտի
տամ Քարտօվիլ օրիորդէն , որ նոյնպէս . . .
գժբաղդարար . . . ձեզ քաջ կը ճանչէ : »

Ճիշդ թիւն տաանց այլալելու պատասխանեց .

« Ներեցէք ինձ ըսել ձեզ , պարոն , թէ դուք
դերերը կը փոխէք . . . : Ես հոս իմ տանս
մէջ եմ , ուր Պ. Հարտին հիւրընկալելու պա-
տիւն ունիմ : Ուրեմն ես իրաւունք ու իշխա-
նութիւն ունիմ ձեզ անմիջապէս դուրս հանել
տալու եւ . . . : — Հայր իմ , կաղաչեմ , ը-
սաւ Պ. Հարտի Վալիւածութեամբ , ներողամիտ
եղիք Ակրիքօլի : Իմ վրայ ունեցած հաւատա-
րիմ սէրը չափազանց հեռու կը մղէ զինքը ,
բայց սրովհետեւ հոս է եւ մասնաւոր խօսելիք
ունի ինձ , թոյլ տուէք , հայր իմ , որ քանի մը
վայրկեան խօսակցիմ անոր հետ : — Թոյլ տամ
ձեզ , որդեակ , ըսաւ հայր Տ'էկրինելի զարմանք
կեղծելով , եւ ինչ պատճառաւ այդ թոյլտու-
ութիւնը կը խնդրէք ինձմէ : Միթէ դուք կա-
տարելապէս ազատ չէք : Միթէ դուք չէիք ,
որ պահ մ'առաջ , երբ այս պարոնն ընդունե-
նելու կը յորդորէի ձեզ , բացարձակապէս դէմ
կեցաք եւ չուղեցիք հետը անսակցիլ : — Ճըշ-
մարիտ է , հայր իմ : »

Այս խօսքերէն ետեւ , հայր Տ'էկրինելի
տեսնելով որ առանց կասկած տալու չէր կըր-
նար աւելի պնդել , ոտքի վրայ ելաւ , եւ զը-
նաց Պ. Հարտի ձեռքը սեղմեց նշանական
կերպիւ մ'ըսելով . « Ես մէկ պահէն , կուգամ ,
սիրելի որդեակ . . . : Բայց յիշեցէք մեր քիչ մ'ա-
ռաջ ըրած խօսակցութիւնն ու իմ նախատեսու-
թիւնս : — Մէկ պահէն , հայր իմ . . . անհոգ ե-
ղիք » պատասխանեց Պ. Հարտի տխրութեամբ :

Վերապատուելի հայր դուրս ելաւ :

Ակրիքօլ ասլշած ու շուարած կը հարցնէր ինքնիրեն թէ ստուգիւ իր վաղեմի վարպետն էր որ այսչափ ակնածալից խոնարհութեամբ հոյ է՛ կը կոչէր ճիզվիթը : Յետոյ քանի որ երկաթագործն առաւել ուշադրութեամբ Պ. Հարտիի դէմքը կը զննէր , այնպիսի տկարութեան բեկման եւ պարտասման արտայայտութիւն մը կը նշմարէր , որ զինքը միանգամայն կը ճմլէր ու կը զարհուրեցնէր . ուստի իր դժնդակ զարմանքը ծածկելով ըսաւ անոր . « Վերջապէս , տէր իմ , մեր քով պիտի դառնաք . . . ձեզ մեր մէջ պիտի տեսնենք . . . : Ա՛հ , ձեր վերադարձը շատերու երջանկութեան պատճառ պիտի ըլլայ , շատերու սրտատանջութիւնը պիտի փարատէ . . . վասն զի պահ մը ձեզ կորանցունելու երկիւղէն 'ի վեր կարծես թէ մեր սէրն աւելի տաքցած է ձեր վրայ : — Քնջ եւ աղնիւ տղայ , ըսաւ Պ. Հարտի տխրազգած բարեսրտութեամբ մը ժպտելով եւ ձեռքն Ակրիքօլի երկնցնելով . ես բնաւ երկբայած չեմ ոչ ձեր եւ ոչ ընկերացդ վրայ . անոնց ըրած բարիքս միշտ վարձատրուած է իրենց երախտագիտութեամբը . . . : — Եւ տակաւին պիտի ընէք տէր իմ . . . վասն զի դուք . . . : »

Պ. Հարտի Ակրիքօլի խօսքը կտրելով ըսաւ . « Մտիկ ըրէք զիս , բարեկամ , այս խօսակցութիւնը շարունակելէ առաջ պէտք է որ միտքս անկեղծաբար յայտնեմ , որպէս զի ոչ

ձեզ եւ ոչ ընկերացդ վրայ այնպիսի յոյսեր չը
թողում, որք չեն կրնար այսուհետեւ կատար-
ուիլ . . . : Ես միտքս դրած եմ որ այսու-
հետեւ՝ եթէ ոչ մենաստանի մը՝ դո՛նէ խոր ա-
ռանձնութեան մէջ ապրիմ. վասն զի ձանձրա-
ցած ու յոգնած եմ, բարեկամ . . . ո՛հ շատ յոգ-
նած . . . : — Բայց մեք ձանձրացած ու յոգ-
նած չենք ձեզ սիրելէ, տէր իմ, գոչեց եր-
կաթագործն առաւել եւս զարհուրելով Պ. Հար-
տիի յուսաբեկ խօսքերէն. հիմա կարգը մերն
է ձեզ համար անձնուէր ըլլալու, աշխատու-
թեամբ եռանդով եւ անշահախնդրութեամբ
ձեզ օգնելու, որպէս զի գործարանը՝ ձեր ազ-
նիւ եւ վեհանձնական գործը՝ վերականգնի : »

Պ. Հարտի տխրութեամբ գլուխը թոթվեց :

« Կրկին կը յայտնեմ ձեզ, բարեկամ, ը-
սաւ, գործօն կեանքը վերջացած է ինձ հա-
մար . քիչ ժամանակի մէջ քսան տարւոյ չափ
ծերացայ . առջի պէս աշխատիլ սկսելու հա-
մար ոչ կարողութիւն, ոչ կամք, եւ ոչ սիրտ
ունիմ . մարդկութեան բարւոյն համար, գո-
հութեամբ կըսեմ, կըցածս ըրի . . . պարտքս
վճարեցի . . . : Բայց այս ժամուս մէջ միակ
բաղձանք մ'ունիմ, այն է հանգիստ . . . եւ
միակ յոյս մ'ունիմ, այն է՝ կրօնից ընծայած մը-
խիթարութիւններն ու խաղաղութիւնը : — Ի՞նչ
կըսէք, տէր իմ, ըսաւ Ակրիքօլ բոլորովին ապ-
շելով, այս տխուր միայնութեան մէջ ապրիլը
մեր մէջ ապրելէ աւելի՞ կը սիրէք, երբոր ձեզ

այնչափի կը սիրենք . . . : Միթէ կը կարծէք որ հոս այս կրօնաւորներուն մէջ աւելի երջանիկ պիտի ըլլաք՝ քան թէ ձեր վերականգնեալ եւ առաջուանէն աւելի բարգաւաճ գործարանին մէջ : — Ինձ համար այսուհետեւ երջանկութիւն չկրնար ըլլալ աշխարհիս մէջ » ըսաւ Պ. Հարտի գառնութեամբ :

Վայրկեան մը վարանելէ ետեւ , Ակրիքօլ նորէն խօսիլ սկսաւ այլայլեալ ձայնիւ : « Տէր իմ . . . , ձեզ կը խաբեն , գարշելի կերպիւ կը խաբեն : — Ի՞նչ ըսել կուզէք , բարեկամ : — Ըսել կուզեմ , թէ այդ քեզ շրջապատող կրօնաւորները չար դիտաւորութիւններ ունին . . . : Բայց չէք գիտեր արդեօք , տէր իմ՝ թէ ուր էք հոս : — ձեզ ընկերութեան անդամ բարի կրօնաւորներու քով : — Այո , ձեր ոխերիմ թշնամեաց քով : — Թշնամեաց . . . » եւ ցաւագին անտարբերութեամբ մը ժպտեցաւ Պ. Հարտի : « Ես այսուհետեւ թշնամիներէ երկիւղ չունիմ . . . մը տեղիս կրնան դպչիլ զարներու տեղ մնացած չէ . . . : — Անոնց նպատակը ձեզ անհուն ժառանգութենէ մը զրկել է , տէր իմ , գոչեց երկաթադործը . դժոխային ճարտարութեամբ նիւթուած որդայթ մ'է . Արման մարաջախտին ազջիկները , Քարաօվիլ օրիորդը , դուք , Պարրիէլ Լզրայրագիրս . . . վերջապէս ով որ ձեր ազդատունին կը վերաբերի , արդէն մազ մնաց որ այդ կրօնաւորներուն մեքենայութեանց դո՛ս պիտի

ըլլար . կրօնեմ ձեզ թէ այդ կրօնաւորները
ձեր վստահութիւնն իրենց շահուն դործածելէ
զատ ուրիշ նպատակ չունին . . . : Ասոր հա-
մար է որ ձեր դործարանին հրկիզութենէն ետեւ
ձեզ վիրաւորեալ եւ գրեթէ մահամերձ վիճա-
կի մէջ այս տունը փոխադրեցին որպէս զի
մարդ չտեսնէ ձեզ . . . : Ասոր համար է որ . . . :

Պ. Հարտի կտրեց Ակրիքօլի խօսքը .

« Կը սխալիք այս կրօնաւորներուն վրայ ,
սիրելիս , իմ վրայ մեծ խնամք ունին . . . : Իսկ
այն կարծեցեալ ժառանգութեան գալով . . .
աւելցուց Պ. Հարտի տխուր անհոգութեամբ մը ,
աշխարհային բարիքն ինչ օգուտ կրնան ընել
ինձ այս ժամուս , բարեկամ . . . : Այս թըշ-
ւառութեան եւ արտասուաց հովտին իրերն ու
դորոշներն այսուհետեւ ոչինչ են ինձ համար . . . :
Նս իմ վիշտերս Տէրոջը նուիրելով կ'սպասեմ
որ զիս առ ինքն կ'օչէ իր անհուն ողորմու-
թեամբ . . . : — Ո՛չ . . . ո՛չ . . . տէր իմ . . .
ձեր այդ աստիճան փոխուիլն անհնարին է , ը-
սաւ Ակրիքօլ , որ չէր կրնար լսածին հաւտալ ,
դո՛ւք , տէր իմ , հաւատաք այդ յուսահատական
վճիռներուն , դո՛ւք՝ որ հայրագութ Աստուծոյ ա-
նսպառ բարութեան վրայ մեզ կ'զմայլեցնէիք եւ
մեր սիրտը սիրով ու երախտագիտութեամբ կը
վառէիք . . . : Մեք ալ կը հաւատայինք ձեր խօս-
քին , վասն զի ձեզ Աստուած զրկեր էր մեր
մէջ . . . : — Պէտք է որ հնազանդիմ Ասոր
կամաց , որովհետեւ զիս ձեր մէջէն հանեց ,

սիրելիք, անշուշտ այս պատճառաւ որ իմ բարի դիտաւորութիւններովս հանդերձ իր ուզածին պէս չէի ծառայեր իրեն . . . վասն զի Արարիչէն աւելի արարածը կը խորհէի միշտ : — Եւ ինչպէս կարելի էր աւելի լաւ ծառայել, աւելի պատիւ եւ վառք ընծայել Աստուծոյ, տէր իմ, գոչեց երկաթագործն եւս քան զեւս մորմոքելով . քաջալերել ու վարձառել աշխատասիրութիւնն ու ուղղութիւնը, մարդոց վարքն ու բարքը բարւոքել՝ երջանկութիւննին ապահովելով, ձեր գործաւորաց հետ եղբայրաբար վարուիլ, անոնց խելքն ու միտքը զարգացնել, բարւոյն եւ գեղեցկին ճաշակը տալ անոնց, բարեկեցութիւննին աւելցընել, ձեր օրինակաւ աւետարանական հաւասարութեան եղբայրութեան եւ անխորութեան զգացումները մէջերնին ծաւալել . . . : Ա՛հ, տէր իմ, ձեզ քաջալերելու համար յիշեցէք ձեր ըրած բարիքը, յիշեցէք այն հանասպաղօրեայ օրհնութիւնները՝ զոր ձեր շնորհիւ անյուսակի երջանկութիւն մը վայելող փոքրիկ փողովուրդ մ'անդադար կը մրմնջէր : — Սիրելիս, ինչ օգուտ կելնէ անցեալը յիշելէն, Բասա Պ. Հարտի : Նիթէ Տիրոջը հաճոյ գործ մ'ըրած եմ, անշուշտ անվարձ չթողուր . . . : Այդ ըրածներուս համար ոչ թէ ինքզինքս պէտք է վառաւորեմ . . . այլ փոշիին մէջ պէտք է խոնարհիմ, վասն զի կը վախնամ որ իր եկեղեցիէն դուրս գէշ ճամբու մէջ գացած

եմ . . . Թերեւս հպարտութիւնը զիս մոլորեցուց, զիս՝ որ տրուպ եւ չնչին մարդ մ'եմ, մինչդեռ այնչափ մեծ հանճարներ խոնարհութեամբ հպատակած են այս եկեղեցւոյն : Եւ սխալներս արտասուօք առանձնակեցութեամբ եւ չարչարանօք միայն սէտք է քաւեմ, այն . . . յուսալով որ վրէժխնդիրն Աստուած օր մը կը ներէ անոնց . . . եւ իմ կրած տառապանքս դոնէ կորսուած չըլլար այն մարդոց համար՝ որք ինձմէ աւելի մեղապարտ են : »

Ակրիքօլ խօսք չգտաւ պատասխանելու, մունջ սարսափով մը Պ. Հարտիի կը նայէր : Քանի որ նուազեալ ձայնիւ մ'արտասանուած այս յուսահատական եւ հասարակ խօսքերը կը լսէր, քանի որ Պ. Հարտիի տխրազգած եւ բեկեալ դէմքը կը գննէր, ներքին սարսափով մը կը հարցնէր ինքն իրեն թէ սրալիսի թովչութեամբ այս կրօնաւորները խեղճին տկարութիւնն ու կսկիծները մշակելով՝ կրցեր էին մարդկային ազգին երջանկութեան նուիրուած ազնիւ հանճար մը՝ բարեսէր եւ լուսաւոր միտք մը՝ ամեն բանէ եւ ամենէն անջատել, ամլացնել, չքացնել : Երկաթադործին ապշութիւնն այն աստիճան խորին էր, որ իր վրայ ոչ սիրտ եւ ոչ կամք կ'զգար այս սրտաճմլիկ վիճաբանութիւնը շարունակելու, որուն ամեն մէկ խօսքն իր աչքին առջեւ անբուժելի յուսահատութեան անդունդ մը կը բանար, որուն մէջ տարաբաղդ Պ. Հարտի խորասոյզ

եղեր էր վերապատուելի հարց ձեռօք :

Այս վերջինն ալ վերստին իր տխուր թըմ-
բութեան մէջ իյնալով լուռ կը կենար , մինչ-
դեռ աչերը Նաւահին չարագոյժ վճիռներ-
բուն վրայ կը թափառէին :

Վերջապէս Ակրիքօլ լուրթիւնը խղեց .
ծոցէն Քարտօլիլ օրիորդին նամակը հանեց ,
իւր վերջին յոյսն անոր վրայ դնելով , եւ Պ.
Հարտի ներկայացուց ըսելով . « Տէր իմ . . .
ձեր ազգականուհիներէն մէկը՝ դոր անշուշտ
անուամբ միայն կը ճանչէք , այս նամակն ինձ
յանձնեց որ ձեզ տամ . . . — Ի՞նչ պիտի ը-
նեմ . . . այդ նամակը . . . սիրելիս . . . — Կա-
ղաչեմ , տէր իմ . . . կարգացէք : Քարտօլիլ
օրիորդ ձեր սլատասխանին կ'սպասէ . ծանր
շահեր կան վտանգի մէջ : — Ինձ համար . . .
մէկ ծանր շահ մը կայ միայն . . . սիրելիս . . .
ըսաւ Պ. Հարտի արտասուօք կարմրած աչերը
դէպ երկինք վերցնելով : — Պ. Հարտի , ըսաւ
նորէն երկաթագործն առաւել եւս վրդովեալ ,
կարգացէք այս նամակը , կարգացէք յանուն
մեր ամենուս երախտագիտութեան , որուն մէջ
պիտի մեծցնենք մեր դաւկներն ալ՝ որք մեզ
պէս ձեզ ճանչելու բարեբաղդութիւնը չպիտի
ուեննան . . . : Այո . . . կարգացէք այս
նամակը . . . եւ եթէ ձեր միտքը չփոխէք . . .
Պ. Հարտի . . . այն ժամանակ . . . ինչ ընենք . . .
ամեն բան կը լիննայ . . . խեղճ աշխատաւո-
րացո համար . . . մեր բարեբարը յաւիտեան

պիտի կորսնցնենք . . . այն որ իբրեւ եղբայր
կը վարուէր մեզ հետ . . . այն որ վեհանձնա-
բար այնպիսի օրինակ մը կը քարոզէր , որուն
վաղ կամ անագան ուրիշ բարի սիրտեր ալ պիտի
հետեւէին . . . այնպէս որ , քիչ քիչ , մերձաւորէ
մերձաւոր , աղքատ գործաւորաց գերութենէ
աղատութիւնը ձեր շնորհիւ պիտի սկսէր . . . :
Վերջապէս , հոգ չէ . մեզ համար՝ ժողովրդ-
դեան որդւոցս համար՝ ձեր յիշատակը միշտ
սուրբ պիտի ըլլայ . . . օհ , այո՛ . . . ձեր ա-
նունը միշտ յարգանքով միշտ գորովանօք պի-
տի արտասանենք . . . վասն զի չպիտի կըր-
նանք չկարեկցիլ ձեր վրայ : »

Քանի մը վայրկեանէ 'ի վեր Ակրիքօլ ընդ-
հատ ձայնիւ կը խօսէր . սրտին յուզմունքը
վերջին ծայր հասնելով չկրցաւ խօսքն աւար-
տել . իր անյողդողդ բնաւորութեամբ հան-
դերձ չկրցաւ արտառքը բռնել եւ դռնց .
« Ներենցէք աէր իմ , ներեցէք լալուս . բայց
մինակ ինձ համար չէ , վասն զի դիտցած ե-
ղիք որ՝ սիրտս կը արորի մտածելով այն ամեն
արտառքները՝ զոր բազմաթիւ խեղճ մարդիկ
երկար ժամանակ պիտի թափեն ըսելով . « Պ-
Հարտին ոչ եւս պիտի տեսնենք . . . յաւի-
տեան չպիտի տեսնենք : »

Ակրիքօլի սրտին վրդովումը , փղձկումը ,
ձայնը , այնչափ անկեղծ էին , իր ազնիւ ազատ
եւ արտասուաթուրմ գէմքն այնպիսի սրտա-
շարժ անձնուիրութեան արտայայտութիւն մ'ու-

նէր, որ Պ. Հարտի՛ վերապատուելի հարց տու-
նը բնակելէն 'ի վեր առաջին անգամ իր սիրտը
քիչ մը տաքցած՝ քիչ մ'ողեւորած զդաց Թուե-
ցաւ իրեն թէ արեւու կենդանարար ճառագայթ
մը վերջապէս կը թափանցէր այն սառնասպաս
խաւարին մէջ՝ ուր երկար ժամանակէ 'ի վեր
կը տառասլէր:

Պ. Հարտի ձեռքն Ակրիքօլի երկնցուց եւ
այլայլեալ ձայնիւ մ'ըսաւ. « Շնորհակալ եմ . . .
բարեկամ . . . : Ձեր անձնուիրութեան այդ
նոր փորձը . . . այդ կսկիծը . . . սիրտս կը
շարժեն, բայց գողտրիկ եւ քաղցր շարժմամբ . . .
այս սրտայուզութիւնս օգուտ կընէ ինձ, — Ա՛հ,
տէր իմ, գոչեց երկաթագործն յուսոյ նշուլով
մը, ինքզինքնիդ մի ճնշէք, ձեր սրտին ձայնը
լսեցէք . . . որ կըսէ թէ ձեզ սիրողներուն եր-
ջանկութեանն աշխատեցէք. եւ ձեզ համար
ալ . . . երջանիկ անձինք տեսնելը . . . երջա-
նիկ ըլլալ է: Օ՛ն, կարդացէք ազնուասիրտ օ-
րիորդին նամակը . . . : Թերեւս իմ սկսածս
այս աւարտէ . . . եւ եթէ այս բաւական չըլ-
լայ . . . կը տեսնենք . . . : »

Ակրիքօլ իր խօսքը կտրեց յուսալի նայ-
ւածք մը ձգելով դէպ 'ի դուռը. յետոյ նամա-
կը նորէն Պ. Հարտի ներկայացնելով աւելցուց.
« Ա՛հ, կաղաչեմ ձեզ, տէր իմ, կարդացէք . . .
Քարտօվիլ օրիորդ ըսաւ ինձ որ այս նամակին
մէջ ինչ որ գրուած է, հաստատեմ . . . : — Ա՛հ . . .
ոչ . . . չպիտի կարդամ . . . չպիտի կարդայի,

ըսաւ Պ. Հարտի վարանմամբ : Ի՞նչ օգուտ ունի . . . ինձ կսկիծ պատճառելը . . . վասն զի, աւանդ, ճշմարիտ է . . . ձեզ ամենդ ալ կը սիրէի : ձեզ համար ապագային մէջ դիտաւորութիւններ ունէի . . . » յաւելցուց Պ. Հարտի ակամայ արդահատանօք : Յետոյ՝ սրտին շարժմանը դէմ մաքստելով յարեց . « Բայց ի՞նչ օգուտ կեղնէ ասոնց վրայ խորհելէ . . . անցեալը չկրնար ետ դառնալ : — Ո՞վ գիտէ, Պարոն Հարտի, ո՞վ գիտէ, ըսաւ Ակրիքօլ եւս քան զեւս ուրախանալով իր վաղեմի վարպետին վարանմանը վրայ . բայց նախ Քարտօվիլ օրիորդին նամակը կարդացէք : »

Պ. Հարտի՝ Ակրիքօլի թախանձանքէն ստիպեալ նամակը գրեթէ ակամայ առաւ, կնիքը խզելեց եւ կարդաց : Քիչ քիչ դէմքը դորովանօք շնորհակալեօք եւ զմայլմամբ ժայլիլ սկսաւ : Քանի մ'անդամ ընթերցումն ընդ միջնելով, « Ո՛հ, շատ լաւ է . . . շատ գեղեցիկ է . . . » ըսաւ Ակրիքօլի, այնպիսի կերպիւ մը, որուն վրայ ինք ալ կարծես թէ կը զարմանար :

Ընթերցումն աւարտելէ ետեւ, Պ. Հարտի թաղծագին հառաչանք մ'արձակելով ըսաւ երկաթագործին . « Ի՞նչ ազնիւ սիրտ մ'ունի Քարտօվիլ օրիորդը, ի՞նչ բարձր միտք եւ ի՞նչ վսեմ խորհուրդ . . . : Երբէք չպիտի մոռնամ իր ազնիւ զգացմունքը որով այսպիսի վեհանձնական առաջարկութիւններ կընէ ինձ . . . : Իցիւ թէ երջանիկ ըլլայ գոնէ այս ուխտը աշխարհիս

մէջ : — Հաւատացէք ինձ , տէր իմ , ըսաւ Ակրիքօյ խանդաղին դմայլմամբ , աշխարհ մը՝ որ այսպիսի արարածներ կը պարունակէ , եւ ուրիշ շատեր՝ որք առանց այս գերադանց օրհորդին չքնաղ արժէքն ունենալու դարձեալ արժանի են պարկեշտ մարդոց յարգանացը , այսպիսի աշխարհ մը՝ մի միայն կղկղանք ապականութիւն եւ չարութիւն չէ . . . ընդհակառակն մարդկութեան համար բարի վկայութիւն . . . Այս աշխարհն է անա որ ձեզ կ'ըստասէ , ձեզ կը կոչէ : Օ՛ն , Պ . Հարտի , մտիկ ըրէք Քարտօվիլ օրիորդին խրատները . ընդունեցէք ձեզ ըրած առաջարկութիւնները . դարձէք մեր քով . դարձէք 'ի կեանս . . . վասն զի այս տունը մահ է : — Վերադառնալ այն աշխարհը՝ ուր այնչափ վիշտ կրեցի . . . այս առանձնարանին անդորրութիւնը թողնել , պատասխանեց Պ . Հարտի վարանելով . ոչ , ոչ . . . չեմ կրնար . . . չպիտի կրնամ . . . — Ո՛հ ձեզ համոզելու յոյսը մի միայն իմ վրայ չեմ դրած , գոչեցերկաթագործը յուսալից կերպիւ . Ես զօրաւոր օժանդակ մ'ունիմ (զուրը ցուցնելով , զոր մեծ հարուածը զարնելու համար պահած եմ . . . եւ երբոր ուզէք՝ երեւան պիտի ելնէ : — Ի՞նչ ըսել կուզէք , բարեկամ , հարցուց Պ . Հարտի : — Ո՛հ , այս ալ Քարտօվիլ օրիորդին բարի մտածութիւններէն մէկն է . այն աղնիւ օրիորդը չար մտածութիւն բնաւ չունի : Գիտնալով ձեր ինչ վտանգաւոր ձեռ-

ներու մէջ ինկած ըլլալը , գիտնալով նաեւ ձեռ
այտպէս իրենց ձեռքին մէջ պահել ուզող ան-
ձանց նենգածէտ խորամանկութիւնք , ըսաւ ինձ .
« Պարոն Ակրիքօյ . . . Ղարաթի բնաւորութիւնն
այնչափ անկեղծ եւ բարի է , որ թերեւս դիւ-
րութեամբ խարուի . . . վասն զի ուզից սիր-
տերը չեն ախորժիր վատ գործերու հաւտա-
լէ . . . ասկէց՝ զատ կրնայ կարծել թէ զուք
ձեր շահուն համար կուզէք որ իմ ըրած առա-
ջարկութիւններս ընդունի . . . քայց մարդ մը
կայ , որուն սուրբ կարգն այս պարագայիս մէջ
պէտք է կատարեալ վստահութիւն ազդէ Պ.
Ղարաթի . . . վասն զի այն սքանչելի քահա-
նայն մեր ազգականն է , եւ ինքն ալ մեր ազ-
գատոհմին ոխերիմ թշնամեաց զոհ ըլլալու վը-
տանդին մէջ ինկած է » : — Ա՞յլ է այդ քահա-
նայն , հարցուց Պ. Ղարաթի : — Հ. Գաբրիէլ Ռէն-
բօնեան , իմ հոգեղբայրս , գոչեց երկաթագոր-
ծը պարծանօք . աղնիւ քահանայ մ'է . . . ան ,
տէր իմ . . . եթէ զայն արդէն ճանչած ըլ-
լայիք , փոխանակ այդպէս յուսաբեկ ըլլալու՝
յուսով կը լցուէիք եւ ձեր կսկիծը չէր կրնար ա-
նոր մխիթարանացը դիմանալ : — Այդ քահա-
նայն . . . ո՞ւր է , հարցուց Պ. Ղարաթի հետա-
քրքրելի զարմանօք : — Հոս ձեր նախասենեկին
մէջ : Արբոր հայր Տ'էկրիկնեի զայն ինձ հետ տե-
սաւ , բարկութենէն կրակ կտրեցաւ , եւ հրա-
մայեց մեզ որ զուրս ելնանք . քայց իմ առա-
քինի Գաբրիէլս պատասխան տուաւ անոր թէ

ձեզ հետ՝ կարեւոր շահերու վրայ խօսելիք ունէր, ուստի եւ պիտի կենար . . . : Իսկ ես՝ անոր չափ համբերող չըլլալով՝ ընկրկիչ հարուած մը տուի հայր Տ'էկրիների՝ որ ճանբաս գոցել կուզէր, եւ ներս գիմեցի վայրկեան մ'առաջ ձեզ տեսնելու . . . : Հիմա, տէր իմ . . . Հ. Քարբիէլը կընդունիք . . . այնպէս չէ : Ինքը չուզեց առանց ձեր հրամանին ներս գալ . . . ուստի երթամ կանչեմ . . . : Գուք կրօնքի խօսք կընէք . . . անոր կրօնքն է ճշմարիտը . որովհետեւ բարիք կընէ, կը մխիթարէ, կը քաջալերէ . . . Ինչպէս որ պիտի տեսնէք . . . : Վերջապէս անոր եւ Քարտովիլ օրիորդի շնորհիւ առ մեզ պիտի վերադառնաք, գոչեց երկաթագործը չկրնալով այլ եւս իր ուրախալից յոյսը զսպել : — Սիրելիս, ո՛չ . . . չեմ գիտեր . . . կը վախնամ . . . » ըսաւ Պ. Հարտի վարանելով, բայց ակամայ կենդանութիւն մը՝ ջերմութիւն մը զգալով Ակրիքօլի սրտաբուխ խօսքերէն :

Իսկ երկաթագործն իր վաղեմի վարպետին բարենշան վարանումէն օգուտ քաղելով՝ վազեց դուռը բացաւ եւ գոչեց . « Քարբիէլ՛ . . . եղբայր իմ . . . աղնիւ եղբայր իմ . . . եկ, եկ . . . Պ. Հարտի քեզ տեսնել կուզէ . . . : — Բարեկամ, ըսաւ Պ. Հարտի տակաւին վարանելով, բայց միանգամայն իր հաւանութեան քիչ մը բռնադատուելուն վրայ ալ բաւական գոհ եղած երեւնալով, բարեկամ . . . Ինչ կընէք . . . : — Ձեր ու մեր ազատիչը կը կան-

չեմ » պատասխանեց Ակրիքօլ ուրախութեամբ
եւ Գաբրիէլի՝ միջամտութեան յաջողելուն վրայ
աներկմիտ :

Գաբրիէլ՝ երկաթագործին հրաւէրը լսելով՝
անմիջապէս Պ. Հարտիի սենեակը մտաւ :

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.

ԹԱՔՉԱՐԱՆ

Ինչպէս որ ըսինք , վերապատուելի հարց ա-
ռանձնարանը պատասպարուող հիւրոց սենեակնե-
րէն շատերուն բոլորտիքը մանր թաքչարան-
ներ շինուած էին՝ որպէս զի հսկողութեան ներ-
քեւ դրուած անձինքն ընկերութեան ուղածին
պէս անդադար լրտեսելու դիւրութիւն ըլլայ :
Պ. Հարտի ալլայս կարգէն էր : Իր սենեկին մօտ
գաղտնի խցիկ մը կար , որուն մէջ երկու հոգի
կրնային կենալ . վառարանի տեսակ մը ծխնելոյզ
լոյս ու օդ կուտար այն խցիկին , որուն մէջ լսո-
ղական խողովակի բերան մը յարմարցուցած էին
այնչափ վարպետութեամբ, որ ամենափոքր ձայ-
ները մօտի սենեակէն թաքչարանը կը հասնէին
որոշապէս : Աերջապէս խցիկին այլ եւ այլ կող-
մերը բազմաթիւ կլոր ծակեր կային ճարտարա-
պէս ծածկուած , որովք Պ. Հարտիի սենեկին

մէջ անցած ամեն բան կրնային տեսնել :

Հայր Տ'էկրինեի եւ Ռօտէն այն թաքչարանին մէջ էին :

Երբոր Ակրիքօլ բռնութեամբ Պ. Հարտիի սենեակը մտեր էր, եւ Քարրիէլ ալ անվեհերութեամբ յայտներ էր թէ Պ. Հարտիի հետ խօսելիք ունէր եթէ զինքը կանչէր, հայր Տ'էկրինեի՝ չուզելով յայտնի միջոցներ ձեռք առնուի այս տեսակցութեան հետեւանքն արգիլելու, որ կրնար իրենց մեքենայութիւններն 'ի դերեւ հանել, գացեր Ռօտէնի խորհուրդ հարցուցեր էր :

Այս վերջինը՝ որ իր յաջող ու արագ ապաքինութեան միջոցին վերապատուելի հարց բնակութեանը սահմանուած մօտակայ տունը կը կենար, գործին ծանրութիւնը մէկէն հասկրցաւ : Թէ եւ չէր կրնար ժխտել որ Պ. Հարտիի ու Ակրիքօլի տեսակցութիւնն արգիլելու համար իր խորհած վարպետ հնարքը հայր Տ'էկրինեի ճարտարութեամբ 'ի գործ դրեր էր, հընարք՝ որոյ յաջողութիւնն անվրիպելի էր եթէ երկաթագործը պայմանեալ ժամանակէն առաջ չհասնէր, Ռօտէն՝ ուղեւորով անձամբ տեսնել լսել եւ ըստ այնմ պէտք եղածը տնօրինել, անմիջապէս փարիզի արքեպիսկոպոսարանը լըրտեա մը թոցնելէ ետեւ, որուն նպատակը ետքը պիտի տեսնուի. ինք վազեց վերոյիշեալ թաքչարանը մտաւ հայր Տ'էկրինեիի հետ :

Նրկու վերապատուելիները հոն հասած էին

այն միջոցին որ Ակրիքօլի ու Պ. Հարտիի խօսակցութիւնը կէս եղած էր :

'Ի սկզբան բաւական քաջալերուեր էին Պ. Հարտիի տխուր անզգածութենէն ուր խեղճը խորասուզեալ էր , եւ յորմէ երկաթագործին ազնիւ թելադրութիւնները չէին կրցած զայն հանել քայց յետոյ տեսան որ վտանդը քիչ քիչ մեծնալ ու սպառնալից ըլլալ սկսաւ այն վայրկեանէն՝ ուր Պ. Հարտի՝ արհեստաւորին թախանձանքէն դրդուելով՝ Քարտօվիլ օրիորդին նամակը կարդալու հաճեցաւ , մինչեւ այն վայրկեանը՝ ուր Ակրիքօլ՝ իր վաղեմի վարպետին վարանմանց վերջին հարուածը տալու համար Քաքրիէլը ներս մտցուց :

Ռօտէն՝ իր անվկանդ բնաւորութեան շքնորհիւ , որ անքթոր Պալէնիէի տուած սարսափելի եւ դժոխքներ դարմանին դիմանալու զօրութիւն տուեր էր իրեն , վտանգէ աղատած էր թողորովին եւ ապաքինութիւնն ալ լրանալու մօտ էր . քայց եւ այնպէս տակաւին զարհուրելի նիհարութիւն մ'ունէր : Աոյսը՝ վերէն գալով եւ շեշտապէս իր դեղին ու փայլուն գանկին , ծնօտին դուռններուն , եւ իր քաղմանկիւնի թթին վրայ իջնելով , դէմքին այս ամեն ցրցւեալ մասերը պայծառապէս լուսաւորած էր , իսկ միւս մասերն ազօտ եւ թանձր ստուերներով ակօսացած էին , այնպէս որ դինքը տեսնողն՝ սպանիական դպրոցին նկարած ճգնազգեաց կրօնաւորներէն մէկուն կենդանի տիպա-

բը կը կարծէր . ախուր պատկերներ , ուր կիսաբաց թխորակ կնգուղի մը ներքեւ հին փրդոսկրի գունով դանկ մը , կապոյտ ծնօտ մը , խորունկ կապիճի մէջ մտրած աչք մը կը ակնուի , մինչդեռ երեսին միւս մասն աներեւոյթ եղած է մթին թերաստուերով մը , որոյ մէջէն հազիւ մարդկային մարմնոյ ձեւ մը կը նշմարուի ծունդի վրայ եկած եւ չուանէ դօտիով սքեմի մը մէջ փաթթուած . Այո նմանութիւնն առաւել աչքի կը զարնէր՝ Տանուանդ այս պատճառաւ որ Ռօտէն՝ իր բնակարանէն շտապով իջած ըլլալուն՝ սեւ բուրդէ երկայն գիշերազգեստը չէր հանած . ասկէց զձտ , դեռ ցուրտի չդիմանալուն պատճառաւ՝ ուսը սեւ չուխայէ կնգղաւոր ամզան մը ձգած էր , որպէս զի հիւսիսային ցուրտ հովէն ինքզինք պահպանէ :

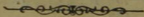
Հայր Տ'էկրիննի՝ թաքչարանը լուսաւորող ճառագայթին ներքեւ չգտնուելուն համար՝ կէս մութի մէջ մնացած էր :

Երկու ճիզվիթներն այսպէս ընթերցողին ներկայացուցած ժամանակնիս , Ակրիքօլ՝ Քաբրիէլը կանչելու եւ իր վաղեմի վարպետին քով տանելու համար սենեակէն դուրս ելեր էր :

Հայր Տ'էկրիննի տաղնապապին եւ միանմայն սրտմտեալ անձկութեամբ Ռօտէնի նայելով ըսաւ ցած ձայնիւ . « Եթէ Քարաօվիլ օրիորդին նամակը չըլլար , երկաթագործին բոլոր թախանձանքն անդօր կը մնային : Այդ նըզովքս աղջիկն ամէն ժամանակ եւ ամէն տեղ

արգելք մ'եղած է մեր խորհրդոց դէմ: Այն-
չափ հնարք 'ի գործ դրուելէ ետեւ՝ դարձեալ
հնդկին հետ միացաւ: Եթէ հիմա հայր Գար-
րիէլ ալ չափը լցնէ եւ Պ. Հարտին մեր ձեռ-
քէն կորդէ, թնչ պիտի ընենք . . . թնչ պիտի
ընենք . . . : Ա՛հ, հայր իմ, ալ յոյս չմնար
մեզ ապագայէն: — Ո՛չ, ըսաւ Ռօտէն ցամաք
կերպիւ, եթէ արքեպիսկոպոսարանը զրկած
հրամաններս շուտով կատարուին: — Ի՞նչ կրնայ
ըլլալ: — Գարձեալ խօսք կուտամ գործը քա-
լեցնելու . . . բայց պէտք է որ թուղթերը մին-
չեւ կէս ժամ ձեռքս հասնին: — Թուղթերը
երկու երեք օրէ 'ի վեր գրուած ու ստորագ-
րուած ըլլալու են, վասն զի ձեր հրամանին
համեմատ Մօքսային օրը զրեցի . . . եւ . . . »

Ռօտէն՝ փոխանակ այս խօսակցութիւնը շա-
րունակելու՝ աչքը քովի սենեկին մէջ անցածը
դիտելու համար պատրաստուած ծակերէն մէ-
կուն դրաւ . յետոյ ձեռքովը նշան ըրաւ հայր
Տէկրինեի որ լուռ կենայ:

Գ. ԼՈՒԻՍ ԼԳ.

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՃԵՄԱՐԻՏ ՔԱՀԱՆԱՅ ՄԸ

Նոյն միջոցին Ռօտէն տեսաւ որ Ակրիքօլ՝
Գարրիէլի ձեռքէն բռնած՝ Պ. Հարտի սենեա-
կը կը մտնէր:

Այս երկու երկատասարդները՝ մէկը այրահանն ու բաց դէմքով, միւսն ալ հրեշտակային գեղեցկութեամբ, այն աստիճան զգալի հակապատկեր մը կը ձեւացնէին Պ. Հարտիի շուրջը պատող կեղծաւոր դէմքերուն քով, որ խեղճ մտրդն արդէն երկաթագործին եռանդուն խօսքերէն շարժած ըլլալով, այնպէս թուեցաւ իրեն, որ երկար ժամանակէ՛ ՚ի վեր ճնշուած սիրար փրկաւէտ ազգեցութեամբ մը կը ծաւալէր :

Գարբիէլ թէպէտ Պ. Հարտին երբէք տեսած չէր, զարմացաւ անոր տմոյն երեւոյթին վրայ : Այն վշտակիր ու բեկեալ դէմքին վրայ ջլատիչ հնադանգութեան եւ բարոյական չբացման շարաշուք կնիքը կը տեսնէր, որով ճիզվիթ ընկերութեան զոհերն իսպառ դրոշմուած կը մընան եթէ ժամանակին չկրնան ազատիլ անոր մարգապաւ ազգեցութենէն :

Ռօտէն՝ աչքը ծակին դրած, հայր Տ'Էկկլինեի ալ ականջները տնկած, բառ մը չկորուսին հետեւեալ խօսակցութենէն՝ որուն աներեւութապէս ներկայ էին :

« Ահա իմ առաքինի եղբայրս, տէր իմ, ըսաւ Ակրիքօլ Պ. Հարտիլի՝ Գարբիէլն անոր ներկայացնելով, ահա քահանայից ամենէն ընտիրն ու արժանաւորը : Լսեցէք զինքը, եւ յուսով ու երջանկութեամբ կը վերածնիք ու մեզ կը դառնաք : Լսեցէք զինքը, եւ կը տեսնէք որ կրօնական սուտ երեւոյթներով ձեզ խարոզ

նենդաւորներուն զիմակն ինչպէս պիտի բանայ . այն , այն , պիտի բանայ , վասն զի ինքն ալ այդ շարածներուն դո՛ւ եղած է . այնպէս չէ , Գաբրիէլ :

Գեոահառակ քարոզիչն երկաթագործին ետանդը չափաւորելու համար ձեռքովը շարժում մ'ըրաւ եւ իր քաղցր ու թրթռուն ձայնին ըսաւ Պ. Հարութի . « Եթէ ձեր այդ դրանուած դժնդակ պարագայներուն մէջ ձեր 'ի Յիսուս Քրիստոս եղբարց մէկուն խրատները կրնան օգտակար ըլլալ ձեզ , պարոն , պատաստե՛մ այդ ծառայութիւնը կատարելու . . . մանաւանդ որ , ներեցէք ինձ ըսել ձեզ , սիրտ յարգանք կրպուռած է ձեզ . — Ի՞նձ , պարոն արքայ , ըսաւ Պ. Հարութի . — Այո՛ , ձեզ , պատասխանեց Գաբրիէլ , վասն զի գիտե՛մ ինչ բարիք քրած էք ի՛մ այս եղբայրագրիս . գիտե՛մ ձեր սքանչելի առատարտութիւնը ձեր գործաւորաց նկատմամբ , որք ձեզ ոգւով չափ կը սիրեն ու կը յարգեն , պարոն : Անոնց շնորհապատասխան գիտակցութիւնը , Աստուծոյ հաճելի գործեր կատարած ըլլալու հանգումը , Արոյ յաւիտենական բարութիւնն ամեն բարի գործոց վրայ կուբախանայ , ձեր արդէն ըրած բարեգործութեանց վարձատրութիւն եւ տակաւին ընելիքներնուդ համար ալ քաջալերութիւն ըլլան ձեզ . . . — Ենթակալ ե՛մ , պարոն արքայ , պատասխանեց Պ. Հարութի՝ սիրտը շարժելով այս լեզուէն , որ հայր Տէկրիներեի բա-

նեցուցած լեղուէն շատ տարբեր էր . իմ այս
խոր ակրութեանս մէջ այդպիսի մխիթարար
խօսքեր լսել շատ քաղցր է սրտիս , եւ կը խոս-
տովանիմ , աւելցուց Պ . Հարտի խոկուն դէմ-
քով , որ ձեր բնաւորութեան վեհութիւնն ու ծան-
րութիւնն : մեծ կշիռ կուտան ձեր խօսքերուն :
— Ահա ասկէց կը վախցուէր , ըսաւ կամացուկ
մը հայր Տ'էկրինեի Ռօտէնին , որ իր սուր աչ-
քը միշտ ծակին դրած եւ ականջն ալ լսելու
պատրաստ բռնած կեցեր էր . այս Գաբրիէլն
ամեն ջանք պիտի փորձէ Պ . Հարտին իր թըմ-
բութենէ կորզելու եւ իր գործօն կենաց մէջ
ձգելու համար : — Իմ երկիւղս այդ չէ , պատաս-
խանեց Ռօտէն իր կարճ եւ կտրուկ ձայնիւր . Պ .
Հարտի թերեւս պահ մը ինքզինք մոռնայ , բայց
եթէ քալելու փորձ մ'ընէ , պիտի տեսնէ որ
սրունքները կոտրած են : — Ի՞նչ է հապա ձեր
արժանապատուութեան երկիւղը : — Մեր արք-
եպիսկոպոսարանի վերապատուելի հօր դանդա-
ղութիւնը : — Բայց ի՞նչ կը յուսաք

Ռօտէն , որուն աւշադրութիւնը նորէն զըր-
դուեր էր , նշանաւ մ'ընդմիջեց հայր Տ'էկ-
րինեի խօսքը , եւ լսեցուց :

Գաբրիէլի եւ Պ . Հարտի խօսակցութեան
սկսելէն ետեւ , Գաբրիէլի խօսքերը մէկէն 'ի
մէկ Պ . Հարտի մտաց մէջ խորհրդածութիւն-
ներ զարթուցնելով , քանի մը վայրկենի չափ
լուսթիւն եղեր էր :

Այս լուսթեան միջոցին Ակրիքօլ մեքենա-

բար աչքն այն տխրատիժ առածներէն ոմանց
վրայ ձգեր էր , որով Պ. Հարտի սենեկին պա-
տերը դրեթէ ծածկուած էին . յանկարծ Գար-
րիէլի թեւէն բռնելով սրտմտեալ դարմանքով
մը դռչեց . « Ա՛հ , եղբայր իմ . . . կարդացէք
այս վճիռները եւ ամեն բան կը հասկնաք . Ո՞ր
մարդ , Աստուած իմ , այսպիսի տխուր մտա-
ծութեանց հետ առանձին մնալով ահուելի յու-
սահատութեան մէջ չիյնար . . . եւ գուցէ մին-
չեւ իսկ անձնասպանութեան չդիմեր . . . »
Ա՛հ , ի՛նչ սոսկալի , ի՛նչ դարչելի բան , աւել-
ցուց արհեստաւորը ցասմամբ . բայց բարոյա-
կան մարդասպանութիւն մ'է այս . . . — Գուք
դեռ խոզայ էք , բարեկամ , ըսաւ Պ. Հարտի
տխրութեամբ գլուխը թոթվելով . դուք միշտ
երջանիկ եղած էք , բնաւ պատրանք մը կրած
չէք . . . Այդ առածները կրնան խաբուսիկ
երեւնալ ձեզ , բայց , աւագ , ինձ համար . . .
եւ շատ մարդոց համար խիստ ճշմարիտ են :
Այս աչխարհիս մէջ ամեն բան ոչնչութիւն ,
թշուառութիւն եւ ցաւ է . քանզի մարդիկ
վշտակրութեան եւ տառապանաց համար ծնած
են . . . Ճշմարիտ չէ , պարսն արքայ » ա-
ւելցուց Պ. Հարտի Գարրիէլի դառնալով .
Գեոահասակ քարոզիչն ալ արդէն աչքն
այն զանազան վճիռներուն վրայ ձգած ըլլա-
լով անոնց ինչ դարչելի հաշուով ընտրուած ու
հոն դրուած ըլլալը հասկցաւ , եւ չկրնալով
ինքզինք բռնել , դառն ժպիտ մ'արձակելէ եւ

տեւ՝ յուզեալ ճայնիւ պատասխանեց Պ. Հարտի : « Ո՛չ, ո՛չ, պարոն, ամեն բան ոչնչութիւն, ստութիւն, թշուառութիւն, պատրանք, ունայնութիւն եւ այլն եւ այլն չէ այս աշխարհիս մէջ . . . » : Ո՛չ, մարդիկ տառապելու համար միայն ծնած չեն. ո՛չ, Աստուած, որոյ դերագոյն բնութիւնն հայրական բարեգրեթութիւն է, իր արարածոց վշտակութեան վրայ չբերկրիր, վասն զի սիրող ու երջանիկ ըլլալու համար ստեղծած է — Օ՛ն, կը լսէք, պարոն Հարտի, կը լսէք, գոչեց երկաթագործը. « հա այս ալ քահանայ մ'է . . . բայց ճշմարիտ . . . վսեմ քահանայ եւ միւսնեբուն պէս չխօսիր . . . » — Եւ սակայն, աւանդ, պարոն արքայ, ըսաւ Պ. Հարտի, այդ տխուր առածներն այնպիսի գրքէ մը հանուած են, զոր գրեթէ աստուածային գրքի մը կարգ կանցունեն : — Այն գիրքն ալ կրնան չարաչար գործածել, պարոն, ըսաւ Գարրիէլ, ինչպէս ուրիշ ամեն մարդկային գործ : Այն գիրքը՝ որ խեղճ կրօնաւորներ գատարկ եւ ամուլ կեանքի մը հրաժարմանց առանձնութեան եւ կոյր ճնազանդութեան կայելու համար գրուած է, ամեն բանէ անջատու՛մ, անձին արհամարհանք, իր եղբարցմէ կասկածանք եւ եւ ճնշիչ սորրկութիւն քարոզելով՝ նպատակ ունեցած է իրենն այն տարաքաղց կրօնաւորները համագելութէ մարդկութեան վրայ Աստուծոյ ունեցած յաւիտենական խորհրդոց ամեն կերպիւ հակառակ

եղող չարաչար կեանքը՝ որուն ենթարկուած են՝
քաղցր և Աստուծոյ . . . — Յ՛հ, այդ գիր-
քն այսպէս մեկնուելով՝ անաւել անբարեմե-
լի կերելի ինձ, ըսաւ Պ. Հարտի: — Հայնոյու-
թիւն . . . անբարշաութիւն . . . յարեց Քար-
րիէլ չկրնալով իր ցասումը բռնել. դատարկու-
թիւնը, առանձնացումն եւ ամենուն վրայ կատ-
կածն այսպէս սրբագործելու համարձակիլ,
երբոր աշխարհի մէջ սուրբ աշխատութեանէ,
սուրբ եղբայրսիրութեանէ, սուրբ ընկերակցու-
թիւնէ, զատ Աստուածապարգեւ բարիք չկայ:
Սրբապղծութիւն . . . ըսելիքէ անհուն եւ ան-
սահման գթութեան աղբիւր եղող հայր մ'իբ-
որդուոց անսպաւանացը վրայ կը բերկրի . . .
այն հայրը, Տէր Աստուած, այն հայրը՝ որ իր
զաւակաց վիշաբէն զատ վիշտ չունի, որ ա-
նոնց երջանեկութենէն զատ բաղձանք չունի,
որ արարչագործութեան ամեն գանձերով զա-
նոնք շքեղապէս օթանց, որ վերջապէս անմահ
հոգի տալով անոնց՝ իր անմահութեանը կապեց:
— Յ՛հ, ձեր խօսքերը գեղեցիկ են, մխիթարա-
րեն, դուչեց Պ. Հարտի եւս քան զեւս դրող ե-
լով. բայց, աւանդ, Տէրոջն այդ նախախնամա-
կան բարեգթութեան հակառակ՝ ինչո՞ւ այսչափ
դժբաղձներ կան երկրիս վրայ: — Այո՛, ո՛հ, ա-
յո՛ . . . այս աշխարհիս մէջ շատ սոսկալի թըշ-
ուտութիւնք կան, պատասխանեց Քարրիէլ
կարեկից տխրութեամբ. այո՛, շատ աղքատներ
ամեն ուրախութիւններէ՝ ամեն յոյսերէ զրկը-

ւած, անօթի են, կը մրսին, հանդերձ եւ բը-
նակարան չունին այնչափ անհուն հարստու-
թեանց մէջ՝ զորս Արարիչը պարզեւած է՝ ոչ
թէ քանի մը մարդոց՝ այլ ամենուն բարօրու-
թեան համար. վասն զի կռզէ որ բաշխումն
արդարութեամբ ըլլայ բայց ոմանք՝ խո-
րամանկութեամբ եւ բռնութեամբ հասարակաց
ժառանգութիւնը դրաւած են, եւ ահա ասոր
վրայ կը արածի Աստուած: Ո՛հ, այո՛, եթէ Աստ-
ուած վիշտ մ'ունի, տեսնելն է որ քանի մ'ան-
ձանց անադորուն անձնասիրութիւնը դո՛հ ընե-
լու համար՝ անթիւ մարդկեղէն արարածներ ող-
բալի թշուառութեան դատապարտուած են:
Ուստի եւ ամեն ժամանակի՝ ամեն երկրի հա-
րըստահարիչները՝ զԱստուած իրենց կամակից
առնելու համարձակելով միարանեցան եւ անոր
անունով այս զարհուրելի վճիռը հրատարակե-
ցին: « Մարդիկ սառապանք քաշելու համար
ծնած են իրենց վիշտերն ու նուախտա-
ցումներն Աստուծոյ հաճելի են Այո՛,
հրատարակեցին զայս, այնպէս որ, իրենց չա-
հուն նիւթ ըրած արարածի մը վիճակը որչափ
առաւել դժնդակ նուազ եւ վշտալից ըլլայ,
որչափ առաւել այն արարածը քրտինք արտ-
սուք եւ արիւն թափէ, այնչափ այդ մարդաս-
պաններուն խօսքին նայելով Տէրը դո՛հ կըլլայ
եւ կը փառաւորի: — Ա՛հ, կը հասկնամ ձեր
ըսածը . . . նորէն ապրիլ կսկսիմ . . . կը յի-
շեմ . . . դոչեց յանկարծ Պ. Հարտի երազէ ար-

Թրննալու սլէս, որսլէս թէ իր խաւարած մտքին մէջ յանկարծ լոյս մը կը փայլէր: Ա՛հ, այն . . . ահա այդպէս հաւատացած էի միշտ, ահա այդպէս կը հաւատայի քանի որ սոսկալի վիշտերով խելքս տկարացած չէր: — Այն, այսպէս հաւատացած էիք, ազնիւ եւ մեծ սիրտ, գոչեց Քաբրիէլ, եւ այն ժամանակ չէիք խորհեր թէ ամեն բան այս աշխարհիս մէջ թշուառութիւն էր, որովհետեւ ձեր գործաւորներն երջանիկ եղած էին ձեր շնորհիւ: ուրեմն ամեն բան սլատրանք չէր, ունայնութիւն չէր, որովհետեւ ձեր սիրտն ամեն օր կը բերկրէր ձեր եղբարց երախտադիտութեամբը: ուրեմն ամեն բան արտուք եւ թախիծ չէր, որովհետեւ ձեր շուրջը հանապազ ժպտող երեւներ կը տեսնէիք: . . . : ուրեմն արարածն անողոքելի կերպիւ թշուառութեան դատապարտուած չէր, որովհետեւ դուք դայն բարօրութեամբ կը լցնէիք: . . . : Ա՛հ, հաւատացէք ինձ, երբոր մարդ մը լի սրտիւ սիրով եւ հաւատով Աստուծոյ ճշմարիտ խորհրդոցը մէջ կը մտնէ, այն փրկիչ Աստուծոյ որ «Սիրեցէք իզմիմիանս» ըսաւ, կը տեսնէ կը զգայ գիտէ որ մարդկութեան վախճանն ամենուն երջանկութիւնն է, եւ մարդիկ երջանիկ ըլլալու համար ծնած են: . . . : Ա՛հ, եղբայր, աւելցուց Քաբրիէլ փղձկեալ սրտիւ սենեկին որմերը սլատող առածները ցուցնելով, այդ սարսափելի գիրքը շատ վնաս տուած է ձեզ: . . . այդ գիրքը՝ զոր Նոննոսիս Ռեմոնի կոչելու

յանդ գնած են . . . աւելցուց զարբիէլ ցամամբ ,
այդ դէրքը . . . Քրիստոսի խօսքերուն նմանու-
թիւնն եղած ըլլայ . այդ աղէտաշունչ գիրքը , որ
վրէժխնդրութեան , արհամարհութեան , մահ-
ուան եւ յուսահատութեան մասածութիւններ մի-
այն կը պարունակէ , երբոր Քրիստոս խաղա-
ղութեան , ներողութեան , յուսոյ եւ սիրոյ խօս-
քեր միայն ըսած է . . . — Օ՛հ , կը հաւատամ
ձեզ . . . դռչեց Պ. Զարտի քաղցր սրբայմամբ ,
կը հաւատամ ձեզ , եւ սէտք ունիմ հաւատաւ-
լու : — կը բայր իմ . . . յարեց Պարբիէլ առա-
ւել եւս փղձկեալ , եղբայր իմ , հաւատացէք
որ Աստուած միշտ բարե , միշտ ողորմած եւ
միշտ սիրող է : հաւատացէք որ Աստուած աշ-
խատութիւնը կ'օրհնէ , եւ կը վշտանայ իր սրգւոց
համար , եթէ՛ մոխանակ ձեզ առատաձեռնած
պարգեւները « մենուն » բարեացը գործածե-
լու՝ թմրեցուցիչ եւ ամուլ յուսաբեկու-
թեամբ շարխեան մէկ կողմ քաշուիք . . .
Ո՛չ , ոչ , Աստուած աղպէս չկամիր . . . Ս-
լէք կանգնեցէք , եղբայր իմ . . . աւելցուց սի-
րայիր քաղցրութեամբ Պ. Զարտիի ձեռքէն բրո-
նելով , որ կենսատու աղպեցութեան մը հնա-
զանդելու սէտ ոտքի վրայ ելաւ . այն , եզ-
բայր իմ , ելէք կանգնեցէք , աշխատաւորնե-
րու աշխարհ մը ձեզ կ'օրհնէ ու կը կոչէ . թո-
ղէք այս դերեզմանը . . . եկէք . . . աղատ
օղ շնչեցէք , արեւ տեսէք , տաք եւ համակիր
արտերէ շրջապատեալ . թողէք այս հեղձուցիչ

օղը , եւ ազատութեան մաքուր ու կենդանա-
րաք օղը չնչեցէք . թողէք այս արտուրառանձ-
նարանը եւ աշխատաւորաց երգերով զուար-
թացեալ պատսպարանը մտէք : Ակէք դատէք այն
աշխատասէր արհեստաւորաց ժողովուրդը՝ ո-
րոյ նախախնամութիւնն էք . անոնց կորովի
թեւերուն վրայ բարձրանալով , անոնց արիական
սրտերուն վրայ սեղմուելով , ձեր վերագարձին
համար ուրախութեամբ լացող կանանցմէ տղոց-
մէ եւ ծերունիներէ : շրջապատուելով կը վերա-
նորոգիք . կը զգաք որ Աստուծոյ կամքն ու կա-
րողութիւնը ձեր վրայ է . . . որովհետեւ ձեր
եղբարց բարօրութեան համար շատ բան կըր-
նաք ընել : — Գարբիէլ , ճշմարիտ է ըսածդ .
մեր աշխատաւոր փոքրիկ ժողովուրդը քեզ եւ
Աստուծոյ երախտասպարտ պիտի ըլլայ իր բա-
րերարին՝ վերագառնալուն համար , գոչեց Ակ-
րիքօլ Գարբիէլի թեւերուն մէջ իյնալով եւ գո-
րովանօք սրտին վրայ սեղմուելով : Ա՛հ , ա՛յ ի-
մա երկիւղ չունիմ , Պ . Հարտի մեզ պիտի տրը-
ւի : — Այս , իրաւունք ունիք , այս սքանչելի
եւ ճշմարիտ քահանային սխարտական պիտի ըլ-
լամ իմ յարութիւնս . . . վասն զի հոս օղջ ողջ
գերեզմանի մէջ թաղուած էի , ըսաւ Պ . Հարտի ,
որ ուղղապէս եւ անյողդողդ ոտքի վրայ կանգ-
ներ էր , այտերը թեթեւ կերպիւ դունաւոր-
ւած , աչերը լուսափայլ , Պ . Հարտի՝ որ մինչեւ
այն ժամանակ դեղնած ընկճած ու կորացած
էր : — Աւերջապէս ալ մերն էք , գոչեց երկա-

Թագործը , ալ հիմա տարակոյս չունիմ . . . :
— Կը յուսամ , բարեկամ , ըսաւ Պ. Հարտի :
— Քարտովիլ օրիորդին առաջարկութիւնները
կրնդունիք : — Մէկ պահէն կը գրեմ անոր այդ
խնդրոյն վրայ . . . ըայց նախ , աւելցուց ծա-
նրը եւ լուրջ դէմքով , կուգեմ առանձին խօ-
սակցութիւն մ'ընել եղբօրս հետ եւ ձեռքը
խանդաղատանօք Քարրիէլի երկնցուց . եղբայր-
սիրութեան ազնուախոհ առաքեալը թող ներէ-
ինձ այս անունը տալ իրեն . . . : — Օ՛հ , սիր-
տըս հանդիստ է երբոր ձեզ անոր կը թողում ,
ըսաւ Ակրիքօլ . իսկ ես վազեմ աւետիս տանիմ
Քարտովիլ օրիորդին . . . : Բայց աղէկ միտքս
եկաւ . եթէ այսօր այս տունէն ելնէք՝ ո՛ւր սլի-
տի երթաք , Պ. Հարտի : Կուզէք որ ես . . . :
— Այդ ամենուն վրայ կը խօսինք ձեր ազնիւ եւ
սլատուական եղբօր հետ , պատասխանեց Պ.
Հարտի , գնացէք , կաղաչեմ , շնորհակալու-
թիւնս յայտնեցէք Քարտովիլ օրիորդին , եւ ը-
սէք որ այս իրիկուն պատասխան կը գրեմ ի-
րեն : — Ա՛հ , տէր իմ , պէտք է որ սիրտս ու
գլուխս ամուր բռնեմ որպէս զի չխենթենամ ,
ըսաւ բարեմիտ երիտասարդը չախագանց ու-
րախութենէն ձեռքը փոփոխակի դիւսուն ու սրբ-
տին տանելով . յետոյ Քարրիէլի քով դառնա-
լով նորէն իր սրտին վրայ սեղմեց եւ ական-
ջէն 'ի վար ըսաւ . « Մէկ ժամէն . . . կը դառ-
նամ կուգամ . . . բայց ոչ միայնակ . . . այլ բազ-
մութեամբ . . . կը տեսնես . . . Պ. Հարտի բան

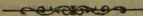
մի ըսեր . ես միտքս բան մը դրած եմ : »

Եւ երկաթագործն անպատուժ խնդու-
թեամբ դուրս ելաւ :

Գարրիէլ եւ Պ. Հարսի մինակ մնացին :

Ռօտէն եւ հայր Տ'էկրիների , ինչպէս ըսինք,
աներեւութապէս ներկայ գտնուած էին այս
տեսարանին :

« Է՛ , ինչ կը խորհի Ձեր արժապատուու-
թիւնը , ըսաւ Ռօտէնին հայր Տ'էկրիների սար-
սափահար : — Կը խորհի՞մ որ արքեպիսկոպո-
սարանէն գալիք գիրերը չափազանց ուշացան ,
եւ այս հերետիկոս քարոզիչն ամեն բան պիտի
տապալէ » ըսաւ Ռօտէն եղունգներն արիւ-
նելու չափ կրծելով :

Գ.ԼՈՒԽ ԼԵ՛

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երբոր Ակրիքօյ սենեկէն դուրս ելաւ , Պ.
Հարսի Գարրիէլի մօտենալով ըսաւ . « Պարճն
արբայ . . . : — Ո՛չ , եղբայր կոչեցէք զիս . ար-
դէն այդ անունը տուած էք ինձ . . . կուզեմ
որ ետ չառնուք , ըսաւ դեռահասակ քարոզիչը
մտերմական սիրով ձեռքը Պ. Հարսիի երկնցը-
նելով :

Նա ալ սրտանց սեղմելով ըսաւ . « Աղքայք
իմ, ձեր խօսքերը զիս ողեւորեցին, պարտա-
կանութիւններս ինձ յիշեցուցին, զորս կօկի-
ծիս մէջ բարձի թողի ըրեր էի . հիմա՝ տար
Աստուած որ յանձն առնելիք նոր փորձիս մէջ
կտրողութիւնս չպակսէր . . . վասն զի, աւանդ,
դուք ամեն բան չէք գիտեր : — Ի՞նչ ըսել կու-
ղէք . . . հարցուց Քաբրիէլ հետաքրքրութեամբ :
— Վճիղակ խոստովանութիւններ ունիմ ձեզ ը-
նելու . . . պատասխանեց Պ. Հարտի վայրկեան
մը լռութեամբ խորհելէ ետեւ . կուղէք խոս-
տովանութիւնս լսել . . . : — Ազդաչեմ, եղ-
բայր իմ, ինչ գաղտնիք որ ունիք՝ խորհրդա-
բար յայտնեցէք ինձ, պատասխանեց Քաբրիէլ :
— Չէք կրնար իրրեւ խոստովանահայր զիս մը-
տիկ ընել . . . : — Որչափ որ կրնամ, պատաս-
խանեց Քաբրիէլ . ես պաշտօնական խոստո-
վանութենէ չեմ ախորժիր, եթէ այսպէս ըսել
կարելի է, վասն զի այնպիսի խոստովանանքն
ըստիս տխուր անպատեհութիւններ ունի . բայց
ես երջանիկ եմ, սէ, շատ երջանիկ, երբոր
այն վատահութիւնը կազդեմ, որով բարեկամ
մ'իր սիրտն իր բարեկամին կը բանայ եւ կը-
սէ . « Յաւ մ'ունիմ՝ մխիթարէ զիս . . . տա-
րակոյս մ'ունիմ, խորհուրդ տուր ինձ . . .
բարեբաղդութիւն մ'ունիմ, ուրախակից եղիր
ինձ . . . » : Դժբաղդ է այն մարդը, որ իր կե-
նաց մէջ հաւատարիմ եւ անկասկած սիրտ մը
չէ գտած՝ այս կերպիւ անոր խոստովանելու

համար . . . այնպէս չէ, եղբայր իմ: Սակայն, որովհետեւ ես կամովին ըրած ուխտիս զօրութեամբ եկեղեցւոյ կանոնաց ներքեւ մտած եմ, ըսաւ նորատի քահանայն չկրնալով հառաչքը բռնել, եկեղեցւոյ կանոնաց կը հնազանդիմ . եւ եթէ կը փափաքիք, իբրեւ խոստովանահայր մտիկ կընեմ ձեզ: — Գուք ձեր չսիրած կանոններն ալ կը հնազանդիք, ըսաւ Պ. Հարտի զարմանալով այս հլութեան վրայ: — Եղբայր իմ, փորձառութիւնն ինչ որ ալ սովբեցընէ մեզ, ինչ որ ալ յայտնէ մեզ . . . սլատասխանեց Գաբրիէլ, ազատ կամօք . . . դիտութեամբ . . . արուած ուխտ մը՝ քահանայի մը համար սուրբ է . . . ինչպէս որ սուրբ է երդումը պատուաւոր մարդու մը համար . . . : Քահանի որ եկեղեցւոյ մէջ մնամ . . . անոր հրահանգացը պիտի հնազանդիմ, որչափ եւ ծանր ըլլան երբեմն: — Չնզ համար, եղբայր իմ: — Այո, գիւղերու կամ քաղաքներու մէջ հոգեւոր պաշտօն վարող քահանայիցս համար, որ կղերին խոնարհ եւ սինլքոր մասն ենք, Տէրոջ այգւոյն պարզ մշակները: Այո, եկեղեցւոյն մէջ քիչ քիչ մտած ազնուապետութիւնը շատ անգամ հին կալուածապետական խստութեամբ կը վարելի մեզ հետ . բայց քրիստոնէութեան էութիւնն աստուածային ըլլալով, զինքը խանդարել ուղող զեղծմանց կը դիմանայ, եւ տակաւին ստորին կղերին նսեմ եւ անչուք կարգերուն մէջ ուրիշ ամեն տեղերէ աւելի լաւ կընամ զրկելոց

դատին ծառայել, եւ քիչ շատ անկախութեամբ
անոնց ազատութիւնը քարոզել . . . : Ասորհա-
մար է, եղբայր իմ, որ եկեղեցւոյ մէջ կը մնամ,
եւ մնալով անոր հրահանգաց կը հպատակիմ :
Այս բանը, եղբայր իմ, կըսեմ ձեզ, աւելցուց
Քաբրիէլ ղեղեալ սրտիւ, որովհետեւ դուք ալ
ինձ պէս մի եւ նոյն իրաւունքը կը քարոզէք .
այն արհեստաւորները՝ զորս ձեր աշխատու-
թեանց պտղոյն բաժանորդ ըրած էիք, ոչ եւս
զրկեալ են . . . : Ուրեմն, ձեր այդ ըրած բա-
րեգործութեամբ՝ դուք ինձմէ աւելի ազդու
կերպիւ կը ծառայէք Քրիստոսի . . . : — Եւ
պիտի շարունակեմ ծառայել . միայն թէ՛ կըր-
կին կըսեմ, կարողութիւն ունենամ : — Ինչո՞ւ
չպիտի ունենաք : — Եթէ դիտնայիք սրչափ
թշուառ եմ . . . Եթէ դիտնայիք սրչափ հար-
ւածներ զարնուեցան ինձ . . . : — Անշուշտ,
ձեր գործարանին այրեացաւեր ըլլալը խիստ
ծանր աղէտ մ'է . . . : — Ա՛հ, եղբայր իմ, ը-
սաւ Պ. շարտի Քաբրիէլի խօսքն ընդմիջելով,
այդ բան մը չէ . . . : Իմ սիրտս ստըկով դար-
մանուելիք մնասէ չվհատիր : Բայց, աւանդ,
այնպիսի կորուստներ կան՝ որ անդարմանելի
են . . . սրտի աւերածներ կան՝ որ անկանգ-
նելի են . . . : Ո՛չ, եւ սակայն քիչ մ'առաջ
ձեր ազնիւ խօսքերէն արթննալով, ապագայն
որ մինչեւ այն ժամանակ ինձ համար ամպա-
մած էր, լուսաւորուեր էր . զիս քաջալերեր ու
ո՞ւրեր էիք՝ աշխարհիս վրայ տակաւին կա-

տարեւիք պաշտօնս յիշեցնելով . . . : — Ի՞նչ
կայ ուրեմն , եղբայր իմ : — Աւանդ , նոր երկիւղ-
ներ կիյնան միտքս . . . երբոր վերստին այն
աղմկայոյզ կենաց մէջ՝ այնչափ վշտօք զիս տա-
ռապեցնող աշխարհի մէջ մտնելը կը խորհիմ . . . :
— Բայց այդ երկիւղներն ո՞վ կը ծնուցանէ ձեր մը-
տաց մէջ , հարցուց Քաբրիէլ առաւել եւս հե-
տաքրքրութեամբ : — Մտիկ ըրէք զիս , եղբայր
իմ , ըսաւ Պ . Հարտի . սրտիս մէջ մնացած բո-
լոր գորովանքս ու անձնուիրութիւնս երկու-
էակաց վրայ կեդրոնացուցեր էի . . . բարե-
կամի մը՝ զոր անկեղծ կը կարծէի , եւ առաւել
գողտր սիրոյ մը վրայ . բարեկամս խժգժաբար
զիս խաբեց . . . : Արին ալ իր պարտականութիւն-
ներն ինձ զոհելէ ետեւ , քաջութիւն ունեցաւ ,
որուն համար զինքն աւելի կը յարգեմ , մեր
սէրն իր մօր հանգստութեանը զոհելու , եւ
Քաղզիայէն 'ի սպառ հեռացաւ . . . : Աւանդ ,
կը վախնամ որ այս կսկիծներս անբուժելի կըլ-
լան , եւ ձեր յորդորանօք քալելիք նոր ճամ-
բուս մէջ կուգան ու զիս կընկճեն : Տկարութիւնս
կը խոստովանիմ . . . շատ մեծ է . . . եւ ա-
ռաւել կը վախցնէ զիս , վասն զի իրաւունք
չունիմ անգործ ու քաշուած մնալու՝ քանի որ
կրնամ տակաւին բան մ'ընել մարդկութեան
համար . դուք զիս լուսաւորեցիք այս պարտա-
կանութեան վրայ , եղբայր իմ . . . միայն թէ ,
կրկին կըսեմ ձեզ , իմ բարի որոշմանս հակա-
ռակ , կը վախնամ որ երբ ինձ համար յաւի-

աննապէս ցուրտ եւ ամայի եղող աշխարհին մէջ
վերստին գտնուիմ, ու ժա դիս կը լքանէ : — Բայց
այն քաջ արհեստաւորները որ ձեզ կ'սպասեն ,
ձեզ կ'օրհնեն , այդ աշխարհը չեն լցնելու : — Ա-
յո . . . եղբայր իմ , ըսաւ Պ. Հարտի դառնու-
թեամբ . բայց ժամանակաւ . . . բարեգործե-
լու քաղցր զգացմանս հետ կը միանային երկու
սէր , որք կեանքս մէջ երնին կը բաժնէին . . .
անոնք չկան , եւ սրտիս մէջ անհուն դատարկ
մը կը թողուն : Յոյսս կրօնի վրայ դրած էի . . .
այս դատարկը լցնելու համար . բայց , աւանդ ,
ինձ այսչափ դառն կսկիծ պատճառող կորուստ-
ներուս անդ՝ յուսահատութիւնս միայն ճարակ
տուիմ իմ վշտակէզ հագւոյս . . . ըսելով ինձ
թէ՛ սրչափ դայն պեղեմ , սրչափ աւելի տան-
ջանք գտնեմ . . . այնչափ առաւել հաճոյ կըլ-
լամ Աստուծոյ . . . : — Ձեզ խարեր են , եղ-
բայր իմ , հաւատացէք ինձ . Աստուծոյ աշ-
քին՝ մարդկութեան վախճանը երջանկութիւնն է
եւ ոչ վիշաք . կուզէ որ մարդիկ երջանիկ ըլ-
լան , վասն զի կուզէ որ բարի եւ արդար ըլ-
լան : — Ո՛հ , եթէ այդ յուսատու խօսքերն ա-
ւելի առաջ լսած ըլլայի , ըսաւ Պ. Հարտի , վէր-
քերս փոխանակ անբուժելի ըլլալու՝ բժշկուած
կըլլային , ձեր առաջարկած բարեգործութիւնն
աւելի առաջ կ'սկսէի շարունակել , եւ մխի-
թարութիւն՝ դուցէ եւ վշտացս մոռացում կը
գտնէի անոր մէջ . մինչդեռ հիմա . . . սհ ,
սոսկալի է խոստովանիլ . . . երաշխէպէս այն-

չափ ընտանի ըրած են ինձ , որ կը թուի թէ
յաւիտեան պիտի անդամաւորուծէ կեանքս . . . »

Յետոյ , վերստին այսպէս սրտաբեկութեան
մէջ լինալուն վրայ ամաչելով Պ. Հարաի , ե-
րեսը ձեռներովը ծածկեց եւ սրտակէզ ձայնիւ
մ'աւելցուց . « Ո՛հ , ներեցէք տկարութեանս . . .
ներեցէք . . . : Բայց եթէ դիտնայիք՝ ինչ է
խեղճ արարած մը՝ որ սրտով միայն կապրէր ,
եւ ամեն բան մէկէն կորսնցուց : Ողորմելին հի-
մա չորս կողմը նայելով բան մը կը փնտռէ որ
անոր փաթթուի , եւ իր վարանումները եր-
կիւղները մինչեւ իսկ անկարողութիւններն ա-
ռաւել կարեկցութեան արժանի են՝ քան ար-
համարհանաց : »

Այս խոնարհ խոստովանութիւնն անջափ
սրտաշարժ էր , որ Գարրիէլ շփմանալով աչ-
քն արտասուօք լցուեցաւ : Այս դրեթէ հի-
ւանդոտ սրտաբեկութեան կրկնութիւններէն՝
դեռահասակ քահանայն սոսկալով կը հասկնար
որ վերապատուելի հարց դժոխարուեատ հնա-
րիմացութեանց պատուն էին , վասն զի գիտէր
որ անոնք՝ (ճիշդ թէ հայրերը)՝ առանձնացնել
ու իրենց ճանկն անցունել ուղած փափուկ ու
գորովալից հողիններու մէջ յուսահատական
իմաստներու ժանտ թոյնը երկարօրէն եւ կա-
թիլ առ կաթիլ թորեցնելով՝ անոնց վէրքերը
թունաւորելու եւ մահաբեր ընելու արուեստին
մէջ շատ վարպետ են : Գիտնալով նաեւ որ յու-
սահատութեան վիճը սուսակ մը գլխու սրտոյս

եւ ձգողութիւն կազդէ, այս կրօնաւորներն անդադար կը պեղեն ու կը պեղեն այն վիճն իրենց զոհին բուրտիքը, մինչեւ որ շուարած . . . խելքը դարձած . . . իր անթարթ եւ հրավառ նայուածքն այն զինքը կլնելիք վիճն յատակը մխէ . . . շարաշուք նաւարեկութիւն, որոյ բեկորներն իրենց շարաշահութիւնը կը հաւքէ . . . 'Ի դուր եթերին կասոյտը՝ արեւուն ոսկեգոյն ճառագայթները կը փայլին երկնից հաստատութեան մէջ. 'Ի դուր տարաբաղդը կ'զգայ որ աչքը գէպ երկինք ամբառնալով կըրնայ ազատիլ. 'Ի դուր երբեմն գաղտագողի նայուածք մը կը ձգէ հոն. իսկոյն այն շարախորհուրդ կրօնաւորներուն իր վրայ ձգած դժոխային բրժժանաց անդ իմադրելի զօրութենէն ստիպուելով նայուածքը վերստին զինքը քաշող անդունդին յատակը կը սուղէ . . .

Պ. Հարտի ալ այս վիճակին մէջ էր : Պարբիէլ հասկցաւ եղիկը ոյն կացութեան վտանգը, եւ այս յուսահատ սրտաբեկութենէն զայն կորզելու համար իր բուր զօրութիւնն անխոփելով դոչեց. « Ի՞նչ են այդ գթութեան եւ արհամարհանաց խօսքերը որ կրնէք, եղբայր իմ : Աստուծոյ եւ մարդկան աչքին ի՞նչ կայ աւելի նուիրական, աւելի սուրբ, քան այնպիսի հողի մը՝ որ կրից բունն տաղնապններէն ետեւ հաւատքն իրեն տալատասն կը փնտռէ : Քաջալերուեցէք, եղբայր իմ, ձեր վէրքերն անբուժելի չեն . . . անգամ մը որ այս տունէն դուրս

ելնէք . . . հաւատացէք ինձ , շուտով կը բժշկուին : — Աւանդ , ինչպէս յուսամ : — Հաւատացէք ինձ , եղբայր իմ . . . կը բժշկուին այն վայրկենէն՝ որ ձեր անցեալ կսկիծները՝ փոխանակ ձեր մտաց մէջ յուսահատութեան խորհուրդներու՝ մխիթարար եւ գրեթէ քաղցր խորհրդածութիւններ զարթուցանեն : — Մխիթարար եւ գրեթէ քաղցր խորհրդածութիւններ . . . դուչեց Պ. Հարտի չկրնալով լսածին հաւտալ : — Այո՛ , ըսաւ Գարրիէլ հրեշտակային բարեարտութեամբ ժպտելով , վասն զի գթութեան . . . ներողամտութեան ու եղբայրսիրութեան մէջ մեծ քաղցրութիւններ , մեծ մխիթարութիւններ կան : Ըսէք . . . եղբայր իմ , Քրիստոս զինքը մատնողները տեսած ժամանակ՝ ատելութեան յուսահատութեան եւ վրէժխնդրութեան խորհուրդ մ'ըզանց . . . : Ոչ , ոչ . . . հեղութեամբ եւ անյիշաչարութեամբ լի խօսքեր գտաւ իր սրտին մէջ . . . իր արտասուաց մէջ անճառելի ներողամտութեամբ ժպտեցաւ . յետոյ աղօթեց իր թշնամեաց համար : Ուրեմն բարեկամի մը դաւաճանութեան վրայ փոխանակ այդչափ դառնապէս վշտակրելու . . . ցաւեցէք անոր վրայ , եղբայր իմ . . . կարեկցարար աղօթեցէք անոր համար . . . վասըն զի ձեր երկուքին մէջ . . . առաւել դժբաղդը դուք չէք . . . Ըսէք , ձեր ազնիւ բարեկամութենէն դրկուելով . . . այդ անհաւատարիմ բարեկամն անկշաւի դանձ մը չկոր-

« քննցծեց . . . : Ո՞վ կըսէ թէ հիմա չարաչար
չզղջար : Աւանդ , ճշմարիտ է . եթէ դուք հա-
նապաղ այդ դաւաճանութենէն կրած վնասնիդ
մտածէք , ձեր սիրտն անբուժելի ցաւով կը առ-
չորի . . . բնդհակառակն ներողութեան գե-
ղեցկութիւնը , աղօթից քաղցրութիւնը մտա-
ծեցէք , սրտերնիդ կ'ափովի եւ հոգինիդ եր-
ջանիկ կըլլայ , վասն զի Աստուծոյ ուղածին
պէս կըլլայ : »

Այս ազնուախոհ վափուկ եւ սիրող բնու-
թեան առջեւ յանկարծ ներողութեան եւ աղօ-
թից պաշտելի եւ անսահման ճանրաները բա-
նալն՝ անոր բնական յօժարութեանը պատաս-
խանել էր , տարաբաղդը փրկել էր , մինչդեռ
ախուր եւ սոնուլ յուսահատութեամբ կապելը
դայն մեռցընել էր , ինչպէս որ վերապատուե-
լի հայրերը յուսացեր էին :

Պ. Հարտի պահ մը կարծես թէ շլացաւ այս
լուսապայծառ հորիզոնը տեսնելով , զոր Գար-
րիէլի աւետարանական խօսքն երկրորդ անգամ
իր աչքին առջեւ կը սթարգէր :

Այն ժամանակ , սիրտն այս հակառակ յուզ-
մունքէն բարախելով , դոչեց . « Մհ , եղբայր
իմ , այս ինչ սուրբ դօրութիւն մ'ունին ձեր
խօսքերը : Ինչպէս կրնաք այսպէս յանկար-
ծակի դառնութիւնը քաղցրութեան փոխել :
Արդէն կը թուի ինձ թէ սրտիս մէջ անդոր-
րութիւնը կը վերածնի՝ ձեր ըսածին պէս նե-
րողութիւնն ու աղօթքը մտածելով . . . հե-

դութեամբ եւ յուսով լի աղօթքը : — Օ՛հ, կը տեսնէք, ըսաւ Գարրիէլ խանդավառ կերպիւ, ինչ քաղցր ուրախութիւնք ձեզ կ'սպասեն . աղօթել մեր սիրելւոյն համար . . . աղօթել մեր սիրածին համար . աղօթքով Աստուած հաղորդակցութեան մէջ դնել մեր սիրելւոյն հետ . . . :
Եւ այն կիներ՝ որոյ սէրը շատ թանկագինն էր ձեզ . . . ինչո՞ւ համար անոր յիշատակն այդչափ դառն ըլլայ ձեզ . ինչո՞ւ համար փախչիք անոր յիշատակէն : Ա՛հ, եղբայր իմ, ընդհակառակն՝ յիշեցէք դայն, բայց մաքրելու եւ սրբելու համար աղօթքով . . . : Երկրաւոր սիրոյ տեղ երկնային սէրը դրէք . քրիստոնէական սէրը . . . :
Եւ յետոյ, եթէ այդ կինն Աստուծոյ առջեւ մեղապարտ գտնուած է, նրչափ քաղցր է անոր համար աղօթել . . . ինչ անպատու մ ուրախութիւնն է կարող ըլլալ ամեն օր անոր համար Աստուծոյ խօսիլ, Աստուծոյ՝ որ միշտ բարի եւ ողորմած է, եւ ձեր աղօթքէն 'ի դութ շարժելով կը ներէ անոր . վասն զի սրտից խորը կը կարդայ . . . եւ գիտէ որ շատ անդամ, աւանդ, անկումներն ակամայ տկարութեամբ են . . . : Միթէ Քրիստոս ալ իր հօրը չբարեխօսեց Մագդաղինացի մեղաւորուհւոյն եւ պոռնիկ կնոջ համար : Չմերժեց այն խեղճ արարածները, չանիծեց զանոնք, այլ դիմաց վրանին, եւ աղօթեց անոնց համար . . . « Վասն զի շատ սիրէր էին . . . » ըսաւ մարդոց Փրկիչը . — Օ՛հ, կը հասկնամ վերջապէս, դոչեց Պ. Հարափ, աղօ-

թելը . . . սիրել է . . . ներել է . . . փոխանակ ա-
նիծելու . . . յուսալ է՝ փոխանակ յուսահա-
տելու . աղօթքը վերջապէս արտաուք է , որ
բարերար ցօղի պէս մարդուն սիրտը կը դօժա-
ցընեն , փոխանակ այն արտասուաց որ կայ-
րեն . . . : Այն , կը հասկնամ ձեր խօսքը . . .
վասն զի դուք չէք ըսեր ինձ թէ « վշտակրի-
լը . . . աղօթել է . . . : » Ա՛յ , ս՛յ , կըզ-
գամ . . . դուք ճշմարիտ կը խօսիք ըսելով
թէ « յուսալը՝ ներելը՝ աղօթել է . . . այն ,
եւ հիմա ձեր շնորհիւ առանց երկնչելու վե-
րըստին կենաց մէջ պիտի մտնեմ . . . : »

Յետոյ , աչերն արտասուօք լցուած , Պ.
Հարտի թեւերը Վարբիէլի երկնցուց գոչելով .
« Ա՛հ , եզբայր իմ . . . զիս երկրորդ անգամ
կը փրկէք : »

Եւ այս երկու բարեսիրտ ու քաջ արտ-
բաժներն իրարու փաթթուեցան :

Ռօտէն եւ հայր Տ'էկրինեի , ինչպէս զի-
տեն ընթերցողք , ծածկաբար ներկայ գտնուեր
էին այս տեսարանին : Ռօտէն անյազ ուշադ-
րութեամբ մտիկ ընելով , այս խօսակցութենէն
բառ մ'անգամ կորուսած չէր : Այն միջոցին՝
ուր Վարբիէլ եւ Պ. Հարտի իրարու փաթթուեր
էին , Ռօտէն յանկարծ իր օձի աչքը ծակին վը-
րայէն ետ քաշեց : Ճիզվիթին դէմքը սատանա-
յական ուրախութեամբ եւ յաղթանակով կը
փայլեր : Հայր Տ'էկրինեի , որ տեսարանին այս

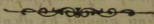
վախճանէն ընդհակառակն զարհուրեր ու վհա-
տեր էր, ընկերին փառաւոր դէմքէն բան մը
չհասկնալով՝ զարմացմամբ անոր կը նայէր:

« Հանդոյցը ձեռքս է, ըսաւ մէկէն Ռօ-
տէն իր կարճ եւ կտրուկ ձայնիւր: — Ի՞նչ ը-
սել կուզէք, հարցուց հայր Տ'էկրինեի սպշու-
թեամբ: — Ճանբու կառք մը կ'աճ հոս, ըսաւ
Ռօտէն՝ առանց վերսպատուելի հօր հարցման
պատասխանելու:

Հայր Տ'էկրինեի այս հարցումէն շփոթելով
պակուցեալ աչերը բացաւ եւ մնքենաբար կրկ-
նեց. « Ճամբու կ'առք: — Ա, յո՛ . . . այո՛, ը-
սաւ Ռօտէն անհամբերութեամբ. միթէ երբայե-
ցերէն կը խօսիմ, Ճանբու կառք մը կ'աճ հոս:
— Անշուշտ . . . իմ կառքս կայ, ըսաւ վերա-
պատուելի հայրը: — Ուրեմն հիմա սուրհանդա-
կի ձիեր բերել տուէք: — Ի՞նչ բանի համար:
— Պ. Հարտին տանելու համար: — Պ. Հարտին
տանիլ, կրկնեց հայր Տ'էկրինեի կարծելով թէ
Ռօտէն կը զառանցէր: — Ա, յո՛, ըսաւ Ռօտէն,
այս իրիկուն յէնթ — Հէրէմ պիտի տանիք զայն:
— Ա, յո՛ տխուր ու ամայի աեղը . . . Պ. Հար-
տին: »

Եւ հայր Տ'էկրինեի կարծեց թէ երազ կը
տեսնէր: — Ա, յո՛, Պ. Հարտին, պատասխանեց
Ռօտէն ուսերը տնկելով: — Պ. Հարտի վերցնել
տանիլ . . . հիմա . . . երբոր այս Գարրիէլը
զայն . . . — Կէս ժամ չանցած Պ. Հարտի
ստքս խնալով պիտի ազաչէ որ զինքը փարի-

դէն դուրս , աշխարհի ծայրը , անսպաս մը տա-
նիմ , եթէ կրնամ : — Հապա Գաբրիէլը
— Հասկա վայրկեան մ'առաջ արքեպիսկոպոսա-
րանէն եկած դիւրը : — Բայց դուք պահ մ'առաջ
կըսէիք թէ ժամանակն անցաւ : — Պահ մ'ա-
ռաջ հանգոյցը ձեռքս չէր . . . հիմա ձեռքս
է » պատասխանեց Ռօտէն իր սուղ ձայնիւր :
Այս քսելով՝ երկու վերապատուելի հայրե-
րը շտապով դուրս ելան թաքչարանէն :

ԳԼՈՒԽ ԼԶ:

ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆ

Անօգուտ է նշմարել տալ , որ Գաբրիէլ
աղնուական նկատմամբ մը բառական համարեր
էր Պ. Հարտին վերապատուելի հարց մահարեք
ազգեցութենէն կորզելու համար վեհանձնական
միջոցներ միայն գործածել : Գեոահասակ քա-
րողչին վեհ եւ դեղեցիկ հոգին չէր ախորժեք
այս կրօնաւորներուն դարչելի մեքենայութիւն-
ներն երեւան հանելու աստիճանը խոնարհիլ :
Այս վերջնական միջոցին այն ժամանակ պիտի
դիմէր՝ երբոր իր թափանցիկ եւ համակրական
խօսքերը Պ. Հարտի կուրութեան դէմ չղօրէին :
Աշխատութիւն ազօթք եւ ներողութիւն ,
կըսէր Պ. Հարտի ուրախութեամբ Գաբրիէլն իր

Թեւեքոուն մէջ սեղմելէ ետեւ . այս երեք բա-
ռով զիս կենաց եւ յուսոյ վերադարձուցիք . . . »

Այս խօսքը հաղիւ ըսեր էր , դուռը բաց-
ւեցաւ , սպասաւոր մը ներս մտաւ , եւ լու-
թեամբ մեծ նամակ մը տուաւ դեռահասակ քա-
հանային , յետոյ դուրս ելաւ : Քարրիէլ զար-
մանալով նամակն առաւ , եւ նախ մեքենաբար
վրան նայեցաւ . յետոյ մէկ անկիւնը մասնաւոր
գրոշմ մը տեսնելով , իսկոյն բացաւ եւ պատե-
նին մէջէն պաշտօնագրի ձեւով ծալլուած Թուղթ
մը հանեց կարդաց , որմէ կարծիր մոմէ կնիք
մը կախուած էր :

« Ո՛հ , տէր Աստուած . . . գոչեց Քար-
րիէլ յակամայից վրդովեալ ձայնիւ մը :

Յետոյ Պ. Հարաթի դառնալով ըսաւ . « Ներե-
ցէք . . . պարոն . . . : — Ի՞նչ կայ . գէշ լճեր
մ'առիք , ըսաւ Պ. Հարաթի կարեկից հետաքրք-
րութեամբ : — Այո . . . շատ տխուր . . . »
պատասխանեց Քարրիէլ օրտաբեկութեամբ :

Յետոյ ինքնիրեն խօսելով աւելցուց . « Ա-
սոր համար է որ զիս Փարիզ կանչեր էին . տ-
ռանց թող տալու որ ինքզինքս արդարացնեմ ,
առանց իսկ խօսեցնելու՝ զիս պատգէս կը հար-
ւածեն : »

Նոր լութենէ մ'ետեւ , խորին համբերա-
տարութեամբ հառաչեց ու ըսաւ . « Հոգ չէ . . .
պէտք է հնազանդիմ . . . կը հնազանդիմ . . .
ուխոսս այսպէս կը պահանջէ : »

Պ. Հարաթի դարմանօք եւ տատամսութեամբ
է—41

դեռահասակ քահանային նայելով՝ սրտադին համակրութեամբ մ'ըսաւ անոր . « Թէպէտ իմ բարեկամութիւնս ու շնորհակալութիւնսն որ է ձեզ համար . . . չեմ կրնար արդեօք ծառայութիւն մ'ընել ձեզ . ես սօյնչափ պարտական եմ ձեզ , որ երջանիկ կըլլամ դոնէ փոքրիկ հատուցում մ'ընելով . . . : — Դուք արդէն մեծ բան ըրիք ինձ համար , եղբայր իմ , այս օրէն բարի յիշատակ մը թողլով ինձ . . . դառն վշտի մը համբերատարութիւնը կը դիւրացնէք ինձ : — Վիշտ ունիք , ըսաւ Պ . Հարտի անձկութեամբ : — Կամ մանաւանդ , ոչ . . . անհաճոյ դէպք մը՝ որուն չէի սպասեր » ըսաւ Փաբրիէլ . եւ զըլուին անդին դարձունելով՝ երեսն 'ի վար վազած արտասուքի կաթիլ մը արբելէ ետեւ յարեց . « Բայց Աստուծոյ բարութեան , Աստուծոյ արդարութեան դիմելով՝ միտթարութիւնք չեն պակսիր ինձ . . . արդէն իսկ կ'սկսին , որովհետեւ ձեզ բարի եւ եղբայրսիրական ճանքումը մէջ կը թողում . . . : Ուրեմն մնաք բարով , եղբայր իմ , 'ի կրկին տեսութիւն . . . : — Ձիս կը թողմէք . . . : — Այսպէս հարկ է : Նախ պիտի իմանամ թէ այս նամակն ինչպէս հոս ձեռքս եկաւ . . . յետոյ պէտք է որ եկած հրամանին անմիջապէս հնազանդիմ . . . : Բարեսիրտ Ակրիքօլս մէկ պահէն պիտի գայ ձեր հրամաններն ստանալու , ան կիմացունէ ինձ ձեր որոշումը եւ ձեր բնակելիք տեղը . . . եւ երբոր դուք ուղէք՝ իրար կը տեսնենք : »

Պ. Հարտի քաղաքաւարական սկնածութեամբ չհամարձակեցաւ Քարբիէլի յանկարծական վշտին պատճառը հասկնալու համար պընդել, եւ պատասխանեց անոր. « Կը հարցնէք ինձ թէ երբ կրնանք իրար տեսնել. վաղը. վասըն զի այսօր պիտի ելնեմ այս տունէն: — Ուրեմն վաղը, սիրելի եղբայր իմ » ըսաւ Քարբիէլ Պ. Հարտիի ձեռքը սեղմելով:

Այս վերջինն՝ սկամայ եւ թերեւս բնազդեցիկ շարժմամբ մը՝ երբոր Քարբիէլ ձեռքը կը քաշէր՝ սեղմեց եւ ամուր մը բռնած կեցաւ, որպէս թէ երթալէն վախնալով կուզէր թող չտալ ու իր քով պահել:

Դեռահասակ քահանայն զարմանալով Պ. Հարտիի նայեցաւ. ան ալ ձեռքը թող տալով եւ քաղցրութեամբ ժպտելով ըսաւ. « Ներեցէք, եղբայր իմ, բայց ահա կը տեսնէք, որ հոս կրած ցաւոցս շնորհիւ . . . քիչ մ'այն տրդայոց պէս եղած եմ, որք մինակ թողուած ժամանակնին կը վախնան . . . : — Ես քաջալերուած եմ ձեր վրայ . . . վասն զի մխիթարար մտածութիւններով եւ ստոյգ յոյսերով ձեզ կը թողում: Անոնք բաւական են ձեր առանձնութիւնն զբաղեցնելու՝ մինչեւ որ իմ բարեսիրտ Ակրիքօլս գառնայ դայ, եւ շատ չուշանար . . . : Կրկին անգամ մնաք բարով, եւ առ վաղիւ, եղբայր իմ: — Երթաք բարով եւ առ վաղիւ, սիրելի ազատիչս. ո՛հ, գալու զանցառութիւն մի ընէք, վասն զի բաց օդի մէջ եւ

պայծառ արեւու ներքեւ առաջին քայլափոխներս
քնելու համար տակաւին ձեր բարերար ձեռքն-
տուութեան մեծ սէտք ունիմ . . . ես որ երկար
ժամանակ խաւարի մէջ անշարժ մնացած եմ :
— Ուրեմն առ վաղիւ , ըսաւ Գաբրիէլ . մինչեւ
այն ժամանակ՝ քաջալերութիւն յոյս եւ ա-
ղօթք . . . : — Քաջալերութիւն յոյս եւ աղօթք,
ըսաւ Պ. Հարտի . այս երեք ըստով շատ զօրա-
ւոր է մարդ : »

Եւ մինակ մնաց :

Տարօրինակ բան . Գաբրիէլի դուրս ելած
ժամանակ զգացած տեսակ մ'ակամայ երկիւղը
նորէն կը ներկայանար Պ. Հարտիի մտաց մէջ ու-
րիշ ձեւով : Գեոահասակ քահանային երթալէն
անմիջապէս ետքը կարծեց թէ չարաշուք ըստ-
ւեր մը յաջորդեց Գաբրիէլի լուսափայլ եւ քաղ-
ցրը ներկայութեան . . . : Այսպիսի հակառակ
ազդեցութիւն մը՝ այնչափ խորին եւ այլազան
սրտայուզութիւններով անցած օրէ մ'ետեւ դար-
մանալի չէր , մանաւանդ երբ որ Պ. Հարտիի
երկար ժամանակէ՛ր վեր ունեցած ֆիզիքական
եւ բարոյական տկարութեան վիճակը մտած-
ուի :

Գաբրիէլի երթալէն ետեւ հաղիւ քառորդ
ժամու չափ անցեր էր , Պ. Հարտիի ծառայու-
թեան յատկացած սպասաւորը ներս մտնելով
նամակ մը տուաւ անոր :

« Որմէ է այս նամակը , հարցուց Պ. Հար-
տի : — Այս տան թոշակաւոր հիւրերուն մէկէն ,

տէր իմ» պատասխանեց սպասուորը խոնարհութիւն ընելով :

Այս մարդը խորամանկ ու բարեպաշտիկ դէմք մ'եւ տափակ մազեր ունէր . ցած ձայնիւ կը խօսէր , եւ առջեւը կը նայէր . Պ. Հարտիի պատասխանին սպասելով ձեռները խաչածեւ սրտին վրայ դրաւ եւ բուժ մատերը դարձուց միամիտ կերպով մը :

Պ. Հարտի նամակը բացաւ եւ հետեւեալը կարդաց .

« Պարոն .

« Այսօր եւ հիմա դիպուածով կիմանամ ,
« որ այս յարգելի տան մէջ ձեզ հետ կը գըտ-
« նուիմ . քաջած երկար հիւանդութիւնս եւ
« մանաւանդ խոր առանձնակեցութիւնս կրնան
« մեկնել մեր դրացի ըլլալը չգիտնալուս պատ-
« ճառը : Թէպէտ եւ գիրար մէկ անգամ միայն
« տեսած ենք , ձեզ տեսնելու պատիւ ունենա-
« լուս առիթը ձեզ համար այնչափ ծանրակշիռ
« է , որ չեմ կրնար հաւտալ թէ մոռցած ըլ-
« լաք . . . : »

Պ. Հարտի դարմացական շարժում մ'ըրաւ , յիշողութիւնն ամփոփեց , եւ չկրնալով նամակին ըսած առիթը միտքը բերել , ընթերցումը շարունակեց .

« Մնաց որ այն առիթն այնչափ խորին եւ
« ակնածալից համակրութիւն մ'ազգեց ինձ ձեր
« վրայ , պարոն , որ չեմ կրնար իմ յարգանքս
« ձեզ մատուցանելու բուռն բաղձանքս դսպել ,

« մանաւանդ երբ կիմանամ որ դուք այսօր այս
« տունէն մեկնելու դիտաւորութիւն ունիք ,
« ինչպէս որ հիմա ըսաւ ինձ պատուական եւ
« պաշտօնի հայր Գարրիէլ քահանայն , որ աշ-
« խարհիս վրայ ամենէն աւելի սիրած զմայլած
« եւ յարգած մարդոցմէս մէկն է :

« կրնամ արդեօք հաւատալ , պարօն , որ
« վերստին աշխարհ մտնելու համար այս խա-
« զաղ օթեւանէն մեկնած ժամանակնիդ հաճու-
« թեամբ կրնդ ունիք այս թերեւս անպատեհ
« աղաչանքը՝ զոր կրնէ ձեզ այսուհետեւ խո-
« բին առանձնութեան նուիրեալ խեղճ ծերու-
« նի մը , որ մշտնջենապէս թողուցած մարդկային
« ընկերութեան ժխորին մէջ միւսանգամ ձեզ
« հանդիպելու յոյս չկրնար ունենալ :

« Սպասելով , պարօն , որ ձեր երկտող պա-
« տասխանին զիս արժանի ընէք , իմ խորին
« մեծարանացս անկեղծ հաւատալիքը կը նուր-
« րեմ ձեզ , եւ պատիւ կը համարիմ ինձ ըլլալ
« Ամենախոնարհ եւ ամենահաղանդ

« ծառայ ձեր

« ՌՕՏԷՆ »

Այս նամակն եւ ստորագրութիւնը կար-
դալէ ետեւ Պ. Հարտի նորէն իր յիշողութիւնը
քրքրեց , եւ երկար ժամանակ որոնելով չկըր-
ցաւ միտքը բերել ոչ Ռօտէնի անունը եւ ոչ
անոր ակնարկած ծանրակշիռ պարագայն :

Բաւական երկար լռութենէ մ'ետեւ ըսաւ

ծառային . ՁՈ՛վ է . . . Պ . Ռօտէն : — Ծերու-
նի պարոն մը , որ երկար հիւանդութենէ մ'ե-
լած է , եւ մաղ մնաց որ մեռնէր : Գեռ քանի
մ'օր է որ ապաքինիլ սկսած է , բայց այնչափ
տխուր ու տկար է , որ երեսը նայողին սիրտը
կը ճմլի , վասն զի այս տան մէջ անոր պէս բա-
րի եւ պատուական մարդ չկայ . . . բաց 'ի
ձեզնէ , տէր իմ , որ անկէ վար չէք մնար , ա-
ւելցուց սպասաւորը շողոքորթ ակնածութեամբ
մը գլուխը խոնարհեցնելով : — Պ . Ռօտէն , ըսաւ
Պ . Հարտի խորհելով , դարմանալի բան , բնառ չեմ
յիշեր այդ անունը , ոչ ալ հետը յարաբերութիւն
ունեցող դէպք մը : — Եթէ ձեր մեծութիւնը հաճի
պատասխան տալ , ըսաւ սպասաւորը , պատրաստ
եմ Պ . Ռօտէնի տանելու , որ հիմայ հայր Տ'էկրինսի
քով գացած է հրաժարական տեսութիւն ընելու :
— Հրաժարական տեսութիւն ընելու : — Այո ,
տէր իմ , սուրհանդակի ձիերն հիմա եկան : — Ո-
րո՞ւ համար , հարցուց Պ . Հարտի : — Հայր Տ'էկ-
րինսի համար , տէր իմ : — Գուրս կերթայ ու-
րեմն , ըսաւ Պ . Հարտի բաւական զարմանօք :
— Օ՛հ , երկար չտեւեր անչուշտ , ըսաւ սպա-
սաւորը խորհրդազգած դէմքով մը , վասն զի
վերտպատուելի հայրը մարդ չաճնուր հետը եւ
խիստ քիչ ալ կարասի կը տանի : Մնաց որ վե-
րապատուելի հայրն անչուշտ մնաք բարով ը-
սելու կուգայ ձեզ . . . : Բայց ի՛նչ պատաս-
խան տանիմ Պ . Ռօտէնի : »

Պ . Հարտի ստացած նամակն այնչափ քա-

դաքավարութեամբ գրուած էր, եւ Գաբրիէլի համար ալ այնչափ յարգութեամբ խօսուած էր անոր մէջ, որ Պ. Հարտի՝ մէկ կողմանէ ալ բնական հետաքրքրութենէ յորդորուելով եւ տունէն մեկնելու վրայ եղած միջոցին անոր խնդրած տեսակցութիւնը մերժելու պատճառ մը չտեսնելով, պատասխանեց սպասաւորին. « Ըսէք Պ. Ռօտէնի, որ եթէ հոս գալու աշխատութիւնը յանձն կանու, կ'սպասեմ իրեն: — Հիմա կերթամ կը դրուցեմ, տէր իմ, ըսաւ սպասաւորը խոնարհութիւն ընելով եւ դուրս ելաւ:

Պ. Հարտի մինակ մնալով, Պ. Ռօտէնին սով ըլլալը խորհելուն հետ մէկտեղ ճանբու մանր պատրաստութիւններ տեսնել սկսաւ. վասն զի՝ ինչ որ ալ ըլլար, գիշերն այն տան մէջ անցունել չէր ուզեր, եւ իր սիրտն անյողողող բռնելու համար՝ անդադար Գաբրիէլի աւետարանական քաղցր խօսքերը կը յիշէր, ինչպէս որ բարեպաշտ անձինք մեղաց մէջ չէյնալու համար անդադար աղօթք կը մրմնջեն:

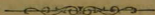
Շատ չանցաւ՝ սպասաւորը նորէն ներս մտնելով ըսաւ. « Պ. Ռօտէն եկաւ, տէր իմ: — Թող ներս հրամէ: »

Ռօտէն ներս մտաւ իր սեւ գիշերազգեստը հագած եւ մետաքսէ հին գդակը ձեռքը բռնած:

Սպասաւորը դուրս ելաւ:

Արեւը մարը մտնելու վրայ էր:

Պ. Հարախ ստքի վրայ ելաւ Ռօտէնը դիմաւորելու, որուն դէմքը դեռ լաւ չէր կրնար որոշել, բայց երբոր վերապատուելի հայրը պատուհանին մօտեցաւ, Պ. Հարախ ճիշդ թիթին երեսը գիտելով՝ մէկէն զարմանքէ եւ դառն յիշատակէ մ'առաջ եկած թեթեւ գոչիւն մ'արձակեց: Այս առաջին շարժումն անցնելէ ետեւ, Պ. Հարախ ինքզինք գտնելով այլայլեալ ձայնիւ մ'ըսաւ Ռօտէնի. « Կուք հոս . . . պարոն . . . : հն, իրաւունք ունիք . . . ձեզ առաջին անգամ տեսնելուս առիթը շատ ծանր էր . . . : — Ա՛հ, սիրելի պարոն, ըսաւ Ռօտէն հայրական եւ գոհ ձայնիւ մը, ես վստահ էի որ դիս մոռցած չէիք: »

ԳԼՈՒԽ ԼԷ.

ԱՂՕԹՔ

Ընթերցողը կը յիշէ անշուշտ որ Ռօտէն՝ առանց Պ. Հարախի հետ ծանօթութիւն ունենալու՝ անոր դորձարանը դացեր էր Պ. Տը Պըլէստքի վատ դաւածանութիւնը յայտնելու. ահագին հարուած մը՝ որ քանի մը վայրկեան միայն կանխեր էր ուրիշ ոչ նուազ սոսկալի հարուած մը. վասն զի Ռօտէն դեռ ներկայ էր հոն երբոր Պ. Հարախ իր ամենաօրելի տարփուհէոյն

անակնկալ երթն իմացեր էր : Ասխրնթաց տե-
սարաններէն կրնայ հասկցուիլ թէ Ռօտէնի այս
յանկարծական ներկայութիւնն որչափ դժնդակ
էր Պ. Հարտիլի : Աւ սակայն Գարրիէլի խրա-
տուց փրկաւէտ ազդեցութեան շնորհիւ քիչ քիչ
զուարթացաւ : Գէմքին կծկմանը տխուր հան-
դարտութիւն մը յաջորդեց , եւ ըստ Ռօտէնի .
« Արդարեւ չէի յուսար , պարոն , ձեզ այս աման
մէջ տեսնել : — Աւնդ , սիրելի պարոնս , պա-
տասխանեց Ռօտէն հառաչելով . ես ալ բնու-
չէի կրնար մտքէս անցունել որ հոս պիտի գայի
իմ տխուր օրերս հաւանականաբար անցունե-
լու , երբոր առանց ձեզ ճանչելու՝ եւ միայն
պարկեշտ անձի մը ծառայութիւն ընելու նպա-
տակաւ՝ եկայ ձանր վատութիւն մը ձեզ յայտ-
նելու : — Արդարեւ , պարոն , այն ժամանակ
ճշմարիտ բարեկամութիւն մ'ըրբիք ինձ . . . եւ
թերեւս այն սատանելի սրհուն չկրցայ ըստ
արժանւոյն շնորհակալութիւն յայտնել ձեզ . . .
վասն զի դուք Պ. Տը Պէտաքի դաւաճանութիւ-
նըն ինձ յայտնած ժամանակ . . . : — Նոր եւ
աւելի դառն լուր մ'առիք , ըստ Ռօտէն Պ.
Հարտիի խօսքը կտրելով . երբէք չպիտի մտա-
նամ այն դող ելած ու շուարած խեղճ կնոջ
այնպէս տաղնապաւ ներս մտնելն եւ առանց իմ
ներկայութենէս քաշուելու ձեզ իմացնելը թէ
ձեր կաթողին սիրելին յանկարծ փարիզէն մեկ-
նէր էր : — Այո , պարոն , եւ ես ալ առանց
ձեզ շնորհակալութիւնս յայտնելու՝ ձգեցի գա-

ցի , յարեց Պ. Հարտի տխրութեամբ : — Գիտէ՞ք , պարոն , ըսաւ Ռօտէն վայրկեան մը լռութենէ ետեւ , երբեմն տարօրինակ նմանազիպութիւններ կան : — Ի՞նչ ըսել կուզէք , պարոն : — Արոր ես եկեր էի ձեզ իմացնելու թէ դարչելի կերպիւ ձեզ կը դաւածանէին . . . ես ինքնին . . . :

Ռօտէն որպէս թէ սրտին բռուն վրդովումէն յաղթուելով իր խօսքն ընդմիջեց , եւ դէմքըն ալ այն աստիճան դառն կսկիծ մը ցուցուց , որ Պ. Հարտի կարեկցելով ըսաւ . « Ի՞նչ ունիք , պարոն : — Ներեցէք , ըսաւ Ռօտէն դառն ժրպիտով մը : Հայր Գարրիէլ հրեշտակաման քահանային կենսաբուխ խրատներուն շնորհիւ կըրցայ համբերատարութեան վարժուիլ . սակայն , երբեմն անցելոյն դառն յիշատակները սիրտս կը ճմլեն . . . : Արդ՝ կըսէի ձեզ թէ , շարահարեց Ռօտէն վստահ ձայնիւ մը , ձեզ եղած նենգութիւնն իմացնելու համար ձեր դործարանը դալուս հետեւեալ օրը . . . ես ինքնին սոսկալի խարէութեան մը դո՛ն եղեր էի . . . : Աքեալ տարարազդ տղայ մը՝ զոր ինձ որդեգրեր էի . . . եւ նորէն խօսքն ընդմիջելով դողդոջուն ձևքն աչքին վրայէն անցուց ու ըսաւ . « Ներեցէք , պարոն , ձեզ վերաբերութիւն չունեցող վիշտերու խօսք ընելս . . . կազաչեմ մի մեղադրէք խեղճ տառապեալ ծերունւոյ մ'անդգոյշ կսկիծը . . . : — Պարոն , ես շատ վիշտ կրած ըլլալով , այլոց կսկիծին

անսխալ չէ՞մ ըլլար, պատասխանեց Պ. Հարտի:
Ասկէջ զատ գուք ինձ համար օտար չէք . . .
գուք ստոյգ բարեկամութիւն մ'ըրիք ինձ . . .
եւ երկուքս ալ հաւասարապէս կը սիրենք ու
կը յարգենք գեօահասակ քահանայ մը . . . :
— Հայր Գաբրիէլ, գոչեց Ռօտէն Պ. Հարտիի
խօսքը կտրելով. — ան, պարոն, իմ փրկիչս է . . .
բարեբարս է . . . : Աթէ գիտնայիք ինչ խը-
նամք, ինչ անձնութիւններու յուցած է ինձ
երկար հիւանդութեանս միջոցին՝ որ սարսափե-
լի կսկիծէ մը պատճառած էր . . . եթէ գիտ-
նայիք ինչ անձատելի քաղցրութիւն մ'ունէին
ինձ տուած խրատները . . . : — Ի՞նչպէս չեմ
գիտեր . . . պարոն, գոչեց Պ. Հարտի. — օհ,
այո՛, գիտեմ, օրչափ փրկաւէտ է անոր զա-
գեցութիւնը : — Այնպէս չէ՞, պարոն. բերնին
մէջ Աւետարանին պատուէրները լինն հեղու-
թեամբ, յարեց Ռօտէն խանդավառ սքսնչաց-
մամբ. — մարդը փոխանակ վախոյնելու՝ սարսա-
փեցնելու՝ կը մխիթարեն, սիրով եւ յուսով կը
լցնեն, այնպէս չէ՞ : — Աւանդ, պարոն, այս տան
մէջ իսկ ես ալ այդ բազդատութիւնն ըրած
եմ . . . : — Ես, ըսաւ Ռօտէն, բարեբազ-
դարար այդ հրեշտականման քահանայն իս-
կոյն խոստովանահայր կամ մանաւանդ մը-
տերիմ խորհրդակից ըրի ինձ . . . : — Այո՛ . . .
յարեց Պ. Հարտի, որովհետեւ վատահոթիւ-
նը . . . խոստովանութենէ նախամեծար կը բըռ-
նէ . . . : — Ի՞նչպէս լաւ ճանչեր էք վինքը,

ըսաւ Ռօտէն անբացատրելի միամտութեան երեւոյթով մը , եւ յարեց . նա մարդ չէ , հրեշտակ է . իր խորաթափանց խօսքն ամենէն խոստովարաները կրնայ դարձունել : Ահա ես , օրինակի համար , կը խոստովանիմ ձեզ , որ առանց անհաւատ ըլլալու , կարծեցեալ բնական կրօնից ըզգացումներու մէջ ապրած էի . բայց այժմ հրեշտականման քահանայն քիչ քիչ իմ խախուտ հաւատքս հաստատեց , մարմինն ու հոգի տուաւ անոր . . . վերջապէս զիս հաւատացեալ ըրաւ : — Ա՛հ , Քրիստոսի ճշմարիտ քահանայ մ'է , բողոքովին սիրոյ եւ ներողութեան քահանայ , գոչեց Պ . Հարախ : — Այդ ըսածնիդ անչափ ճշմարիտ է , ըսաւ Ռօտէն , որ ես հոս եկած ժամանակս գրեթէ կատրած էի կսկիծէս . մերթ իմ հայրական գորովադութ խնամքս ամենավատ ապերախտութեամբ հատուցանող չուսուականը միտքս բերելով յուսահատ գայրութով կը բորբոքէի . մերթ ախուր եւ մահասառոյց թալացման մէջ կիյնայի . . . բայց յանկարծ հայր Քարբիէլ երեւնայով . . . խաւաքը փարատեցաւ եւ լոյսը ծագեցաւ ինձ համար : — Իրաւունք ունիք , պարօն , ստուգիւ զարմանալի նմանագիպութիւններ կան , ըսաւ Պ . Հարախ եւս քան զեւս վստահութիւնն ու համակրութիւնն զգալով Ռօտէնի վրայ , որուն կարծեցեալ վիճակն իր վիճակին հետ անչափ յարաբերութիւն ունէր : « Անկեղծարար խօսելով , պարօն , աւելցուց Պ . Հարախ , բարեբաղդ կը համարիմ

զիս որ այս տունէն մեկնելէս առաջ ձեզ տե-
սայ : թէ տակաւին պատահի ինձ վերտօին
այն վատ տկարութեան կրկնութիւններուն մէջ
խնայ , ձեր օրինակը միայն պիտի արդելու
զիս . . . : Քանի որ ձեզ մտիկ կընեմ , ինք-
զինքս առաւել ամրացած կ'զգամ այն ազնիւ
ճանրուն մէջ , զոր ինչպէս խիստ լաւ կըսէք՝
այդ հրեշտականման քահանայն բացաւ ինձ :
— Ուրեմն խեղճ ծերուկը չպիտի զղջայ իր սըր-
տին առաջին շարժմանը հետեւելուն վրայ , որ
զինքը դէպ 'ի ձեզ կը քաշէր , ըսաւ Ռօտէն
սրտառուչ կերպիւ մը . կը յուսամ որ աշխարհ
վերադառնալնէդ ետեւ զիս չէք մոռնար բո-
լորովին : — Անտարակոյս եղիք որ չեմ մոռ-
նար , պարօն , բայց նմերեցէք ինձ որ բան մը
հարցնեմ ձեզ . ըսին ինձ թէ դուք այս տունը
կը կենաք : — Ի՞նչ ընեմ , հոս խորին անդոր-
բութիւն կը վայելեմ , եւ կրնամ անդրազ մը-
տօք աղօթել : Արովհետեւ , աւելցուց Ռօտէն հե-
ղահոգի քաղցրութեամբ մը , այնչափ գէշութիւն
բրին ինձ . . . այնչափ վիշտ տուին ինձ . . .
զիս խաբող վատաբաղդին վարքն այնչափ սոս-
կալի եղաւ , այնպիսի ծանր անկարգութեանց
մէջ ինկաւ , որ անշուշտ Աստուած բարկացած
է . . . անոր գէմ՝ ես ալ այնչափ ծեր եմ ,
որ մնացեալ սակաւաթիւ օրերս ջերմեռանդ
աղօթիւք անցունելով հաղիւ կը յուսամ Տէրու-
ջըն արդար բարկութիւնն իջուցնել : Ո՛հ , ա-
ղօթք , աղօթք . . . : Աղօթից զօրութիւնը

քաղցրութիւնը եւ միանգամայն մարդուս վրայ
դրած ահաւոր պարտականութիւնները հայր
Պարբրիէլ յայտնեց ինձ : — Արդարեւ . . . անոր
դրած պարտականութիւնները մեծ եւ սուրբ
են . . . պատասխանեց Պ. Հարտի խոկուն գէմ-
քով : — Ռանսէի կեանքը գիտէք, ըսաւ յան-
կարծ Ռօտէն տարօրինակ նայուածք մը ձեզ-
լով Պ. Հարտիի վրայ : — Թրարի վանքին հիմ-
նադիրը . . . ըսաւ Պ. Հարտի դարմանալով Ռօ-
տէնի հարցման վրայ . ժամանակաւ խիտ տար-
տամ կերպիւ լսած եմ անոր դարձին պատմու-
թիւնը : — Անոր կեանքը հիանալի օրինակ մ'է
աղօթից ամենաաղօթեան . . . եւ ջերմնոանդ
հոգիներու ազդած դրեթէ երկնային սխրաց-
ման . . . : Քանի մը խօսքով հասկցնեմ ձեզ
այն եղերական եւ հրահանգիչ պատմութիւնը :
Պ. Ռանսէ . . . բայց ներեցէք . . . կը վախ-
նամ որ ձանձրութիւն կուտամ ձեզ . . . — Ա՛յ,
նչ . . . ըսաւ իսկոյն Պ. Հարտի, ընդհակառա-
կըն չէք կրնար հաւտալ թէ որչափ հաճելի են
ինձ ձեր ըսածները . . . : Հայր Պարբրիէլի հեռ
խօսակցութիւնս մէկէն 'ի մէկ կտրեցաւ, եւ
ձեզ մտիկ ըրած ժամանակս այնպէս կը թուի
ինձ թէ անոր խորհրդածութեանց շարունակու-
թիւնը կը լսեմ . . . : Ուստի խօսեցէք, կաղա-
չեմ : — Բոլորով սրտիւ . վասն զի կուզէի որ
մեր հրեշտականման քահանային շնորհիւ Պ.
Ռանսէի վերագարձէն քաղած խրատներս ձեզ ալ
օգտակար ըլլան՝ ինչպէս որ ինձ եղան : — Ա՛յ

ալ հայր Գարրիէլի շնորհն է . . . — Այս իր յորդորանաց ուժ տալու համար այն պատմութիւնը յիշեց ինձ, պատասխանեց Ռօտէն, Է՛հ, պարսն, ի՞նչ կէս խորտակած խեղճ սիրտս կազդուրող զօրայնող եւ քաջալերողն այն գեռահասակ քահանային մխիթարար խօսքերը շէնն : — Ուրեմն կրկնապատիկ համակրութեամբ կը բնմ ձեզ, ըսաւ Պ. Հարտի : — Պ. Ռանսէ աշխարհի մարդ մ'էր, ըսաւ Ռօտէն պատմութիւնն սկսելով եւ ուշադրութեամբ Պ. Հարտի նայելով, գեռահասակ աշխոյժ եւ գեղեցիկ գլխուորական մ'էր. ազնուական աղջիկ մը կը սիրէր : Ասոնց ամուսնութեան արգելքն ինչ էր չեմ գիտեր, բայց իրենց սէրը դազանի մնացած էր, եւ Պ. Ռանսէ երջանիկ էր. ամեն իրիկուն ծածուկ սանդուղէ մ'իր սիրուհոյն քով կերթար : Արսեն թէ այս սէրն այն կաթողին տարփանքներէն մէկն էր, զոր մարդ մէկ անգամ միայն կղզայ իր կենաց մէջ : Գաղանիքը, մինչեւ անգամ այն զոհողութիւնը սր դժբաղդ օրիորդը կրնէր իր սլարտականութիւնները մտնալով, առելի հրապոյր մը կուտային այս մեղապարտ կրից : Ուստի երկու սիրակիրքներն ստուերի եւ գաղանեաց լուծեան մէջ կծկած՝ երկու տարի սխրալի հեշտութեամբ եւ սրտի խանդակաթ արբեցութեամբ ժամանակ անցուցին : »

Այս խօսքէն Պ. Հարտի ցնցուեցաւ : Երկար ժամանակէ՛ ՚ի վեր ստաջին անգամ ճակատը բո-

ցաղոյն կարծրութեամբ ծածկուեցաւ եւ սիրտն
տկամայ բարախեց ուժգնապէս . կը յիշէր որ
մեղաւարտ եւ ծածուկ սիրոյ մոլեկին արբե-
ցութիւնը ժամանակաւ ինք ալ կրեր էր :

Քէլեւ իրիկուան մութը կօխել սկսէր էր ,
Թօտէն շեղ եւ սուր նայուածք մը Պ. Հարտի
վրայ ձգելով իր ազգած տպուորութիւնը նըշ-
մարեց եւ պատմութիւնը շարունակեց . « Սա-
կայն երբեմն Պ. Ռանսի մտածելով որ եթէ ի-
րենց դաղտնի յարաբերութիւնն երեւան ելնէր՝
տարփուհին մեծ վտանգի մէջ կիյնար , սիրոյ
կասլը խզել կուզէր . բայց աղջիկը սիրով ար-
քած , տարիաւորին ճիտը կիյնար , եւ հրաշունչ
լեզուով կ'սպստնար՝ ամեն բան յայտնել , ամեն
բան աչքն առնուլ , թէ որ իրմէ բաժնուիին
անգամ մ'ալ մտքէն անցունէր . . . » Պ. Ռան-
սէի տկարութիւնն ու տարփանքը չկրնալով
սիրուհոյն ջերմ ազաւանաց դիմանալ , կը զի-
ջանէր , եւ երկուքն ալ զիրենք քարշող հեշ-
տութեան հեղեղին անձնատուր ըլլալով , սիրոյ
արբեցութենէն զաշխարհ եւ մինչ իսկ զՎատ-
ուած կը մոռնային : »

Պ. Հարտի տենդային եւ անյաղ հետաքըր-
քութեամբ մտիկ կրնէր : Ճիզգլիթն այս բո-
ցեռանդ եւ ծածուկ սիրոյ հեշտալի նկարագ-
րին վրայ դիտմամբ ծանրանալով՝ հետզհետէ
Պ. Հարտի սրտին մէջ կարծարժէր այն հրա-
նուտ յիշատակները՝ որք մինչեւ այն ժամանակ
արատաւաց մէջ խեղդուած էին : Ա. յն բարերար

անդորրութեան տեղ՝ ուր Ղարրիէլի անուշ խօսքերը զայն թողուցեր էին, ներքին եւ խոր յուզում մը կը յաջորդէր, որ այն տուր բուն ցնցմանց հակազդեցիկ ներդործութեան հետ միանալով խեղճին միաքը տարօրինակ շփոթութեան մէջ ձգել կ'սկսէր:

Ռօտէն իր նպատակին հասնելով շարունակեց. « Ռանսէ պատերազմի երթալու պարտաւորուելով աղջիկը կը թողու. բայց կարճատեւ արշաւանքէ մ'անու՝ սէրն առաւել եւս բորբոքած կը դառնայ կուգայ: Ղարտնարար գրեր էր որ նամակին հետ ինք ալ գրեթէ մի եւ նոյն ժամանակ պիտի հասնէր: Արգարեւ կը հասնի գիշերանց, եւ ինչպէս որ սովորութիւն ունէր, սիրուհւոյն սենեակը հանող ծածուկ սանդուղէն վեր կելնէ, ներս կը մտնէ, սիրան յուսով եւ ըղձիւ բարասելով . . . բայց ինչ կը գտնէ . . . սիրուհին առաւօտուն մեներ էր: — Ա՛հ, գոչեց Պ. Հարտի սուկմամբ երեսը ձեռներուն մէջ ծածկելով: — Մեներ էր, կրկնեց Ռօտէն, եւ երկու կերոն վառած էին մահուան անկողնին քով: Պ. Ռանսէ չհաւտար, չուզեր հաւտալ մեռած ըլլալուն, մահճին քով ծունկի վրայ կիյնայ, եւ խելքը կորսնցնելով աղջկան դեղածածիկ սիրուն եւ պաշտեցեալ գլուխը կը բռնէ, որպէս զի համբոյրներով ծածկէ: Բայց այն չքնաղ գլուխը պարանոցէն զատուելով Պ. Ռանսէի ձեռքը կը մնայ . . . : Այն, յարեց Ռօտէն անանկելով որ

Պ. Հարախ սոսկալով եւ այլայլած ետ կը քաշ-
աէր . . . այն , աղջիկն այնպիսի արագ եւ կար-
գէ դուրս հիւանդութեամբ մը մեռեր էր , որ
վերջին խորհուրդները չէր կրցած ընդունիլ :
Մեռնելէն ետեւ՝ բժիշկներն այս անձանօթ հիւ-
ւանդութեան պատճառը հասկնալու համար այն
զեղեցիկ մարմինը յօշեր էին . . . :

Ռօտէնի այս պատմութեան միջոցին մու-
թը կոխեր , այն լոխն սենեկին մէջ երեկոյեան
վերջին նուաղ լոյս մը մնացած էր , որուն մէջ
Ռօտէնի շարագոյժ եւ ամոյն դէմքն աղօտ կեր-
պիւ կը նշմարուէր իր երկայն սեւ գիշերադ-
ղեստովը , եւ աչերն ալ կարծես թէ սատանայա-
կան հրով մը կը փայլէին :

Պ. Հարախ՝ մահուան հեշտութեան սիրոյ
եւ սոսկման մտածութիւններով տարօրինապէս
խառնուած այս վէպին բուն սրտայուզու-
թիւններէն զարնուած , անարեկ եւ անշարժ
կեցեր , հետաքրքրութեամբ անձկութեամբ եւ
սարսափով Ռօտէնի խօսքերուն շարունակու-
թեանը կ'սպասէր :

« Պ. Ռօտէնի ինչ եղաւ , դոչեց վերջապէս
այլայլեալ ձայնիւ եւ ճակտէն վազած պաղ
քրտինքը սրբելով : — Յրկու օր խննթի պէս
դանդաչելէ ետեւ , շարայարեց Ռօտէն , աշ-
խարհէ հրաժարեցաւ եւ անթափանցելի առանձ-
նութեան մը մէջ փակուեցաւ . . . : Միայնա-
կեցութեան սկիզբները սոսկալի վիճակի մէջ
էր : Կսկիծէն ու յուսահատութենէն կատաղի

ազատականներ կարծակէր որք հեռուէն կը լըս-
ւէին . . . : Ահուկի ցնորքներ ունենալով, ա-
զատելու համար երկու անգամ ինքզինք մտ-
ցնելու փորձ փորձեց . . . : — Յնարք ունէր,
ըսաւ Պ. Հարտի տաղնապագին հետաքրքրու-
թեամբ : — Այո, կրկնեց Ռօտէն ծանր եւ լուրջ
ձայնիւ, զարհուրելի ցնորքներ ունէր . . . :
Կը տեսնէր որ իրեն համար մահացու մեղաց մէջ
մեռնող աղջիկն յաւիտենական բողոքէ շրջա-
պատած էր : Սանդարամետական տանջանքներէ
այլակերպեալ գեղեցիկ ու սիրուն դէմքին վը-
րայ դատապարտելոց յաւաստաւ ծիծաղը կը
փայլէր . . . : Ատամուկը կատաղութենէն կը
կրճէին . . . թեւերը ցուէն կը դալարէին : Ար-
եան սրտաուք կը թափէր, եւ մահատաղնապ
ու վրէժխնդիր ձայնով մը կը գոչէր իր հրա-
պուրչին . « Գու որ զիս գլխէ հանեցիր, անիծ-
եալ ըլլաս . . . անիծեալ . . . անիծեալ . . . »

Այս վերջին երեք բառերն արտասանած
ժամանակ Ռօտէն երեք քայլ յառաջ գնաց դէպ
'ի Պ. Հարտի, ամեն մէկ քայլերուն հետ սպառ-
նալից շարժում մ'ընելով : Երբոր մարդ Պ. Հար-
տիի գանուած վրդովման սարսափման եւ ճընշ-
ման վիճակը երեւակայէ, երբ մտածէ որ ճիզ-
վիթը խեղճին սրտին մէջ արտասուօք պաղած
բայց չմարած սիրոյ մ'ամեն գգայական եւ հո-
ղեկան խնորները խորքալեր տատաններ ու
յուզեր էր, երբ մտածէ որ Պ. Հարտի ալ կին
մը հրապուրած էր, որ պարտազանցութեան

պատճառաւ յաւիտենական բոցերու կրնար դա-
տապարտուիլ ըստ կրօնի, դիւրաւ կը հասկնայ
այս դժոխագէժ կրօնաւորին երեկոյեան մթու-
թեան եւ լոին առանձնութեան մէջ ցոյց տուած
խօշական պատկերին սարսափելի ազդեցութիւ-
նը : Աւստի եւ այն ազդեցութիւնը վերջին աստի-
ճան սաստիկ խոր եւ մանաւանդ աւելի վտան-
գաւոր եղաւ, որովհետեւ ճիզվիթը սատանայա-
կան խորամանկութեամբ որպէս թէ Գարրիէլի
դադափարները կը պարզէր, թէ եւ ուրիշ
հայեցմամբ եւ բոլորովին հակառակ դիտմամբ :

Միթէ Գարրիէլ չէր համոզած զՊ. Հարտի
թէ մեզ չարիք ըրած կամ մեր մոլորեցուցած
անձանց համար Աստուծոյ թողութիւն խնդ-
րելէ աւելի քաղցր՝ աւելի սխրալի բան չը-
կար . . . : Արդ՝ թողութիւնը պատժոյ գա-
ղափար կենթադրէ, եւ անա այս պատիժն էր
որ Ռօտէնի դոճին նկարագրել կը ջանար սար-
սափելի գոյներով :

Պ. Հարտի, ձեռնամած, աչքը սարսափէն
բացած ու անկած, բոլոր մարմնովը գողալով
դեռ Ռօտէնը մտիկ կընէր, թէ եւ նա գաղթած
էր խօսելէ . . . եւ մեքենաբար կը կրկնէր .
« Անիժեանլ . . . անիժեանլ . . . անիժեանլ . . . »

Յետոյ կարծես թէ զառանցման մէջ լցնա-
լով յանկարծ գոչեց . « Մ'ա ալ . . . պիտի ա-
նիժուիմ : Այն կինը՝ որուն սուրբ պարտակա-
նութիւնները մոռցնել տուի իրեն, եւ Աստու-
ծոյ առջեւ մահացու մեղաց մէջ ձգեցի . . . »

այն կինն ալ օր մը յաւիտենական բոցերուն մէջ
սուղուած, թեւերն յուսահատութենէն դաշտաբե-
լով . . . արիւն արտառք թափելով . . . սան-
դարամետին խորէն պիտի գոչէ ինձ . . . ա-
նիծեալ . . . անիծեալ . . . անիծեալ . . .
Յր մը, յաւելցուց առաւել եւս սոսկեամբ, օր
մը . . . եւ ո՞վ գիտէ, թերեւս այս ժամուս
զիս կանիծէ . . . վասն զի Ովկիանոսի մէջէն
ըրած այն ճանբորդութիւնը . . . եթէ աղետա-
բեր եղաւ անոր . . . եթէ նաւարեկութիւն մը . . .
նէ, տէր Աստուած . . . : Ան ալ . . . եթէ
մեռաւ . . . մահացու մեղաց մէջ մեռաւ . . .
յաւիտենապէս դատապարտուեցաւ . . . : Ո՛հ,
ողորմէ . . . անոր . . . Աստուած իմ . . . յա-
սումդ իմ վրայ թափէ . բայց ողորմէ անոր . . .
յանցաւորն ես եմ: »

Եւ հէք Պ. Հարտի դանդաչելով ծունգի
վրայ ինկաւ ձեռնամած :

« Պարմն, գոչեց Ռօտէն սիրազեղ եւ կա-
րեկից ձայնիւ մը զայն վերցնելու փութալով .
սիրելի պարմն, սիրելի բարեկամս . . . հան-
դարտեցէք . . . քաջայերուեցէք . . . ձեր յու-
սահատութիւնը զիս շատ կը վշտացնէ . . . աւանդ,
իմ դիտաւորութիւնս բոլորով ինձ ատոր հակա-
ռակն է . . . : — Անիծեալ . . . անիծեալ . . .
ան ալ զիս պիտի անիծէ . . . ան՝ որ այնչափ
սիրեցի . . . դժոխոց բոցերուն մասնուած,
մրմնաց Պ. Հարտի գողալով եւ Ռօտէնի խօս-
քին ու շարքութիւն չընելով: — Բայց, սիրելի

պարոնս , մտիկ ըրէք զիս , կաղաչեմ , ըսաւ
Ռօտէն , թող տուէք որ առակս լինցնեմ եւ
այն ժամանակ այնչափ մխիթարար պիտի գըտ-
նէք , որչափ հիմա զարհուրելի կերելի ձեզ . . . :
Յանուն երկնից , յիշեցէք մեր հրեշտակասա-
րաս Վաբրիէլ աբրային աղօթից քաղցրութեան
վրայ ըրած պաշտելի խօսքերը . . . :

Վաբրիէլի քաղցր անունը լսելուն պէս Պ-
Հարտի խելաբերեցաւ եւ կսկծագին ձայնիւ գո-
չեց . « Ա՛հ , անոր խօսքերը , քաղցր ու բարե-
րար էին . . . ուր են , ո՛հ , գթացէք . . . կրկ-
նեցէք ինձ այն սուրբ խօսքերը : — Մեր հրեշտա-
կասարաս Վաբրիէլ աբրան , կրկնեց Ռօտէն ,
աղօթից քաղցրութեան վրայ կը խօսէր . . . :
— Ո՛հ , այն . . . աղօթից . . . : — Ուրեմն , սի-
րելի պարոնս , մտիկ ըրէք զիս եւ պիտի տես-
նէք որ Պ. Ռանսէ ալ աղօթքով փրկուեցաւ . . .
եւ սուրբ եղաւ : Այո՛ , այն ստուգալի շարչա-
րանքը , այն զարհուրելի խօյական ցնորքներն
աղօթքով փարատեցան եւ երկնային հեշտու-
թեանց փոխուեցան : — Աղաչեմ , ըսաւ Պ-
Հարտի ընկճեալ ձայնիւ , Վաբրիէլի վրայ խօ-
սեցէք . . . երկնից վրայ խօսեցէք ինձ . . .
ո՛հ . . . բայց մի՛ այդ դժոխքի բոցերուն վը-
րայ . . . ուր յանցաւոր կանայք արիւն կու-
լան . . . : — Ո՛չ , ո՛չ , յաւելցուց Ռօտէն , եւ
որչափ դժոխոց նկարագրին մէջ իր լեզուն պաղ
եւ սպառնական էր , այնչափ գողար եւ ջերմ
եղաւ հետեւեալ խօսքերն արտասանած . . .

մանակ . « Այ . . . այն յուսահատական պատ-
կերները վերջացան . վասն զի ինչպէս որ ըսի
ձեզ , Պ . Ռանսէ այն դժոխքներ տանջանքը կը-
րելէ ետեւ , աղօթից շնորհիւ արքայութեան
ուրախութիւնները ճաշակեց : — Արքայութեան
ուրախութիւնները , կրկնեց Պ . Հարտի անյադ
ուշադրութեամբ մտիկ ընելով : — Որ մը , կտկի-
ծին ամենասաստիկ ժամանակը , քահանայ մը . . .
բարի քահանայ մը . . . Գարրիէլ արքայ մը , Պ .
Ռանսէի քով կերթայ : Ի՞նչ քարերազդութիւն ,
նվ Նախաինամութիւն . . . քանի մ'աւուր մէջ
այս տարարազդն աղօթից սուրբ խորհուրդնե-
րուն վը ծանօթացնէ . . . այն երկիւղած բա-
րեխօսութեան՝ զոր արարածն առ Արարիչն կուղ-
ղէ երկնային ցառման արժանացած հոգւոյ մը
համար : Այն ժամանակ Պ . Ռանսէ բուրբով ին
կայլափոխի . . . : Կսկիւծը կը հանդարտի . կա-
ղօթէ . եւ որչափ աւելի կաղօթէ , այնչափ ջեր-
մեռանդութիւնն ու յոյսը կաւելնան . . . կրղ-
ղայ որ Աստուած զինքը կը լսէ . . . : Փոխա-
նակ այն ամենասիրելի կինը մոռնալու , ժա-
մերով անօր յիշայ կը խորհի՝ հոգւոյն փրկու-
թեանը համար աղօթելով . . . : Այն , իր ան-
շուք խցիկին մէջ երջանկաբար փակուած , այն
պաշտելի յիշատակին հետ դէմ առ դէմ միայ-
նակ կեցած , դիշեր եւ ցերեկ կաղօթէ անոր
համար , անձառելի , բոցավառ եւ կրնամ ըսել
դրեթէ տարիական յափշտակութեամբ : »

Անհնար է նկարագրել այն զղայական ազ-

դուռը թիւնը՝ որով Բօտէն Կոնստանտին արտասանեց :

Պ. Հարտի բուռն եւ միանգամայն պաղ սարսուռով մը դողաց . առաջին անգամ իր տրկարացեալ միտքը զարնուեցաւ ներանձնութեան աղետաբեր հեշտութիւններէն , մտաց յափշտակութենէն , սուրբ Թերեզինաներու եւ սուրբ Օբիէրգաներու եւ այլոց այն ողբալի եւ շատ անգամ տուփական վերնոտութենէն :

Բօտէն՝ Պ. Հարտի միտքը թափանցելով շարունակեց . « Օ՛հ , Պ. Բանսէ գոհ չէր կրօնար ըլլալ տարտամ մտազբաղ եւ ասդին անդին աշխարհային յուզմանց մէջ կատարուած ազօթքէ մը՝ որք զայն կ'ընկղմեն եւ չեն թողուր որ Տէրօջն ականջը հասնի . . . : Ո՛չ . . . ոչ . . . իր ամենախոր առանձնութեան մէջ անգամ կը ջանայ իր ազօթքն առաւել ազդու ընել , այնչափ եռանդով կը փափաքի գերեզմանէն անդին անցած տարփուհւոյն յաւիտենական փրկութեանը : — Ուրեմն ինչ կընէ . . . հ՛հ , ինչ կընէ իր առանձնութեան մէջ , գոչեց Պ. Հարտի՝ ճիզվիթին դարանակալութեան մատնուած : — Նախ , ըսաւ Բօտէն խօսքերը ծանրը ծանր շեշտելով , կրօնաւոր . . . կըլլայ . . . : — Կրօնաւոր . . . կրկնեց Պ. Հարտի խոկուն գէմքով : — Այո՛ , յարեց Բօտէն , կրօնաւոր կըլլայ , վասն զի այս կերպով իր ազօթքն առաւել հաճութեամբ կընդունուի Աստուծմէ . ասկէ զատ որովհետեւ ամենախորին առանձնութեան մէջ

իր մտածութիւնը դարձեալ երբեմն նիւթակա-
նութեամբ կ'ըրազի, ուստի ծով կը կենայ,
ինքզինք կը խոշտանգէ, կը նուաճէ եւ իր
մարմնական բոլոր զգացումները կը ճնշէ, որ-
պէս զի բոլորովին հողի դառնայ եւ աղօթքն իր
կուրծքէն պայծառ եւ բոցի պէս մաքուր դուրս
եկնելով խնկոց անուշահոտ ծուխերուն պէս առ
Աստուած բարձրանայ . . . : — Օ՛հ, ինչ զմայ-
լելի երազ, գոչեց Պ. Հարախ եւս քան զեւս
դիւթուելով. պաշտեցեալ կնոջ մը համար ա-
ռաւել ազդողապէս աղօթելու համար . . . հո-
զի, անուշահոտութիւն, լոյս դառնալ . . . :
— Այո՛, հողի, անուշահոտութիւն, լոյս, ը-
սաւ Ռօտէն շեշտելով ամեն մէկ բառերը . բայց
այս երազ չէ : Ո՛րչափ միայնակեաց կրօնաւոր-
ներ՝ Պ. Ռանսէի պէս աղօթքով խստամբերու-
թեամբ եւ ճնշմամբ աստուածարութեան* հա-
սած են, եւ եթէ գիտնայիք աստուածարու-
թեան երկնային հեշտութիւնները : Այսպէս Պ.
Ռանսէի դարհուրելի ցնորքներուն՝ սխրալի տե-
սիլներ յաջորդեցին երբոր կրօնաւոր եղաւ :
Քանի քանի անդամ՝ ցերեկը ծովապահութեամբ,
գիշերն ալ աղօթիւք եւ ճնշմամբ անցունելէ
ետեւ, պարտասած ու թալացած, խցիկին ա-
լայտակին լըրայ կիյնէր : Այն ժամանակ մարմ-
նոյն զգայազրկութեան՝ հողւոյն թռիչք կը յա-

* Հողւով յափշտակուիլ եւ ինքիրմէ՛ դուրս
եկնել :

ջորդէր . . . : Անճառեւի երջանկութիւն մը կը
տիրէր իր զգայութեանց . . . երկնային ներ-
դաշնակութեանց ձայներ կը հասնէին իր գմայլ-
եալ ականջին . . . ակնախափղ եւ միանգամայն
քաղցր լոյս մը՝ որ այս աշխարհի լուսոյն չնը-
մանիր , զոչ աչերէն ներս կը թափանցէր . յե-
տոյ ոսկեքնար սերովքէից հրաշանուազ գեղ-
դեղներով եւ արեւու ճառագայթներէն անհա-
մեմատ պայծառագոյն լուսեղէն պսակի մը մէջ
այն ամենասիրելի կինը կը տեսնէր : — Այն
կինը , զոր իր ազօթքով յաւիտենական բոցե-
րէն կորցեր էր , այնպէս չէ , ըսաւ Պ . Հարտի
թրթռուն ձայնիւ : — Այն , այն կինը , յարեց
Ռօտէն անուշ ճարտարխօսութեամբ մը , ո-
րովհետեւ այս ճիւղին ամեն տեսակ լեզու կը
խօսէր : Եւ այն ժամանակ , իր տարիաւորին
ազօթից զօրութեամբ՝ զոր Տէրը լսեր էր , այն
կինը ոչ եւս արիւն կուլար , ոչ եւս իր գեղե-
ցիկ թեւերոյ դժոխային տանջանաց մէջ կը դա-
լարէին : Այ , ոչ . . . միշտ գեղեցիկ . . . օհ ,
աշխարհի վրայ եղածէն բիւրապատիկ գեղե-
ցիկ . . . հրեշտակաց յաւիտենական գեղովը
գեղեցիկ . . . անպատում խանդով մ՝ իր տար-
փաւորին կը ժպտէր , եւ աչերէն տամուկ բո-
ցեր արձակելով , գողարիկ եւ սիրաշունչ ձայ-
նիւ կըսէր անոր . « փառք Տիրոջը , փառք քեզ
տարիաւորդ իմ սիրելի . . . : Քու ջերմեռանդ
ազօթքդ , քու խառամբեր ճգնութիւններդ զիս
փրկեցին . Տէրը զիս իր քնարեւոց մէջ դրաւ . . . »

Փնօք քեզ , տարվաւորդ իմ սիրելի . . . » :
Այս ըսելով երջանկագեղ սիրուհին կը ծռէր ,
եւ անմահութեան հասեր բուրօղ շրթունքը
հիասքանչ կրօնաւորին շրթանցը կը մօտեցը-
նէր . . . : Այն ժամանակ , սիրոյ պէս բոցա-
վառ , շնորհաց պէս ամբիժ եւ յաւիտենակա-
նութեան պէս անհուն հեշտութեամբ լի համ-
բուրով մը հողինին կ'ամբառնար : — Օ՛հ , գոչեց
Պ . Հարտի միտքը բոլորովին մոլորած , բոլոր
կեանքս աղօթքի ծոմապահութեան եւ խոշ-
տանդանաց կը նուիրեմ այդպիսի վայրկեան մը
անցունելու համար այն սիրելւոյս հետ՝ դոր
կողբամ եւ որոյ յաւիտենականութեան դա-
տապարտութեանը պատճառ եղած եմ թերեւս :
— Ի՞նչ կըսէք , այնպիսի վայրկեան մը , գոչեց
Բօտէն , որոյ գեղին գանկը մագնխաացուցչի
դիտու պէս քրտինքով ողողած էր , եւ Պ . Հար-
տի աղղել ուղած բոցեռանդ մտամոլութիւնն ա-
ւելի լաւ ներշնչել ուղելու պէս անոր ձեռքէն
բռնելով աւելցուց . Պ . Աննաի ոչ թէ մէկ ան-
գամ , այլ գրեթէ ամեն օր իր կրօնաւորական
կենաց մէջ երկնային արբեցութեան մէջ սուղ-
ւելով այդ անճառելի անլուր եւ գերբնական
հեշտութիւնները կը ճաշակէր , որք երկրաւոր
հեշտութեանց հետ նոյն համեմատութիւնն ու-
նին , ինչ որ յաւիտենականութիւնը մարդկային
կենաց հետ ունի : »

Տեսնելով անշուշտ որ Պ . Հարտի իր ուղած
կէտին հասեր էր , եւ գիշերն ալ բոլորովին

կոխած ըլլալով, վերապատուելի հայրն երկու երեք անգամ դրան կողմը նայելով նշանական կերպիւ մը հազաց : Այս միջոցին՝ Պ. Հարտի մտամոլութեան վերջին ծայրը հասած, ազերսաւոր եւ խօլ ձայնիւ գոչեց . « Խցիկ մը . . . գերեզման մը . . . եւ անոր հետ հօգեւքանչ արբեցութիւնը . . . » :

Սենեկին դուռը բացուեցաւ, եւ հայր Տ'էկրինեի ներս մտաւ՝ թեւին վրայ վերարկու մը ձգած : Ետեւէն ալ սպասաւոր մը կուգար ձեռքը ճրագ մը բռնած :

.

Այս տեսարանէն տասն վայրկեանի չափ կտրը, տասներկուքի չափ հուժկու եւ բաց ու անկեղծ դէմքով մարդիկ Ակրիքօլի հետ Աօթիառ փողոցը կը մտնէին : Այս մարդիկը Պ. Հարտի նախկին գործաւորաց կողմէն սլաւաբաւորութիւն մը կազմեր, զինքը տեսնելու եւ քիչ օրէն իրենց մէջ գտնաւորուի համար շնորհակալութիւն յայանելու կուգային :

Ակրիքօլ գլուխ եւ առաջնորդ եղեր էր անոնց : Յանկարծ տեսաւ հեռուէն որ վերապատուելի հարց հիւրանոցէն սուրհանդակի կառք մը դուրս ելաւ եւ ձիերն ուժգնապէս մտրակելով սուրարչաւ կուգար : Գիպուած կամ բնազդում, քանի որ կառքն Ակրիքօլի առաջնորդած խուճրին կը մօտենար, Ակրիքօլի սիրտը կը սեղմուէր : Այս սպաւորութիւնն սոյնչափ գորացաւ, որ շարագոյժ նախատեսութեան մը փոխ-

ւեցաւ , եւ երբ կառքը , որոյ բոլոր վարագոյր-
ները գոցուած էին , իր առջեւէն կանցնէր ,
երկաթագործն անդուսպ նախազգացութեամբ
ձիերուն վրայ յարձակեցաւ գոչելով . « Հասէք ,
բարեկամք . . . — կտաւսր . . . տասն ոս-
կի . . . քչէ . . . ջախջախէ այդ մարդն ա-
նիւններուդ ներքեւ » գոչեց վարագուրին ետե-
ւէն Հայր Տէկրինեիի սինուորական ձայնը :

Քօլէսայի սաստկացած ժամանակն էր . կա-
ռավարը լսեր էր թունաւորիչներու սատակա-
ման սպանուիլը . ուստի Ակրիքօլի յանկարծա-
կան յարձակումէն վախցած , մտրակին կոթովն
անյայէս ուժգին հարուած մը տուաւ դիւսուն ,
որ երկատասարդը մարեցաւ ինկաւ . յետոյ ձիե-
րը կատաղաբար մտրակելով վաղքն առաւել
եւս սաստկացուց եւ կառքն արագապէս անե-
րեւոյթ եղաւ , մինչդեռ Ակրիքօլի ընկերները՝
որք ոչ անոր ըրածը ոչ ալ խօսքերուն միտքը
հասկցեր էին , վաղելով շուրջը պատեր՝ խել-
քը գլուխը բերել կը ջանային :

